

ΦΩΤΗΣ ΜΩΡΟΓΙΑΝΝΗΣ

ΑΝΑΜΙΚΤΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ για την τρέχουσα ζωή, την κρίση και
ΤΗΝ ΜΕΤΑΚΡΙΤΙΚΗ ΣΥΓΧΥΣΗ
(Ένας Ψυχίατρος σχολιάζει)

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2014

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. Ο Χοϊκός άνθρωπος και ο Υποχθόνιος Εγκέλαδος.
2. Βιοιατρική και Βιοτεχνολογία.
3. Η Ψυχολογία στον αιώνα που έρχεται.
4. Ποιότητα στη ζωή μας: Πολυτέλεια ή ανάγκη;
5. Το ψυχοκοινωνικό πλέγμα του γάμου.
6. Συμβίωση: Μαρτύριο ή Ευτυχία;
7. Καταναλωτική Συμπεριφορά, Ερωτισμός και Εικονοπλασία της Σύγχρονης Γυναίκας.
8. Δέκα συμβουλές για ν' αποφύγουμε την Χριστουγεννιάτικη μελαγχολία.
9. Η εργασιακή παλινδρόμηση των νέων.
10. Επιχειρείν ή Επαναπαύεσθαι; Μια ψυχολογική ερμηνεία της οικονομικής συμπεριφοράς των νέων.
11. Καλός είναι ο γάμος, αρκεί να επαναλαμβάνεται.
12. Η Κοινωνική ψυχοπαθολογία του Πολιτικού.
13. Μην ομιλείτε εις τον οδηγόν: Από την σιωπηλή απόλαυση της οδήγησης, στο φανφαρόνικο καταστροφισμό της ασφάλτου.
14. Γιορτές, στρες και χαρμολύπη.
15. Γιορτές, Εξέλιξη και Ουτοπία.
16. Η συγχρονία του Έρωτος και η απροσωδία της εκφοράς του.
17. Αθλητισμός και ψυχή.
18. Οδηγίες προς «αταξίδευτες γυναίκες» - φιλόδοξες επιχειρηματίες.
19. Ο Δεκάλογος των διακοπών για παντρεμένους.
20. «Ρύποι ως την Ψυχή».
21. Η ανισότητα της απόλαυσης.
22. Αναπαραστάσεις και αυθεντικότητα: Τα έργα της ψυχής.
23. ΜΜΕ και τρομοκρατία.
24. Καταθλιπτική Κοινωνία.
25. Οικολογία ή Οικο-δήθεν υποκοουλτούρα;
26. Διαστροφές, Εκλογές και Προοπτικές.
27. Η καταιγίδα που θα γεννήσει ο νους του ανθρώπου.
28. Βαθμοθηρία και εκπαιδευτική διαδικασία.
29. Βουλιάζει όποιος σηκώνει τις μεγάλες πέτρες.

30. Αντοχή στη ματαίωση: Η κρίση είναι μια δυσκολία, αλλά είναι ταυτόχρονα μια διέξοδος.
31. Προσδοκία για τον νέο χρόνο: Να ξαναβρούμε την αυθεντικότητά μας.
32. Ριζική Δομική Αναδιάταξη με νεανικό σφρίγος και επιστημονική συγκρότηση.
33. Η έρημη γη, τα χρώματα του μέλλοντος και η αξία του ανθρώπου.
34. Μια δράση επάνω στα πράγματα, παρόντα και απόντα.
35. Αντίσταση στην γελοιότητα και στους συνήθεις ξεπεσμούς.
36. Φωτισμοί από Φώτιον. Ανοιχτό γράμμα στον Περιφερειάρχη.
37. Ο ναρκισσισμός του κενού. Προτάσεις προς τους νέους για το τέλος του δράματος.

Εισαγωγή

Σ' αυτόν τον τόμο συμπεριλαμβάνονται τριάντα επτά κείμενα, που γράφτηκαν κατά την δεκαπενταετία 1999-2014, την περίοδο που όλα αλλιώς ξεκίνησαν και αλλού κατέληξαν. Πρόκειται για άρθρα και επιφυλλίδες εν είδει ανάμικτων παρατηρήσεων, που κατέγραψε ένας ψυχίατρος, για την τρέχουσα ζωή και την κρίση στο περιοδικό της επαρχίας *Επιλογές* που κυκλοφορεί στα Γιάννενα από το 1997. Η συνεργασία και η συγγραφή ξεκίνησε κατόπιν παροτρύνσεως του εκδότη Παντελή Κωστούλα και συνεχίστηκε με μηχανισμούς θετικής, παλίνδρομης αλληλορρύθμισης λόγω της σχέσης που εγκαταστάθηκε με το κοινό όλη αυτή την περίοδο.

Τα θέματα των κειμένων ποικίλουν από αμιγώς ιατρικά και ψυχιατρικά (στρες, βιοτεχνολογία, ατομική και κοινωνική ψυχοπαθολογία, αυτοκτονίες) έως την κριτική των συμπεριφορών (την συμβίωση των νέων, τον γάμο, τις ανθρώπινες σχέσεις, την κοινωνική ένταξη στις διακοπές, στις γιορτές, στις διαδηλώσεις, στα πανηγύρια, στις γιορτές, στις εκλογές και στις τελετουργίες). Σχολιάζονται πρωταρχικά θέματα της ζωής μας, όπως ο έρωτας, η εργασία, η πολιτική ένταξη, ο καταναλωτισμός, η θρησκευτικότητα, η δημιουργικότητα, η εκπαιδευτική διαδικασία και ο πολιτισμός στη ζωή μας, έτσι όπως διαφαίνονται στις σημερινές συμπαραδηλώσεις και εκφορές του ατομικού και κοινωνικού βίου, στην επαρχία, στην πρωτεύουσα, στην επικράτεια.

Θα πρέπει να επισημάνω ότι, ως συγγραφέας του παρόντος τόμου, δεν διεκδικώ δάφνες απολυτότητας και επιστημονικής αλήθειας. Απλώς καταθέτω την γνώμη μου για σοβαρά θέματα με όρους συγχρονικότητας και διαχρονικότητας. Πώς είμαστε κατά μόνας και πώς συνδεόμαστε με τους άλλους, πώς διαχειριζόμαστε τις ικανότητες και τις αδυναμίες μας, , πώς ερωτεύομαστε και πώς συνυπάρχουμε στο γάμο, στην συμβίωση, στις γιορτές, στο σχολείο, στο Πανεπιστήμιο, στην πόλη και στα χωριά, πώς διασκεδάζουμε και πώς χαιρόμαστε, πώς φανταζόμαστε ο ένας τον άλλον στην σύγχρονη αστική ζωή. Ακόμη γράφω τις απόψεις μου για το πώς 'βλέπεται' η νέα γενιά και οι νέες κοινωνικές ομάδες, για το πώς εντάσσονται τα νέα δεδομένα της τρέχουσας 'κρίσης' στο ατομικό και στο συλλογικό υποσυνείδητο των πολιτών αυτής της χώρας και ποιά είναι τα τωρινά επικρατούντα δεδομένα, που διακατέχουν τους ανθρώπους μετά από αυτή την περιπέτεια (απότομη άνοδος και απρόσμενη πτώση). Εφελτήρια της γραφής μου είναι η αγωνία μου, που συντονίζεται με την αγωνία αυτού του τόπου για ζωή (Δ.Σαββόπουλος), η ευαισθησία μου, ν' αφήνω την τέχνη να με καθοδηγεί και να με διδάσκει, εξ ου και τα πολλά

παραθέματα στα κείμενα, η διάθεσή μου για επικοινωνία με όρους ανθρώπινους, επιστημονικούς και πολιτικούς, αλλά και το αίσθημα του καθήκοντος να μιλήσω, να στηρίξω και να σταθώ ισότιμα δίπλα στους ανθρώπους που χρειάζονται κατανόηση και βοήθεια, ιδιαίτερα αυτή την περίοδο, εμπνεόμενος σταθερά από τις αρχές του Διαφωτισμού, του κοινοτισμού αλλά και της Ιπποκρατικής Ιατρικής.

Σε κάθε περίπτωση χρεώνομαι εκ των προτέρων την πρωταρχική, αφτιασίδωτη και ανυστερόβουλη αυθαιρεσία –νόμιμη οπωσδήποτε- της καταγεγραμμένης γνώμης μου. Ως εκ τούτου, θέτω τις απόψεις μου σε συζήτηση με τους –τυχόν- αναγνώστες μου υπό τον όρο της καλοπροαίρετης πρόσληψης, της αστικής ευγένειας και του φιλελεύθερου διαλόγου.

Η εμφάνιση των κειμένων σ' αυτόν τον τόμο ακολουθεί χρονολογικά την πορεία καταγραφής τους από το 1999 έως σήμερα. Προτείνω να διαβαστούν αντιστρόφως, από το τέλος προς την αρχή, με μια κατεύθυνση ίδια με αυτήν που ακολουθεί η μνήμη.

Ο γοϊκός άνθρωπος και ο υποχθόνιος εγκέλαδος.

Σύμφωνα με την μυθολογία, ο Εγκέλαδος ήταν ένας επιβλητικός γίγαντας που κατά την διαμάχη με τους θεούς ανατέθηκε στην θεά Αθηνά η αντιμετώπισή του. Αυτή βλέποντας την τρομερή του δύναμη έρριξε πάνω του ολόκληρη την Σικελία για να τον κατατροπώσει. Εκείνος χάθηκε προσωρινά αλλά η τρομερή του ανάσα συνεχίζεται και ενίοτε είναι τόσο έντονη, ώστε η γη να σειεται και να γκρεμίζονται τα πάντα πάνω της.

Ένα τόσο σημαντικό και καταστροφικό γεγονός ζωής που επισυμβαίνει απροειδοποίητα, κινητοποιεί έντονους φόβους και τον μηχανισμό του stress. Οι άνθρωποι χάνουν το αίσθημα της ασφάλειας και της επικυριαρχίας στον φυσικό κόσμο και αναδύεται μια παρατεταμένη αγωνία για την επιβίωσή τους, που υπονομεύει την ‘λογική’ αίσθηση υπεροχής λόγω της επιστήμης και της τεχνολογίας.

Κάποιοι απ’ αυτούς που έχουν βιώσει στην ζωή τους σεισμούς (λοιμούς ή καταποντισμούς, πύρ, μάχαιρα, επιδρομές αλλοφύλων, εμφύλιο πόλεμο, αιφνίδιο θάνατο προσφιλούς προσώπου και, γενικά, απρόσμενα και αιφνίδια σημαντικά γεγονότα ζωής), άγνωστο σε ποσοστό (αν και εκτιμάται ότι είναι μικρό) και κατά άγνωστο μέχρι στιγμής μηχανισμό, θα υποστούν την εκδήλωση των ενοχλημάτων μίας κατάστασης, που ονομάζεται αντίδραση από Ψυχοτραυματικό Stress¹, και που ανήκει γενικά στην κατηγορία των Αγχωδών διαταραχών, και προσβάλλει άτομα κάθε ηλικίας, κυρίως όμως τα παιδιά και τις γυναίκες. Τα άτομα επαναβιώνουν συνεχώς το δυσάρεστο συμβάν και η σκέψη τους εμμένει σ’ αυτό. Πολλά όνειρα με τρομακτικό περιεχόμενο καταργούν τον ύπνο. Εικόνες καταστροφής και οράματα με τρομακτικό περιεχόμενο κυριαρχούν κατά την εγρήγορση, ακόμα και σε στιγμές ηρεμίας. Αποφεύγονται οι χώροι και οι συνθήκες που θυμίζουν το συμβάν και παραβλάπτεται η λειτουργικότητα στην εργασία και τις συνήθειες.

Φόβος, αγωνία, υπερένταση, δυσκολίες της μνημονικής ικανότητας, της προσοχής και της συγκέντρωσης αναδύονται, καθώς και παλιότερα δυσάρεστα βιώματα, που πιθανόν προυπάρχουν του τωρινού συμβάντος, επανέρχονται και πυροδοτούν την ανησυχία. Οι άμυνες χαλαρώνουν και εκδηλώνονται πρωτόγονες αντιδράσεις, π.χ

¹ ICD -10 Ψυχικές Διαταραχές και διαταραχές συμπεριφοράς (F00-F99) ΠΟΥ 1984.

εκρήξεις θυμού, επιθετικότητα, καταθλιπτικές αντιδράσεις, καθώς και παράξενες ή απρόβλεπτες συμπεριφορές.

Η θεραπευτική αντιμετώπιση περιλαμβάνει κυρίως ψυχολογικούς χειρισμούς, όπως κατανόηση, συμπαράσταση, ενθάρρυνση για συναισθηματική έκφραση, κινητοποίηση για εκ νέου σχεδιασμό της ζωής και εκμάθηση αναλυτικών τεχνικών αξιοποίησης της συνολικής εμπειρίας του εαυτού, ανάπτυξη και σχεδιασμό στρατηγικών αντιμετώπισης του stress, και, γενικά, κάθε τι που εμπεριέχει ένα ανθρώπινο νόημα ζωής μέσα από μια ανθρώπινη σχέση και συμπεριφορά.

Ο άνθρωπος είναι, λοιπόν, και πάλι χοϊκός με όρια στις δυνατότητές του. Ο εγκέλαδος πάλι είναι γίγαντας, που ανασαίνει ακόμη κάτω από τα πόδια μας για να μας δείξει ακριβώς ότι χρειαζόμαστε ξανά μια σοφή «σύγχρονη» Αθηνά, για να μας απαλλάξει από την όχλησή του ή να μας διδάξει να την αντέχουμε ή να την θεραπεύουμε. Να μας δώσει επιστημονική γνώση αλλά και σύνεση, για να στεριώσουμε στην τρεμάμενη γη, εμείς και τα αγαθά που προσπορίσαμε. Κυρίως, όμως, για ν' αναλάβουμε τις ευθύνες μας, να προσέχουμε εαυτούς και αλλήλους και να τηρούμε τους νόμους και τους κανόνες.

*Διότι είναι γνωστό το ρητό *σύν Ἀθηνᾶ καί χεῖρα κίνει*.*

Οκτώβριος 1999

Βιοιατρική και Βιοτεχνολογία.

Καθώς ο εικοστός αιώνας σέρνει τα τελευταία του βήματα και ο χρόνος «τέμνεται στα δυο και μοιάζει αποσβολωμένος»(Γ.Σεφέρης), τα ερωτήματα για το μέλλον της ζωής και της ύπαρξης του ανθρώπου αναδύονται με δριμύτητα και εκβιάζουν απαντήσεις. Παρότι η ιατρική έρευνα θριαμβεύει και οι θρησκευόμενοι σ' όλο τον κόσμο αποτελούν την συντριπτική πλειοψηφία, η φωνή του Αίνστάιν εξακολουθεί να τρομάζει και να προκαλεί: «*Ο καλός Θεός δεν παίζει ζάρια.*»

Τα δεδομένα, που θα σχολιάσουμε, προέρχονται από την σύγχρονη επιστημονική βιοιατρική έρευνα. Ο σπουδαίος εμβρυολόγος Ίαν Ουίλμουτ πρόσφατα «αντιγράφει» στο εργαστήριό του την έκτη μέρα της δημιουργίας. Η κλωνοποιημένη διάσημη αμνάδα Ντόλυ υποδηλώνει με την παρουσία της το μεγαλείο και τις αντιφάσεις της σύγχρονης επιστημονικής έρευνας, αλλά και σηματοδοτεί τα όρια της ανθρώπινης ύβρεως. Ακόμα πιο πρόσφατα ο γενετιστής Γκρεκ Βέντερ αποκωδικοποιεί τη μοριακή σύσταση της ζωής, δυο απλών μονοκύτταρων οργανισμών και ανασυνθέτει ένα καινούριο οργανισμό στο εργαστήριό του, εγκαινιάζοντας την είσοδο στη ζωή μας μιας γνώσης, που μπορεί ν' αποβεί ο χειρότερος εφιάλτης. Αυτή αφορά στην δυνατότητα της μηχανικής αναδόμησης του γενετικού υλικού, που σημαίνει την εκλεκτική χρήση του ζωντανού γενετικού υλικού φυτών, ζώων και των ανθρώπων, προς κατασκευήν «ανθεκτικότερων» και, πιθανόν, «αποδοτικότερων» μορφών και εκφορών τους.

«Σεβόμαστε την επιστημονική έρευνα, αλλά προτείνουμε στους επιστήμονες να μην υπερβούν τα όρια» γράφει σ' ένα εξαιρετικά σοβαρό, τεκμηριωμένο και αγωνιώδες κείμενο ο Μητροπολίτης Ιωαννίνων Θεόκλητος. *«Άνθρωπε , εμβάθυνε όσο μπορείς περισσότερο στη γνώση του κόσμου, ψηλάφισε τη σοφία του Δημιουργού, μην αποτολμήσεις μόνο τη Δημιουργία. Η ύβρις θα είναι μεγάλη και το τίμημα βαρύ, γιατί τίποτα δεν μπορεί να ξεπεράσει τον εαυτό του».*

Αντίστοιχη θέση, εναντίον της κλωνοποίησης των ζωντανών οργανισμών και του ανθρώπου, εκφράζουν οι ακτιβιστές της οικολογικής οργάνωσης Greenpeace. Διαδηλώνουν με ομοιόμορφα κουστούμια, φορώντας μάσκες που δείχνουν την αμνάδα Ντόλυ και καταδικάζοντας τις παρεμβάσεις στο ανθρώπινο γενετικό υλικό. Αυτές θα μπορούσαν να έχουν σαν σκοπό την γενετική καθαρότητα ως πολιτική πρακτική, αλλά θυμίζει στους περισσότερους τις καταστροφικές επιπτώσεις

τέτοιων δυνατοτήτων, όπως η πρόσφατη ιστορία διδάσκει, πχ. πρακτικές του ναζισμού, κίνημα της Ευγονικής στη Σοβιετική Ένωση.

Για την πρόσφατη ιατρική ανακάλυψη, την γονιδιακή θεραπεία, που αποτελεί την πιο τολμηρή και επιθετική θεραπεία για την αντιμετώπιση νόσων λόγω γονιδιακών ανωμαλιών, καταγράφονται εχθρικές κριτικές απόψεις. Οι κίνδυνοι και οι επιπλοκές της γονιδιακής θεραπείας, που έχουν ήδη παρουσιαστεί, αναγκάζουν τους ίδιους τους ερευνητές να θέσουν ερωτήματα για το εάν πρέπει η έρευνα να συνεχιστεί ή να διακοπεί. Η άποψη που διατυπώνεται αφορά, γενικά, στην έρευνα στο χώρο του DNA και την λανθάνουσα πιθανότητα να δημιουργήσουμε τερατόμορφους Φρανκεστάιν.

Οι άνθρωποι εμπιστεύονται την επιστήμη και την επιστημονική έρευνα, που αγωνίζεται, τόσο να στηρίξει τη ζωή όσο και να απαντήσει το ερώτημα του θανάτου. Πολλοί, όμως, πιστεύουν ότι η επιστημονική έρευνα στερείται ηθικότητας, ηθικοπρακτικής ορθολογικότητας και «ηθικής» μεθοδολογίας. Ότι η αρχή της ανταποδοτικότητας ενθουσιάζει, τόσο τους ίδιους τους επιστήμονες όσο και τα τεράστια εμπορικά συμφέροντα που κινούνται δραστήρια στο χώρο της βιοτεχνολογίας. Ίσως, να ισχύει η επιφύλαξη του Ιερεμία Ρίφκιν, που ασκεί μια ριζοσπαστική κριτική στην επιστήμη, αναφέροντας ότι τα προβλήματα που θα δημιουργηθούν στο μέλλον από τη βιοτεχνολογία θα είναι περισσότερα από αυτά που θα λυθούν. Κατηγορεί, μάλιστα, τους επιστήμονες ότι παρουσιάζουν ηθικά ελλείμματα ως προσωπικότητες και ότι αδιαφορούν για τις κοινωνικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις των ερευνών τους. Πρόκειται για μια εφιαλτική πρόβλεψη της μελλοντικής επιστημονικής πραγματικότητας ή για την γνωστή φοβογόνο εκδοχή, που πάντοτε προκαλεί η καινοτόμος ανθρώπινη πράξη;

Ίσως, σ' αυτό το σημείο να αναδύεται η ανάγκη για τηN θέσπιση κανόνων δεοντολογίας της έρευνας. Και πρώτα από όλα, γίνεται επιτακτική η ανάγκη για την αποδοχή ηθικών κανόνων, όπως χαρακτηρίζει ο καθηγητής κ. Αντώνης Κουτσελίνης. *«Οι ηθικοί κανόνες εκπορεύονται από την ανάγκη προστασίας των ηθικών αξιών, που κατισχύουν σε μια κοινωνία και αποσκοπούν στη ρύθμιση των προβλημάτων που παρουσιάζονται από την άσκηση της Ιατρικής επιστημονικής έρευνας, σε σχέση με τις αξίες αυτές, επειδή πολλές από τις επιστημονικές επιτεύξεις της Ιατρικής έρευνας τείνουν να δημιουργήσουν νέα πρότυπα ηθικών αξιών. Πρόκειται για τον «εκβιολογισμό» της ηθικής. Τέτοιες είναι οι περιπτώσεις της ευθανασίας, ενός διεθνώς αμφιλεγόμενου διλήμματος, των πειραματισμών στα ζώα και τον άνθρωπο, που πρέπει*

ν' ακολουθεί ορισμένες αρχές και να αποκλείει το ρατσισμό, τον απανθρωπισμό και την εκμετάλλευση των επιτευγμάτων της γενετικής μηχανικής, που έχει εγκαινιάσει νέους πραγματικά ορίζοντες, όχι μόνο στα μυστικά της ζωής, αλλά και στη διαγνωστική ανίατων νόσων, στην παρεμβατική γονιμοποίηση, στις μεταμοσχεύσεις κ. λ. π.»

Είναι γνωστό από παλιά ότι, οι πλέον σφοδρές αντιπαραθέσεις για θέματα δεοντολογίας και των εφαρμογών μιας επιστημονικής ανακάλυψης διεξάγονταν εντός των κόλπων της επιστημονικής κοινότητας. Ας ελπίσουμε ότι, αυτό θα συμβαίνει εξακολουθητικά και στο μέλλον, δεδομένων των αλλαγών που έχουν εν τω μεταξύ επισυμβεί, όπως ο απομονωτισμός της επιστημονικής έρευνας από τον κοινωνικό έλεγχο, η στενή σχέση της εφαρμοσμένης έρευνας με την τεχνολογία, η ανταποδοτική λογική του κόστους-αποδοτικότητα και η οπισθοχώρηση των κινήματων κοινωνικών διεκδικήσεων και ελέγχου.

Άραγε, πρέπει να είμαστε αισιόδοξοι ή απαισιόδοξοι; Ο διάσημος Βρετανός φυσικός Στέφεν Χόουκινγκ, σε μια πρόσφατη δήλωσή του, αναφέρει ότι, κατά τις προσεχείς εκατονταετίες, την ανθρωπότητα θ' απασχολήσουν οι εξής τρεις μεγάλοι κίνδυνοι: ο κίνδυνος από την ατομική και πυρηνική ενέργεια, ο κίνδυνος από τις μεγάλες κλιματολογικές αλλαγές λόγω της περιβαλλοντικής επιβάρυνσης και ο σημαντικότερος, ο κίνδυνος που θα προκύψει από τη δημιουργία γενετικά τροποποιημένων ιών από τα εργαστήρια της βιοιατρικής έρευνας (π.χ. HIV).

Σ' αυτές τις εφιαλτικές υποθέσεις, πολλοί επιστήμονες προβληματίζονται, σιωπούν και αναμένουν. Η πρωτοβουλία ανήκει στους επιστήμονες που αντιμετωπίζουν τον άνθρωπο, τη φύση και την κοινωνία με σεβασμό, ηθικές και δημοκρατικές αρχές και, πρωτίστως, σύνεση. Η πρωτοβουλία ανήκει σ' αυτούς που φαντάζονται την κοινωνία ως σύνολο ανθρωπίνων υποκειμένων και όχι ως κλωνοποιημένα, χειραγωγήσιμα ενεργούμενα.

Η μείζων ανταποδοτικότητα, πέρα από τους παγκοσμιοποιημένους κανόνες του εμπορίου, είναι η λύση της αγωνίας, που προέρχεται από την αναπόφευκτη δυστυχία και τον αναμενόμενο θάνατο. Η λύτρωση, μαζί με τη λελογισμένη χρήση της επιστήμης και της τεχνολογίας, είναι η ανθρώπινη σχέση, η ανθρώπινη συναισθηματική επικοινωνία και η αλληλοπεριχώρηση.

Εισερχόμαστε στον εικοστό πρώτο αιώνα με περισσότερες γνώσεις, σαφώς περισσότερες πληροφορίες, μάλλον όχι ακόμη με περισσότερη συμπυκνωμένη και απλή σοφία για τα προβλήματα που απασχολούν τους ανθρώπους, τη φύση και την κοινωνία.

Παρότι οι κίνδυνοι από τις ανθρώπινες ενέργειες εις βάρος του ανθρώπου , της φύσης και των κοινωνιών, ιδιαίτερα των φτωχών, είναι εξαιρετικά μεγαλύτεροι κατά το τέλος του αιώνα που φεύγει, η ιστορία της ανθρώπινης μαχητικότητας, η εμπειρία του αρνητικού παρελθόντος και, σίγουρα, η διάχυτη ελπίδα από την είσοδο σε μια νέα περίοδο της γραμμικής χρονικότητας, μπορεί να στηρίξει μια πρόβλεψη, όπως την περιγράφει ο ποιητής, να ζήσουμε δηλαδή μια χιλιετία με λιγότερη «αλγηδόνα» και περισσότερη «ευφροσύνη».

Δεκέμβριος 1999

Η ψυχολογία στον αιώνα που έρχεται.

Κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών αυτού του αιώνα, υπάρχει μια σημαντική πρόοδος, τόσο στην κατανόηση της αιτιολογίας, όσο και στη θεραπεία της ψυχικής αρρώστιας. Παρόλα αυτά, από την πλευρά της κοινωνίας, παραμένει ο στιγματισμός της ψυχικής νόσου και του ψυχικά πάσχοντος. Σ' αυτό το άρθρο θα επιχειρήσουμε μια σύντομη προσέγγιση και ερμηνεία των απόψεων ως προς την αιτιολογία και την αντιμετώπιση της ψυχικής αρρώστιας, στον αιώνα που φεύγει.

Ερώτηση: Ποια είναι η έννοια της ψυχικής αρρώστιας σήμερα; Με την έννοια ψυχική αρρώστια, διαταραχή ή νόσο, αναφερόμαστε σε ομάδες διαταραχών που αφορούν τη σκέψη, τη διάθεση και την συμπεριφορά του ανθρώπου και οι οποίες προκαλούν σοβαρή καταπόνηση, με κοινό αποτέλεσμα τη μείωση της λειτουργικότητας του πάσχοντος σε ψυχολογικό-διανοητικό, διαπροσωπικό, οικογενειακό, κοινωνικό και επαγγελματικό επίπεδο.

Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τη μεθοδολογία των τελευταίων είκοσι χρόνων, οι ψυχικές διαταραχές κατατάσσονται, αδρομερώς, ως εξής:

A) Διαταραχές που αφορούν πρωταρχικά στη σκέψη (οργάνωση, δομή, συμβολική λειτουργία), στις οποίες εμπεριέχονται διάφορα σύνδρομα με διαφορετικές κλινικές εικόνες και, πιθανώς, αιτιολογία, που καλύπτονται κάτω από τον τίτλο –ομπρέλα με τον κοινό γνωστό όρο Σχιζοφρένεια.

B) Διαταραχές της συναισθηματικής διάθεσης. Στην κατηγορία αυτή κατατάσσονται η διπολική συναισθηματική διαταραχή(γνωστή με τον παλιότερο όρο μανιοκατάθλιψη) και οι διαταραχές που εμπεριέχονται στον όρο κατάθλιψη.

Γ) Διαταραχές που αφορούν στη συμπεριφορά, στις οποίες εμπεριέχονται ο αλκοολισμός, οι διαταραχές διατροφής (ψυχογενής βουλιμία και ψυχογενής ανορεξία), η χρήση ψυχοτρόπων ουσιών και διάφορες άλλες ειδικές συμπεριφορές όπως, π.χ. η κλεπτομανία, η χαρτοπαιξία, οι σεξουαλικές διαστροφές.

Δ) Μεικτές διαταραχές, δηλαδή διαταραχές που εμπεριέχουν μία ή περισσότερες από τις παραπάνω τρεις κατηγορίες.

E) Οργανικές Διαταραχές του Εγκεφάλου που εκδηλώνονται με έκπτωση των νοητικών λειτουργιών ή με διαταραχές συμπεριφοράς.

ΣΤ) Άλλες διαταραχές που ανήκουν στις αγχώδεις διαταραχές, όπως η διαταραχή πανικού, οι φοβικές καταστάσεις και η ψυχαναγκαστική- καταναγκαστική διαταραχή. Το άτομο που πάσχει από κάποια ψυχική νόσο παρουσιάζει, σε μικρό ή μεγάλο

βαθμό, έκπτωση της λειτουργικότητάς του στις καθημερινές δραστηριότητες, στην οικογένεια και τις υπευθυνότητες που απορρέουν από αυτήν, αλλά και στις διαπροσωπικές του σχέσεις στο σχολείο ή την επαγγελματική δραστηριότητα. Θα πρέπει να σημειωθεί, όμως, ότι δεν υπάρχει μια σαφής διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στην ψυχική υγεία και στην ψυχική αρρώστια, δηλαδή πολλοί υγιείς άνθρωποι μπορεί να νιώσουν κάποτε άγχος, πανικό, καταθλιπτική διάθεση, φοβίες ή να κάνουν παρερμηνείες, όπως και οι ασθενείς δεν είναι συνεχώς ασθενείς. Οι σύγχρονες θεραπευτικές προσεγγίσεις (φάρμακα και ψυχολογικές θεραπείες) μπορούν να επιφέρουν ουσιαστική βελτίωση και πραγματική θεραπεία στα άτομα με ψυχική νόσο, τόσο στο επίπεδο της ποιότητας ζωής όσο και στο επίπεδο της λειτουργικότητας.

Ερώτηση: Έχουν αυξηθεί τα τελευταία χρόνια οι ψυχικές αρρώστιες. Πρόκειται να αυξηθούν τον 21^ο αιώνα;

Είναι απολύτως αληθές ότι σήμερα οι περισσότεροι άνθρωποι ζητούν βοήθεια εξαιτίας κάποιου ψυχικού προβλήματος. Αν αυτό οφείλεται στο ότι αυξήθηκε η συχνότητα των ψυχικών νόσων ή στο ότι η ψυχιατρική βοήθεια είναι περισσότερο αποδεκτή ή στο ότι υπάρχουν περισσότεροι ψυχίατροι και υπηρεσίες ψυχικής υγείας, δεν είναι απολύτως ξεκαθαρισμένο. Ο κόσμος, όμως, έχει γίνει πιο πολύπλοκος, οι κοινωνικές σχέσεις έχουν χαλαρώσει και οι κλασικοί υποστηρικτικοί θεσμοί (οικογένεια, παρέα, σχολείο, πανεπιστήμιο, στρατός) βρίσκονται στα όρια της αντοχής τους. Έχουν αλλάξει τόσο πολύ οι περιβαλλοντικοί παράγοντες για την ψυχική νόσο ή έχει αυξηθεί η βιολογική ευαλωτότητα του υποκειμένου για την ψυχική νόσο; Αυτό μέχρι τώρα δεν μπορούμε να το ξέρουμε. Πρόκειται γι' απαντήσεις που θα δοθούν στο μέλλον. Εάν θα μιλούσαμε για πρόβλεψη της ψυχιατρικής νοσηρότητας, γενικά στο μέλλον, έχει βρεθεί ότι το ένα τέταρτο του πληθυσμού των Δυτικών κοινωνιών θα νοσήσει από κάποια ψυχική αρρώστια, με πιο συχνές, κατά σειρά, την κατάθλιψη, την εξάρτηση από κάποια ψυχοδραστική ουσία (αλκοόλ και ναρκωτικά) και την εμφάνιση κάποιας αγχώδους διαταραχής. Ελπίζουμε, όμως, ότι η γενικότερη αντιμετώπιση του ψυχικά πάσχοντα ανθρώπου, κατά τον 21^ο αιώνα, θα είναι πιο ανθρώπινη, πιο αποτελεσματική μέσα στην κοινότητα που ανήκει.

Ερώτηση: Ποιός, άραγε, ορίζει την ψυχική νόσο; Ο πολιτισμός, η κοινωνία, οι ψυχίατροι;

Θα πρέπει να διευκρινίσουμε ότι οι εναλλακτικές πολιτικές και πολιτιστικές συμπεριφορές (ενδυματολογικές, θρησκευτικές κ.λ.π.), οι παραβατικές (εγκληματικές πράξεις), ακόμα και οι οριακά αντικοινωνικές συμπεριφορές (βία στα γήπεδα και στις διαδηλώσεις) δεν αποτελούν σε καμία περίπτωση πρωταρχικά ψυχική νόσο. Επίσης, πρέπει να επισημάνουμε ότι πολλές συμπεριφορές, ακόμα και αποκλίνουσες, είναι αποδεκτές σε κάποιους πολιτισμούς, ενώ σε άλλους όχι (π.χ. χρήση ουσιών). Τον ορισμό της ψυχικής νόσου και τον προσδιορισμό του ψυχικά πάσχοντος επιτελούν η σύγχρονη ψυχιατρική διαγνωστική μεθοδολογία με σαφή και ακριβή νοσολογικά κριτήρια, δηλαδή με εγκυρότητα και αξιοπιστία. Ως προς την συχνότητα των ψυχικών νόσων, φαίνεται να υπάρχει μια σταθερότητα ως προς την επικράτηση των σοβαρών, τουλάχιστον, ψυχικών διαταραχών, όπως, επί παραδείγματι, η συχνότητα της σχιζοφρένειας παραμένει σταθερή και είναι 1% σ' όλες τις κοινωνίες σ' όλο τον κόσμο, στον 20ο αιώνα, κάτι που σημαίνει ότι στη χώρα μας έχουμε 100.000 σχιζοφρενείς ασθενείς. Επίσης, κάτι αντίστοιχο συμβαίνει με την επικράτηση της μείζονος κατάθλιψης, που φαίνεται να είναι επίσης σταθερή η συχνότητά της σ' όλο τον κόσμο. Ίσως αυτά τα δεδομένα να υποστηρίζουν μια περισσότερο βιολογική εξήγηση της ψυχικής διαταραχής. Παρόλα αυτά, στις αναπτυγμένες χώρες, η κοινωνική επιβάρυνση εξαιτίας των καταθλιπτικών διαταραχών γενικά φαίνεται ν' αυξάνει ολοένα, έτσι ώστε η κατάθλιψη να θεωρείται ότι θα αποτελεί τη δεύτερη αιτία αναπηρίας (μαζί με τα αγγειακά εγκεφαλικά επεισόδια) το 2020. Επομένως, τόσο η αιτιολογία, όσο και η θεραπεία των ψυχικών διαταραχών θα εξακολουθεί να είναι πολυπαραγοντική. Τα βιολογικά, ψυχολογικά και κοινωνικά αίτια, που θα εξακολουθήσουν να θεωρούνται ως αιτιολογικά, αλλά και με όλο το οπλοστάσιο των βιο-ψυχοκοινωνικών θεραπευτικών προσεγγίσεων και παρεμβάσεων που ισότιμα θα συμμετέχουν στη θεραπευτική διαδικασία και θα ενισχύουν τόσο την αποτελεσματικότητά τους, όσο και την ελπίδα για αυτήν εν γένει.

Ιανουάριος 2000.

Ποιότητα στη ζωής μας: Πολυτέλεια ή ανάγκη;

Είναι, άραγε, το αίτημα της ποιότητας στη ζωή μας πολυτέλεια ή ανάγκη; Εν μέσω γενικευμένου άγχους, νεφελώδους ατμόσφαιρας, γενικευμένης αβεβαιότητας και γεωπολιτικής αστάθειας, είναι, ίσως, απρεπές και παράτολμο να τίθενται «πολυτελή» ερωτήματα. Την ώρα που ένας όχι ευκαταφρόνητος αριθμός συμπολιτών μας (περίπου 20%) ζει στα όρια της φτώχειας, την ώρα που εμφανίζεται το φαινόμενο του συσσιτίου στους ναούς, σε νεόπτωχους και αστέγους, κάποιοι εθελουφλούντες παρακάμπτουμε τα ερωτήματα, που αφορούν την πιο φανερή ανθρώπινη διάσταση του καθενός μας, και θέτουμε πολυτελή, παράταιρα και ανθρωπιστικά-ηθικά ερωτήματα, δηλαδή ερωτήματα που παραπέμπουν στις αιτιώδεις και ουσιαστικές διαστάσεις της ζωής μας. Τα ερωτήματα αυτά αποκαθλώνουν και αποκαλύπτουν τις σύγχρονες ανθρώπινες συμπεριφορές, θίγοντας και απειλώντας επώδυνα το επίχρισμα στο «φρέσκο» των συμπεριφορών του τωρινού *Homo Sapiens*, που είναι μεν παγκοσμιοποιημένος και δικτυωμένος, αλλά και αποξενωμένος- αλλοτριωμένος, ώστε να μην πατά στα πόδια του, να μην ανήκει σε τόπο και γλώσσα και να είναι ασφυκτικά πιεσμένος από τα σχέδια, τους στόχους και τα δίκτυα, στα οποία έχει, εκών- άκων, ενταχθεί. Εννοώ τα κλασσικά δίκτυα ένταξης, όπως εργασία, οικογένεια, κοινωνικές υποχρεώσεις. Ας θυμηθούμε ότι κατά τον προηγούμενο αιώνα ο υλικός πολιτισμός και η ποιότητα ζωής ήταν ταυτισμένες απαιτήσεις για την Δύση και για για την χώρα μας, ένα αίτημα της νεωτερικότητας παγκοσμίως, δύσκολο και απλουστευτικό. Το αίτημα της μονοδιάστατης αυτής ανάπτυξης κυριαρχεί μέχρι σήμερα. Πόσο, όμως, ευτυχέστερη είναι σήμερα η νοικοκυρά των τριών τηλεοράσεων και του τριπλού σετ αξεσουάρ; Πόσο ευτυχισμένος είναι, άραγε, ο κάτοχος κινητού τηλεφώνου, ο ιδιοκτήτης δύο αυτοκινήτων, ηλεκτρονικού υπολογιστή και δύο τουλάχιστον κατοικιών; Πόσο ευτυχέστεροι είμαστε, όταν τα παιδιά μας μιλούν δύο ή τρεις γλώσσες, έχουν πτυχία και μεταπτυχιακά, αλλά στερούνται κοινωνικών δεξιοτήτων και αδιαφορούν εντελώς για την πολιτική εκπροσώπηση, παρότι είναι στην πλειοψηφία τους άνεργοι ή απασχολούμενοι στην πλειονότητα τους σε αντικείμενα εκτός των ενδιαφερόντων τους και των σπουδών τους; Πόσο καλύτερα ζει η υπερήλικη γιαγιά με απαστράπτουσα βακτηρία, ολική αρθοπλαστική ισχίου και γονάτου από πολύτιμα μέταλλα, με βηματοδότη και μοντέρνα κόμη, έγκλειστη, όμως, με την βοήθεια της αλλοδαπής οικιακής βοηθού, στο ανοίκειο διαμέρισμα της πόλης; Τι να πεις για την

ποιότητα ζωής των οικονομικών μεταναστών και των αστέγων, των τοξικομανών και των αρρώστων, που κάθε σπίτι κρύβει με επιμέλεια; Τι γίνεται στους ξενώνες της πρόχειρης Ψυχιατρικής Μεταρρύθμισης που στήθηκε άτσαλα στη χώρα μας; Μέχρι ν' αναγνωρισθεί το συγκεκριμένο διακύβευμα του σύγχρονου βίου και τα ιδιαίτερα ποιοτικά χαρακτηριστικά του, πρέπει ν' ανατρέξουμε στην βιβλιογραφία, την λογική και την μνήμη μας, για να ορίσουμε το νόημα των λέξεων. Βρέθηκε, λοιπόν, ότι το λήμμα «ποιότητα ζωής» σύμφωνα με τους κλασσικούς κοινωνιολογικούς ορισμούς προϋποθέτει τα εξής:

1.Υψηλό μορφωτικό επίπεδο, που να οδηγεί τον άνθρωπο σε βασική και συνεχιζόμενη εκπαίδευση και να τον καθιστά χρήσιμο για τον εαυτό του και την κοινωνία, να τον συνδέει ανυπόκριτα με το περιβάλλον του σε μια ευνομούμενη κοινωνία, κυριαρχούμενη από τα πανανθρώπινα ιδανικά. Η μόρφωση του ανθρώπου, που ασφαλώς δεν ταυτίζεται μόνο με την εκπαίδευση παρά από μια ανοιχτή παιδεία, απαιτεί ανάδειξη και σεβασμό αρχών, αξιών, ιδανικών και προτύπων, αλλά και ηθικής και μεθόδου. Είναι μια εφ' όρου ζωής διαδικασία. Και, ασφαλώς, στην σημερινή ιδίως εποχή συνδέεται άμεσα με την έκταση, την ποιότητα και τον πλουραλισμό της πληροφόρησης και της επικοινωνίας, αλλά και με την πραγματογνωσία – αυτογνωσία, τον εγκοινωνισμό – αυτοεκτίμηση.

2.Σύστημα υγείας και πρόνοιας, το οποίο να καλύπτει τις βασικές ανάγκες κάθε ανθρώπου σε κάθε περίπτωση. Να αποτελεί, δηλαδή, αποτελεσματικό αρωγό και υπηρέτη κάθε ανθρώπου χωρίς εξαιρέσεις και διακρίσεις, σ' ότι αφορά το υπέρτατο αγαθό, την ίδια την ζωή. Το σύστημα χρειάζεται ορθολογική διαχείριση, σωστή κατανομή πόρων και υπηρεσιών, ευπρέπεια και ευγένεια από τα στελέχη του. Είναι ένα αίτημα που όλοι οι πολιτικοί φορείς το αποδέχονται, αλλά δεν το στηρίζουν στην εφαρμογή του.

3.Φυσικό περιβάλλον, αειθαλές και αειφόρο, μέσα στο οποίο να ζει και να αναπτύσσει την προσωπικότητά του ο άνθρωπος, με σταθερή πολιτική φροντίδας και τήρησης των νόμων που το προασπίζουν.

4.Οικογένεια πυρηνική ή διευρυμένη, κλασική ή μονογονεϊκή, με θρησκευτικό γάμο ή πολιτικό. Δηλαδή, ένα δίκτυο προσωπικών σχέσεων, για να εξασφαλίζεται η απαραίτητη στήριξη και συνύπαρξη που χρειάζονται όλοι οι άνθρωποι, μικροί και μεγάλοι, με αλληλοκατανόηση, με όρους ανεκτικής επικοινωνίας, με σεβασμό και ανοχή.

5. Αίσθημα ασφάλειας και σιγουριάς των πολιτών έναντι των εξωτερικών κινδύνων και του καθενός ξεχωριστά απέναντι στην εγκληματικότητα, την παραβατικότητα και την αδιαφορία, που μαστίζει την σημερινή Ελληνική κοινωνία, όπως και την προστασία της ζωής και της περιουσίας κάθε ανθρώπου στη χώρα. Εξασφάλιση, δηλαδή, των βασικών και ύψιστων αγαθών, για την διαφύλαξη των οποίων ο άνθρωπος στράφηκε προς τα κοινά και οδηγήθηκε στην συγκρότηση του κράτους δικαίου.

Ως προς το τεχνικό σκέλος, αυτές οι πέντε παράμετροι οργανώνονται και σε κάποιους συντελεστές. Από αυτές προκύπτει ένας συντελεστής ποιότητας ζωής βάσει του οποίου βαθμολογούνται όλες οι χώρες. Όσον αφορά στον δείκτη αυτό, πρώτη χώρα στον κόσμο είναι ο Καναδάς. Η Ελλάδα είναι στο μέσον. Στην χώρα μας έχουμε πρόβλημα με τα συστήματα υγείας και την κοινωνική ασφάλιση, έχουμε προβλήματα με την προστασία και την φροντίδα του φυσικού περιβάλλοντος, με την ανασφάλεια, λόγω των μεγάλων κοινωνικών μετακινήσεων και αλλαγών στο κοινωνικό σώμα, και της αύξησης των φαινομένων εγκληματικότητας- παραβατικότητας. Έχουμε, όμως, καλούς δείκτες ακόμη, όσον αφορά στην οικογένεια, και, επίσης, σχετικά καλούς δείκτες όσον αφορά στην εκπαίδευση, κυρίως ως προς τη ζήτηση και το πάθος. Αυτά είναι τα συμβατικά μεγέθη καθορισμού της ποιότητας ζωής στην χώρα μας, που μάλλον δεν είναι ούτε επαρκή, ούτε ικανοποιητικά, ούτε ενδεικτικά μιας καλής πορείας.

Ας δούμε τώρα μια εναλλακτική προσέγγιση του θέματος «ποιότητα στη ζωή μας». Αν κάνουμε ένα λογοπαίγνιο θα δούμε ότι υπάρχει διαχρονικά μια «πολυτελής ανάγκη» για ποιοτική ζωή σ' έναν ιστορικό λαό, όπως είναι οι Έλληνες. Πραγματικά, η ποιότητα, σαν αίτημα και στάση ζωής, πέραν των υλικών απαιτήσεων, ήταν πάντα ένα στοιχείο που κυριαρχούσε σ' όλες τις ιστορικές φάσεις του ελληνικού πολιτισμού, ακόμα και σε δύσκολες στιγμές, όπως η Μικρασιατική καταστροφή και ο Εμφύλιος Πόλεμος. Αν δούμε τον πολιτισμό που μεταφέρθηκε, μετά από ένα τρομερό γεγονός, όπως είναι η Μικρασιατική καταστροφή και η μαζική μετανάστευση Ελλήνων από την Μικρά Ασία, την Ιωνία στην Ελλάδα, και στον οποίο στηρίχτηκε σε μεγάλο βαθμό πολιτισμός του 20^{ου} αιώνα στη χώρα μας, θα εκπλαγούμε. Ο πολιτισμός, όχι μόνο όσον αφορά στην επιστήμη ή στην τέχνη, που μετέφεραν οι συμπατριώτες μας από την Ιωνία, αλλά ο πολιτισμός, που αφορά στην καθημερινότητα και το νόημά της. Οι ρίζες, ακόμη, της πρόσφατης γραμματείας μας

στηρίζονται στα βιώματα, την ευαισθησία, το μυαλό και το κίνητρο των ανθρώπων, που έζησαν στην Ιωνία στις αρχές του αιώνα.

Ένα άλλο στοιχείο, θα μπορούσαμε να πούμε, είναι το γεγονός ότι η ποιότητα ζωής ουσιαστικά φωτίζει την «ανάγκη» της πολυτέλειας, της αίσθησης της ζωής ως υπαρκτής και ζωντανής πολυτέλειας. Πράγματι, δεν υπάρχουν άνθρωποι που δεν έχουν ανάγκες, δεν υπάρχουν ανάγκες, που να μην παραπέμπουν στην ανθρώπινη ιδιότητα. Δεν νοείται ανθρώπινη ιδιότητα χωρίς ανάγκες, δεν νοείται άνθρωπος χωρίς την ανάγκη του άλλου. Συνακολούθως, δεν υπάρχουν άνθρωποι που δεν έχουν «πολυτελείς» ανάγκες. Αυτοί είναι μόνο οι άνθρωποι ή που δεν έχουν γεννηθεί ή που έχουν ήδη πεθάνει. Άνθρωποι, οι οποίοι ζουν από την μετάβαση του ενός στο άλλο, έχουν την «πολυτέλεια» των αναγκών. Ποιό, όμως, είναι το όριο και το κριτήριο της αληθοφάνειας και της αξιοπιστίας των αναγκών; Αν δούμε την εναλλακτική προσέγγιση του θέματος «ποιότητα στη ζωή μας», θα διαπιστώσουμε ότι πρωταρχική θέση όσον αφορά στο θέμα «ποιότητα» καταλαμβάνει η σχέση του ατόμου με την ομάδα.

Πρώτον, λοιπόν, η σχέση του ατόμου με την ομάδα είναι ένας δείκτης και ένα κριτήριο ποιότητας. Και τη σχέση του ατόμου, όλων των ατόμων, από τα παιδιά του Δημοτικού και τα παιδιά του Νηπιαγωγείου μέχρι τους ανθρώπους τους ενήλικες ή ακόμα και τους υπερήλικες, στο σχολείο, στην εργασία, στην παρέα και αλλού. Στην Ελλάδα τα πράγματα, θα έλεγα, ότι βρίσκονται σε οριακό επίπεδο. Ο χρόνος, που συστέλεται και λιγοστεύει, τείνει ν' αλλοτριώσει κάθε σχέση. Ο σχολικός χρόνος για τα παιδιά είναι εξοντωτικά βασανιστικός. Ο εργασιακός χώρος και χρόνος, όπως ζούμε όλοι στις πόλεις και στα αστικά κέντρα, αλλά ακόμη και στα χωριά, κινδυνεύει να καταργήσει κάθε έννοια αυθόρμητης και ζωτικής απαίτησης, την έννοια, δηλαδή, της ανθρώπινης ελευθερίας με βάση τον χρόνο και το άπλωμα του ανθρώπου μέσα στον χρόνο. Έχει διαταραχθεί σοβαρά, λοιπόν, η σχέση των ανθρώπων, η σχέση του ατόμου με την ομάδα, κάτι που το βλέπουμε στην όλο και πιο αραιή συνύπαρξη ατόμων σε εκδηλώσεις, όλο και πιο λιγότερα τηλεφωνήματα στα σπίτια, λιγότερες συναθροίσεις, όλο και περισσότεροι άνθρωποι δεν γιορτάζουν πια. Όσον αφορά στα συμβατικά κλασικά πολιτισμικά στοιχεία, αραιώνουν κι υπολείπονται σε σχέση με προγενέστερους καιρούς.

Δεύτερον, ως συνέχεια του παραπάνω επιχειρήματος, της δυσκολίας, δηλαδή, στο επίπεδο των σχέσεων, είναι η σχέση του ατόμου με τον βιωμένο χρόνο. Όταν μιλάμε για τον χρόνο, εννοούμε τον ατομικό χρόνο, τον οικογενειακό χρόνο, τον συλλογικό

χρόνο, τον κοινωνικό χρόνο, αλλά και τον ιστορικό χρόνο. Οι νέοι αισθάνονται οιονεί παιδιά. Θα έλεγα παιδιά σε βαθμό που οι ανάγκες τους να προστατεύονται για χρόνια, μετά τα 18 έως τα τριάντα. Οι ενήλικες αισθάνονται αθάνατοι. Συμπεριφέρονται με μια αλαζονεία κυριαρχίας πάνω στο χρόνο και στην ιστορία, κάτι που τους κοστίζει σε νοσηρότητα. Ας πούμε ότι οι άντρες δυσκολεύονται πάρα πολύ στα κρίσιμα χρόνια της ζωής τους και έχουν αυξημένη νοσηρότητα. Οι δε γυναίκες έχουν περισσότερη ψυχική νοσηρότητα, καθώς, λόγω της φεμινιστικής κατίσχυσης, έχουν προβλήματα συμπεριφοράς με τους άντρες τους και τα παιδιά τους. Οι γέροι αισθάνονται ήδη πεθαμένοι, καθώς είναι εξοβελιστέοι. Και αυτό είναι πραγματικά ένα απελπιστικό συμβάν, όπου οι γέροι αντιμετωπίζονται σαν παράταιρα στοιχεία σ' αυτή τη ζωή, μάλιστα ενοχλητικά, γιατί απαιτούν προστασία, ανεβάζουν το κόστος της περίθαλψης και ενοχλούν βαθύτατα, ιδιαίτερα τους πολιτικούς, αφού η εποχή της λατρείας «των περήφανων γηρατειών», έχει παρέλθει ανεπιστρεπτί.

Τρίτον είναι η σχέση του ανθρώπου με την αξιοπρέπεια και την αισθητική της ζωής. Είναι μία παράμετρος καθοριστική, όσον αφορά στην οριοθέτηση του θέματος «ποιότητα». Σήμερα βλέπουμε με αγωνία γύρω μας, βλέπουμε, πραγματικά, την ανησυχία του σύγχρονου ανθρώπου, για να βρει χώρο και χρόνο και να εναποθέσει την αξιοπρέπιά του. Ο χώρος εκλείπει, στενεύει και ο χρόνος συστέλεται, μικραίνει, φαίνεται λίγος, σαν να μην φτάνει. Σας θυμίζω την απουσία των παλαιού τύπου κοινοτικών δομών και συμπεριφορών στη σημερινή μετανεοτερική εποχή. Ας πούμε ότι το χωριό και η άλλοτε ζωή του σήμερα υποκαθίσταται από τον πολιτιστικό σύλλογο στην πόλη, αλλά δεν είναι το ίδιο ακριβώς. Υπάρχει ένα τεράστιο ιστορικό και ψυχικό χάσμα, που αποσυνδέει τους δύο χώρους. Και όσον αφορά στον χρόνο, προκύπτει μια ανησυχία για πράγματα που έχουν ήδη γίνει ή που θα γίνουν χωρίς κανένα νόημα ή για πράγματα που επαναλαμβάνονται τελετουργικά, χωρίς ο άνθρωπος να μπορεί να βάλει ένα τωρινό αληθινό νόημα στην ζωή του και στην συμπεριφορά του. Πρέπει να υπάρξουν κάποιες στιγμές μέσα στο χρόνο, ώστε ο άνθρωπος να μπορέσει να συγκινηθεί και να συγκριθεί με τις βασικές του ταυτίσεις και αναπαραστάσεις, δηλαδή τις συμβολικές, τις νοητικές, τις ψυχικές, αλλά και τις ιστορικές, ίσως και τις πολιτισμικές παραμέτρους της ζωής του, της γλώσσας του, της χώρας του και των αντικειμενότροπων σχέσεών του. Εκτός αυτού, υπάρχει μια διάχυτη ανησυχία για την απουσία δημιουργικότητας στην καθημερινότητα και την εργασία παγκοσμίως. Σ' ένα μυθιστόρημά του ο Μίλαν Κούντερα λέει ότι δεν

υπάρχει, πλέον, ενδιαφέρον για την εργασία. Έχει χαθεί το ενδιαφέρον των ανθρώπων για την εργασία τους, παγκόσμια, συμπεριλαμβανομένων και αυτών ακόμα που κάνουν δημιουργικά επαγγέλματα. Ας πούμε, στους πολύ σκληρά εργαζόμενους ανθρώπους βλέπουμε το σύνδρομο της χρόνιας κόπωσης, το οποίο το μελετούν οι Ευρωπαίοι και οι Αμερικανοί ειδικοί και δεν είναι τίποτα άλλο από το παράλογο, το αντιφατικό, αυτό που λει ο Κούντερα, τη βαριεστημάρα της εργασίας, την εννοούμενη ρουτίνα. Ακόμα και οι άνθρωποι, οι οποίοι καταθέτουν κάθε μέρα τον εαυτό τους στην δουλειά τους, έχουν κουραστεί και όχι μόνο οι δημόσιοι υπάλληλοι, που στην Ελλάδα τους κατηγορούμε πολλές φορές αδικώς. Διαπιστώνουμε ότι το αίσθημα της ρουτίνας έχει αγγίξει τους πάντες. Τί θα κάνουμε λοιπόν; Το αίτημα, επομένως, για ποιότητα στη ζωή μας, σαν μια πρώτη πρόταση, ως πρόταση ζωής, είναι ένα διαρκές αίτημα της ατομικότητας να συναντηθεί με την ιστορικότητα της, ν' αναλογισθεί την ενικότητά της, να εκτιμήσει την μη-εναλλαξιμότητά της και να πιστέψει βαθειά στην μη-αναλωσιμότητά της, πριν αλλά και μετά την τεχνολογική πρόοδο. Ας μας συγχωρέσουν κάπως οι συμπαθέστατοι αναλυτές, σύμφωνα με το μαρξιστικό δόγμα, που κάποτε είχαν ταυτίσει την πρόοδο με την μονοδιάστατη οικονομική ανάπτυξη και όλα αυτά τα θεωρούσαν ποιότητα-την πιο αντικειμενική ποιότητα ζωής. Βλέπουμε ότι τα πράγματα σήμερα, δυστυχώς, δεν ακολούθησαν αυτή την πραγματικά πολλά υποσχόμενη τότε συνταγή. Μεσολάβησε η αντοχή της φτώχειας και η ανάδειξη του καταναλωτισμού. Προφανώς, όπως έχει αποσαφηνιστεί πλέον στις μέρες μας, η ποιότητα δεν έχει καμιά σχέση απ' ότι φαίνεται με τον καταναλωτισμό, τον οποίο όλοι λατρεύουμε και του οποίου μάλλον όλοι είμαστε θύματα.

Τέταρτον, η ποιότητα έχει σχέση με την απόλαυση του εαυτού. Ν' απολαμβάνεις τον εαυτό σου για σένα και για τους άλλους. Γνωρίζοντας εσύ ο ίδιος το ενδιαίτημα, το νόημα και το όριο. Ως πού θα είσαι για σένα και πόσο και πότε, και ως πόσο και πότε θα είσαι για τους άλλους. Σύνδεση, δηλαδή, της σωματικής και βιωματικής καθημερινότητας της εργασίας και της ρουτίνας με τις νοητικές μας και τις συναισθηματικές ανάγκες, οι οποίες είναι πραγματικά παραμελημένες στις μέρες μας. Σύνδεση και ενσυναίσθηση. Εαυτός και άλλος. Εμείς.

Πέμπτον, η ποιότητα παραπέμπει σ' ένα βίο, ο οποίος μεταθέτει το ανθρώπινο νόημα σ' ένα υπερβατικό επίπεδο αξιών, που ξεπερνά τις αξίες τις ανθρώπινες, τις οποίες έχει ενστερνιστεί ο άνθρωπος μέσα από τον πολιτισμό του, την ιστορία του, την οικογένειά του, τις παραδόσεις του. Αξίες, που είναι πέρα από τις αρχές της

απόδοσης, όπως λένε οι οικονομολόγοι, και πέρα από τις αρχές του συμφέροντος, όπως μας λένε οι ψυχολόγοι της ατομικότητας. Ας αναφέρουμε εδώ κλασικά παραδείγματα, που παρουσιάζονται σε πτυχές του Ελληνικού πολιτισμού. Οι νηπτικοί θεολόγοι λένε ότι η ποιότητα είναι η δυσκολία. Η άσκηση και ο αυτοέλεγχος είναι ποιότητα. Η αλληλοπεριχώρηση είναι ποιότητα. Το να ζουν οι άνθρωποι «κενωτικά», όπως λέει ο μακαρίτης Παναγιώτης Νέλας, εκκενωτικά δηλαδή, να έχουνε διώξει από μέσα τους το τέρας της αλαζονείας και της επιθετικότητας, είναι μια ποιοτική ζωή ή μια φάση προς την ποιότητα. Ακόμα οι κοινωνικοί αγώνες, που κάποτε στη χώρα μας είχαν πολύ μεγάλη γοητεία και ενδιαφέρον, είναι ποιότητα, εμπεριέχουν ποιότητα, δημιουργούν και καταθέτουν ποιότητα. Ο κενωτικός βίος είναι κοινωνικός βίος. Δηλαδή, ο άνθρωπος εγκαταλείπει το συμφεροντολογικό του ένδυμα και συμπαρατάσσεται με άλλους ανθρώπους σ' ένα κενωτικό, εκκενωτικό του εγωισμού του, κοινωνικό βίο. Και μπαίνει σε ένα κύκλο, που όπως μας έλεγε ο Θουκυδίδης, είναι «ὁ κύκλος ὁ κυκλοδίωκτος τοῦ κοινοῦ ζινοῦ λόγου», όπου όλοι αγωνιζόμαστε να μπούμε, αλλά ο κύκλος μας πετάει έξω και κάνουμε προσπάθεια να μπούμε στον κοινό αυτό συλλογικό βίο. Ο κύκλος, όμως, έχει την δική του δυναμική, κεντρομόλο και φυγόκεντρο, άλλοτε μας πετάει έξω, ενώ θέλουμε συνεχώς να μπαίνουμε μέσα, και άλλοτε μας κρατάει σφικτά στο γύρισμά του, ενώ σφόδρα επιθυμούμε την έξοδο. Σύνδεση και Αποχωρισμός. Εγκοινωνισμός και Εξατομίκευση. Η ζωή σε κίνηση με τον άλλο.

Έκτον, ο άλλος και η γεύση του. Ο Άλλος, εννοώ, ο άλλος άνθρωπος.. Ο Πλάτων μας λει: *«καί ψυχή ή μέλλει γνώσεσθαι αὐτήν εἰς ψυχήν αὐτή βλεπτέον»*. Λέει δηλαδή: *«αν θέλεις να γνωρίσεις την ψυχή σου πρέπει να γνωρίσεις μια άλλη ψυχή, διότι μόνο δια μέσου της άλλης ψυχής θα κατανοηθείς»*. Βλεπτέον και Πρακτέον. Αυτό είναι ένα θεμελιώδες αξίωμα της γνωριμίας με τον εαυτό, που προϋποθέτει την διαπροσωπική σχέση. Οι νεότεροι, βέβαια, το ζουν τραγικά στις μέρες μας, με την τόση μοναξιά, την τόση απομόνωση και την τόση βία, που ζούνε στις ανθρώπινες σχέσεις μέσω της αφασίας, του ελλιπούς κοινωνούντος λόγου και της απουσίας ενδιαφέροντος. Πολλές γυναίκες μεγαλύτερες λένε: «ας μου φωνάζει επιτέλους ο άντρας μου, τουλάχιστον δείχνει ότι ενδιαφέρεται για μένα». Είναι τραγική η κατάσταση να μην νοιάζεται κανένας για σένα. Να μη σου μιλάει κανείς. Να μη σε γνωρίζει κανείς. Είναι βία η μοναξιά, η σιωπή προς τον άλλο, ένα φαινόμενο, που το ζουν πραγματικά πολύ περισσότερο οι νέοι μας που δεν μιλούν, ανταλλάσσοντας σιωπηλά sms. Οι σημερινοί 50άρηδες έχουν ζήσει καλύτερες μέρες, δεν υπάρχει

καμιά αμφιβολία, και εξακολουθούν να ζουν, γιατί έχουν την εμπειρία της οργάνωσης του βίου, με κοινωνικούς όρους, δηλαδή, «να ζεις για τον εαυτό σου και για τον άλλον».

Έβδομο στοιχείο και τελευταίο: η γλώσσα μας, η σχέση μας μ' αυτήν και η πολιτισμική μας ανοχή, σε σχέση με τα καινούρια κοινωνικά δρώμενα που ζούμε. Η αντίσταση, δηλαδή, στην γλωσσική φθορά, η κατανόηση του άλλου, που μπήκε στην χώρα μας και «μας ενοχλεί λιγάκι», η αντοχή των δυσκολιών, που ζούμε σ' αυτές τις ώρες, και η ελπίδα από *«την μεγάλη αφομοιωτική δύναμη του Ελληνικού πολιτισμού»* (Μάνος Χατζιδάκης). Ποιότητα ζωής, λοιπόν, είναι κάτι πέραν της εκζήτησης παιδείας, πέραν της προαγωγής υγείας, πέραν της οικολογίας, πέραν της προστασίας της φύσης, πέραν της απόλαυσης της οικογένειας. Η ποιότητα της ζωής κινείται και διεκδικείται εντός, εκτός και επέκεινα του πολιτισμού, επειδή ποιότητα αποτελούν η προαγωγή της ατομικότητας και της αυτοεκτίμησης, ο κενωτικός βίος, η διαπροσωπική σχέση, η γλωσσική έκφραση και η ανθρώπινη ομιλία, εντός ενός κοινωνικού πλαισίου. Θα χρησιμοποιήσω μια φράση του Χρήστου Γιανναρά για να κλείσω. *«Ποιότητα ζωής είναι τελικά η νοηματοδότηση της ζωής του καθενός μας»*. Ο Τόμας Έλιοτ μας προειδοποιεί στα Τέσσερα Κουαρτέτα: *«χάσαμε τη σοφία για χάρη της γνώσης. Χάσαμε τη γνώση για χάρη της πληροφορίας»*. Είμαστε λοιπόν, *«έτοιμοι για την αλήθεια»*, όπως λέει και ο Ίρβιν Γιάλομ, στο τελευταίο του μυθιστόρημα *Στο Ντιβάνι*.

Μάρτιος 2003

Το ψυχοκοινωνικό πλέγμα του γάμου.

Η τελετουργία είναι νόημα γράφει χαρακτηριστικά ο Γιώργος Χειμωνάς στο μυθιστόρημά του «*Ο Γάμος*», για να τονίσει την ιδιαιτερότητα των δρωμένων στην τελετουργία του γάμου. *Αναλαμβάνω τον πόνο σου και θα σου αφοσιωθώ* σπαράζει η νιόπαντρη στο σύντροφό της στο ίδιο βιβλίο. Συνύπαρξη – Κατανόηση – Τελετουργία - Συντροφικότητα. Σκοπός της ζωής είναι ο γάμος μέχρι τα χρόνια της νεωτερικότητας. Υπέροχες περιγραφές, θεολογικές και ανθρωπολογικές ερμηνείες του μυητικού πλέγματος που ενώνει το ζευγάρι στον «αερό» γάμο, έτσι όπως περιγράφονται τόσο στο άγνωστο βιβλίο «*Το Κάλεσμα της Θεονύφης*» του Παναγή Λεκατσά όσο και στο συγκλονιστικό μυθιστόρημα «*Ο Γάμος*» της Βάσιας Σολωμού - Ξανθάκη. Σήμερα, μάλλον, αρχίζουμε να καταγράφουμε τις νεώτερες πληγές από τις αλλαγές που συνέβησαν από την επιδημία της μοναξιάς και της βίας στις ανθρώπινες σχέσεις.

Ο θεσμός του γάμου είναι σε κρίση, όπως παρατηρεί και ο πλέον απροκατάληπτος ιδαλγός του παρελθόντος. Όλο και λιγότεροι άνθρωποι επιδιώκουν να παντρευτούν και να ζήσουν μαζί με τον σύντροφό τους για χρόνια, πραγματώνοντας στόχους, αξίες, ρόλους και συμπεριφορές που να συγκρατούν και να προάγουν την συνύπαρξη. Στο γάμο, σήμερα, απολαμβάνουμε τα νεώτερα δεινά: οι γυναίκες παντρεύονται σ' όλο και μεγαλύτερη ηλικία, ο αριθμός των παιδιών στα ζευγάρια είναι εξαιρετικά μικρός, η υπογονιμότητα τόσο του άνδρα όσο και της γυναίκας απαιτεί τεχνικές υποβοηθούμενης αναπαραγωγής, η ανεργία των νέων ανδρών και γυναικών λειτουργεί αποτρεπτικά για την ανάληψη ευθυνών ενός νοικοκυριού, η αυξανόμενη νοσηρότητα των νέων ανθρώπων (π.χ. μείωση προσδόκιμου επιβίωσης χωρίς ιατρική βοήθεια, αλκοολισμός, κάπνισμα, παχυσαρκία, ψυχιατρική νοσηρότητα, βία, περιθωριοποίηση κ.α.) και μια διάχυτη τάση που παρατηρείται στις μέρες μας για την υποτίμηση της μητρικής φροντίδας και του γονεϊκού ρόλου γενικότερα. Φυσικά, το μεγαλύτερο πλήγμα για τον γάμο - ο εκ των έσω θάνατός του - είναι το διαζύγιο. Ευτυχώς, στη χώρα μας προς το παρόν μόνο 1 στους 4 ή 5 γάμους στην Αθήνα και 1 στους 6 στην επαρχία διαλύονται με μια λυπηρή αυξητική τάση. Όλο και περισσότεροι άνθρωποι μεγαλώνοντας επιλέγουν να ζουν μόνοι τους, όλο και περισσότεροι άνθρωποι εξέρχονται του «μυητικού»

πλέγματος της συνύπαρξης και αποφασίζουν, εκόντες ή άκοντες, να ζήσουν μια καταθλιπτική πορεία ύστερης αυτονομησης, συχνά με μεγάλο κόστος.

Συγκεκριμένα, διαφαίνονται κάποια στερεοτυπικά χαρακτηριστικά στους νέους που πρόκειται να παντρευτούν. Η μανία του καταναλωτισμού έχει επιβάλλει την αντιμετώπιση του γάμου ως μιας εμπορικής δραστηριότητας και οικονομικής συναλλαγής. Τίποτα δεν άλλαξε, όπως φαίνεται, από τις προ δύο αιώνων μελέτες του Φρειδερίκου Έγκελς για την καταγωγή της οικογένειας, της ατομικής ιδιοκτησίας και του κράτους. Η επίμονη απαίτηση για την εν μέρει πλήρη οικονομική αποκατάσταση προ του γάμου αποτελεί μια συναισθηματική συμπίεση και διάθεση και αφορά σε μια οικονομίστικη αντίληψη και διαχείριση του ζεύγους, ιδιαίτερα της γυναίκας. Η χειραφέτηση οδηγεί από την κερκόπορτα στην εμπορευματοποίηση του γυναικείου σώματος και της γυναικείας σεξουαλικότητας και ο γάμος στην οικονομιστική συναλλαγή –ανταλλαγή της. Από την εποχή που ο αείμνηστος Έλληνας σοσιαλιστής – ηγέτης καινοτομούσε εισάγοντας την ερωμένη του, τόσο στη ζωή του όσο και στη ζωή μας, άνοιξαν νέοι δρόμοι στην συνύπαρξη γηραιών ανδρών και νέων γυναικών μέσω της κοινωνικής μάθησης. Σήμερα φρίτουμε από τις ιδρωμένες βαφές του Γερμανού καγκελαρίου Στρέντερ, που τον κοσμούν για να κρατήσει την νεαρή - τέταρτη κατά σειράν- δημόσια παλλακίδα του. Η οικονομική εμπλοκή του γάμου και οι τεράστιες απαιτήσεις των νεότευκτων ζευγαριών, εκτρέπουν το γεγονός της σχέσης σε μια συναλλαγή, ίσως χειρότερη και απειλητικότερη από αυτές των παλιότερων εποχών.

Στην οικονομική εμπλοκή συντονίζονται οι γονείς του ζεύγους με τις γνωστές αντιπαλότητες και αντιζηλίες έως εμφυλίου πολέμου για την κυριαρχία επί των νιόπαντρων. Η υποταγή στον οικονομικά ισχυρότερο πόλο είναι αυτονόητη. Ακόμη και η ομορφιά, αυτή η υπέροχη ελληνική αξία, θυσιάζεται στον βωμό της οικονομικής διαχείρισης. Είναι δύσκολη η μοίρα ενός όμορφου κοριτσιού και ενός όμορφου αγοριού σήμερα. Η ομορφιά, όπως και η εξυπνάδα, παραδόθηκαν οριστικά στους νόμους της αγοράς.

Μια άλλη σύγχρονη πληγή του γάμου, στην οποία εμπλέκονται οι νιόπαντροι, είναι ο άνευ όρων αγώνας για το κοινωνικό πρεστίτζ και αναρρίχηση, δεδομένου ότι στην Ελλάδα της διαπλοκής και της συμφοράς μας, πολλοί παγιδεύονται καθοδόν, θυσιάζοντας εξαιρετικά χρήσιμες αρετές και ανθρώπινα στοιχεία. Αυτός ο αγώνας αφαιρεί μεγάλη δύναμη από την παρακαταθήκη της ανθρώπινης αυτοπεποίθησης και αυτοεκτίμησης και οδηγεί τους νέους ανθρώπους σε μονοτυπίες και στερεότυπα.

Κάπως έτσι δημιουργείται η ασφυξία και κατασκευάζεται ο τηλεκατευθυνόμενος σύζυγος, γονιός, εραστής, ερωμένη και λοιπά. Κάπως έτσι η μαζική κοινωνία ομογενοποιεί τα μέλη της. Ο γάμος, όμως, ως ζώσα σχέση και ως διαρκής αναζήτηση της ατομικής ταυτότητας και του νοήματος του υποκειμένου μέσω της σταθερής συνύπαρξης, οφείλει ν' αντισταθεί και να προασπίσει τους ανθρώπους που *ιερουργούν και ιεροποιούνται, συνυπάρχοντες* εν κοινωνία, πραγματώνοντάς τον. Ας μην ξεχνάμε τον Απ. Παύλο: «*Ὁ ἀγαπῶν τὴν γυναῖκα αὐτόν, ἑαυτόν ἀγαπᾷ.*»

Ένα καινούργιο δεδομένο, που αποσταθεροποιεί τον γάμο, είναι οι φόβοι της απιστίας και της εγκατάλειψης. Πράγματι, έχει παρατηρηθεί μια *ομοφυλοφιλοποίηση* της ερωτικής συμπεριφοράς των ανθρώπων με μεγάλη κινητικότητα, αστάθεια, και συνεχή αναζήτηση νέων συντρόφων. Στον ελληνικό γάμο κανείς δεν πρέπει να φοβάται. Η απιστία είναι άγραφος νόμος, που ζωντανεύει και αναζωπυρώνει τα σώματα και τα συναισθήματα από την επαναληψιμότητα. Η απιστία στην Ελλάδα δεν είναι ποτέ ο κυρίαρχος λόγος διαζυγίου, αλλά πολύ σοβαρότεροι λόγοι συμπεριφοράς και απαξίωσης του συντρόφου. Η συγχωρητικότητα περί τα ερωτικά και σεξουαλικά ενδιαφέροντα δείχνει ότι η διαχείριση της σεξουαλικότητας στην παράδοση του Ελληνισμού είχε και εξακολουθεί να έχει την σωστή της διάσταση: χαμηλοί τόνοι και ουσία.

Από τα εύκολα ας περάσουμε στα δύσκολα. Η πρώτη δυσκολία είναι ότι ο γάμος σήμερα, λόγω του περιορισμού των κοινωνικών δραστηριοτήτων και της αυξανόμενης μοναχικότητας, αποτελεί προνομιακό και προσφερόμενο πεδίο έκφρασης της επιθετικότητας των συμβαλλομένων. Συγκρούσεις, καβγάδες, ζηλοτυπίες, χειροδικίες, κλινοπάλη, βιαιοπραγία, άσχημα λόγια, όλα για τις ανάγκες της αποφόρτισης της έξωθεν έντασης, τόσο από τους άντρες όσο και από τις γυναίκες. Αμφιθυμικές καταστάσεις ενδιαφέρουσες για την ψυχογραφία, την ψυχοπαθολογία του χαρακτήρα, την λογοτεχνία, το θέατρο και, φυσικά, τον κινηματογράφο. Η πρόσφατη ταινία του Γιάννη Οικονομίδη, «*Το σπирτόκουτο*», απεικονίζει νατουραλιστικά την κρίση επικοινωνίας στην ελληνική οικογένεια. Φωνές, στριγγλιές, υστερίες, ακατανόησια, αυτοκανάλωση, ξόδεμα, αδιέξοδο, απόγνωση. Να τη δούμε, να καθρεφτιστούμε και να την προσπεράσουμε.

Η δεύτερη δυσκολία είναι η υπερπροστασία των παιδιών και η παιδοκεντρικότητα. Παραδοσιακά, το βασικό σύστημα της οικογένειας είναι οι γονείς που συντηρούν και οργανώνουν στόχους, αξίες, ρόλους και συμπεριφορές κατά τρόπο ιεραρχικά δομημένο και με στοχοκατευθυνόμενη εμπροθετικότητα. Στις μέρες

μας ο ρόλος των παιδιών έγινε κυρίαρχος, κυρίως μέσω των ακατανόητων αναγκών για μια χαοτική εκπαίδευση χωρίς στόχους, αρχές, πλαίσιο και ανταποδοτικότητα. Οι γονείς θυσιάζουν εξαιρετικά πολλούς πόρους, ιδιαιτέρως χρόνο και χρήμα, για μια αλλοπρόσαλλη εκπαίδευση, που οδηγεί τους νεαρούς γόνους περισσότερο σε περιπέτειες παρά σε προοδευτικά καταφύγια και πολιτισμένες λύσεις. Ας ελπίσουμε ότι μόδα είναι και θα περάσει.

Αφού αναφερθήκαμε στα απαισιόδοξα από τον χώρο του κινηματογράφου, θα επισημάνουμε τώρα ενδεικτικά και υπαινικτικά το τρομερό άγχος αποχωρισμού των νεότευκτων, των ανδρών και ιδιαίτερα των γυναικών, από την πατρογονική τους οικογένεια. Πρόκειται για ένα γεγονός που δηλητηριάζει και θλίβει την ψυχή του υποκειμένου, που προορίζεται ν' απομακρυνθεί για ν' αγαπήσει και ν' αγαπηθεί έξωθεν των δεσμών αίματος και εντός των νεότευκτων δεσμών εξ αγχιστείας. Συνήθη προβλήματα αδυναμίας αποχωρισμού δηλητηριάζουν ύπουλα τις σχέσεις πολλών ενηλίκων, κυρίως εξαιτίας αυτής της δυσκολίας που φανερώνεται μέσω της συμπεριφοράς των γυναικών. Το άγχος αποχωρισμού από την πατρογονική οικογένεια αποτελεί μείζονα αιτία παθολογίας στο ζευγάρι. Η συνειδητοποίηση της αυτονομίας και το «πένθος» του αποχωρισμού βοηθάει τους ανθρώπους να ωριμάσουν και να συνδεθούν με ώριμους δεσμούς έρωτα και αγάπης σε συνθήκες αγχιστείας.

Υπάρχει μια ενδιαφέρουσα ταινία από την διασπορά «*Ο Γάμος alá Ελληνικά*» της Νία Βαρντάλος, που αποδίδει με χιούμορ τον αγώνα για νοσηματοδότηση του γάμου σ' ένα πολύ-πολιτιστικό περιβάλλον. Παρά την αρνητική κριτική των Ελληνοαμερικανών ότι δήθεν χλευάζει την ελληνικότητα του γάμου, πιστεύω ότι αυτή η ταινία διαπράττει έναν άθλο. Διακωμωδεί και αγωνιά, μιλάει ελληνικά και σκέφτεται παγκοσμιοποιημένα, εξελληνίζει και ελληνοποιεί, ενώ αναφέρεται σ' άλλους πολιτισμούς, αναζητά με ιδαλγικότητα την έννοια της παράδοσης και επαναφέρει την επικαιρότητα της αγάπης στο γάμο και την αγωνία της σύζευξης των ανθρώπων εντός ενός λαμπρού εθιμικού - ελληνικού πολιτιστικού πλαισίου. Η επικοινωνία των ανθρώπων και κυρίως του παθιασμένου ζευγαριού στην ταινία είναι άψογη, παρότι μιλούν «διαφορετικές» γλώσσες. Είναι μια υπέροχη διδαχή του ελληνικού τρόπου σύζευξης και σύνδεσης μέσω της τελετουργίας του γάμου. «*Η τελετή είναι νόημα*», επιμένει ο Γιώργος Χειμωνάς.

Ναι λέμε και εμείς, γιατί ο γάμος αποτελεί ένα όνειρο για μια επιτυχημένη σύνδεση. Είναι αυτό που φοβούνται να συνειδητοποιήσουν οι άνδρες όταν αρνούνται

το διαζύγιο, ακόμη και στην περίπτωση που ο γάμος έχει διαλυθεί. Δεν αντέχεται η συνειδητοποίηση αυτής της διαπίστωσης. «Οι άνδρες στην Ελλάδα μπαίνουν δύσκολα στο γάμο και βγαίνουν δύσκολα, ενώ οι γυναίκες μπαίνουν εύκολα και βγαίνουν εύκολα», μας θυμίζει η Χάρις Κατάκη. Ο φόβος της αποτυχίας της σύνδεσης, όταν συνειδητοποιείται, τρομάζει και διαλύει. Ας ελπίσουμε, όμως, όπως έλεγε ο Φρόντ, ότι *«η αγάπη είναι ισχυρότερη από την επιθετικότητα»*. Επομένως, καλός είναι ο γάμος, ακόμη και όταν επαναλαμβάνεται για δεύτερη ή και για τρίτη φορά σύμφωνα με το κανονιστικό σύστημα.

Επομένως, στο γάμο λέμε ένα μεγάλο ΝΑΙ. Έτσι, για να ασκηθούμε.

Μάιος 2003

Συμβίωση: Μαρτύριο ή Ευτυχία;

Η Μετανεωτερικότητα ζει και ανασαίνει με καινούρια και παλιά μοντέλα συμπεριφορών. Αυτή είναι η ελευθερία που κομίζει και αυτό είναι το δύσκολο πρόταγμα της: ένα διακύβευμα άσκησης στην ελευθερία της αυτοθέσμησης και της μέγιστης ανοχής. Οι νέοι, κεκράχτες και θύματα της νέας ηχοληψίας, τρέχουν να δοκιμάσουν μετά μανίας τους απαγορευμένους καρπούς: την ελαστικότητα των επιλογών τους, την κινητικότητα των αναζητήσεών τους, την ασάφεια των επιθυμιών τους, την έλλειψη δέσμευσης στις αποφάσεις τους, την αδυναμία τους να ταυτιστούν μ' ένα δεδομένο ρόλο και στόχο ζωής, δηλ. σχέση, εργασία, οικογένεια και τα συναφή στερεότυπα της παραδοσιακής εποχής. Επειδή, όμως, η αντικαταθλιπτική παρουσία του άλλου, που εγκαλείται από μια εγγενή τάση, πιθανώς από το ένστικτο της ηδονής, της ευχαρίστησης και της αγάπης, εξακολουθούμε ν' αναζητούμε τρόπους συνύπαρξης και σύνδεσης, επαφής και αλληλοπεριχώρησης. Φυσικά, τίποτε δεν είναι αυτονόητο και εύκολο, τίποτε δεν είναι κανονιστικό και οργανωμένο εκ των προτέρων, στο εδώ και τώρα. Στις ανθρώπινες σχέσεις όλα ξεκινούν από πολύ παλιά, όλα οργανώνονται πολύ νωρίς, όλες οι ανάγκες εκπληρώνονται πλήρως ή ατελώς στις βασικές και πρωταρχικές σχέσεις του ανθρώπου, που δομούν τον ψυχισμό του κατά τη διάρκεια των πρώτων χρόνων της ζωής και της εφηβείας. Μ' έναν τρόπο συμβολικό, ώστε και το ίχνος του άλλου να υπάρχει και η απουσία να είναι αισθητή. Η επανασύνθεση του σχήματος των σχέσεων στο παρόν και η αποκάλυψη των πρώιμων αναπαραστάσεων στο τωρινό και μελλοντικό σχήμα του ζην και του συζήν είναι μια υπόθεση περιπετειώδης, καθόσον δεν υπάρχουν αποκαλυπτικά εργαλεία εκ των προτέρων και το λάθος αναγνωρίζεται πάντοτε μετά την απομάκρυνση εκ του κοινού ταμείου και, φυσικά, post mortem του γάμου. Το σύμβολο είναι καλά κρυμμένο και η σφίγγα αδυσώπητη στο αρχέγονο αίνιγμά της.

Η παλιά εποχή κατέρρευσε και συνεχώς αποσαθρώνεται αντιαισθητικά. Ο γάμος γκρεμίστηκε λόγω έλλειψης χρημάτων, συναισθημάτων, σπέρματος και στυτικής δυσλειτουργίας. Το μαρτύριο του δυσαρμονικού γάμου λύνεται στα γραφεία των «συμβούλων» γάμου, υποψιασμένων δικηγόρων, κλινικών ψυχολόγων, οικογενειακών θεραπευτών, ψυχιάτρων και παιδοψυχιάτρων. Οι εν πλήρει συγχύσει «αθώες» γυναίκες καταβάλλουν χιλιάδες οβολούς στη βιομηχανία της εξωσωματικής. Οι γερασμένοι εραστές καταφεύγουν στο Βιάγκρα της πληρωμένης παρηγοριάς με συζύγους από την πρώην Σοβιετική Ένωση. Τέλος, οι νέοι πειραματίζονται στις σχέσεις τους, όπως και με τις ουσίες. Λίγο από τη μια, λίγο από την άλλη, λίγο ταυτόχρονα, όλες και όλα μαζί, τα ψυχοτρόπα διεγερτικά της

ανθρώπινης υποκατάστασης θα επιφέρουν ένα ελάχιστο ευφορικό αποτέλεσμα, έστω και μόνο «για τα χρόνια τα γόνιμα που δεν θα ζήσουν φρόνιμα»(Μπόστ).

Συνεχιζόμενα πειράματα συμπεριφορών συνύπαρξης, εν μέσω απουσίας θεσμικού και κανονιστικού πλαισίου, προκαλούν, τουλάχιστον, το ενδιαφέρον για μελέτη παρά για έλεγχο. Ουδείς νέος ή νέα πείθεται από την παραδοσιακή - μεθρησκευτικό ή πολιτικό τρόπο - ζεύξη, που στηρίχθηκε στην κοινή ανάσα, τον κοινό μόχθο, τα κοινά όνειρα, τον κοινό τόπο, τα κοινά ήθη και το κοινό υπερβατικό σύστημα αξιών, που δεν είναι τίποτε περισσότερο και τίποτε λιγότερο από μια δέσμευση στο βλέμμα του άλλου εν ζωή και ίσως μετά θάνατον, (όπως με τρυφερότητα ζητάει ο Τάσος Λειβαδίτης). Η δέσμευση στην αποκάλυψη της αλήθειας του άλλου και η ανοχή της, ίσως και η απόλαυση από την παράλληλη αποκάλυψη από το δίπολο ετερογνωσία- αυτογνωσία. «*Η αλήθεια είναι έρωσ και η γνώση σχέση*», γράφει ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος.

Οι νεαροί ενήλικες αγωνίζονται να παντρευτούν και να συνδυάσουν ένα κοινό *modus vivendi*, να μοιράσουν τις ανάσες τους να σταθούν δίπλα-δίπλα σε βάθος χρόνου ή για πάντα, όπως οι παλιοί, αλλά δεν γίνεται, δεν ευδοκιμεί η συνταγή, γιατί φαίνεται ότι χάλασε η σούπα καθοδόν. Η νέα αφήγηση για τον σύγχρονο γάμο εμπεριέχει την συνακρόαση των νέων να συνομιλούν με πολλά παράσιτα, χωρίς καμιά φωνή να είναι ευκρινής, ξεκάθαρη και αυθεντική, «γιατί έχει ένα κόμπο από την αρχή» (Δ.Σαββόπουλος). Κανείς δεν απολαμβάνει ιστορίες ασαφείς με συγχυσμένους και τελματωμένους πρωταγωνιστές, με γνωστή - δύσκολη αρχή και κακόγουστο τέλος, με υποκείμενα βυθισμένα στην ανέχεια, την ανεργία, την ευτέλεια και την απουσία νοηματοδότησης της ζωής και με ανθρώπους εκτός τόπου, χρόνου και πλαισίου.

Οι άνθρωποι πάντα συντάσσονται και συγκινούνται από αυθεντικές ιστορίες με τολμηρά και παράξενα, δηλαδή απρόβλεπτα σενάρια εντός συγκεκριμένου, όμως, πλαισίου και με κοινωνική αναφορά. Η συμβίωση των νέων είναι μια τυφλή πορεία στη μη προβλεψιμότητα της συναλληλίας των συναισθημάτων και της συνύπαρξης του μέλλοντός τους. Ο γάμος, τελικά, δεν είναι τίποτα άλλο παρά ένα εφελτήριο στίλβωσης των αναλαμπών της επιθυμίας ες αεί, ένα ασταθές αλλά διεκδικητικό πλαίσιο συνύπαρξης με σεβασμό, λογισμό και όνειρα. Είναι η άλλη όψη του γοητευτικού αρραβώνα και του πετυχημένου προξενιού μακράς διάρκειας. Είναι το παιχνίδι της αμφισημίας του νοήματος της ζωής που δεν αποκαλύπτεται λόγω ασυνείδητων αντιστάσεων. Είναι η διαρκής ψευδαίσθηση νεότητας,

αυτοαναφορικότητας, κινητικότητας και, ταυτόχρονα, συμπόρευσης υπό δοκιμήν, υπό εναλλασόμενους και μεταβαλλόμενους όρους, έτσι που το παιχνίδι να είναι, τελικά, ιδιαίτερα απρόβλεπτο και ενδιαφέρον. Είναι μια παιγνιώδης πορεία προς την ενηλικίωση, από την εφηβική κατασκήνωση ως το προαύλιο της εκκλησίας ή του Δημαρχείου με θεατές γονείς και κοινωνία, ίσως και τον Θεό αν υπάρχει. Είναι μια προσπάθεια συγκράτησης των ασυγκράτητων. Είναι μια ζωγραφιά και μια φωτογραφία της πρώτης σχέσης που θα θυμόμαστε, αλλά δεν θα μείνουμε... Μια πρόσκαιρη ομορφιά και μια αφανής βλάβη, που σε προαγάγει. Ένα βήμα ωριμότητας μπρος σίγουρα, δύο βήματα κλαδέματος πίσω, οπωσδήποτε ανθρώπινο έργο με απογόνους, ωριμότητα και σίγουρα νέους θορύβους.

Τα θετικά και αρνητικά της συμβίωσης με όρους διδακτικούς :

Υπέρ:

1. Ασκήσεις ελευθερίας χωρίς καμία δέσμευση. Απόλαυση εαυτού.
2. Αυτοδιάθεση και συνύπαρξη. Άρση των εξαρτήσεων με γονείς.
3. Δέσμευση και Άτακτη Κινητικότητα.
4. Αυτογνωσία και πορεία προς αυτήν.
5. Μάθηση των ορίων και αναζήτησή τους.
6. Μάθηση σε στοχοκατευθυνόμενες διαπροσωπικές συμπεριφορές.
7. Έλεγχος συναισθηματικής ποιότητας και χωρητικότητας.
8. Σεξουαλική απόλαυση χωρίς απαγορεύσεις και νόρμες.
9. Άσκηση σε ματαιώσεις και εξοικείωση σε πιθανόν χωρισμούς.
10. Επαφή, επικοινωνία, συντροφικότητα, χωρίς συμβατικότητες.

Κατά:

1. Αδέσμευτη παράταση της εφηβικής ηλικίας και ψευδοωριμότητα.
2. Συνύπαρξη χωρίς δέσμευση, χαλαρή, καταλυόμενη ανά πάσα στιγμή. Αδυναμία αποχωρισμού της πατρογονικής οικογένειας.
3. Μάθηση υποκριτικών συμπεριφορών: ψευδοειλικρίνεια, ψευδοαμοιβαιότητα λόγω ανασφάλειας για το μέλλον.
4. Συγκάλυψη πραγματικών αναγκών μέσω εξαρτητικών σχέσεων. Άρνηση γονεϊκού ρόλου.
5. Διάχυση ορίων λόγω ασαφών ρόλων. Στήριξη στην πατρογονική οικογένεια.

6. Προσωπικές πορείες, αποφυγή συμπίεσης σε κοινούς στόχους. Κίνδυνος εκμετάλλευσης και εξαπάτησης.
7. Συγκάλυψη και παραμέληση της αντοχής στη μοναξιά.
8. Πρώιμη σεξουαλική κατανάλωση και καταπόνηση.
9. Δημογραφικά προβλήματα. Εκτρώσεις και Υπογονιμότητα.
10. Αναβολή λήψης αποφάσεων. Ανεπάρκεια ρόλων στην πρώτη ενήλικη ζωή.
11. Ανεργία, κίνητρο για υποαπασχόληση. Ανεπάρκεια κάλυψης ελεύθερου χρόνου. Ανασφάλεια, ανομία.

Οκτώβριος 2003

«Αποξηράνθηκε ο παραγωγικός ιστός της χώρας», γράφει σε πρόσφατο άρθρο του ο γνωστός οικονομολόγος, Αδαμάντιος Πεπελάσης. Όπου και να ταξιδέψεις στην Ελλάδα, σε πόλεις και σε χωριά, διαπιστώνεις το σταμάτημα ή την αργή κίνηση της παραγωγικής δραστηριότητας. Πρωτογενής παραγωγή προϊόντων δεν υφίσταται, όλα εισάγονται μανιωδώς από την Ευρώπη, την Αμερική και εσχάτως την Ασία. Εισάγουμε νοοτροπίες, ήθη, αξίες, τεχνολογία, γυναίκες προς κατανάλωση και εσχάτως αγοράζουμε «ακριβά» μυαλά, νοοτροπία, κωδικοποιημένες συμπεριφορές και στάσεις ζωής.

Η ελληνική κοινωνία καταναλώνει μανιωδώς και λυσσαλέα, απολαμβάνοντας με «βουλιμία», τη συσσώρευση, κατά κανόνα, άχρηστων καταναλωτικών αγαθών, καταβροχθίζει υλικότητες που ανταποκρίνονται σε ψευδείς ανάγκες, παραμελώντας νοητικές αντιστάσεις και ψυχικές προκλήσεις. Ξεχάστηκε, φαίνεται, ο σκοπός, η ρότα της ζωής και η νοηματοδότηση του βίου μας.

Παρότι τα πρωτεία στην καταναλωτική εκκίνηση και την κατίσχυση της καταναλωτικής κοινωνίας κατέχουν οι άνδρες, ο «ιός» της καταναλωτικής βουλιμίας προσβάλλει σχεδόν ενδημικά τις γυναίκες, νέες και γριές, πλούσιες και φτωχές, πολιτισμένες και χωριάτισσες, συγκρατημένες και ασυγκράτητες, εξωστρεφείς και περιοριστικές, εγκρατείς και ράθυμες. Η απαλλοτρίωση της γυναικείας ταυτότητας και η «κατρακύλα» προς έναν ασυγκράτητο υλικό ευδαιμονισμό, με πρωταγωνίστριες τα «θηλυκά παντός καιρού», φαίνεται να κυριαρχεί αναλώμασι της συρρικνωμένης μητρότητας, της χωρίς ενδιαφέροντα εργασίας και της ρουτινιάρικης και πληκτικής νοικοκυροσύνης. Άραγε, οδηγούμεθα προς ένα νέο, ολοκαίνουριο, κομμένο και ραμμένο στα μέτρα της καταναλωτικής νεωτερικότητας, γυναικείο, συμπεριφορικό φαινότυπο;

Πιθανόν. Ευελπιστώ πως όχι. Και αυτό πηγάζει από μια βαθιά πίστη στην γοητεία, που απορρέει από το γυναικείο σωματότυπο και όχι από την λαγνεία που προβάλλεται επιτηδευμένα. Στις μέρες μας, οι Ελληνίδες, τόσο στην πρωτεύουσα όσο και στην επαρχία, ομόρφυναν, ψήλωσαν, απέκτησαν ένα κομψό και γοητευτικό στυλιζάρισμα, που αποπνέει μια καταναλωτική κανονιστικότητα, αλλά επ' ουδενί δεν απαλλοτριώνει την γοητεία της ευψυχίας των Ελληνίδων στο πέρασμα του χρόνου. Τα συναισθήματα είναι ακέραια μέσα τους και, όποιος τα συγκινήσει, θα τα κερδίσει ατόφια. Το κορμί τους σαλεύει, κρυμμένο ή φανερό στα μοντέρνα ρούχα ή στα παλιά φορέματα, το μυαλό και το βλέμμα τους, σπαθί κοφτερό, έξυπνες, αεράτες, δυναμικές, διεκδικητικές, επιθετικές - κάπως περισσότερο από όσο θα έπρεπε - και

κάπως αυτοκαταστροφικές. Τις απολαμβάνεις εύκολα, ευκολότερα από κάθε άλλη φορά, ιδιαίτερα οι παρορμητικοί νεαροί αλλά και οι ώριμοι άνδρες, πέρα από ηθικούς φραγμούς παλαιότερων εποχών. Πιστεύουν στην οικογένεια, πιστεύουν στις αξίες, πιστεύουν στην ρωμαλεότητα του αρχαιοελληνικού πολιτισμού και της λαϊκής παράδοσης, ελπίζουν στην αφομοιωτική δύναμη του ελληνικού πολιτισμού. Η γυναικεία στάση, στη σύγχρονη εποχή, αποκαλύπτει την θερμή αγκαλιά της νέας αλλά και της ώριμης γυναίκας, πολεμάει τον ρατσισμό της ηλικίας και την ετερότητα, και δίνει, κατά τρόπο παραδειγματικό, τον τόνο της επικοινωνίας των ανθρώπων αντιθέτου φύλου πέρα από στίγματα, στερεότυπα και διαχωρισμούς.

Η Ελληνίδα της πρωτεύουσας και της επαρχίας πορεύεται, βηματίζει γερά και σταθερά, κάνοντας ιστορικά άλματα ψυχολογικής χειραφέτησης και αισθηματικής αγωγής. Αν οι άνδρες αντέξουν την επιθετικότητά τους και την παρεπόμενη αυτοκαταστροφικότητά τους, θα μπορέσουν τότε να τις απολαύσουν και η κοινωνία σαν στολίδια, μανάδες, εργαζόμενες, σύμβολα ελπίδας και ανάτασης. Η νέα εικονοπλασία, που απορρέει από τον φαινότυπο της γυναικείας συμπεριφοράς, και η παράλληλη συγκαταβατική πορεία του άνδρα αποτελούν την μοναδική ελπίδα αναθέρμανσης της ελληνικής κοινωνίας μέσω της αναπλαισίωσης του σχήματος άνδρας-γυναίκα με όρους αυτοθέσμησης και αυτονομίας. Η ελευθερία μας ταιριάζει. Το κανονιστικό πλαίσιο, που είναι γνωστό από παλιά, αναδύει μια νέα αισθητική, που προέρχεται από το σφριγηλό, γυναικείο σωματότυπο. Πρέπει να αναμένουμε με αγωνία ως καρπούς αυτής της πρόκλησης πολλά ενδιαφέροντα, πολλές ελπίδες, και πολλές καινοφανείς δυσκολίες.

Μάιος 2005

Δέκα συμβουλές για να αποφύγουμε τη Χριστουγεννιάτικη Μελαγχολία.

Είναι γεγονός οξύμωρο ότι τα Χριστούγεννα, μια γιορτή, λαμπερή, θρησκευτική, οικογενειακή και καταναλωτική μαζί, θα έφερνε όλο και περισσότερο στην επιφάνεια το βίωμα αντίθετων και αντιφατικών συναισθημάτων, όπως η θλίψη, η στενοχώρια, το αίσθημα μοναξιάς και η απόγνωση, σ' όλο και περισσότερους ανθρώπους της επαρχίας και των μεγάλων αστικών κέντρων. Το άγχος και η κατάθλιψη των γιορτών είναι μια πραγματικότητα, που συνειδητοποιούμε, πλέον, και στην Ελλάδα της μεταμοντέρνας εποχής. Η αγροτική, η λαϊκή, η μικροαστική και η αστική παραδοσιακή Ελλάδα εκλείπει οριστικά, αφήνοντας πίσω της αποχαυνωμένους καταναλωτές και περιφερόμενους ενδεείς κυρίως στις μεγάλες πόλεις. Το πρόταγμα, βέβαια, της παράδοσής μας είναι να αντέξουμε! Να ζήσουμε το δωδεκαήμερο των Χριστουγέννων-Πρωτοχρονιάς-Φώτων με τρόπο ελληνικό, δηλαδή με τρόπο κοινοτικό, ανθρώπινο, νεανικό, συναισθηματικό, απροκατάλυπτο και πολιτισμένο.

Ας υιοθετήσουμε μερικούς κλασικούς και πιο εξειδικευμένους τρόπους, που προϋποθέτουν νοητική - συναισθηματική άσκηση και επεξεργασία:

1. Έκκληση στην Ελπίδα: _Ν' ανοίξουμε τα μάτια μας - τα μάτια της ψυχής μας και των συναισθημάτων μας - και να δούμε τον κόσμο - τον δικό μας και του Άλλου με δίκαιο τρόπο, δηλαδή δεκτικό, ευχάριστο και ευκαταίο! Να δούμε τον κόσμο και τον μικρόκοσμό μας και τον «μέγα» - τον κόσμο της σχέσης.

2. Εκζήτηση της Επαναξιολόγησης: _Αξιολόγηση υποκειμενική και «αντικειμενική» της εμπειρίας μας κάθε Χριστούγεννα, Πρωτοχρονιά και γενικά σε κάθε γιορτή, για να γίνει η εμπειρία ξανά ζωντανή και γιορτινή. Αναβάπτιση σε μια γιορτή, που θα γίνει μια «διορθωτική συναισθηματική εμπειρία».

3. Ανάληψη της ευθύνης της γιορτής: Η ένταξη ενός γιορτινού εαυτού, που εγκαλείται να λαμπρύνει την ψυχή και το ενδιαίτημά του, μέσα σε ένα δεδομένο κοινωνικό, οικογενειακό και ιστορικό χώρο. Άνοιγμα του μυαλού με τα μάτια και κοίταγμα του Άλλου. Ανάληψη της ευθύνης για μια γιορτινή σχέση.

4. Οργάνωση Συναισθηματικών Προτεραιοτήτων: __Η ώρα των θετικών συναισθημάτων, της αλληλεγγύης, της φιλότητας, της οικειότητας, της συμπάθειας, της ανοχής και της συγχωρητικότητας. Να μάθουμε τον χειρισμό των συναισθημάτων μας με σειρά και τρόπους. Να περιχαρακώσουμε τα «αρνητικά» στην μεταγιορτινή χρονικότητα.

5. Αξιακή Επαγρύπνηση: Να θυμηθούμε το σύστημα των αξιών και των ηθικών κωδίκων, που οργανώνουν την συμπεριφορά μας και σηματοδοτούν το είναι μας με ομορφιά, χάρη και παρηρησία. Να ενταχθούμε, όσοι μπορούμε και όσοι δεν είμαστε

τόσο αρνητικά υποψιασμένοι, στο υπερβατικό σύστημα αξιών που πρεσβεύει ο πολιτισμός των συμβόλων της ελληνικής παράδοσης και το πλούσιο αισθητικά σύστημα της θρησκευτικής πίστης και λατρείας, που κινητοποιεί το θρησκευτικό συναίσθημα με αφορμή τις γιορτές.

6.Συναισθηματική Νοημοσύνη: Μέσω του απολογισμού της συναισθηματικής δράσης και διαντίδρασης, με αφορμή τις ανταλλαγές δώρων (συναισθηματική συναλλαγή) και του λεκτικού ή εξωλεκτικού υλικού που συνδέει. Καταλλαγή και ωρίμανση μέσω της μνήμης της συλλογικής ζωής.

7.Ανάκληση της τόλμης για προσέγγιση και επαναπροσέγγιση: Να εντοπίσουμε τους ξεχασμένους και λησμονημένους ανθρώπους, να έλθουμε σε επαφή με την μακρά παρακαταθήκη της αποθνημμένης μνημονικής εμπειρίας μας με καλέσματα ζώντων και συγγενών (ακόμη και των τεθνεότων) για την κοινή γιορτή της συνύπαρξης, μέσα στην ανακλητική εμπειρία, που λύνει τα χέρια για την επανασύνδεση με την πραγματική ζωή.

8.Αναστοχαστική Συνεύρεση με τον Άλλον και με τους άλλους στο σπίτι, στο ρεβεγιόν, στην εκκλησία, στην πλατεία, στο καφενείο, στη λέσχη, στη γιορτή, στο γλέντι, στον ευπρεπή συλλογικό κύκλο ή στον ελεύθερο και ανιδιοτελή μοναχικό χορό. Συναλληλία στο γλέντι, αλληλοπεριχώρηση στη διασκέδαση, δημιουργική έκφραση της έσω ασφυξίας, συζήτηση, χορός, επιφωνήματα, τραγούδι.

9.Σεβασμός στα αρχέγονα σύμβολα: Στο άχρονο Νέο, που συμβολικά γεννιέται και ξαναγεννιέται (με τον ερχομό του νέου έτους), πίστη στο «φως» της γέννησης (ο συμβολισμός των Χριστουγέννων), απόλαυση του Πρωτοχρονιάτικου πυροτεχνήματος (εξοβελισμός του παλιού, θορυβώδης υποδοχή του νέου), λατρεία του λυτρωτικού εξαγνισμού των υδάτων στη γιορτή των Θεοφανείων. Οι γιορτές του ξεχασμένου, πλέον, Δωδεκαημέρου, σαν μεγάλες συμβολικές αναπαραστάσεις *«αποσβολώνουν τον χρόνο»* και την ανθρώπινη εμπειρία, για να παραφράσουμε τον Γ. Σεφέρη. Αντίσταση στη λατρεία του σήμερα και στην επικράτηση του εφήμερου. Νοηματοδότηση του βίου μας, ξανά και ξανά, με όρους ενικότητας, ιστορικότητας της ύπαρξής μας, μη –εναλλαξιμότητας και μη αναλωσιμότητας όλων μας.

10.Ανάδυση της Αγάπης, της παλιάς - της γονεϊκής - που μας εξανθρώπισε, της εγνωσμένης που μας την δίδαξε – ο παππούς, η γιαγιά και οι δάσκαλοι-, της καλλιτεχνικής, που αναδύεται από την αναπαραστάση των θρησκευτικών συμβόλων, των αστρικών αλλαγών και της στροφής του χρόνου κατά ένα κλικ μπροστά. Αγάπη για τον εαυτό που θα συναντήσουμε ξαλαφρωμένο από το μίσος

της παλιάς έντασης, απαλλαγμένο από τον καθημερινό, πλέον, φθόνο, ξένο και απόμακρο από ζηλοτυπίες και ζηλοφθονίες. Δύσκολη άσκηση αλλά χρήσιμη. Η αγάπη ομορφαίνει το πρόσωπό μας, εκπολιτίζει την σεξουαλικότητά μας, καταλαγιάζει την επιθετικότητα και μας φέρνει αναγεννημένους στην γιορτή, μας κάνει να την ζήσουμε.

Ένας μακρύς Δεκάλογος.

Δεκέμβριος 2005

Η εργασιακή παλινδρόμηση των νέων.

Ζούμε σε μια κοινωνία ανώριμη, πρωτόγονη, εξαρτημένη, ψυχοπαθητική, παρανοειδή και, γενικώς, σε μια κοινωνία ανεύθυνη να σταθεί στο ύψος των περιστάσεων και ν' αναλάβει τις ευθύνες, που απορρέουν από τη «σεσημασμένη» ιστορικότητά της, και να δώσει απαντήσεις σε σοβαρά προβλήματα. Μέσα σ' αυτό το κλίμα, οι ενήλικες οργανώνονται ατομικιστικά, χωρίς να λαμβάνουν πρωτοβουλίες ως όφειλαν, γερνούν μάλλον καταθλιπτικά, και οι νέοι, άντρες και γυναίκες, γαλουχούνται και μεγαλώνουν μοναχικά, αντικοινωνικά και στρεβλωμένα.

Η οικονομική και επαγγελματική συμπεριφορά των νέων χαρακτηρίζεται από έντονα στοιχεία παλινδρόμησης, παλιμπαιδισμού και εξαρτητικότητας. Θα προτιμούσαν οι περισσότεροι, αποφεύγοντας οποιαδήποτε δυσκολία, είκοσι ετών όντες, να είχαν εξασφαλίσει δια βίου τις υλικές προϋποθέσεις της ύπαρξής τους, διεκδικώντας ακόμη και μια πρόιμη συνταξιοδότηση. Νεώτατοι απαιτούν αυτοκίνητο, σπίτι οργανωμένο, πλούσια σύζυγο, παραδοσιακή και trendy, και, φυσικά, εργασία στο δημόσιο τομέα με πολλά χρήματα, κατά το μάλλον μαύρης προέλευσης μέσω της γνωστής παραοικονομίας.

Η παραπάνω περιγραφή της επαγγελματικής πορείας και ένταξης ενός νέου θα μπορούσε να αποτελεί το παράδειγμα του ορισμού της αρχής της ευκολίας και δυνητικά να διδαχθεί στα Ελληνικά Πανεπιστήμια ως καινοτομία μιας εξαρτημένης και παρασιτικής οικονομικής θεωρίας. Εξηγούμαι ότι δεν κατηγορώ τους νέους, εξαρχής και καταρχήν. Οι «έ ν τῆ καθεστηκυία ἡλικία» οδηγήθηκαν σ' αυτή τη συμπεριφορά από το πελατειακό κράτος με επακόλουθο αποτέλεσμα, οι περισσότεροι νέοι και νέες ν' αναπαράγουν νοοτροπίες και συμπεριφορές. Αυτές βρίσκονται σε βαθμό τέτοιο, που η αρχή της ευκολίας για την επαγγελματική ένταξη τους στο δημόσιο, στην πρόιμη εισοδηματική επανάπαυση, ακόμη και στη συνταξιοδότηση, να θεωρείται κανόνας.

Το δημόσιο, ως εργασιακός χώρος, οργανώνει για τους νέους μια στρεβλή ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη και ωρίμανση με ασαφή έλλειψη ταυτότητας, νοσηματοδότησης και προβληματισμού και, φυσικά, ελλιπή αυτονομία. Είναι ανεπαρκές πλαίσιο, τόσο λόγω της ελλιπούς απαίτησης δεξιοτήτων και κατάρτισης όσο και του αναξιοκρατικού τρόπου εισόδου σ' αυτό. Από την αναπτυξιακή σκοπιά εκπροσωπεί τη μητρική αγκαλιά που συγκρατεί, χαϊδεύει, στηρίζει, προασπίζει αλλά και χειραγωγεί, και τελικώς «ευνουχίζει» το υποκείμενο-παιδί, λόγω της παράταιρης και παρατεταμένης χρονικά συνύπαρξης μητέρας-παιδιού. Αποτέλεσμα; Το δημόσιο –«μητέρα» ν' αποτελεί μια απρόσφορη μητρική συμπεριφορά, κινούμενη στον

άξονα υπερπροστασία- κακοποίηση- ευνουχισμός- παραμέληση. Το φαινόμενο αποδίδεται με απλούς – περιγραφικούς όρους, ως πλήρης ασφυξία, ως χειραγώγηση και διαστροφή για τον φέρελπι νέο και τη φερέλπιδα νέα. Επομένως, εντός αυτού του πλαισίου, οι διαδικασίες της προτυποποίησης και ταύτισης είναι ανέφικτες, με αποτέλεσμα ανεπαρκείς δημιουργικές αναπαραστάσεις μιας φανταστικής, «αρκετά καλής μητέρας», που τουλάχιστον φροντίζει και εμπράκτως αγαπάει.

Αυτή, λοιπόν, η διαστροφική «μητέρα- δημόσιο» αποτελεί την μεγαλύτερη τροχοπέδη στην χειραφέτηση των νέων μας. Δυστυχώς, όλη αυτή η ανώμαλη ψυχολογική σύνδεση νομιμοποιείται θεσμικά και πολιτικά, μέσω του πελατειακού συστήματος και της ανώριμης κοινοβουλευτικής δημοκρατίας που διαθέτουμε: ευνοιοκρατία, αναξιοκρατία, νεποτισμός, διαπλοκή, αδιαφορία, έλλειψη οραματικής πολιτικής και ελπίδας για το μέλλον. Δηλαδή, η «νομιμοποίηση» αυτής της παθολογικής κατάστασης εξασφαλίζεται πλήρως από τον παραβατικό πατέρα που συμπληρώνει το στρεβλό πλαίσιο, καταργώντας τους κανόνες και παραβιάζοντας τα όρια.

Η ελπίδα θα προέλθει από την κατανόηση αυτής της παθολογίας. Απαιτείται γι' αυτό η επανασύνδεση των νέων ανθρώπων με τις πραγματικές τους ανάγκες, με την ανάγκη, δηλαδή, για απόκτηση μιας πραγματικής ατομικής ταυτότητας, ενός φυλετικού ρόλου, μιας ελεύθερης βούλησης και αυτόνομης συμπεριφοράς, με άλλα λόγια με μια διακινδύνευση για διεκδικητικότητα και αλήθεια. *«Δεν είμαι εγώ σπορά της τύχης, ο πλαστοουργός της νιας ζωής. Εγώ είμαι τέκνο της ανάγκης και ώριμο τέκνο της οργής»*, μας διδάσκει ο Κ. Βάρναλης. Για να διεκδικήσεις, πρέπει να είσαι αυθεντικός και να έχεις όραμα, και για να αναζητάς την αλήθεια, απαιτείται συμπεριφορά υψηλού ρίσκου και δύσκολα διακυβεύματα. Άνοιγμα, δηλαδή, διπλής κατεύθυνσης, με αγώνα τόσο προς το εσωτερικό για την ανίχνευση των εγγενών ικανοτήτων και δεξιοτήτων, αλλά και άνοιγμα προς τα έξω, προς τον έξω κόσμο με ορμητική διεκδίκηση νέων όρων οικονομικής και επιχειρηματικής διακινδύνευσης που να σπάνε την ραχοκοκαλιά του παρασιτισμού και της νοχελικής αντιπαραγωγικής ραθυμίας. Να αρχίσει ξανά η παραγωγή αγαθών, πλούτου και ευχαρίστησης, που να συγκλονίζει τον εργαζόμενο άνθρωπο, τον ερευνητή - επιστήμονα, τον επιχειρηματία, το νέο που μαθαίνει να μαθαίνει, ώστε να πλουτίζει η κοινωνία, με υψηλού ρίσκου παραδειγματικές συμπεριφορές, αξίες, υπεραξίες και προστιθέμενες αξίες, αγαθών και υπηρεσιών, που θα τις απολαμβάνει ολόκληρη η κοινωνία.

Συμπερασματικά, το δημόσιο παραμελεί και κακοποιεί τους νέους και ιδιαίτερα τους χαρισματικούς, «συνταξιοδοτεί» πρώιμα τις ικανότητές τους και ευνουχίζει περίτεχνα το μέλλον τους για «τριάκοντα περίπου αργύρια». Η νέα πρόκληση για τους νέους είναι η διακινδύνευση και η υιοθέτηση συμπεριφορών υψηλού ρίσκου στην εκπαίδευση και την καινοτομία, την εργασία, την παραγωγή και την επιχειρηματικότητα, τόσο στον Ελλαδικό χώρο, όσο και στο εξωτερικό, (ως μετανάστες υψηλού επιπέδου, δημιουργώντας πολύτιμα δίκτυα διασποράς). Τελικά, οι νέοι θα πρέπει να τολμήσουν την αποδοχή δια βίου, ενός παραδειγματικού μοντέλου αυτονομίας που να περικλείει μέσα του την ελευθερία ως επιλογή, την αυτονομία ως διόρθωση, την τόλμη ως προθετικότητα και την πίστη στην αρχή της δυσκολίας.

Φεβρουάριος 2006

Μια νατουραλιστική εργασία και συγγραφή ενός κειμένου περί της επιχειρηματικότητας των νέων, θα πρέπει να ξεκινά με το εξής ερώτημα: Γιατί οι σημερινοί νέοι αποστρέφονται την επιχειρηματικότητα, τους ανοιχτούς ορίζοντες της παγκοσμιοποιημένης οικονομικής δράσης και την προσωπική τους δημιουργικότητα και επαναπαύονται στις δάφνες της εξασφάλισης μέσω ενός ασφαλούς επαγγέλματος στον κραταιό, έτσι όπως φαντάζει στα δικά τους όμματα, δημόσιο τομέα της Ελλάδος;

Διαζευκτικά θα μπορούσαμε να μιλήσουμε για ένα δίπολο επιχειρείν ή επαναπαύεσθαι, περί του τολμάν ή περί του αποστρέφεσθαι την δημιουργικότητα. Το θέμα απαιτεί ξεχωριστή προσπάθεια, είναι αρκετά σύνθετο και θα μπορούσαμε να το αναπτύξουμε με όρους ψυχοκοινωνικούς. Με όρους, δηλαδή, καταρχάς κοινωνικούς: πώς οργανώνεται σήμερα η νεανική παραγωγική δραστηριότητα στο απαπτυξιακό σχέδιο της χώρας. Και με όρους ψυχολογικούς: πώς βιώνεται παραγωγικά η νιότη, πώς εντάσσονται σήμερα οι έφηβοι και οι νεαροί ενήλικες στον κοινωνικό ιστό ως εργαζόμενοι, ποιά είναι εκείνα τα οράματα που η κοινωνία έχει για τους νέους, που αύριο θα γίνουν ενεργοί πολίτες, και πώς οργανώνεται μια στρατηγική αξιοποίησης των νέων ανθρώπων στο αυριανό οικονομικό γίνεσθαι της ελληνικής κοινωνίας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης γενικότερα.

Κάποια ιστορικά στοιχεία από το πρόσφατο παρελθόν της ελληνικής ιστορίας είναι απαραίτητα. Έχουμε ζήσει δύσκολες εποχές τα τελευταία εκατό χρόνια. Όλος ο προηγούμενος αιώνας ήταν αιώνας μεγάλης κινητικότητας της ελληνικής κοινωνίας. Η Ελλάδα άλλαξε σύνορα, μεγάλωσε, ξαναμίκρυνε, έζησε δυο μεγάλους πολέμους και καθεστώτα ανελεύθερα, έζησε συνθήκες πολύ δύσκολες για την επιβίωση των ανθρώπων από τη φτώχεια και τον κατατρεγμό, από τους πολέμους και τους εμφύλιους σπαραγμούς και έφτασε σε μια εποχή όπου τα πράγματα εξισορρόπησαν. Υπάρχουν, πλέον, οράματα αποδεκτά απ' όλους. Η κοινωνία φαίνεται ν' αποδέχεται κάποια «ιδεώδη», τα οποία φαίνεται να σφραγίστηκαν οριστικά και αμετάκλητα στα μυαλά αλλά και στον ψυχισμό των περισσότερων πολιτών της. Ανάπτυξη, Ηρεμία, Απόλαυση της Ζωής.

Δυο στοιχεία προέκυψαν από τον προηγούμενο αιώνα (1900-2000), μια εποχή που την χαρακτηρίζω την περίοδο επιβεβαίωσης της ακμής του ελληνικού πολιτισμού, παρά τα όσα λέγονται περί καταλήξεως σε έθνος περιθωριακό, περί κράτους χωρίς καμία οντότητα και καμία ισχύ. Στο εξωτερικό ο ελληνισμός και ο

ελληνικός πολιτισμός, το Ελλαδικό κράτος, το Κυπριακό κράτος και η ελληνική διασπορά, φαίνεται ότι αντέχουν και δημιουργούν ενδιαφέροντα ίχνη συμπεριφορών πράξης, μόχθου και εργασίας, τα οποία οφείλουν ν' αποκρυπτογραφηθούν ξανά. Το πρώτο στοιχείο που συνέβη στην Ελλάδα, είναι η είσοδος και η τύχη των μεταναστών, η εισδοχή μιας μεγάλης ομάδας «ξένων» ανθρώπων, εργατών κατά κανόνα, οικονομικών μεταναστών, που ήρθαν στην χώρα μας προς εξεύρεση εργασίας από υπανάπτυκτες χώρες της Ασίας, της Αφρικής και από εμπόλεμες ζώνες. Συνέβη, λοιπόν, μια μερική ή ολική αφομοίωσή τους, μέσα σε ελάχιστο χρόνο, παρά τα κατασκευασμένα σενάρια και την παρεμβολή ενός ιδιότυπου «παραβατικού» πολιτικού κόμματος. Το δεύτερο σημαντικό στοιχείο είναι η ακμή και η οργάνωση της ελληνικής διασποράς ως μιας οργανωμένης παρουσίας σε όλες τις χώρες του εξωτερικού, έτσι ώστε να αποτελεί ένα παγκόσμιο δίκτυο. Εκείνη, ευημερούσα, προασπίζει τόσο τους ίδιους και τον Ελληνισμό όσο και τα κράτη στα οποία έχουν ενταχθεί ομαλά οι ίδιοι, διατηρώντας ανέσπερο τα ίχνη της ελληνικότητας, της παλιννόστησης αλλά και της επιθυμίας τους για προσφορά στην Ελλάδα. Βλέπουμε, δηλαδή, δυο αντίστροφα κοινωνικά φαινόμενα, το ένα η έξοδος: η μετανάστευση των Ελλήνων σε χώρες της Αμερικής, της Αυστραλίας, της Αφρικής και, φυσικά, της Ευρώπης, υπό συνθήκες δύσκολες, άλλοτε για λόγους οικονομικούς, άλλοτε για λόγους πολιτικούς, άλλοτε για λόγους εκπαιδευτικούς. Και διαπιστώνουμε λίγα χρόνια μετά το αντίστροφο φαινόμενο, το φαινόμενο της εισδοχής ξένων μεταναστών. Η διπλή αυτή, ως προς την μεταναστευτική διαδικασία, όψη της Ελλάδας αποτελεί πραγματικά ένα ενδιαφέρον ιστορικό παράδοξο και ένα ενδιαφέρον κοινωνικό παράδειγμα για μελέτη και εξαγωγή συμπερασμάτων ως προς την οικονομική, κοινωνική και ψυχολογική οργάνωση της κοινωνίας αλλά και τη συμπεριφορά των μετακινούμενων ατόμων.

Ως προς τις αλλαγές του πλαισίου, στο τέλος του προηγούμενου αιώνα, που αποκαταστάθηκε η δημοκρατία (τα τελευταία 40 χρόνια), κάποιοι κοινωνικοί θεσμοί και πολιτικοί όροι συνεννόησης και συνύπαρξης εμπεδώθηκαν στη συνείδηση των ανθρώπων. Δεδομένης, όμως, της πολύ μεγάλης τάσης μας ν' αποφεύγουμε την ισορροπία και το μέτρο, δημιουργήθηκε ξανά μια τάση για ακροφιλία στο επίπεδο της κοινωνικής εξισορρόπησης και των συμπεριφορών μας, με φαινόμενα ακραίας επιδειξιμανίας (πλούτου και ισχύος), φαινόμενα περιθωριοποίησης και ευτελισμού, καθώς και μια συστηματική επίθεση σε κάθε δημιουργική εστία και αντίσταση στην ολοκληρωτική ομοιοτυπία που επιβάλλει το καθεστώς της ιδιωτικής τηλεόρασης. Το

σχήμα ευδαιμονία –πονηριά μετασχηματίστηκε και μετεξελίχθηκε σε χειραγώγηση –παθητικότητα. Όλα αυτά ευτυχώς περιορίζονται σε συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες περισσότερο ή λιγότερο, αλλά κυριαρχούν σε κάποιο βαθμό παντού.

Τι είναι εκείνο που κάνει τους ανθρώπους σήμερα και ιδιαίτερα τους νέους ν' αποφεύγουν το επιχειρείν; Γιατί οι νέοι δεν διακινδυνεύουν, για ν' αποκτήσουν ευημερία και να πετύχουν ένα οικονομικό, κοινωνικό, ψυχολογικό, αλλά, σαφέστατα, σε τελική ανάλυση εθνικό όφελος; Η πρόοδος των μελών μιας κοινωνίας αποτελεί, κατά τη γνώμη μου, παράδειγμα και αξία καθολική και μοιραζόμενη. Στόχος όλων των μεγάλων κοινωνικών θεωριών για την κοινωνική οργάνωση αποτελεί η ευημερία των πολιτών. Σήμερα, μετά τη σύγκλιση των ιδεολογιών, εξακολουθεί το πρόταγμα, στην Ευρωπαϊκή Ένωση τουλάχιστον, να συνοψίζεται στο αίτημα για Δημοκρατία (και το κράτος Δικαίου) και στην οργάνωση της κοινωνικής αλληλεγγύης (το κράτος Πρόνοιας). Σε κάθε χώρα ιδιαίτερα στη Δύση, την Ευρώπη, και την Βόρειο Αμερική, αλλά και σε αναπτυσσόμενες χώρες και της Λατινικής Αμερικής και της Αφρικής, το πολιτικό και κοινωνικό διακύβευμα εμπεριέχεται στο δίπτυχο, δημοκρατία και κοινωνική αλληλεγγύη. Είναι ένα επίκαιρο παρά ποτέ πρόταγμα και ένα αδήλωτο αλλά σαφές ψυχολογικό αίτημα όλων των ανθρώπων, που εγκαταβιούν στη γηραιά Ήπειρο, σ' όλη τη διευρυμένη Ευρωπαϊκή Ένωση και παντού. Είναι διάχυτο σ' όλο τον κόσμο το αίτημα της δημοκρατίας και της κοινωνικής αλληλεγγύης.

Πώς θα αντιμετωπιστούν αυτά τα δυο ζητήματα; Παραδοσιακά, τον προηγούμενο αιώνα οι σοσιαλιστικές θεωρίες πίστευαν ότι μπορεί να οργανωθεί η άνωθεν κοινωνική δικαιοσύνη με κρατικό έλεγχο στο δημόσιο πλούτο και στα κοινωνικά αγαθά, αλλά, κυρίως, στο μοίρασμα του υπό την αιγίδα ενός κραταιού κομματικού ιερατείου, με νόμους αμείλικτους, στυγερούς, καταπιεστικούς και ίσους για όλους. Δυστυχώς, παρά την φαινομενική γοητεία, ζήσαμε την κατάργηση κάθε έννοιας αξιοπρέπειας και ιεραρχίας, κάθε έννοια διάκρισης των ατομικοτήτων και μια ισοπέδωση που κατέληξε, σε πολλές περιπτώσεις, σε ακραίες και δυσάρεστες καταστάσεις. Αποτέλεσμα αυτού ήταν η ραγδαία διαστροφή και η βίαιη εκτροπή των κοινωνιών σε καθεστώτα πολύ διαφορετικά των αρχικών προθέσεων, που οδήγησαν στο γκρέμισμα των σοσιαλιστικών καθεστώτων και των θεωριών που θριάμβευαν για πάνω από 50 χρόνια στη Δυτική Ευρώπη, αλλά και σε όλο τον κόσμο. Διαφωτισμός, Δημοκρατία και Κοινωνική Αλληλεγγύη δεν είναι τόσο ξεκάθαρες έννοιες.

Σήμερα ζούμε μια εξισορρόπηση των κοινωνικών θεωριών με μια μεταλλαγή των σοσιαλιστικών θεωριών, μια σταδιακή εγκατάλειψη των παλαιών ιδεολογικών κομμουνιστικών ουτοπιών, ένας εξανθρωπισμός των φιλελεύθερων προσεγγίσεων και μια προσπάθεια ν' ανασυνταχθούν όλοι οι θεωρητικοί στοχασμοί σε κοινά ερωτήματα: τί σημαίνει σήμερα εργασία, παραγωγή αγαθών και πλούτος, τί σημαίνει κοινωνία και για ποιό λόγο βρισκόμαστε μαζί, τί σημαίνει ιδεολογία και για ποιό λόγο πιστεύουμε ορισμένα πράγματα, τί σημαίνει εφαρμοσμένο και τί σημαίνει ανεφάρμοστο απ' αυτά που πιστεύουμε, τί σημαίνει δημοκρατία και πώς οι άνθρωποι μπορούν να επιλέγουν τις τύχες τους και να οργανώνονται μέσα σε κοινωνίες στις οποίες βασιλεύει η πίστη τους στην ελευθερία, πώς οργανώνεται εμπράκτως το ενδιαφέρον μας για τους άλλους, ιδιαίτερα τους αδύνατους και τους φτωχούς, και πώς θεσπίζεται πολιτειακά και ατομικά η έννοια της κοινωνικής αλληλεγγύης;

Στην Ελλάδα ζούμε τα τελευταία χρόνια μια ανέλπιστα και πρωτόγνωρη ευημερία, η οποία τα τελευταία 30 χρόνια εμπεδώθηκε μετά από τη σταθεροποίηση των πολιτειακών θεσμών και την είσοδο της χώρας μας στην Ευρωπαϊκή ένωση, που σήμανε μια σταθεροποίηση των συμβατικών δημοκρατικών θεσμών με την έννοια του κοινοβουλίου και κάποιας οργάνωσης ιεραρχικής και διάκρισης των εξουσιών. Η ευημερία προκάλεσε σταδιακά ενδιαφέροντα φαινόμενα κοινωνικής συμπεριφοράς με μεγάλες μετακινήσεις των πληθυσμών από τον αγροτικό χώρο στις πόλεις, με αλλαγές στην πολεοδομική οργάνωση και διαμόρφωση των πόλεων και, φυσικά, με μεγάλες αλλαγές στην οικονομία και στην όλη οργάνωση της παραγωγικής μας δραστηριότητας. Σταδιακά, εγκαταλείφθηκε ο αγροτικός τομέας με μια ραγδαία ερήμωση των χωριών και της αγροτικής παραγωγής, με μια συνεχή μετακίνηση των πληθυσμών προς τις πόλεις, με ό,τι αυτό το ραγδαίο των μετακινήσεων σηματοδοτεί και, τέλος, προέκυψε μια ιδιότυπη αστική ανάπτυξη, με όρους κυρίως κατοικίας, αλλά χωρίς συνείδηση των δρωμένων, κάτι που έχει επισημανθεί από πολλούς μελετητές. Αποκτήσαμε αστική κατοικία, χωρίς να έχουμε αστική συμπεριφορά. Αποκτήσαμε αστικό τρόπο ζωής, χωρίς να έχουμε, όμως, οργανώσει και εμπεδώσει μέσα μας μια συμπεριφορά πολίτη, μια συμπεριφορά ενός ανθρώπου που σέβεται τους κανόνες της κοινής συνύπαρξης σε ένα συντεταγμένο οικονομικά, πολεοδομικά, αισθητικά, κοινωνικά, και θεσμικά περιβάλλον.

Το αποτέλεσμα των αλλαγών αυτών για την ελληνική κοινωνία ήταν τόσο καταλυτικό και εκρηκτικό που ακόμη δε μπορεί να συνέλθει. Η οικονομική ευημερία είναι αποτέλεσμα, όχι της παραγωγής και συσσώρευσης πλούτου εξαιτίας

της εργασίας, του μόχθου και της καινοτόμου πράξης, αλλά εξαιτίας των πολύ σημαντικών οικονομικών ενισχύσεων που δέχτηκε η χώρα μας ως νέο μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εφόσον εισπράξαμε μεγάλα ποσά από το πρώτο, δεύτερο, και τρίτο κοινοτικό πλαίσιο στήριξης. Έτσι η Ελλάδα ήκμασε και παρακαμάζει οικονομικά. Έτσι η χώρα απέκτησε πλούτο και το ακαθάριστο εθνικό της προϊόν ανέβηκε, έτσι ώστε να κατατάσσεται σιγά-σιγά, από τα μέσα προς το τέλος της δεκαετίας του '90 στις αναπτυγμένες χώρες. Έτσι ώστε ο πρώην πρωθυπουργός κ. Σημίτης να μιλά για «το όραμα της ισχυρής Ελλάδας» με μια αυστηρή λογιστική οικονομική γλώσσα και με μια προσαρμογή των δεικτών της οικονομίας της χώρας μας μ' αυτούς των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η διαφορά έγκειται στο γεγονός πως αυτές οι χώρες είναι παραδοσιακά ευημερούσες, έως και πεντακόσια έτη, με χαρακτηριστικότερο το παράδειγμα της Αγγλίας.

Η Ελλάδα της δεκάχρονης ή δεκαπεντάχρονης ευημερίας κινήθηκε τα τελευταία χρόνια κοντά στον μέσο όρο της Ευρωπαϊκής οικονομικής ευημερίας. Δυστυχώς, η άκριτη και ακατανόητη- με όρους πράξης- ανάπτυξη οδήγησε στην κατανάλωση, ελλείπει της κλασικής αποδεικτικής λογικής εξήγησης των γεγονότων, ελλείπει μιάς αστικής συνείδησης, ελλείπει της συνοδού κουλτούρας και του αναγκαίου πολιτισμού, που να συντονίζεται με την παραπάνω ευημερία και, φυσικά, ελλείπει μιας οραματικής πολιτικής από τους διαχειριστές της πολιτικής εξουσίας τα τελευταία χρόνια. Έτσι, οδηγηθήκαμε σ' ένα απολαυστικό, ξεκούραστο, πλύν όμως επιπόλαιο, καταναλωτικό μοντέλο. Κάποιοι άνθρωποι, βέβαια, ακόμη, ίσως λίγοι, στα αστικά κέντρα και στην επαρχία, εργάζονται αρκετά, ίσως και πολύ σκληρά για να καλύψουν τις οικονομικές απαιτήσεις της σημερινής ζωής. Βοηθούσης, όμως, της εισπρακτικής πολιτικής, μέσω των κοινοτικών προγραμμάτων και της αλόγιστης πολιτικής, της διαχείρισης των κονδυλίων με άκριτο και κοινωνικά άδικο τρόπο των, πολλοί άνθρωποι πλούτισαν και έχουν πολύ ισχυρά οικονομικά αποθέματα σήμερα, διαμεσολαβούσης και της λεγόμενης «διαπλοκής», που στην Ελλάδα είναι ένα καθεστώς, το οποίο απειλεί την κοινωνική δημοκρατία και την κοινωνία των πολιτών, ιδιαίτερα των αδυνάτων και των ανθρώπων που πιστεύουν σε νεωτερικές και κλασικές αξίες ταυτόχρονα.

Επομένως, τα τελευταία χρόνια, όρος της κοινωνικής συνύπαρξης είναι η κατανάλωση. Απ' αυτό τον μέσο όρο, που αποτελεί μια εκσεσημασμένη και περικεχαρακωμένη συμπεριφορά, δεν μπορούν να ξεφύγουν σε καμία περίπτωση και οι νεώτεροι, οι οποίοι εισπράττουν το παραδειγματικό μοντέλο των μεγαλύτερων,

για να οργανώσουν τον ψυχισμό τους, τη νοοτροπία τους και εν τέλει την πολιτική τους στάση στην οικονομική και κοινωνική ζωή. Έτσι, λοιπόν, το μη επιχειρείν των νέων ανθρώπων και η αποφυγή της επιχειρηματικότητας σήμερα θα πρέπει ερμηνευθεί με όρους κοινωνικούς, ψυχολογικούς, πολιτικούς εν τέλει, αλλά και γενικότερα, οικο-ψυχολογικούς. Μιλώντας για την επιχειρηματικότητα, θα πρέπει να την περιγράψουμε και την εννοήσουμε ως δράση και δημιουργικότητα, που προαγάγει τον άνθρωπο, τον καθιστά μέτοχο της εκπαιδευτικής του εμπειρίας, τον καθιστά «δημιουργό» της ατομικότητάς του, υπεύθυνο της όλης του εντεταλμένης νοηματοδότησης και, τελικά, υπόλογο έναντι της κοινωνίας των πολιτών και της χώρας, της οποίας την εθνικότητα φέρει και εντός της οποίας προσφέρει. Γιατί, λοιπόν, δεν επιχειρούν οι νέοι; Φαίνεται ότι, το μοντέλο του καταναλωτισμού αποτρέπει οποιαδήποτε επιχειρηματική συμπεριφορά, επειδή ο καταναλωτισμός στηρίζεται στον παθητικό ατομικισμό μέσω της απόκτησης με παρασιτικό τρόπο χρημάτων, της αποφυγής συμπεριφοράς υψηλού ρίσκου και της αποτροπής της έκπτυξης των ικανοτήτων του, των εκπαιδευτικών και κοινωνικών του δεξιοτήτων και των ψυχολογικών του χαρακτηριστικών. Το επιχειρείν, επιπλέον, αδιαμφισβήτητα παραπέμπει σ' ένα κοινωνικό όφελος. Η αξία που παράγεται από τη συμπεριφορά ενός ανθρώπου που επιχειρεί ν' αναπτύξει ένα δρώμενο επιχειρηματικό, είτε στον επιστημονικό τομέα, είτε στον πρωτογενή τομέα, είτε σ' οποιαδήποτε άλλο τομέα της οικονομικής δραστηριότητας, αποτελεί υπεραξία για τον ίδιο και την οικογένειά του και προστιθέμενη αξία για την κοινωνία και το έθνος.

Χάθηκε, λοιπόν, η έννοια του κοινωνικού οφέλους από κάθε εικονοπλασία στη χώρα μας, έτσι ώστε το όφελος ν' απουσιάζει ως όραμα και παραδειγματικό μοντέλο. Ξεχάσαμε και τη φράση του Στρατηγού Μακρυγιάννη: *«Τούτη την πατρίδα την φτιάξαμε εμείς και όλοι οφείλωμεν να την προστατεύωμεν, είμαστε στο εμείς και όχι στο εγώ. Αλληλέγγυοι και Συνυπεύθυνοι»*, προσθέτει ο Σεφέρης. Όταν όλα τα οράματα είναι εναντίον της έννοιας του κοινωνικού οφέλους και προαγάγουν τον ατομικιστικό τρόπο ζωής, τις ατομικιστικές διεξόδους, τον ατομικιστικό καταναλωτισμό και την ατομικιστική διέξοδο, τότε, ευλόγως, το κοινωνικό όφελος, προβάλλεται ως εμπόδιο. Παραδόξως, ο καταναλωτισμός εξαντλεί. Οι άνθρωποι εξαντλούνται μέσα από τέτοιου τύπου χειραγωγήσεις και καταναγκασμούς, με αποτέλεσμα κάποιοι να οδηγούνται στην απόγνωση. Επιπροσθέτως, η αποτροπή του επιχειρείν οφείλεται στην απουσία ενός νέου εθνικού πατριωτικού οράματος, που προέρχεται από την απαξιοτική συμπεριφορά πολιτικών και πολιτών προς το

έθνος-κράτος. Έχουμε χρέος, έλεγε ο Στρατηγός Μακρυγιάννης, να προστατεύουμε την πατρίδα όλοι μας. Κανένα κόμμα και καμία πολιτική πτέρυγα δεν μιλά για την έννοια της πατρίδας και του έθνους με κοινοτικούς-συλλογικούς όρους. Όλοι χρησιμοποιούν την έννοια «έθνος», «λαός» για ιδεολογικούς και πολιτικούς λόγους, δηλαδή πολιτικάντικους όρους που αγγίζουν την εθνοκαπηλεία. «Από το άσαρκο σώμα της εθνοφροσύνης στο άψυχο σώμα του λαϊκισμού» κινούμεθα όπως εύστοχα παρατήρησε ο μακαρίτης Άγγελος Ελεφάντης. Οι πολιτικοί μιλάνε για περίεργες συντεχνίες και συμφέροντα, έχοντας υπόψην τους περισσότερο ένα επίπεδο πελατειακό. Ένα πελατειακό σύστημα ελεγχόμενο και κατευθυνόμενο, έναν μιντιακό κόσμο χειραγωγούμενο μέσω της τηλεόρασης, ένα πλήθος τηλεθεατών ελεγχόμενο και πεπαιδευμένο μέσω του καταναγκασμού για ομοιοτυπία και εντεταλμένη συμπεριφορά. Οι πολιτικοί δεν απευθύνονται φυσικά σε ανθρώπους με γλώσσα, πολιτισμό, ιθαγένεια και εθνικότητα, σ' αυτούς που κατοικούν σ' ένα συγκεκριμένο χώρο και συναπαρτίζουν αυτό που λέμε έθνος με ιστορική συνείδηση, γεωγραφικό στίγμα, ταυτότητα πολιτισμική συγκεκριμένη, κουλτούρα, πολιτισμό, αξίες και φυσικά ιστορία την οποία συστηματικά οι θεωρητικοί του εθνομηδενισμού κοντεύουν να εξαφανίσουν από τη μνήμη και από τη συνείδηση των Ελλήνων.

Το εθνικό όφελος, λοιπόν, σε σχέση με το επιχειρείν είναι ένα πολύ ισχυρό επιχειρήμα για να πείσει τους νέους ανθρώπους να υπερπηδήσουν το εμπόδιο της ατομικής τους ψευδοευημερίας και να σκεφθούν εθνικά. Να σκεφθούν ότι ο αγώνας τους αφορά πραγματικά στην επιβίωση του έθνους και όλες τους οι επιχειρηματικές δραστηριότητες έχουν την τελική υπεραξία και την προστιθέμενη αξία την οποία την μοιράζεται η χώρα, τη μοιράζεται το έθνος, τη μοιράζεται ο Έλληνας πολίτης. Αυτός που ως διαχρονικό ον είναι ο ίδιος ο άνθρωπος που επιχειρεί αλλά και ο άλλος που τον διαδέχεται ή απολαμβάνει τις υπηρεσίες του.

Ένας άλλος λόγος για την μη επιχειρηματικότητα των νέων είναι το εκπαιδευτικό σύστημα συλλήβδην, το οποίο διακατέχεται από μια γενικευμένη αδιαφορία ως προεξάρχουσα νοοτροπία και ψυχολογία. Αδιαφορία στην πρωτοβάθμια και τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, αδιαφορία από την πλευρά των εκπαιδευτικών για την αξιοποίηση των εκπαιδευόμενων μαθητών και μαθητριών. Γενικεύω ανεπανόρθωτα, γενικεύω, μάλλον, αδιαφοροποίητα, γιατί αυτή είναι η τάση και η τελική συμπεριφορική συνιστώσα, που εισπράττουν τα παιδιά στα θρανία του νηπιαγωγείου, του δημοτικού, του γυμνασίου, του λυκείου και, δυστυχώς, του πανεπιστημίου. Σ' όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης, εισπράττουν μια αδιαφορία

και μια αίσθηση πλήξης και ρουτίνας. Λείπει από τους διδάσκοντες η διάθεση και το κίνητρο, λείπει η συνθήκη ανάδειξης των ικανών, συνθήκες που είναι οι πρωταρχικές αρετές του εκπαιδευτικού συστήματος.

Η «σοσιαλιστική» ισοπέδωση, που επικράτησε στην προηγούμενη εκπαιδευτική πολιτική, έχει αφήσει πολλά κατάλοιπα, ώστε η έννοια της ιεραρχίας και της αξιοκρατίας στο σχολείο να έχουν αναιρεθεί. Το σχολείο κάθε βαθμίδας, εκτός από την ένταξη και την πολιτιστική ταυτοποίηση μέσω της γλώσσας, έχει ως αποστολή την ανάδειξη των ικανών, την αξιοποίησή τους και τη στήριξή τους, για την προαγωγή των ιδίων σε επίπεδο εκπαιδευτικό, επαγγελματικό, τεχνολογικό, επιστημονικό και ερευνητικό. Όταν στα πανεπιστήμια επικρατεί ο κομφορμισμός, ο νεποτισμός και η αναξιοκρατία, η αδιαφορία, η μικροπολιτική, ο συντεχνιασμός και τα μικροοικονομικά οφέλη των εκπαιδευτικών, που δαπανούν το χρόνο τους κάνοντας ιδιαίτερα μαθήματα ή συνδικαλιζονται ακατασχέτως για να εξασφαλίσουν λιγότερες ώρες εκπαίδευσης, το αποτέλεσμα είναι προφανές: καταθλιπτικό κλίμα, απογοήτευση, απόγνωση, παραμέληση, επιθετικότητα, βία. Πρακτικά, το εκπαιδευτικό σύστημα έχει σκοπό την «παραγωγή» νέων ανθρώπων, που καμία σχέση δεν θα έχουν με την επιχειρηματικότητα και εν γένει με την πρωτοβουλία και την ανάληψη της ευθύνης της προαγωγής των εαυτών των. Το αποτέλεσμα είναι να παραδίδονται χειραγωγημένοι και εξουθενωμένοι στις αγκάλες του πελατειακού συστήματος ή να παραμένουν απροστάτευτοι και έκθετοι στην οικογένεια, η οποία αναλαμβάνει να πληρώσει επι μακρόν τα ρέστα.

Και, προφανώς, η ελληνική οικογένεια (η τόσο συκοφαντημένη αλλά ανθεκτική), βεβαίως, υιοθετεί και πληρώνει τα ρέστα, με αποτέλεσμα να έχουμε στην Ελλάδα, μια οικογένεια πελαγωμένων και αγχωμένων γονέων, που πνίγονται εξαιτίας της υπερπροστασίας των παιδιών τους ή παραλύουν, οδηγούμενοι στην ουσιαστική παραμέλησή τους. Γιατί στην ελληνική οικογένεια οι γονείς είναι ταυτόχρονα και δάσκαλοι, γιατροί, κοινωνικοί λειτουργοί, αστυνόμοι, ιερείς, ιστορικοί, σύμβουλοι επαγγελματικού προσανατολισμού, «τράπεζες χρημάτων» επί σειρά ετών. Μόνο γονείς δεν είναι στο τέλος, για να μπορέσουν να έχουν το χώρο, να συνυπάρξουν με τα παιδιά τους ήρεμα, ν' αγαπηθούν και ν' αλλάξουν απόψεις, και τα παιδιά τους ν' ανακαλύψουν το παραδειγματικό ίχνος των γονέων, που θα το υιοθετήσουν και θα τους σταθεροποιήσει για όλη τους τη ζωή. Αυτό φαίνεται ότι γίνεται πάρα πολύ όψιμα και αργά, με οδυνηρές συνέπειες για τον ψυχισμό των εφήβων στα κρίσιμα χρόνια της μετεφηβείας και της πρώτης ενήλικης ζωής. Εξ ου και η έλλειψη

παραδειγματικών μοντέλων, αρσενικών και θηλυκών. Έτσι εξηγείται η παρατεταμένη είσοδος στο γάμο, η άρνηση της σύζευξης, η άρνηση της μητρότητας και της γονεϊκότητας, η αύξηση των διαζυγίων, η μη ανοχή της ματαίωσης και η έλλειψη προσανατολισμού ως προς την προσωπική αυθεντική νοηματοδότηση της ζωής..

Η έλλειψη τόλμης, η μη ανάληψη επιχειρηματικών πρωτοβουλιών και ο προστατευτισμός της οικογένειας οδηγεί τα παιδιά στο πελατειακό σύστημα. Οδηγεί τα παιδιά συντεταγμένα αλλά αποδυναμωμένα στις αγκάλες του πελατειακού συστήματος, στον κρατισμό και την ισοπέδωση. Χαρισματικοί και μη, ικανοί και μη, σπουδαγμένοι στην Ελλάδα ή στο εξωτερικό, ή στα Βαλκάνια, άξιοι, μέτριοι ή και απαίδευτοι στις αγκάλες ενός ισοπεδωτικού κρατισμού, που ουδόλως ασχολείται με την είσοδο ικανών στελεχών, αλλά εντέλλεται να επιτελέσει απλή διαχείριση πελατειακών αποκτήσεων με ποσοτικά και εκλογικά κριτήρια.

Συνακόλουθα, η έλλειψη επιχειρηματικής πολιτικής έχει και τα ψυχικά της συμπαρομαρτούντα. Είναι γνωστό πως, οι έφηβοι και οι νέοι ενήλικες που ζουν σε τέτοιες συνθήκες ασφυξίας, υποφέρουν από μεγάλα ποσοστά κατάθλιψης. Δεν θα την έλεγα κατάθλιψη, αλλά μη χαρά (unhappiness), όπως λέγεται στα Αγγλικά. Πρόσφατα στοιχεία δείχνουν τα αδιέξοδα των νέων και των εφήβων, μαθητών και φοιτητών: το ποσοστό χρήσης ή κατάχρησης αλκοόλ πλησιάζει το 1/3 των νέων, μαθητών και φοιτητών. Στα ναρκωτικά είναι γνωστή η εμπλοκή των νέων ανθρώπων με ολέθριες συνέπειες. Η παραβατικότητα, που οδηγεί σε αντικοινωνικές συμπεριφορές, οι γνωστές καταστροφές στα γήπεδα, στους δρόμους, στις διαδηλώσεις, στα νυκτερινά κέντρα, στα φανάρια και, φυσικά, η αυτοκαταστροφή, που εκδηλώνεται με την κακή διαχείριση του χρόνου, την παραμέληση της υγείας αλλά και το αυξημένο ποσοστό θανάτων από τα τροχαία ατυχήματα. Η κακοποίηση του ανθρώπινου σώματος μέσω της άκριτης σεξουαλικότητας, μέσω των ανεπιθύμητων κυήσεων και των εκτρώσεων, και το κανονιστικό πλαίσιο της εμφάνισης με την πανομοιότυπη και τυποποιημένη καταναλωτική συμπεριφορά, την ελάχιστη διαφορετικότητα συρρικνώνει την αισθητική και ελαττώνει το πολιτιστικό αίτημα, που αναμένεται ισχυρό στους νέους ανθρώπους και τους εφήβους.

Η ψυχική κατάσταση των εφήβων και των νέων είναι οριακή. Μια χώρα σαν την Ελλάδα ζει πρωτοφανείς δείκτες ανύψωσης της ψυχοπαθολογίας σε νεανικούς πληθυσμούς, σε εφήβους και σε νέους ενήλικες. Όλα αυτά είναι εξαιρετικά δύσκολα έως ανυπέρβλητα, δεδομένου ότι ο μέσος όρος ζωής έχει παραταθεί και οι άνθρωποι αυτοί θα ζήσουν περίπου 80 χρόνια οι γυναίκες και 76 χρόνια οι άνδρες. Αυτό αν

το δούμε με όρους ποιότητας ζωής, μας δίνει την εικόνα ενός ιδιαίτερα δυσοίωνου και νοσηρού μέλλοντος, την εικόνα μιας κοινωνίας τραυματισμένων και ακρωτηριασμένων ανθρώπων-πολιτών.

Η επιχειρηματικότητα προσκρούει στους πολιτικούς όρους της κοινωνικής μας οργάνωσης. Οι περίεργες διασυνδέσεις του πελατειακού συστήματος και της κοινωνικής ένταξης έχουν φέρει σε κίνδυνο την κοινωνική μας οργάνωση και συνοχή μέσω των ιδιότυπων συνδέσεων του πελατειακού-πολιτικού συστήματος. Το φαινόμενο της διαπλοκής, το οποίο στην Ελλάδα τελευταία έλαβε τεράστιες διαστάσεις, σηματοδοτεί ότι, οποιαδήποτε δραστηριότητα του Έλληνα πολίτη πρέπει να συνδυάζεται, ακόμη και στον πιο στοιχειώδη βαθμό, με την ένταξη ενός ανθρώπου- κλειδιού. Ο άνθρωπος- κλειδί, ο οποίος θ' ανήκει σ' ένα συγκεκριμένο πολιτικό φορέα, κατά κανόνα της εξουσίας, θα παραπέμπει, θα οργανώνει και, φυσικά, θα διευκολύνει κατ' αποκλειστικότητα κάθε συναλλαγή του πολίτη με το κράτος. Ο πολίτης αυτός, αν είναι ένας οικονομικός παράγων, θα πρέπει οπωσδήποτε να συνεργασθεί και να υποταχθεί στους όρους του πελατειακού συστήματος, αν είναι ελεύθερος πολίτης, το πελατειακό σύστημα θ' αδιαφορήσει γι' αυτόν, αν είναι δημιουργικός άνθρωπος, θα τον πολεμήσει, αν είναι πραγματικά δημοκρατικός πολίτης, θα διακινδυνέψει η επιβίωση του, η ψυχική του υγεία και η οικογένειά του. Οι όροι της διαπλοκής είναι αμείλικτοι. Το φαινόμενο ενός οιονεί εκφασισμού της ελληνικής κοινωνίας είναι ένα σοβαρό ενδεχόμενο. Μέσω αυτού του συστήματος ένταξης και αποκλεισμού οι «προσκυνημένοι» και αυτοί που δε διαθέτουν τις ικανότητες για αντίσταση ευνοούνται, ενώ αποκλείονται οι αξιότεροι και αυτοί που διαθέτουν πραγματικά, ψυχή και μυαλό ελεύθερο, οι τολμηροί και δημιουργικοί, επιχειρηματίες σε κάθε τομέα του επιστητού, της ζωής και της οικονομίας.

Η επιχειρηματικότητα και η διαπλοκή είναι ένα δίπολο οξύμωρο, ένα σχήμα που δεν ταιριάζει στον ελληνικό πολιτισμό. Ο ελληνικός πολιτισμός είναι ένα αξιολογικό χωνευτήρι επιτυχούς σύμμειξης και μια ανοξείδωτη χοάνη εμπειρευτικότητας. Οι Έλληνες νέοι πρέπει να σπάσουν τη διαπλοκή και να επιτεθούν με δριμύτητα εναντίον της. Να θυμηθούμε τον Ν. Γκάτσο και την προτροπή του, στον Κεμάλ: *«Αυτημένο μου ξεφτέρι δεν αλλάζουν οι καιροί, με φωτιά και με μαχαίρι, κάνει ο κόσμος προκοπή.»* Η διαπλοκή απαιτεί, πραγματικά, μια ριζοσπαστική μεταρρυθμιστική αντιμετώπιση, μια οραματική πολιτική παρέμβαση με τομές και ρήξεις για την ελληνική κοινωνία στο σύνολό της. Διαπλοκή στα πανεπιστήμια, διαπλοκή στο δικαστικό χώρο, διαπλοκή στην εκκλησία, διαπλοκή στη

μέση εκπαίδευση, διαπλοκή στα ΜΜΕ, διαπλοκή στις προμήθειες των ενόπλων δυνάμεων, διαπλοκή στις υπηρεσίες υγείας, διαπλοκή παντού. Αυτό το αποπνικτικό μοντέλο πρέπει να διαρραγεί, αφενός με μια επίμονη επιθετική πολιτική και μια συνειδητοποιημένη οριοθετημένη παρέμβαση, αφετέρου με μια καθηλωτική αντίσταση των νέων ανθρώπων από τις επιρροές της. Απαιτείται παρέμβαση κατά τρόπο ομαλό και συντεταγμένο, γιατί, όπως είπαμε, μια μετακίνηση από το μεσαίο χώρο, που έχει ισορροπήσει η ελληνική κοινωνία και που στέκεται ο καταναλωτισμός, είναι ιδιαίτερος δύσκολη μετάβαση. Είναι, όμως, επιτακτική ανάγκη μια μετακίνηση προς δημιουργικότερες εκφάνσεις του κοινωνικού βίου.

Η Ελληνική κοινωνία έχει τάσεις ακροφιλικές, δηλαδή να μετακινείται στα άκρα των κοινωνικών συμπεριφορών και των ψυχολογικών καταστάσεων, άλλοτε οργανωμένα ή ασύντακτα, άλλοτε με ενθουσιασμό και με παρορμητισμό, άλλοτε με γενναιότητα και αξιοσύνη, Αυτή η ακροφιλία αποτελεί, πολλές φορές, συγκρουσιακή κατάρα, αλλά και μια καινοτόμο ελπίδα. Η πρότασή μας είναι αυτή η ακροφιλία να υπενθυμιστεί στους Έλληνες νέους ως καινοτομία, τόλμη και διαφορετικότητα, για να προσδιορίσουν τον δικό τους πραγματικό στίγμα.. Να γίνουν, δηλαδή, μέτοχοι των πραγματικών τους δυνατοτήτων, ν' αποκτήσουν πίστη στον εαυτό τους και να κατακτήσουν μια δίκαιη αυτοεκτίμηση. Όσο είναι δυνατόν να επιδειχθεί στους νέους ανθρώπους, τους οποίους καταδικάζουμε ν' αποκτήσουν αυτοπεποίθηση και αυτογνωσία εν μέσω τέτοιων θλιβερών κοινωνικών καταστάσεων, θετικό μήνυμα αισιοδοξίας: Μόχθος, Εργασία, Πράξη. Η ακροφιλία ως πράξη δύο ομάδων ή υποκειμένων θα γίνει από μόνη της, αν εμείς δεν προΐδεαστούμε για την επερχόμενη αναπόφευκτη ακροφιλική εκτόνωση. Η ακροφιλία εμπεριέχει βία και ανατροπή, μπορεί να οδηγήσει στο απόλυτο καλό και στο απόλυτο κακό. Επομένως, όχι στην αυτοκαταστροφικότητα, όχι στην παραίτηση. Ναι, στην αξιοποίηση του εαυτού μέσω της πειθούς και της μάθησης, μέσω της ανάδειξης των καταπληκτικών δυνατοτήτων, που φέρουν μέσα τους οι νέοι άνθρωποι σήμερα. Πρώτος γνώμονας η εκπαίδευση στον αυτοσεβασμό, δεύτερος γνώμονας η διασφάλιση της γνώσης, της παιδείας και της κατάρτισης χωρίς αποκλεισμούς και διακρίσεις, τρίτος γνώμονας η φροντίδα της δημοκρατίας και του ήθους, τέταρτος γνώμονας η κοινωνική αλληλεγγύη και η ανεκτικότητα. Αυτοί οι τέσσερις άξονες, που αποτελούν τις βάσεις του εγκοινωνισμού και της υγιούς εξατομίκευσης, αποτελούν τους πυλώνες της επαγγελματικής τόλμης και της επιχειρηματικότητας και είναι συμπεριφορές υψηλού ρίσκου σήμερα. Παλαιότερα εθεωρούντο αυτονόητες, γιατί προέκυπταν από την

ανάγκη, σήμερα όμως θεωρούνται άγνωστες καταστάσεις, ασυνήθιστες συμπεριφορές και μακρινή εμπειρία για την ελληνική κοινωνία, την τρέχουσα γνώση και την παρασιτική νοοτροπία που κυριαρχεί γύρω μας.

Ως προς τα τοπικά δρώμενα στην Ηπειρο, η εικόνα του επιχειρείν των νέων είναι ανάλογη και ίσως δυσχερέστερη, γεγονός που απαιτεί ακόμη περισσότερη τόλμη και διακινδύνευση. Στην κοινωνία των Ιωαννίνων κυριαρχεί ο τομέας των υπηρεσιών, που λειτουργεί αναπαράγοντας τον παρασιτισμό και την ήσσονα ατομική προσπάθεια. Παράγονται αγροτικά προϊόντα (γαλακτοκομικά, κοτόπουλα) και πωλούνται υψηλού επιπέδου προϊόντα υπηρεσιών και τουρισμού. Ο συνδυασμός, όμως, των μεγάλων αποστάσεων και μιας λαθεμένης πολιτικής ανάπτυξης με ασάφειες, μεταπρατισμό και αισχροκέρδεια, ακρίβεια και μη ελεγχόμενη ποιότητα, κακοποίηση του περιβάλλοντος, τουριστική ανάπτυξη μικρού και χαμηλού επιπέδου και υπερκορεσμός, αντιπαλότητες και όχι συναίνεση, προδικάζουν ένα δυσοίωνο επιχειρηματικό τοπίο.

Η διέξοδος από την κρίση πρέπει να εξοβελίσει την κατάρα του Προφητικού, όπως αποδόθηκε από τον Ο.Ελύτη με τη φράση: *Θα στενάξουν οι νέοι και το αίμα τους, αναίτια θα γεράσει*. Είναι ωραίοι οι χοροί των νέων Ηπειρωτών στο Στάδιο Ειρήνης και Φιλίας, στην γιορτή του Ηπειρώτη, αλλά φοβάμαι ότι αποτελεί θλιβερό και κενό αναμάρτημα πολιτιστικών συμπεριφορών ανεμελιάς και δόξας άλλων εποχών, Ένα όραμα που για να ξανα-ζωντανέψει χρειάζεται ένα πραγματικό πλαίσιο, που να δρουν δημιουργικοί και πραγματικοί άνθρωποι. Άνθρωποι που θα μοχθούν και θα πράττουν με την **αφοβιά σαν σημαία**(Ο.Ελύτης) και θα συμπορεύονται με την αρχή της δυσκολίας παραμάσχαλα. Είθε!

Μάρτιος 2006

Καλός είναι ο γάμος.....αρκεί να επαναλαμβάνεται.

«*Τό δίς έξαμαρτεῖ ν, ούκ ἄνδρός σοφοῦ*», μας θυμίζει η παράδοση. «*Ἡ ἐπανάληψις εἶναι μήτηρ πάσης μαθήσεως*», επαναλαμβάνουν οι θεωρητικοί της εμπειρίας. Οι αναπτυξιακοί ψυχολόγοι, οι οικογενειακοί θεραπευτές και οι

κοινωνιολόγοι υποστηρίζουν σταθερά έως τώρα ότι η ευτυχία των νιόπαντρων ζευγαριών είναι μεγάλη, εξ ου και ο μήνας του μέλιτος, και ότι προιόντος του χρόνου φθίνει, πιθανόν και να κλονίζεται, όσο προστίθενται αναπτυξιακοί κύκλοι, με τον ερχομό και το μέγλωμα των παιδιών. Μάλλον αυξάνεται πάλι αργότερα, όταν τα παιδιά έχουν αυτονομηθεί και έχουν φύγει από την μητρική φωλιά και από το πατρικό τους σπίτι. Η γαμήλια ευτυχία, σύμφωνα με τους μελετητές και τους παραδοσιακούς ερμηνευτές της αναπτυξιακής πορείας του γάμου, ακολουθεί, επομένως, μια καμπύλη σε σχήμα U. Στην αρχή η καμπύλη είναι υψηλή, στη συνέχεια με την απόκτηση των παιδιών, η καμπύλη πέφτει, εννοείται ότι πέφτει η ευχαρίστηση από το γάμο, ενώ κατά τη διάρκεια του περάσματος του χρόνου, η ευτυχία και η απόλαυση του γάμου και της συνύπαρξης, αυξάνεται ξανά.

Αυτή η παραδοσιακή πεποίθηση προέρχεται από τα ευρήματα ερευνών που χρησιμοποιούν μια συγκεκριμένη τεχνική, την τεχνική της συγχρονικής μελέτης, η οποία, όμως, έχει σταθμιστεί και υπολογιστεί να μετρά τις αντιλήψεις, τις πεποιθήσεις, τις στάσεις και τις συμπεριφορές των ανθρώπων σ ένα μόνο χρονικό σημείο στη διάρκεια της ζωής τους. Φαίνεται ότι αυτή η τεχνική είναι ακατάλληλη για να διερευνήσει τις πεποιθήσεις, τις στάσεις και τις συμπεριφορές ανθρώπων που δρουν σ' ένα μεταβαλλόμενο περιβάλλον, όπως ο γάμος.

Μια καλύτερη μέθοδος για να μελετηθούν οι συμπεριφορές και οι στάσεις των ανθρώπων μέσα σ ένα τόσο πολυσύνθετο φαινόμενο, όπως ο γάμος, είναι η διαχρονική έρευνα. Η τελευταία μετρά τις πεποιθήσεις, τις στάσεις, τις αντιλήψεις και τις συμπεριφορές των ατόμων σε κάποια συγκεκριμένα και αρκετά μεγάλα χρονικά διαστήματα της ζωής τους. Ο γάμος εξάλλου δεν υπακούει σε ντετερμινιστικές αντιλήψεις, αλλά μάλλον σε χαοτικού τύπου μοντέλα. Έτσι, για να θυμίσουμε και την αμερικανική μας τάση να μιμούμεθα συμπεριφορές και αντιλήψεις, θα χρησιμοποιηθούν τα στοιχεία από δυο νεώτερες έρευνες. Αυτές χρησιμοποιούν την πιο ισχυρή μεθοδολογία της διαχρονικής έρευνας και θέτουν υπό αμφισβήτηση την εγκυρότητα της παραδοσιακής αυτής καμπύλης για τη συζυγική ευτυχία κατά τη διάρκεια του χρόνου μέσα στο γάμο.

Σύμφωνα με μια Αμερικανική μελέτη από το Πανεπιστήμιο της Νεμπράσκα, μια ομάδα ερευνητών, μέτρησαν την ικανοποίηση των ζευγαριών από το γάμο τους μέσω ενός καταλόγου έντεκα ερωτήσεων, μεταξύ των οποίων υπήρχαν και οι εξής: πόσο ικανοποιημένοι είσαστε από την αγάπη και στοργή που δέχεστε; Μια άλλη: πόσο ικανοποιημένοι είσαστε από τη σεξουαλική σας σχέση με το σύντροφό σας; Με βάση

τις απαντήσεις αυτές, οι ερευνητές υπολόγισαν βαθμούς συζυγικής ικανοποίησης και δημιούργησαν μια νέα καμπύλη, η οποία ονομάζεται αναθεωρημένη καμπύλη, γιατί είναι σχεδόν ευθεία.

Απ' αυτήν την καμπύλη φαίνεται ότι η ικανοποίηση στο γάμο φθίνει, σε αντίθεση με τα ευρήματα της προηγούμενης έρευνας και της παραδοσιακής καμπύλης τύπου U, κατά το μάλλον ή ήττον, προοδευτικά και εξακολουθητικά στη διάρκεια της ζωής των παντρεμένων ζευγαριών. Οι ερωτώμενοι, τα ζευγάρια, οι άνθρωποι, εξετάστηκαν σε πέντε χρονικές στιγμές της ζωής τους, ανά πενταετία περίπου. Από την επεξεργασία των ευρημάτων φαίνεται πως η ικανοποίηση που λαμβάνουν τα ζευγάρια στα τελευταία χρόνια του γάμου, αφού κατά τη διάρκεια των πρώτων χρόνων μειώνεται, καταλήγει να σταθεροποιείται αντί να αυξάνεται. Στοιχείο που είναι αντίθετο ως εύρημα με την θεωρία για την αύξηση της ευτυχίας και της ικανοποίησης μέσα στο γάμο, μετά την αποχώρηση των παιδιών, σύμφωνα με την παραδοσιακή ερευνητική μεθοδολογία.

Ως συμπλήρωση των παραπάνω ευρημάτων έρχεται άλλη μια διαχρονική μελέτη από κοινωνιολόγους αυτή τη φορά, πάλι από αμερικανικές πηγές, η οποία, χρησιμοποιώντας την ίδια μεθοδολογία, δηλαδή τη μελέτη των πεποιθήσεων, των στάσεων και των συμπεριφορών των ανθρώπων που είναι παντρεμένοι, επιβεβαιώνει τα ευρήματα της προηγούμενης ερευνητικής εργασίας, ότι η ικανοποίηση από το γάμο φθίνει με το χρόνο. Επιπλέον, η έρευνα αυτή μέτρησε και την επίδραση της ηλικίας των ερωτώμενων και βρήκε πως όσο μεγαλύτερη ηλικία είχαν οι σύζυγοι, τόσο πιο πιθανό ήταν να έχουν ένα καλό γάμο. Ίσως γιατί οι συναισθηματικές αντιδράσεις τους κατά τις συζυγικές συγκρούσεις είναι λιγότερο εκρηκτικές από ότι των νεώτερων ζευγαριών ή κατά τη διάρκεια του χρόνου, οι άνθρωποι εκτιμούν περισσότερο τα θετικά χαρακτηριστικά των συντρόφων τους. Η ομάδα των ερευνητών σ' αυτή τη μελέτη βρήκε ότι, παρόλο που η απόκτηση παιδιών μπορεί να επιδρά αρνητικά στα πρώτα χρόνια του γάμου, εν τούτοις έχει θετική επίδραση αργότερα, όταν τα παιδιά έχουν εγκαταλείψει την εστία. Τα άτεκνα ζευγάρια έχουν σε μεγαλύτερες ηλικίες χαμηλότερη ικανοποίηση από το γάμο τους σε σχέση με τα ζευγάρια με παιδιά.

Παρόλα ταύτα, ο γάμος συνεχίζει ν' αποτελεί την προτιμώμενη επιλογή για την συντριπτική πλειοψηφία των ανθρώπων σ' όλο τον κόσμο και σαφώς είναι επιθυμία όλων των ενηλίκων, συνειδητή ή ασυνείδητη, επεξεργασμένη ή ανεπεξέργαστη. Πέρα από τα άμεσα οικονομικά και συναισθηματικά οφέλη, ο γάμος επιφέρει και

σημαντικά μακροπρόθεσμα οφέλη σχετικά με την υγεία, την συναισθηματική υποστήριξη και το αίσθημα του ανήκειν, τα οποία είναι παράγοντες που προστατεύουν από συναισθηματικές διαταραχές π.χ από την κατάθλιψη. Οι Άγγλοι Οικονομολόγοι υπολόγισαν το νομισματικό ισοδύναμο των επιπτώσεων του γάμου πάνω στην προσωπική ευημερία και, τελικά, ανακάλυψαν πως το να είμαστε παντρεμένοι ισοδυναμεί με το να εισπράττουμε επιπλέον 100.000 δολάρια το χρόνο. Το αποκομιζόμενο όφελος είναι μεγαλύτερο για τους άνδρες από ότι για τις γυναίκες, διότι ενδεχομένως οι άνδρες έχουν πιο φτωχά δίκτυα κοινωνικής υποστήριξης πριν παντρευτούν.

Επομένως λέμε ναι, στον πρώτο, στον δεύτερο ή στον τρίτο γάμο. Βεβαίως το δίκ (πόσο μάλλον το τρίς) εξαμαρτεῖν δεν είναι αστοχία, αλλά σκοπός της ζωής μας είναι η διόρθωση της αστοχίας και, φυσικά, η επανάληψη μιας πράξης αποτελεί προϋπόθεση για την σωστή διόρθωσή της. Ο γάμος, σε κάθε περίπτωση, δεν είναι το ελιξίριο της ευτυχίας των συμβαλλομένων αυτομάτως, αυτονοήτως και αυτοματικά. Ο γάμος είναι μια διαδικασία αλληλοπεριχώρησης, σύμφωνα με την ελληνική θεολογική παράδοση. Ο γάμος προσφέρει ένα σαφέστατο δίκτυο κοινωνικής υποστήριξης και αποτελεί ένα αυστηρό και οριοθετημένο πλαίσιο ένταξης των ανθρώπων με προοπτική και δεσμούς διάρκειας, μέσα σε ένα κοινωνικό συνυφαίνεσθαι και συνυπάρχειν. Ο γάμος είναι μια διαδικασία, όπου εξασφαλίζεται η συναισθηματική ωρίμανση και η βιολογική αναπαραγωγή. Ο γάμος δεν είναι ναρκισσιστική επιλογή, αλλά είναι μια σωτήρια λύση στην μοναξιά και την κατάθλιψη. Ο γάμος μπορεί να είναι λύση και στην μάστιγα που αποκαλείται υπογεννητικότητα στη χώρα μας. Ο γάμος, σαφέστατα, ο πρώτος, ο δεύτερος ή ο τρίτος, πριν το διαζύγιο, μετά το διαζύγιο, μετά την αποκατάσταση και την διευθέτηση των ισορροπιών, ο νέος γάμος, ο πολιτικός ή ο θρησκευτικός είναι μια διαδικασία θετικής δοκιμασίας και ανατροφοδότησης τού είναι, είναι μια δοκιμασία επαναπροσδιορισμού του ανθρώπινου νοήματος ως άλλος προς άλλον. Ο γάμος είναι νοηματοδότηση του βίου. Η συνύπαρξη είναι ουσία, δεν είναι επιφανόμενο. Ο γάμος είναι άσκηση ενσυναίσθησης μέσω διέγερσης των κατοπτρικών νευρώνων, δεν είναι κοινωνικό event. Είναι ανθρώπινη πράξη με ουσία και θυσίες. Είναι μια διαδικασία απόκτησης της αυτογνωσίας, είναι έλεγχος της παρορμητικότητας, είναι, τελικά, μια ανατρεπτική πράξη αντιναρκισσιστικής συναλληλίας.

Απρίλιος 2006

Η Κοινωνική Ψυχοπαθολογία του Πολιτικού.

Ωριμάσαμε ως συντεταγμένη δημοκρατική κοινωνία με κοινοβουλευτικούς θεσμούς, περιφερειακή οργάνωση και τοπική αυτοδιοίκηση...έως σήψης, λίγο πριν την απόλαυση αυτής της αξιοθαύμαστης ωρίμανσης...Ενώ οδεύουμε προς το φθινόπωρο με ελαφρά καρδιά, παρά τα δεινά που μας κατατρέχουν, ατομικά και

κοινωνικά, το λίγο ενδιαφέρον για τα κοινά που απέμεινε από τον αδηφάγο εγωισμό μας, εξαντλείται σε κριτικές απαξίωσης και περιφρόνησης των υποψηφίων στις επικείμενες εκλογές για την εκλογή Δημάρχων και Νομαρχών στις πόλεις και τα χωριά της επικράτειας. Απαξία παντού. Χαμηλό έως χαμηλότατο το επίπεδο των υποψηφίων, θρασύτατες υποψηφιότητες, αδιαφορία των πολιτών αλλά όχι των κολλητών, αδράνεια των κοινωνικών συμπεριφορών και διαιώνιση του πελατειακού συστήματος, σε μια κοινωνική πραγματικότητα που χαρακτηρίζεται από κρίση σε όλα τα επίπεδα. Δεν ξέρουμε γιατί ζούμε συντεταγμένα και ομαδικά, δεν έχουμε καθορίσει την λεπτή διάκριση μεταξύ ατομικού και συλλογικού, δεν έχουμε εμπενώσει την έννοια του κοινού οφέλους, δεν έχουμε συνειδητοποιήσει τις ευθύνες και τις υποχρεώσεις μας έναντι εαυτών και αλλήλων, δεν έχει ωριμάσει μέσα μας η κατάσταση του αυτόνομου πολίτη, δεν έχει εξαφανιστεί η ασυγχώρητη επιτρεπτικότητα μας στα φαινόμενα διαφθοράς και διαπλοκής. Η κακογουστιά, η ύβρις και η ατιμωρησία δημιουργούν μια ανθρώπινη κατάσταση πέρα από την ανθρώπινη συνθήκη, που είναι το όριο για την κατανόηση. Δυστυχώς ή ευτυχώς, απόλυτες αλήθειες και νόμοι δεν υπάρχουν για να οργανώσουν την ανθρώπινη κοινωνία. Ότι τις οργανώνει και τις συναποτελεί ως ολότητα, θα κινείται στα όρια είτε της επιβολής προτύπων και νόμων είτε στις παρυφές της συναίνεσης και της δημοκρατικής συμφωνίας. Η συναίνεση και η κοινή λογική θα διολισθαίνει συνεχώς από την πραγμάτωση τους, λόγω της αδράνειας, της αβελτηρίας, της απληστίας, της επιθετικότητας και της αυτοκαταστροφικότητας των ανθρώπων της κοινωνίας μας. Η κοινωνία απολαμβάνει μια πρωτόγνωρη οικονομική ευμάρεια, αλλά αδυνατεί να επεξεργαστεί όρους και κανόνες μιας πραγματικής συνοχής που θα περιλαμβάνει όρους εθνικής επιβίωσης, όρους και συνθήκες καθολικής εκπαίδευσης, όρους εργασίας, μόχθου και πράξης, όσο και όρους μιας ειλικρινούς και σοβαρής συνδιαλλαγής και επικοινωνίας που θα αφορούν την πολιτική εκπροσώπηση, την ανάληψη και διεκπεραίωση ρόλων και αξιωμάτων, την πολιτική νομιμοποίηση των απόψεων μας για την ζωή, την κοινωνία, την πόλη και την πατρίδα μας. Αντί λοιπόν να προβληματιζόμαστε δημόσια για τους όρους και την κανονιστικότητα της πολιτικής εκπροσώπησης, απολαμβάνουμε-βοηθούντος και του λαϊκίστικου (ηλεκτρονικού και έντυπου) τύπου το λάιφ –στάιλ των υποψηφίων στις εκλογές, με όρους ασαφείς, όπου κυριαρχούν οι χειρότερες πλευρές τόσο των υποψηφίων Δημάρχων και Νομαρχών, όσο και των ψηφοφόρων.

Ούτως εχόντων των πραγμάτων, ξεχωρίζουν οι δύο πόλοι της επικείμενης κοινωνικής σύμβασης. Από τη μια η παθογένεια της κοινωνίας των πολιτών, των κατοίκων και των ψηφοφόρων της κοινωνίας μας και από την άλλη η κοινωνική ψυχοπαθολογία των πολιτικών². Συνειδητά η ασυνείδητα έχουμε νομιμοποιήσει θεσμικά το άνομο, ανισόρροπο και καταστροφικό αυτό δίπολο με την συναίνεσή μας. Η ατομική και κοινωνική παθογένεια από την μια, είτε ως ανομία, είτε ως παραβατικότητα, είτε ως ευνοιοκρατία, είτε ως απληστία είτε από την άλλη ως ψυχοπαθολογικός χειρισμός (λαϊκισμός) και χαοτική νομιμοποίηση (ατιμωρησία, αμετροέπεια, θρασύτητα) των πολιτικών. Και επειδή σε αυτό το κείμενο σχολιάζεται η κοινωνική ψυχοπαθολογία του πολιτικού- του υποψηφίου για τις δημοτικές και νομαρχιακές εκλογές, ας προτάξουμε, ευθύς εξ αρχής, το αιτούμενο που είναι η ειλικρινής σχέση μεταξύ πολιτικού και πολίτη, με όρους οραματικής ενσυναίσθησης.

Δηλαδή, να κατανοηθεί από τον πολιτικό αυτό το πρόβλημα που έχουν οι πολίτες, όλοι οι πολίτες, και που δεν το αντέχει ο πολίτης, και να αντιμετωπισθεί το πρόβλημα εντός του κοινοτικού πλαισίου με όρους, δηλαδή, συλλογικής κοινοτικής ζωής.

Έτσι, η οραματική ενσυναίσθηση οργανώνει την ενεργό εμπιστοσύνη μεταξύ πολίτη και πολιτικού και αμφότεροι συναποτελούν ένα δημιουργικό δίπολο γενεσιουργού πολιτικής. Η οραματική πολιτική ενσυναίσθηση, όμως, προσκρούει στην εγγενή κοινωνική ψυχοπαθολογία του Πολιτικού στην Ελλάδα που ως ενεργό και κεντρικό υποκείμενο της πολιτικής πράξης οφείλει να μελετάται ενδελεχώς. Παρουσιάζουμε, λοιπόν, τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας του σύγχρονου πολιτικού στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια και σχολιάζουμε τις αιτιώδεις σχέσεις αυτής της ψυχοπαθολογικής εκτροπής της προσωπικότητας του Πολιτικού με την συμπεριφορά του ανθρώπου που ασκεί Πολιτική.

1.Ο ναρκισσισμός. Αποτελεί το θεμελιώδες χαρακτηριστικό της προσωπικότητας των υποψηφίων, ανεξαρτήτως κομμάτων και χρωμάτων. Χαρακτηρίζεται ως έλλειψη

² Το άρθρο αυτό δεν θα μπορούσε να είχε γραφεί εάν δεν είχα διαβάσει το εξαιρετικό βιβλίο του Θάνου Λίποβατς «*Η ψυχοπαθολογία του Πολιτικού*» που μου χάρισε ο αγαπητός συνάδελφος και φίλος Χρήστος Μαντάς (βουλευτής Ιωαννίνων του ΣΥΡΙΖΑ, σήμερα) για τη γιορτή μου, στις 6-1-1991 στα Ιωάννινα.

κατανόησης των αληθινών αναγκών των πολιτών, ελάχιστη συναισθηματική επαφή, μειωμένη κοινωνική μάθηση και προσαρμογή καθώς και χειραγώγηση της κοινωνίας προς ίδιον όφελος. Ο ναρκισσιστικός πολιτικός δεν συνεργάζεται-γιατί δεν αναγνωρίζει στους άλλους ισότιμες ικανότητες, δεν αναγνωρίζει τα λάθη του και δεν διορθώνεται ποτέ. Η κοινωνία είναι ο καθρέπτης που τον αποκαλύπτει και θεωρεί πως τιμά την κοινωνία η ανεκτίμητη-εξακολουθητικά ύπαρξή του, έως της τελικής καταστροφής αμφοτέρων.

2.Η Αμετροέπεια. Η συμπεριφορά, ο λόγος και η ομιλία των υποψηφίων, δείχνουν το ξεπέρασμα κάθε ανθρώπινου ορίου. Όλα είναι εφικτά, όλα είναι πραγματοποιήσιμα από τον ίδιο, όλα είναι ευχάριστα και αισιόδοξα, όλα είναι γνωστά στον υποψήφιο που κινείται με ξεχωριστή άνεση επί παντός του επιστητού. Απόρροια των παραπάνω η γελοιοποίηση πολλών υποψηφίων που με δική τους ευθύνη καταστρέφουν, υπονομεύουν και αποδομούν κάθε προσπάθεια συλλογικής πραγμάτωσης.

3.Η Υστεροβουλία. Οι υπηρεσίες που παρέχουν οι εκλεγμένοι της κεντρικής διοίκησης και της τοπικής αυτοδιοίκησης είναι αμοιβόμενες και ως εκ τούτου ο δαίμων της ιδιοτέλειας караδοκεί. Άλλωστε στην Ελλάδα του 2006 ουδείς μισεί το χρήμα και φυσικά μηδείς εμίσησε την δόξα εξ αυτού. Παλιότερα, υπήρξαν προσωπικότητες της πολιτικής ζωής και της αυτοδιοίκησης που θυσίαζαν το ενεργητικό τους, τον χρόνο τους, τα χρήματά τους και ενίοτε και την υγεία τους για την ευημερία της πόλης και της χώρας. Ποιός ξεχνά την στάση του Δημάρχου Ανάργυρου Φατούρου από την Στεμνίτσα που κατετάγη εθελοντής στους Βαλκανικούς πολέμους και σκοτώθηκε στην Αετοράχη ή την προσφορά του Δημάρχου Κώστα Φρόντζου στα Ιωάννινα. Ευτυχώς όλοι τούς τιμούν, αλλά δεν τούς μιμούνται.

4.Η Παγιδευτική εμπλοκή. Είναι γνωστή η ασφυκτική περικύκλωση των υποψηφίων από υστερόβουλους πολίτες και άπληστες εκζητήσεις καθώς και η αδυναμία των πολιτικών να αποφύγουν την πλουσιοπάροχη «ανταποδοτικότητα». Έτσι ο νόμος εξοστρακίζεται και η ανομία διαχέεται και νομιμοποιείται «πολιτικά», προβαλλόμενη ως η καλύτερη λύση για όλους.

5.Η Ανειλικρίνεια. Ο «ξύλινος» λόγος, ως «ειδική γλωσσική διαταραχή» των πολιτικών έχει περιγραφεί πολύ καλά και επαρκώς κατανοηθεί από τους ψηφοφόρους. Ωστόσο, δεν έχει αναλυθεί επιστημονικά, δεν έχει βρεθεί θεραπεία και επομένως, δεν έχει εξοβελισθεί. Λόγος χωρίς συναίσθημα. Λόγος κοινός στερεότυπος σε δομή και περιεχόμενο, λόγος ανυπόστατος και ανεύθυνος προς πάσαν

κατεύθυνσιν, προς παν κοινό και επί παντός επιστητού. Οι γνωστές υπερβολές, οι ψευτιές, οι εξυπνάδες, τα κόλπα, οι υπεκφυγές, οι ασαφείς υποσχέσεις και τα χονδροειδή ψέματα αποτελούν τα κεντρικά εργαλεία του ξύλινου λόγου και της απονευρωμένης (ή της ψευδούς) συνείδησης των υποψηφίων.

6.Η Τεμπελιά και η αγωνία μιας ψευδεπίγραφης διαχείρισής της. Δεκάδες ανεπάγγελτοι εισοδηματίες και ανειδίκευτοι δημόσιοι υπάλληλοι συνωθούνται στα ψηφοδέλτια. Και αυτό, εξ αιτίας της κατοχής άφθονου χρόνου (η πολυτέλεια του δημόσιου τομέα, η συνδικαλιστική κατάχρηση), έτσι ώστε να επιβεβαιώνεται η παλιά ρήση ότι ο χρόνος είναι χρήμα (αλλά και δόξες και τιμές). Ξεχωριστή θέση σ' αυτή την κατάσταση έχει η υπολειτουργικότητα στην εργασία αυτή, η λανθάνουσα αλλά βαθιά υποτίμηση της προσωπικής και δημιουργικής εργασίας του ατόμου που ζει στην σύγχρονη ελληνική κοινωνία. Σ' ελάχιστες περιπτώσεις, η διαχείριση αυτής της κατάστασης που μπορεί να ονομασθεί «τεμπελιά», επισυμβαίνει να γίνεται έργο πραγματικό, ν' αποκτά πολιτικό νόημα και να γίνεται πράξη. Συνήθως, η οκνηρία συμβάλλει στην αναπαραγωγή της μέσω ανατροφοδοτικών μοντέλων και στους πολίτες επιβάλλεται μέσω των μηχανισμών της κοινωνικής μάθησης.

7.Η Ανομία των εκλεγμένων. Στην χώρα μας υπάρχει μια θεσμοθετημένη κοινωνική ανοχή της ανομίας των πολιτικών, έτσι ώστε ο υπουργός, ο εκλεγμένος βουλευτής, ο δήμαρχος, ο νομάρχης ή ο σύμβουλος, αλλά και ο πρόεδρος ή κάθε πρόσωπο εξουσίας, όχι μόνο να βρίσκεται στο απυρόβλητο, αλλά και να τιμάται, όταν παραβιάζει τον νόμο. Έτσι, οργανώνεται μια κοινωνικά νομιμοποιημένη διαφυγή από τον νόμο για τους εκλεγμένους. «Όλα τα ζώα είναι ίσα αλλά κάποια είναι πιο ίσα μεταξύ τους» γράφει ο Όργουελ. Υπάρχει, άραγε, Βουλευτής ή Δήμαρχος, ή Νομάρχης, που να εισπράττει κλήση για παράνομο παρκάρισμα, για οδήγηση με υπερβολική ταχύτητα, να υφίσταται έλεγχο στην επιχείρηση ή το κατάστημά του για φορολογικές παραβάσεις κλπ.; Η παράξενη γοητεία της θεσμικής ανομίας και η ασυλία του ακαταδίωκτου από τα πρόσωπα που έχουν εξουσία, θριαμβεύουν, αντί να αποτελούν υπόδειγμα.

8.Ο ελιτισμός και ο κυβερνητισμός μέσω της εισδοχής σε μια νέα ελίτ των εκλεγμένων. Αναμφίβολα, η κατοχή ενός αξιώματος καταργεί κάθε έννοια σεμνότητας και ταπεινότητας, όπως, παράταιρα, ακούστηκε από τον Κώστα Καραμανλή. Οι αρμοδιότητες των Δήμων και των Νομαρχιών ως διαχειριστών χρημάτων και εισηγητών νομικών ρυθμίσεων για τη ζωή, τις ανθρώπινες και τις κοινωνικές σχέσεις, καθιστά τους άρχοντες της αυτοδιοίκησης πραγματικούς

«πασάδες» της ζωής, χωρίς μάλιστα νομικούς περιορισμούς. Έτσι βλέπουμε πανελλαδικά μια προϊούσα ενίσχυση της ισχύος και της γοητείας που ασκεί ο τίτλος του Υπουργού και του Βουλευτή, ο ρόλος του Δημάρχου, του Νομάρχη και του Περιφερειάρχη. Η διαμόρφωση και η οργάνωση της ελίτ των «αυτοδιοικητικών στελεχών», των Δημάρχων, των Νομαρχών και των Περιφερειάρχων είναι πλέον μια πραγματικότητα, μια νέα γραφειοκρατία πολλών απολίτιστων και φιλόδοξων ανθρώπων, που με όρους απληστίας, κοινωνικής ανομίας και άμετρης φιλοδοξίας για πλουτισμό και δόξα, εισβάλλει στην κοινωνική ζωή της κάθε πόλης και της χώρας με συνέπειες που θα φανούν οσονούπω.

9.Ο φθόνος και η απουσία συναλληλίας. Είναι προφανές ότι η εισδοχή σε προνομιά και ευνοϊκά δίκτυα εγείρει το αίσθημα της υπεροψίας και της σπουδαιότητας, ιδίως σε μια χώρα που το συμβολικό και το πραγματικό συγχέονται. Κάθε εκλεγμένος υπερηφανεύεται για το κατόρθωμα της εκλογής του και θεωρεί γεγονός ζωής την κατάληψη ενός αξιώματος στην αυτοδιοίκηση, όπου όλα είναι πιο φανερά, γιατί στο τοπικό επίπεδο, τόσο η δύναμη όσο και η αδυναμία φαίνονται εντελώς και πλήρως. Ποιος Δήμαρχος ή Νομάρχης ή Περιφερειάρχης δεν ένιωσε ανώτερος από τους συμπολίτες του, την ίδια ώρα που τους εγκαλεί να πορευτούν μαζί για την εκλογική νίκη του συνδυασμού του;

10. Ο μύθος της συλλογικότητας. Δεν υπάρχει ΜΑΖΙ. Ο εκλεγμένος της τοπικής αυτοδιοίκησης είναι αμοιβόμενο στέλεχος μιας νέας πολιτικής ελίτ, διορισμένος ή εντεταλμένος άνωθεν από το κόμμα, το κράτος ή την κλειστή ομάδα που λαμβάνει τις αποφάσεις. Επομένως, συνειδητά ή ασυνειδητά, στέκεται αμφιθυμικά, «φθονεί» και «σαγηνεύει» τον λαό που τον εκλέγει, ως οιονεί ανώτερος εντεταλμένος και χαρισματικός και αντιστρόφως φθονείται, γι αυτήν ακριβώς την εξαίρεση. Έτσι το ψυχικό χάσμα αυξάνεται και η συνεννόηση εκτρέπεται σε εκτός κανόνων χειρισμούς. Το συμβολικό διαλύεται εις τα εξών συνετέθη, ο λαϊκισμός φουντώνει και οι ανίερές συμφωνίες κυριαρχούν (πολιτικός εκβιασμός, πελατεική λογική, χειραγώγηση, εκδουλεύσεις, διαπλοκή, διαφθορά)

11.Η Ιδιοτέλεια. Η προσωπική ωφέλεια είναι μείζον μοναδικό και πρωταρχικό κριτήριο της εκλογικής εμπλοκής, που συμβολίζει την εξαργύρωση της ανθρώπινης προσπάθειας για κοινωνική σχέση συνύπαρξης, συνεννόησης και εκπροσώπησης σε σχέση ανισοβαρούς απολαβής. Η αδιαφορία για την ιστορία της χώρας, της πόλης και της περιοχής και η επί τούτου νεοπαγής και «αδιαπραγμάτευτη» κατασκευή μιας χειριστικής ιδεολογίας των πολιτών, του πολιτισμού, των συμπεριφορών, της απλής

αγάπης και αποδοχής που τυγχάνουν οι δυνατοί πολιτικοί από τους αδυνάτους και οι ισχυροί από τους ανίσχυρους είναι εντυπωσιακή. Οι περιθωριακοί, οι μετανάστες, οι μειονεκτούντες, οι γυναίκες, και οι νέοι αντιμετωπίζονται με όρους πολιτικού χειρισμού και όχι με όρους ανθρώπινης, οραματικής και ενσυναίσθητικής πολιτικής.

12.Ιδεολογική ασάφεια και Αμοραλισμός. Δεν υπάρχουν σταθερές αρχές, παρά μόνον οι συνθήκες της συγκυρίας. Ό,τι ευνοεί τον υποψήφιο των τοπικών εκλογών και τις στατιστικές του κόμματος που τον στηρίζει είναι ιδεολογικά υγιές και πειστικό. Ο εχθρός του εχθρού μου είναι φίλος μου. Δεν υπάρχει άλλη ηθική από την επικράτηση και την νίκη. Ακραίος Μακιαβελισμός. Μόνον οι ηττημένοι και οι αδύνατοι ηθικολογούν. Έτσι, αριστερόφρονες συνεργάζονται με δεξιούς, εξωνημένοι σοσιαλιστές αναζητούν εστία στην αριστερά, μεγαλοιδεάτες Αριστεροί στεγάζονται με την Δεξιά και ούτω καθεξής. Δεν υπάρχει καμιά αρχή που ν' αναιρεί το ηθικό αίτημα του ανθρώπου, ν' αναγνωρίζει και ν' αναγνωρίζεται σαφώς από τις ιδέες του και να διακρίνεται από τις ιδέες του άλλου, με όρους, ούτε οντολογικοποίησης ούτε πραγματοποίησης, αλλά αξιοπρέπειας εντός του συλλογικογικού. Η πολιτική συναλλαγή, τόσο στην κεντρική πολιτική όσο και στην τοπική αυτοδιοίκηση, έγινε εμποροπανήγυρις.

13.Απολίτιστη συμπεριφορά, έλλειψη ιδεών, καινοτομίας και μόχθου. Λείπει ο καθαρός, ο πραγματικός λόγος και λογισμός και η πράξη που νοηματοδοτεί τα υποκείμενα και τους ανθρώπους. Κανείς υποψήφιος δεν καταθέτει καμιά αλήθεια στο πολιτικό προσκήνιο. Ακόμη και τα ΑΜΕΑ μετασχηματίζονται σε θλιβερούς πολιτικάντηδες, όταν αναλάβουν την εξουσιαστική δομή της εκπροσώπησης, ίσως γίνονται και χειρότεροι λειτουργοί. Τα παραδείγματα είναι άφθονα. Επιτέλους, ας καταθέσουμε το σύγχρονο αίτημα: ο πολιτικός ή θα είναι αυθεντικός ή δεν θα υπάρχει καθόλου. Αυτή είναι η λυδία λίθος, αυτό είναι το κριτήριο για να ξεχωρίσει η ήρα από το σιτάρι. Αυθεντικότητα, οραματική ενσυναίσθηση, αυτοθυσιαστική αλληλοπεριχώρηση, αξιακό σύστημα και αδιαπραγμάτευτοι κανόνες συναλληλίας είναι το αιτούμενο, το διακύβευμα και το πρόταγμα στις εκλογές και όχι μικροδιαπραγμάτευση από μικρόψυχους διαχειριστές της θεσμικής μας απρέπειας.

Εύχομαι οι πολίτες της πόλης, κάθε πόλης και της χώρας μας, ν' αντισταθούν στην λαϊκίστικη «γοητεία» και την σαγήνη που τους προσφέρουν οι πολιτικοί και να ορθοποδήσουν από μόνοι τους, «επανακατασκευάζοντας» τόσο τους πολιτικούς όσο και την πολιτική, με «θεραπεύσιμη» ψυχοπαθολογία.

Σεπτέμβριος 2006

Μην ομιλείτε εις τον οδηγόν: Από τη σιωπηλή απόλαυση της οδήγησης, στο φανφαρόνικο καταστροφισμό της ασφάλτου.

Έφιπποι, αμαξήλατοι Έλληνες και Ελληνίδες επελαύνουν «με Σιτροέν, με Καντιλάκ, με βέσπες και με κάρα», με τα Καγιέν της διαπλοκής, τα αγροτικά των επιδοτήσεων και τα Σμαρτ της νεωτερικότητας. Είμαστε πρώτοι στη λατρεία του αυτοκινήτου και πρώτοι στην κατάχρησή του! Το αυτοκίνητο αποτελεί, πλέον, το

τοτέμ του νέου πολιτισμού που συνεκφέρουμε. Παρεμπιπτόντως, είμαστε και πρώτοι στα τροχαία ατυχήματα, έχουμε τα περισσότερα θύματα της ασφάλτου.

Η συμπεριφορά μας στο βολάν είναι ίδια με όλες τις υπόλοιπες, αρχαϊκές και απολίτιστες έως αντικοινωνικές συμπεριφορές μας, καθόσον η ανθρώπινη συμπεριφορά είναι ενιαία, ό,τι κάνεις στο σπίτι σου, σε σχέση με το γείτονά σου, θα το επαναλάβεις στο δρόμο, προς τους άλλους οδηγούς. Όπως συμπεριφέρεσαι στη γυναίκα σου, μάλλον αντίστοιχα θα συμπεριφερθείς στη γυναίκα οδηγό του διπλανού αυτοκινήτου. Όπως παραβιάζουμε τους ηθικούς κώδικες, το φορολογικό σύστημα, τους κανόνες της δημοκρατίας, της ευπρέπειας, και του διαλόγου, όπως κακοποιούμε το περιβάλλον με τις αυθαιρεσίες μας, κατά ανάλογο τρόπο «πολιτευόμαστε» στο δρόμο με εφηβική απερισκεψία, με νεανική διακινδύνευση, με εγωιστική υστεροβουλία, με αλαζονική απληστία, με ναρκισσιστική έπαρση και αντικοινωνική αδιαφορία. Το αυτοκίνητό για τον νεοέλληνα είναι ένα τοτέμ, ένα «Υπερ-σύμβολο», η προέκταση του σώματος, η αυθαίρετη προέκταση του σπιτιού του, το ενδιαίτημα του εαυτού του και της απολίτιστης πολιτικής συμπεριφοράς του, ένα φαλλικό στοιχείο «επιμήκυνσης» για τον άνδρα, ένα αξεσουάρ θηλυκότητας για την γυναίκα. Ο Νεοέλληνας οδηγός νιώθει ότι χειραγωγείται από τη ζώνη ασφαλείας και τον κώδικα οδικής κυκλοφορίας. Διψάμε για ελευθερία στους επαρχιώτικους ελληνικούς δρόμους, ανυπομονούμε να πεθάνουμε στην αντικοινωνική προσπέρασή, χωρίς ορατότητα. Τις νύχτες το αλκοόλ απελευθερώνει τις ασυνείδητες ορμές μας, καταργώντας τον ελάχιστο συνειδητό αυτοέλεγχο που διαθέτουμε, οδηγώντας μας με τη βοήθεια και άλλων ψυχοτρόπων ουσιών, που λατρεύει η νεολαία μας, στο σκοτεινό μέρος για την απόλαυση της σεξουαλικής συνεύρεσης και συχνά στο νοσοκομείο.

Το αυτοκίνητο στην νεώτερη σύγχρονη Ελλάδα, συμβολίζει όλα τα παράδοξα: την ισχύ, την εξουσία, την κατοχή, τον πλούτο, την περιουσία, την οικία, την παρανομία, την διαπλοκή, την επιδειξιμανία. Όλα, δηλαδή, εκτός από την πραγματική του χρησιμότητα που είναι απλά ένα μέσο μετακίνησης. Αυτή η παραχάραξη και παρερμηνεία της αξίας του αυτοκινήτου στην Ελλάδα αλλάζει και παραποιεί και το ρόλο του οδηγού του. Είμαστε, ό,τι το αυτοκίνητο σημαίνει για εμάς και μετατρέπομαστε από μετακινούμενοι πολίτες σε παρα-βιαστές του κώδικα οδικής κυκλοφορίας, σε εκ-ποιητές της ανθρωπιάς μας, σε κακο-ποιητές της κοινωνικότητάς μας και του πολιτισμού μας. Οι Έλληνες οδηγοί έχουν μεταμφιεστεί σε μαινόμενους δραματουργούς μιας ακατανόητης αγωνίας και μιας συγχρονικής τραγικότητας,

συχνά χωρίς κάθαρση, με έλεος και φόβο, με μοιραίο τέλος και χωρίς από μηχανής θεό.

Οκτώβριος 2006

Γιορτές, στρες και χαρμολύπη.

Μια ψυχολογική περιδιάβαση του Δωδεκαημέρου.

«Και θα 'ρθούν χρονιάρες μέρες:

Τα Χριστούγεννα, με τα αφρόπλαστα Χριστόψωμά τους πρώτα,

Και τ' Άη Βασιλιού με των παιδιών τα κάλαντα

Και με των νερών τα αγιάσματα τα Φώτα.»

Γ. Δροσίνης, «*Χρονιάρες Μέρεις*».

Έτσι συμπαραδηλώνεται, κάπως απλουστευμένα, το περιέχον των επικείμενων εορταστικών εκδηλώσεων και μειζόνων θρησκευτικών εορτών της Ορθοδοξίας, από ένα παλαιό ποιητή, που, κατά κάποιο τρόπο, φθάνει ως τις μέρες μας, μέσω του σχολικού τυπικού, του επιφανειακού εκκλησιαστικού κώδικα και των επαρχιακών εφημερίδων. Ο Λόγος στο ποίημα είναι αναπαραστατικός, με παραπομπή στην αρχέγονη αίσθηση, την όσφρηση. Είναι λόγος πανηγυρικός με παιάνες, εμβατήρια, φωτισμούς και τυμπανοκρουσίες. Είναι λόγος παγανιστικός –μεταφυσικός-, όσον αφορά στον αγιασμό των υδάτων και την διατήρηση των εθίμων, δηλαδή των υπερκείμενων νόμων μιας προνεωτερικής εποχής.

Γιορτάζουμε τη γέννηση του Θεανθρώπου, σύμφωνα με το Χριστιανικό τυπικό, λίγες μέρες μετά την ερεβώδη νύχτα της παντοδυναμίας του σκότους, στο χειμερινό ηλιοστάσι, την 21^η Δεκεμβρίου.

Σύμφωνα με την συνοδική παράδοση, ο γιορτασμός της Γέννησης του Θεανθρώπου τοποθετήθηκε ad hoc την 25^η του ίδιου μηνός. Γεννήθηκε, δηλαδή, ο Λόγος του Θεού για να ανατείλει ο «Ήλιος της Δικαιοσύνης» επί της γης και επί της κοινωνίας των ανθρώπων. Τώρα πια όλο και πιο σπάνια επικαλούμαστε στις δημόσιες διαδηλώσεις μας και στις κρυφές επαναστατικές στιγμές μας την ανώτερη δύναμη της δικαιοσύνης ενός θεού που «φθίνει» σε κύρος και ισχύ.

Γιορτάζουμε την Ινδικτιώνα, το Ιωβηλαίον, την Πρωτοχρονιά με πανηγυρισμούς και πυροτεχνήματα, φωτισμούς, ασπασμούς και ευχές, την κοπή της πίτας του Άη Βασίλη με γιορτινές συμπεριφορές και ευχετήριες συμμαζώξεις και, ταυτόχρονα, θυμόμαστε την «γιορτή» της περιτομής του Ιησού, που, σύμφωνα με την Εβραϊκή παράδοση, συμβολίζει την καθαρότητα της ανδρικής διάθεσης και την εν δυνάμει κατίσχυση του Υιού και μετέπειτα Ανδρός και Πατρός. Αυτή η διάσταση της γιορτής δεν θα έπρεπε να παραβλέπεται, παρά το πολυζητημένο θέμα των καιρών περί της απουσίας του πατέρα και της φυλετικής και κοινωνικής αχρηστίας του άνδρα στη σύγχρονη κοινωνία. Παρά τον υπαινισσόμενο ευνουχισμό, ίσως έχει ενδιαφέρον να δούμε την περιτομή και να την «γιορτάσουμε», ως απαίτηση για μια καθαρή και εκσεσημασμένη φαλλικότητα του άνδρα στην εποχή μας.

Στο τέλος του Δωδεκαημέρου γιορτάζουμε τον Αγιασμό των Υδάτων και την Φανέρωση του Τριαδικού Θεού, μια έξοχη συμβολική και σημειωτική αναπαράσταση

ενός εξουσιαστικού αλλά συλλογικού Λόγου, που στις μέρες μας γιορτάζεται χαλαρά. Τα Φώτα περνούν χωρίς τα κάλαντα της Πρωτάγιασης, σαν Πειραιώτικη έξοδος του Πρωθυπουργού, σαν τελευταία ευκαιρία για γιορταστικές συνάξεις και σαν αποσταμένη έξοδος των αδικημένων του εορταστικού δεκαπενθημέρου.

Παρότι δεν ακούμε τα κάλαντα των Φώτων, παρότι δεν αγιάζουμε τα σπίτια μας, τα καλικαντζαράκια μάλλον φεύγουν πάλι για τα έγκατα της γης για να ψαλιδίζουν εξακολουθητικά την αλαζονική μοίρα μας. Τα Φώτα ή τα Θεοφάνεια ή τα Επιφάνεια (όπως τα ονοματίζουν ο Σεφέρης και οι Δυτικοί), στήνουν τα δόκανα της δοκιμασίας μας στην κάθαρση. Τα Θεοφάνεια παρέχουν την είσοδό μας στο Λόγο *τό πνεῦμα ἔν ειδει περιστέρας ἔ βεβαίου τοῦ Λόγου τό ἄσφαλές*, μέσω του συμβολικού καθαρισμού της ύπαρξής μας, στα νάματα της υποκειμενικότητας, της αλήθειας, του «αντικειμενικού κόσμου», χωρίς βέβαια γήινα πιστοποιητικά.

Σ ένα τέτοιο συμβολικό πλαίσιο κινείται ο άνθρωπος, την αυγή του 21^{ου} αιώνα, κατά την περίοδο των εορτών, ίσως χωρίς να το συνειδητοποιεί. Χωρίς την αρματωσιά της παράδοσης μέσα του και εντός αυτής, χωρίς την βεβαιότητα της ασημένιας λεωφόρου που παρέχει η παλιά γνώση και που σταθεροποιεί τη δομή και λειτουργία της κοινωνίας, χωρίς την άνεση του πολύτροπου ταξιδιώτη με σκοπό το ταξίδι προς τα έσω και προς την κοινωνία και τον Άλλο.

Μόνο με Ευρώ στα χέρια, πορεύεται ο παράξενος Έλλην ταξιδιώτης του Δωδεκαημέρου των γιορτών, εξοπλισμένος με θρασύτατη άγνοια, πλήρης ιστορικής αγνωσίας, χωρίς πραγματική απογοήτευση κοινωνική, αλλά με μια δυσπιστία στην ψυχή και μια ανομολόγητη αγωνία για την τύχη της απληστίας του.

Οι γέροι θλίβονται και παραληρούν στα βρώμικα στρωσίδια των γηροκομείων και των φτωχών διαμερισμάτων τους. Μετά βίας χαμογελούν μόλις ανασηκώνονται για να δεχτούν τις ευχές του Δημάρχου.

Οι άρρωστοι των νοσοκομείων και των ιδρυμάτων καταριούνται τους υπεύθυνους που παραμελούν την περίθαλψή τους, λόγω των γνωστών ελλείψεων διαθέσεως και προσωπικού.

Οι εργαζόμενοι των εορτών νιώθουν εκτός πλαισίου, «όπως κάθε μέρα», και αναμένουν βουλιμικά την προσαύξηση των αποδοχών τους.

Οι χρηματιστές και οι διαπλεκόμενοι κάνουν απολογισμούς και απολαμβάνουν τα ετήσια κέρδη τους και τους πόρους της υπερτιμημένης ευτυχίας τους.

Οι βαριεστημένοι σύγχρονοι γονείς της νεωτερικής παιδοκεντρικής οικογένειας περιμένουν πως και πως να ανοίξουν τα σχολεία για να απαλλαγούν από τις εντάσεις και τις απαιτήσεις των υπεραπαιτητικών παιδιών τους.

Οι νοικοκυρές, εργαζόμενες και μη, εύχονται γρήγορα να αρχίσει η ρουτίνα που τις διασφαλίζει με δουλειά, εξόδους, ψώνια, κινητό, TV.

Οι νέοι και οι νέες ολοφύρονται και αγαλλιάζουν από την σκόλη του δικαιολογημένου υπερελεύθερου χρόνου τους. *«Κανείς δεν θα φωνάζει που θα κοιμόμαστε ως τις τέσσερις το απόγευμα, στο σπίτι μας και δεν παρακολουθούμε τα μαθήματά μας, τώρα έχουμε διακοπές για ξεκούραση»* (από τι άραγε;), λένε οι κακομαθημένοι φοιτητές που παλινοστούν στην πατρογονική εστία. Ως απερισκεπώς ευέλπιδες, προσποούνται καταπληκτικές μεταμεσονύκτιες ψυχοδραστικές απολαύσεις με νόμιμες και παράνομες εκδραματίσεις και επικίνδυνα δρώμενα στα bar, στην άσφαλτο και στην ψυχή τους.

«Οὐκ ἔπ' ἄρτον, ζήσεται, μόνον, ἄνθρωπος», λέει η παράδοσή μας και υπαινίσσεται τον εθμικό τρόπο και την αναπαραστατική λειτουργία των συμβόλων στη ζωή μας. Η τελετουργία αφορά την ειδική διεργασία και διαδικασία που οργανώνεται, ώστε να διαδραματισθεί κάτι που προστίθεται και αφαιρείται, από και προς το πραγματικό, που νοηματοδοτεί το υποκείμενο, εν ονόματι των αξιών και των σηματοδοτήσεών του, εντός της κοινότητας και ενώπιον των εν δυνάμει, σχέσεων του. Η τελετουργία στις γιορτές αποτελεί τη διαδικασία που αναδεικνύει την ουσία του υποκειμένου, την αξιοπρέπειά του κοινοτικού ανθρώπου και την ευπρέπεια των συμπαραδηλώσεών του, εντός τόπου, εντός χρόνου και εντός πλαισίου: την ενικότητά του, την ιστορικότητά του, την μη ανταλλαξιμότητά του και την μη αναλώσιμότητά του σ' ένα δεδομένο κοινωνικό χώρο, χρόνο και συνθήκη. Αν οι γιορτές του Δωδεκαημέρου παρέχουν κάποιο πλαίσιο, δηλαδή τις συνθήκες και την διάρκεια για να διαδραματιστεί η γιορτή, αυτή αφορά και σηματοδοτεί τόσο το Εμπεριέχον, δηλαδή το σώμα του υποκειμένου και το κοινωνικό του δικαίωμα, το Περιεχόμενο, δηλαδή το νόημα του ανθρώπινου υποκειμένου, την Ιστορία του και την Ιστορία εντός των σχέσεών του, αλλά και το Πλαίσιο της συνύπαρξης των ανθρώπων εντός μιάς δομής που στεγάζει την επικοινωνία, την διασκέδαση, την συζήτηση, και κυρίως την αναζωπύρωση του ενδιαφέροντος για ό,τι ανθρώπινο, ακατανόητο και ανεπίλυτο.

Κατά κανόνα και αναπόφευκτα η τελετουργική αναμόχλευση και η φαντασιωσική αναπαράσταση των ανθρωπίνων σχέσεων του υποκειμένου παραπέμπει στις σχέσεις που έγιναν και διατηρούνται εναργείς, στις σχέσεις που δεν έγιναν και υπάρχουν ως αναζήτηση, στις σχέσεις που υπάρχουν και δεν ζουν, στις σχέσεις που δεν είναι ζωντανές και υπάρχουν ως ανάμνηση ζωντανή, στις σχέσεις που θα γίνουν και προετοιμάζουν τους οικιστές και τη φαντασία τους, στις σχέσεις που θα ματαιωθούν προτού καν αρχίσουν. Όλα τα δρώμενα και τα πρόσωπα αυτού του πραγματικού και φανταστικού κόσμου παρελαύνουν από το προσκήνιο και το παρασκήνιο της ανθρώπινης μνημονικής παρακαταθήκης με αφορμή την τελετουργία των γιορτών. Στις γιορτές καλείται να γιορτάσει η ενικότητα της νοσταλγίας του ιστορικού ανθρώπου που εμπεριέχει τον Άλλο, εντός ενός σαφέστατου συμβολικού χώρου.

Και όταν ο Άλλος λείπει, είναι απών, είναι πεθαμένος, δεν έχει γεννηθεί, δεν έχει κατασκευασθεί, δεν ακούει ή δεν είναι διαθέσιμος; Τι θα γίνει στο γιορτινό τραπέζι των Χριστουγέννων, όταν οι καρέκλες είναι άδειες και το κρασί ανέγγιχτο στα ποτήρια; Ποιός θα εισπράξει το φιλί της Πρωτοχρονιάς, όταν βρίσκεται στα ξένα, στο χώμα, στο άλλο σπίτι μετά το διαζύγιο, στη φυλακή ή στους δρόμους; Ποιόν άλλον θα αγιάσει ο ιερέας, εκτός των πεθαμένων στην οικογένεια; Σε ποιους θα ευχηθεί, Θεία φώτιση, Καλή Πρόοδο και Καλή Υγεία ο παππούς της διευρυμένης οικογένειας που βρίθει ημιμαθών πτυχιούχων στα πρόθυρα της πλήξης και της τοξικομανίας; Τι να ευχηθείς και πώς να γιορτάσεις, όταν ο Άλλος είναι απρόσφορος, ανίδεος ή απλώς ακατάλληλος; Ποιός θα πρωτοπαίξει χαρτιά στο τραπέζι της Πρωτοχρονιάς, όταν συνωστίζονται πατέρας, μητέρα και τέκνα με απόλυτες απαιτήσεις για δικαιωματική συμμετοχή και πώς να ευχηθείς Καλή Χρονιά, όταν χάνεις στο ίδιο τραπέζι πραγματικά χρήματα από την γυναίκα σου ή το γιό σου; Πώς να χαρείς με ξεγνοιασιά και άφεση, όταν ο ενοριακός ή ο κομματικός ή ο συναδελφικός Άλλος δεν μπορεί να σταθεί στο ύψος των συναισθημάτων και των εσωτερικών επεξεργασιών που απαιτούνται για να βιωθεί και να γιορτασθεί μια γιορτή;

Τότε τα σημάδια Χαρμολύπης αρχίζουν να εκδηλώνονται μέσω της αντίδρασης στρες και, πιθανόν, να δημιουργήσουν λύπη, θλίψη, απογοήτευση, ματαίωση ή κατάπτωση.

Η αντίδραση στρες αφορά σε μια μη ειδική νευροφυσιολογική αντίδραση που ξεκινάει από το Κεντρικό Νευρικό Σύστημα (υπομέλας τόπος, υποθάλαμος) και

διαμέσου του Νευροενδοκρινολογικού άξονα (υποθάλαμος- υπόφυση- επινεφρίδια) και του Αυτόνομου Νευρικού Συστήματος καταλήγει στα όργανα του σώματος με σκοπό την προετοιμασία τους για την αντιμετώπιση μιας ιδιαίτερης κατάστασης, δηλαδή μιας δυσκολίας ή ενός κινδύνου, που μπορεί να είναι είτε πραγματικός, είτε φανταστικός και που θα οδηγήσουν τελικά το υποκείμενο, σε φυγή ή μάχη. Η αντίδραση αυτή υποδηλώνει την στοχοκατεύθυνση, δηλαδή την αγωνία και την επιθυμία του ατόμου να πραγματώσει την γιορτή, ως έναν στόχο πέραν της συνήθους δραστηριότητάς του. Η τελετουργία της γιορτής μάχεται την ψυχική κατάπτωση και είναι οργανωμένη για να μειώσει ή να εξουδετερώσει, εντελώς, ενδεχόμενες στρεσογόνες αντιδράσεις. Η τελετουργία των γιορτών είναι μια υπόθεση επιθυμητική –συλλογική, είναι μια διαδικασία συνάντησης με τον Άλλο, είναι μια διαδικασία χαράς, που παραπέμπει στην ελπίδα της αληθινής ευδαιμονίας και ευτυχίας, που συμβολίζει την αληθινή ζωή, την συνύπαρξη και την ανάδυση ενός αυθεντικού εαυτού. Το νόημα της τελετουργίας παραπέμπει στις πρωταρχικές σχέσεις, στην οικογένεια, την μητέρα, τον πατέρα, τα αδέρφια, τους συγγενείς και τους σημαντικούς άλλους ανθρώπους και την κοινότητα.

Στις μέρες που ζούμε όλα αυτά δοκιμάζονται σκληρά, σκληρότατα. Πρωτόγονοι εαυτοί, νεώτεροι και κομψευόμενοι, μεταλλαγμένοι Άλλοι, χάσματα και τραύματα νεώτερα ή παλιότερα, απουσίες σε μεγάλους καταλόγους, άνθρωποι που επιθυμούμε και δεν υπάρχουν, φίλοι που χάθηκαν ή δεν υπήρξαν, όλοι και όλα μαζί πυροδοτούν και συναποτελούν αυτόν τον κυκεώνα και το συνοθύλευμα του γιορτινού δωδεκαημέρου των Χριστουγέννων- Πρωτοχρονιάς- Φώτων, που όχι μόνο δεν το ζούμε αληθινά, αλλά και δεν διαρκεί πολύ, ως χωροχρονικό πλαίσιο, για να μπορέσουμε να διορθώσουμε τις μνησίβουλες αισθήσεις μας. Δεν μπορούμε να προλάβουμε κατά τη διάρκειά του να εναποθέσουμε την αξιοπρέπεια μας σε χώρο ανθρώπινο και κοινωνικά προσδιορισμένο με σύγχρονο νόημα και παραγωγή πολιτισμού.

Η Χαρμολύπη των γιορτών αναδύεται από την προσμονή της χαράς που δεν βιώνεται, από την αδυναμία της οικογένειας να συνέλθει και να λειτουργήσει, από την αγάπη που δεν μπορεί να εκφραστεί ή δεν μπορεί να βρει τόπο και αποδέκτη και, τελικά, από την αδυναμία της επιθυμίας να βρει ανθρώπινη ανταπόκριση σε ποθούμενο αντικείμενο με σάρκα, οστά, πολιτισμική διαθεσιμότητα και κοινωνικό ρόλο εντός ενός κοινωνικού χώρου, έτσι ώστε να λειτουργήσει και να δημιουργήσει

σχέσεις. Σχέσεις αυθεντικές, αναγνωρίσιμες, ανεκτικές, κοινοτικές που θα παράγουν πολιτισμό και θα δημιουργούν ιστορία και παράδοση.

Χρόνια Πολλά!

Δεκέμβριος 2006

Γιορτές, Εξέλιξη και Ουτοπία.

*«Για σας θα κάνω μια καλύτερη τιμή
είπε το Τίποτα στο Κάτι
κι εκείνο το ηλίθιο το 'χαψε.»*

Κική Δημουλά, «Φωνή σε Αδειοδρόμους».

Πρέπει να εξηγήσουμε και ν' ονομάσουμε ξανά τα συμβάντα της ζωής με ορισμούς μετά από μια προσπάθεια κατανόησή τους. Να ξαναπροσεγγίσουμε τον κόσμο των γεγονότων. Γιορτή σημαίνει συνάντηση, σύναξη κοινωνική, όπου οι άνθρωποι, κατά κανόνα, συνωθούνται και συνυπάρχουν, έχοντας κατά νου κάτι κοινό, αναμένοντας να εορτάσουν ένα άυλο και εν συνεχεία ένα ψυχικό συμβάν, αναμένοντας να συναντήσουν έναν συμβολισμό που συνεπαίρνει τη ζωή τους και που παραπέμπει σ' ένα υπερβατικό σύστημα αξιών, ξεπερνά τα ατομικά συμφέροντα και την τρέχουσα καθημερινότητα. Γιορτή παραδοσιακά σημαίνει σύναξη, γιορτή σημαίνει συνεύρεση, γιορτή σημαίνει διαθεσιμότητα χρόνου, συμβόλων και αξιών, με αφορμή ένα γεγονός αναπτυξιακό, ιστορικό, θρησκευτικό ή κοινωνικό.

Παραδοσιακά οι γιορτές συνδυάζονται με τις διακοπές των παιδιών από το σχολείο, με την μεταλλαγή του χώρου που ζούμε, με την διακοπή του κύκλου της παραδοσιακής εργασίας, την τροποποίηση των ωραρίων και των χρονοδιαγραμμάτων. Ο χώρος αλλάζει, ο χρόνος απορυθμίζεται, το πλαίσιο αναδιαμορφώνεται και αρχίζει μια εσωτερική και αντίστροφη διαδικασία, όπου οι συναντήσεις, οι επικείμενες συνενυρέσεις και οι συνάξεις που θα ακολουθήσουν θα φέρουν τους ανθρώπους, τον ένα δίπλα στον άλλον, είτε σε επίπεδο συγγενικό, είτε σε επίπεδο φιλικό ή κοινωνικό, όπου η επιθυμία, ο λόγος και τα σύμβολα, θα επαναδιευθετηθούν για να τεθούν σε μια (νέα) λειτουργία. Εκεί θα φανούν οι προσωπικές τους προθέσεις και οι επιδιώξεις, όσον αφορά το διάλογο, όσον αφορά την κοινή διεύθυνση των ατομικότητων τους, όσον αφορά τις κοινές επιδιώξεις και την συναισθηματική ατμόσφαιρα που θα δημιουργηθεί, έχοντας, κατά νου, όλοι έναν συμβολισμό μιας άλλης τάξεως, μια συμπαραδήλωση και σήμανση που αφορά όλους τους ανθρώπους, κατά τρόπο μοναδικό είτε είναι η γέννηση του Ιησού Χριστού, είτε η έλευση του Καινούριου χρόνου, είτε η Βάπτιση του Θεανθρώπου. Τα γεγονότα αυτά σ' έναν ενιαίο κύκλο, συναποτελούν μείζονα συμβάντα στο θρησκευτικό κύκλο και στο εορτολόγιο που κινητοποιούν ακόμη πολλούς, κάτι που, στους παραδοσιακούς πολιτισμούς, συνέβαινε σχεδόν καθολικά.

Στις μέρες μας, οι γιορτές, όσον αφορά στη θρησκευτική τους σημασία, έχουν ατονίσει. Έτσι, η γιορτή κρατάει μεν το παλιό της τελετουργικό, έχει, όμως, χάσει το εσωτερικό της νόημα και αυτή την υπερβατικότητα. Έχει ατονήσει το ταξίδι των ανθρώπων προς το νόημα, που είναι δυσπρόσιτο και δυσεπίλυτο, προς την

συνάντηση με τον Άλλο και τους θεσμούς, προς την επεξεργασία των αναπαραστάσεων και των αισθητηριακών προσλήψεων, μ' ένα συμβολικό τρόπο σκέψης. Είναι γνωστό ότι η νεωτερικότητα έχει σαν σκοπό της να συντρίψει την αμφιβολία και να αποσαφηνίσει τις ασάφειες που παραλάβαμε από τον προηγούμενο αιώνα με υπεραπλουστεύσεις, που δεν πείθουν τους υποψιασμένους, παρά την δημοφιλία τους. Η απομάκρυνση του Θεού ως συμβόλου από τη ζωή μας επεβλήθη. *Ο Θεός πέθανε*, είπε ο Νίτσε και οι νεώτεροι επιστήμονες το δηλώνουν καθημερινά, έχοντας σαν κύριο όπλο τους ν' απομακρύνουν τον λογικό θετικισμό από την καθημερινότητά μας και να παρακινήσουν τον άνθρωπο στην αναζήτηση της αλήθειας, μέσα από τον «μοναδικό» δρόμο της κατευθυνόμενης επιστημονικής έρευνας και της αναζήτησης της αλήθειας σήμερα, μέσα από στενά και στενότερα οικονομικά κυάλια. Αυτό, χωρίς να είναι αρνητικό αυτό καθ' αυτό και υπό όρους, έχει αποδυναμώσει, όχι μόνο την ανοικτή σκέψη και την δημιουργικότητα, αλλά και την καλλιτεχνική δημιουργία, την θρησκευτικότητα, την επιστημονικότητα, την δημοκρατικότητα και την πρωτογενή κοινωνικότητά μας, πείθοντάς μας ως ανθρώπους καθημερινούς, ότι η μόνη πραγματικότητα (της επιθετικής απληστίας) είναι αυτή που ζούμε και ότι ουδεμία άλλη πραγματικότητα (πέραν του σαδομαζοχισμού) υπάρχει.

Στις μέρες μας διακρίνουμε έναν επιστημονικό φανατισμό, έναν επιστημονικό φονταμενταλισμό, ο οποίος, στις ακραίες εκδοχές του, έχει οδηγήσει στην άκρατη οικονομικοκρατία, την οικονομική μηχανοκρατία και στην ακραία λατρεία της τρέχουσας τεχνολογίας, η οποία υπόσχεται την επίλυση όλων των ανθρώπινων αναγκών, υλικών και μη υλικών, φυσικών, βιολογικών, ή ακόμη και μεταφυσικών. Στη σημερινή εποχή, η έννοια της θρησκευτικότητας έχει εκτοπιστεί από τον τρέχοντα προβληματισμό των ανθρώπων και διατηρείται μόνο ως μια μεταφυσική σωτηριολογική προσέγγιση, σαν να έχουμε λοβοτομηθεί στο δεξιό ημισφαίριο. Η δημοκρατία απειλείται από την δυσπιστία των πολιτών και την αναξιοκρατία και αδιαφάνεια-ευνοιοκρατία που συντηρεί. Οι κοινωνίες αντέχουν οριακά, η κοινωνική αδικία δεν βολεύεται. Τα αξιακά συστήματα τρίζουν και οι άνθρωποι ζουν «αυτοθεσμιζόμενοι», μόνοι και σκοτεινοί, «χωρίς βουλή χωρίς θεό» (Δ.Σαββόπουλος). Οι συμπεριφορές των ανθρώπων κινούνται αντίστροφα, σε σχέση με τους κλασικούς κοινωνικούς κανόνες και τους κύκλους συνοχής. Όσον αφορά στην ψυχική τους προδιάθεση, έχουν απομακρυνθεί από την προσπάθεια για την τήρηση κάποιων συμπεριφορών που να τους κάνουν να έρχονται σε επαφή με τις

ανησυχίες, τις πρωταρχικές ή αρχέγονες ανάγκες τους, τις ανάγκες που παραπέμπουν στην οργάνωση των διανοητικών και συναισθηματικών τους ισορροπιών. Όλο και περισσότεροι άνθρωποι είναι «ακάλυπτοι», όλες και πιο σημαντικές ανάγκες της ζωής μας είναι ακάλυπτες.

Παρά την σημαντική συμβολική και πολιτική διάσταση της συνάντησης του Οικουμενικού Πατριάρχη Βαρθολομαίου με τον Πάπα Βενέδικτο (Δεκέμβριος 2006), οι μέρες μας παγκοσμίως χαρακτηρίζονται όλο και περισσότερο ως συγκρουσιακές στους κόλπους της εκκλησίας, για λόγους ναρκισσιστικούς, πολιτικούς, πολιτιστικούς, ιδεολογικούς και οικονομικούς. Στην ορθόδοξη και παραδοσιακή ελληνική κοινωνία μας η καταναλωτική ευδαιμονία, η πλαστή ευμάρεια της σύγχρονης οικονομικής κατάστασης έχει επιφέρει σαν αποτέλεσμα, να είναι οι άνθρωποι αρκετά εφησυχασμένοι και να αρκούνται στο καταναλωτικό πνεύμα των εορτών. Γιορτές σημαίνει κυρίως κατανάλωση, ατέλειωτη κατανάλωση του ανθρώπινου σώματος, αχαλίνωτη κατανάλωση της ανθρώπινης αγωνίας στη διασκέδαση και μια οικονομίστικη αντίληψη για την χαρά, που συχνά εκτυλίσσεται σε κοινωνική διακινδύνευση και αυτοκαταστροφή. Ο μυστικισμός, ο ανθρωποκεντρισμός και η μαγεία της φιλελεύθερης και ανεκτικής Ορθοδοξίας που οργανώνει το πλαίσιο των θρησκευτικών εορτών εκλείπει λόγω της εκκοσμίκευσης και της αγνωσίας-απαιδευσίας.

Το πλαίσιο για την περιδιάβαση στο Δωδεκαήμερο και στο εορταστικό κλίμα των Χριστουγέννων και της Πρωτοχρονιάς θα σηματοδοτηθεί από γεγονότα που έχουν σχέση με τη διαχείριση του χρόνου. Μπροστά μας βρίσκεται ο μεταμοντέρνος άνθρωπος που έχοντας, εξαιτίας της εργασίας του, ή της παραοικονομίας του, αποταμιεύσει ή εκταμιεύσει, μέσω δανείων, κάποια ή αρκετά χρήματα, θα βρει τον τρόπο να ταξιδέψει, πρωτίστως, στο εξωτερικό. Ο πρώτος, λοιπόν, στόχος είναι η φυγή από την πραγματικότητα, μέσω μιας συμβολικής κίνησης-φυγής, που πολλούς ανθρώπους παροτρύνει να επισκεφθούν μαγικούς τόπους και εξωτικά μέρη. Ταξίδια στο εξωτερικό, ταξίδια στην Ευρώπη, ταξίδια στην Λατινική Αμερική, ταξίδια στην χώρα του Άη-Βασίλη, ταξίδια στις χιονισμένες Άλπεις, ταξίδια στα πιο απίθανα μέρη όλου του κόσμου και, φυσικά, ταξίδια μακρινά για τη απόλαυση του σκι, για την απόλαυση των δυτικού τύπου ρεβεγιόν και των χριστουγεννιάτικων κονσέρτων στην Βιέννη, στο Σάλσμπουργκ, στην Αυστρία, στην Ευρώπη, στην Ασία, στην Αμερική, στις Φιλιππίνες, στην Κούβα, στην Ινδία, στο Θιβέτ αλλά και στο Άγιο Όρος (για τους υποψιασμένους δυναμικούς άντρες).

Τα ταξίδια στο εξωτερικό απευθύνονται, πλέον, σ' όλες τις κοινωνικές ομάδες. Προσφέρουν ψευτοευμάρεια και χλιδή τόσο επίπλαστη και ψεύτικη, που, κατά κανόνα, δεν μπορείς να την μοιραστείς με κανέναν, στρέφεται ξανά σε μια νέα περιχαράκωση. Οι Έλληνες που ταξιδεύουν τις γιορτές στο εξωτερικό, αισθάνονται περισσότερο μόνοι, από όσο ήταν πριν φύγουν. Είναι πάρα πολύ δύσκολο για τους επαρχιώτες Έλληνες να ενταχθούν σ' ένα τέτοιο κλίμα δυτικής διασκέδασης. Ο κοσμοπολιτισμός του Έλληνα δεν είχε σχέση με την συμμετοχή του σε τέτοιες γιορτές. Ήταν μια πράξη εργασιακή και μια πολιτισμική εισφορά, μια περιδιάβαση στοχοκατευθυνόμενη σε προηγμένες κοινωνίες, με την εργατικότητα του, τον πολιτισμό του ή την επιστημοσύνη του, για βιοπορισμό ή κατάρτιση ή επιχειρηματικό τυχοδιωκτισμό. Τα ταξίδια στο εξωτερικό την περίοδο των γιορτών δεν είναι τίποτε άλλο, παρά απλές καταναλωτικές διαδραματίσεις για την ενίσχυση των υπηρεσιών του τουριστικού τομέα και όχι διασκέδαση με ψυχαγωγικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά.

Οι πιστοί του ελληνικού χώρου, προτιμούν τις εκδρομές στην ενδοχώρα. Από τη λίμνη Πλαστήρα, το Καρπενήσι, το Καικματσαλάν, τα ορεινά χωριά της Πελοποννήσου, την Ορεινή Ναυπακτία και τόσες άλλες περιοχές που έχουν αξιοποιηθεί στην Ελλάδα, τα Ζαγοροχώρια, και τα Τζουμέρκα της περιοχής της Ηπείρου, που είναι σε πρώτη ζήτηση από τα αθηναϊκά ταξιδιωτικά γραφεία. Παρότι διαφημίζεται πολύ έντονα ο αγροτουρισμός, ελάχιστες επιχειρήσεις διακινούν αγροτικά προϊόντα δικής τους παραγωγής και ελάχιστες επιχειρήσεις σ' αυτά τα μέρη επιδεικνύουν και προσφέρουν τέτοιου είδους τουριστικές απολαύσεις στους ταξιδιώτες και στους επισκέπτες τους. Είναι πολύ μικρό το ποσοστό των επιχειρήσεων που κινείται με βάση το αγροτουριστικό μοντέλο. Οι περισσότεροι επιχειρηματίες προσφέρουν πολυτελείς ξενώνες, που κατασκευάστηκαν με Ευρωπαϊκές επιχορηγήσεις (Leader, ΟΠΑΑΧ κλπ), ως τα ξενοδοχεία πέντε αστέρων επιπέδου πόλης, χωρίς τοπικό χρώμα και παραγωγική κουλτούρα, ώστε η παραμονή σε τέτοιους ξενώνες να προσφέρεται μόνο για κατανάλωση φαγητού πόλης, αλκοόλ αμφισβητούμενης ποιότητας και ακολασίες νεοελληνικού τύπου. Τα SUV και τα 4x4 οχήματα διαπρέπουν στην ελληνική επαρχία και οι απαστράπτουσες 4x4 ξανθές κυρίες συνοδεύουν τους επιτυχημένους νεοαστούς συντρόφους τους. Αυτό το καταναλωτικό πρόγραμμα είναι ο πρώτος στόχος για τους περισσότερους εκδρομείς. Οι κρατήσεις των δωματίων επαληθεύουν το όσο νωρίτερα τόσο καλύτερα. Από το Σεπτέμβριο ετοιμάζονται κάποιοι για να κρατήσουν ένα ενδιαίτημα σ' ένα ορεινό

χωριό της Ελλάδος. Το κόστος, ακατανοήτως, πανάκριβο. Στο ανταρτοχώρι Μικρό Χωριό της Ευρυτανίας πληρώσαμε 200 ευρώ το δωμάτιο το 2003 τα Χριστούγεννα.

Οι πιο πολλοί κάτοικοι των επαρχιακών ελληνικών πόλεων, συμπεριλαμβανομένης και της πόλης των Ιωαννίνων, προτιμούν τις επισκέψεις στο χωριό τους, γεγονός πιο ανθρώπινο, πιο ήπιο, πιο πολιτισμένο. Δεδομένου ότι, πάρα πολλοί άνθρωποι από τα Ιωάννινα κατάγονται από την πέριξ ενδοχώρα, οι περισσότεροι προτιμούν τις μέρες των γιορτών να ταξιδέψουν στα χωριά τους. Κι εκεί αναβιώνουν τη διπλή τραγωδία του ξένου. Ούτε στο χωριό ανήκουν πια και δεν μπορούν ν' ανασυγκροτήσουν την παλιά τους ζωή, ούτε στην πόλη μπορούν να σταθούν τις μέρες τις γιορτινές. Υπάρχει μια διπλή αποκοπή, ούτε στην πόλη υπάρχει συμμετοχή σ' ένα καινούριο δρώμενο, ούτε στο χωριό υπάρχει κάτι εναπομείναν, γιατί το παλιό αυτό έχει πεθάνει προπολλού. Η ερήμωση των χωριών, η μεγάλη δημογραφική αλλαγή, με μοναχικούς γέροντες στην επαρχία, η προσπάθεια νεκρανάστασης μέσω των δήμων έχει αποτύχει εντελώς και οδηγεί σ' αυτό το «νεκρικό» βίωμα των ανθρώπων που επισκέπτονται τα χωριά. Νοσταλγία και έντονος πόνος, δυσαρέσκεια και θλίψη, ελπίδα αλλά και επιμονή.

Πολύ συχνά κάποιοι προτιμούν τη φυγή στις μεγαλύτερες πόλεις. Η Αθήνα στις γιορτές προσφέρεται κατά την περίοδο των εορτών, λόγω της λαμπρότητάς της, λόγω της επιτηδευμένης παρουσίας της και λόγω του εκσεσημασμένου στολισμού της, ένα μιμητικό αντίστοιχο των δυτικών ευρωπαϊκών πόλεων. Θυμόμαστε προ ετών για το υψηλότερο δέντρο στην Ευρώπη και βλέπουμε ήδη τα καταστήματα να έχουν στολιστεί από νωρίς. Το καταναλωτικό κλίμα έχει στηθεί για τα καλά, ώστε να παγιδεύσει τους επισκέπτες της σ' αυτήν την καταναλωτική μονομέρεια, που απαλλοτριώνει όλες τις συναισθηματικές ανάγκες των ανθρώπων τις μέρες των εορτών. Η Αθήνα για τους υποψιασμένους προσφέρει τον πολιτισμό, τις θεατρικές παραστάσεις, τις κινηματογραφικές αίθουσες, τα εστιατόρια, τις επισκέψεις σε μουσεία ή αρχαιολογικούς χώρους, όπου οι φιλότεχνοι επιθυμούν ν' απολαύσουν. Φυσικά, οι περισσότεροι δεν θα παραλείψουν να επισκεφθούν τις μεγάλες πίστες, τα μεγάλα ονόματα της νύχτας που ακόμη και τα Χριστούγεννα ή την Πρωτοχρονιά θα είναι εκεί για να προσφέρουν την κονσερβαρισμένη διασκέδαση στα πλήθη και στους θαμώνες τους. Το ταξίδι αυτό μπορεί να μοιάζει περισσότερο με αναβάπτιση σε ένα μοντέλο αστικό, το οποίο φαντάζεται κάθε άνθρωπος στην επαρχία, πλην όμως μπορεί σε κάποιους να προκαλέσει μεγαλύτερη δυσαρέσκεια, οικονομική κυρίως, αλλά και πολιτισμική, με την έννοια ότι πάλι το ανοίκειο και ξένο στοιχείο

παρεισφρύνει. Μια τόσο καταναλωτική διασκέδαση δεν αντέχεται από τους περισσότερους, αν και οι περισσότεροι προσποιούνται τους χαρωπούς μιμητές μιας έξωθεν επιβαλλόμενης κουλτούρας. Οι γυναίκες είναι περισσότερο πειθήνιες σ' αυτό το μοντέλο και λιγότερο ανήσυχες. Οι άντρες αντιστέκονται, αλλά υποχωρούν. Πιθανόν, πάνω σ' αυτό το θέμα, να διαπιστωθούν και οι πρώτες κρίσεις, όσο περνά ο καιρός, δεδομένου ότι η οικονομική διάσταση του θέματος, δηλαδή το πανάκριβο κόστος της διασκέδασης δυσκολεύει πάρα πολλούς ανθρώπους, με αποτέλεσμα να τους παρακινεί σε πιο οικονομικές λύσεις. Το ξόδεμα στις γιορτές, όμως, είναι κάτι που ταιριάζει περισσότερο στη νοοτροπία του Νεοέλληνα. Μπορεί να φαίνεται καταναλωτικό, στη ρίζα του, όμως, έχει τη βαθιά αναζήτηση της συνύπαρξης και της διασκέδασης. Μπορεί ο τρόπος διασκέδασης να είναι μαζικός να φαίνεται κωμικός ή να ανήκει στην κατηγορία της υποκουλτούρας, παρόλα ταύτα είναι πιο κοντά σε μια παραδοσιακή ελληνική λαϊκή εκζήτηση του νοήματος της γιορτής. Η τόσο πρόχειρη εκποίηση του παλιού, αλλά και η ανάγκη για επιδειξιμανιακή συνύπαρξη αποτελούν θέματα προς διερεύνηση.

Στις γιορτές, όμως, διατηρούνται και κινητοποιούνται ήθη παλαιότερα, όπως για παράδειγμα η χαρτοπαιξία. Οι Έλληνες παραδοσιακά στις γιορτές καθόντουσαν γύρω από την περίφημη πράσινη τσόχα είτε στα σαλόνια, είτε στα καφενεία. Τελευταία και αυτό το παίγνιο έχει αλλάξει πλαίσιο και οργανώνεται, πλέον, στα επίσημα στέκια, τα καζίνο και τις επίσημες λέσχες, προφανώς για λόγους ελέγχου της φοροδιαφυγής και ελέγχου του μαύρου χρήματος. Έχασε, όμως, τον παραδοσιακό της χαρακτήρα και κινδυνεύει να γίνει μια παθολογική συμπεριφορά, αφού χάνει τη συναισθηματική της διάσταση. Η επαρχία αντέχει και η χαρτοπαιξία στο καφενείο του χωριού καλά κρατεί από τους εναπομείναντες. Η χαρτοπαιξία γινόταν για λόγους κοινοτικών, φιλικών ή ευρύτερα οικογενειακών. Οι άνθρωποι στις γιορτές έπαιζαν χαρτιά, για να εκθειάσουν την τύχη τους, κυρίως με τον ερχομό της Πρωτοχρονιάς. Παραδοσιακά, τα νούμερα 21 και 31 ήταν τα παιχνίδια των εορτών την παραμονή της Πρωτοχρονιάς ή τις μέρες νωρίτερα. Πρέπει να παίζουμε, για να δοκιμάσουμε την τύχη που θα έχουμε τη χρονιά που θα έρθει. Όποιος κερδίζει στα χαρτιά, χάνει στην αγάπη, ήταν η επωδός για τους σταθερά ηττημένους ή τους σταθερά κερδισμένους. Η χαρτοπαιξία, όμως, έχει λάβει «νοσηρές» διαστάσεις και περιγράφεται ως σύνδρομο, με όρους ψυχιατρικής ψυχοπαθολογίας.

Τα Ρεβεγιόν αποτελούν μια νέα εξέλιξη της νεωτερικότητας στην γιορτινή Ελλάδα. Κλασικά γιορτάζαμε το παραδοσιακό Χριστουγεννιάτικο τραπέζι το

μεσημέρι ανήμερα της γιορτής. Γιορτάζαμε την κοπή της χριστουγεννιάτικης πίτας με το συνοδό πάρτυ το βράδυ της Πρωτοχρονιάς. Το γλέντι συνόδευε όλη την τελετουργία των γιορτών, όλες τις μέρες των Χριστουγέννων και της Πρωτοχρονιάς. Η έξοδος για την απόλαυση του Αγιασμού των Υδάτων σε υπαίθριο χώρο, το φαγητό στην εξοχή και η επίσκεψη των φίλων που γιορτάζουν, οι Φώτηδες και οι Γιάννηδες τα Θεοφάνεια και την επόμενη μέρα αντιστοίχως. Το Ρεβεγιόν, δυτικότροπο εντελώς, γίνεται στην σύγχρονη Ελλάδα (που πιθικίζει, όπως περιγράφει την νοοτροπία μας ο Χρήστος Γιανναράς) την παραμονή των Χριστουγέννων, γεγονός που επιφέρει μια απρέπεια στη θρησκευτικότητά μας. Η παραμονή των Χριστουγέννων είναι νηστεία και το ελεύθερο φαγητό επιτρέπεται μόνο μετά το πέρας της Θείας Λειτουργίας, τα χαράματα των Χριστουγέννων. Η απρέπεια αυτή συνεχίζεται και διευρύνεται, καθώς όλο και περισσότερες οικογένειες όλων των κοινωνικών στρωμάτων συμμετέχουν σ' αυτήν την μετάλλαξη της γιορτής των Χριστουγέννων. Το Ρεβεγιόν παίρνει μεγαλύτερες διαστάσεις στους νέους, καθώς θεωρείται επαρχιωτισμός η μη συμμετοχή σε ένα Ρεβεγιόν αστικού τύπου, όπου το φαγητό είναι πλοσιοπάροχο, το αλκοόλ είναι άφθονο και η συνήθης κοσμική διάθεση να διαχέεται αδιαφοροποίητη και απολίτιστη, έτσι ώστε σπανίως να προκύπτει κάτι συλλογικό, πχ. ο κυκλικός χορός. Οι χοροί όλο και εκλείπουν στις γιορτινές συνάξεις, δεδομένου ότι οι παλιοί ελληνικοί χοροί δεν συνηθίζονται, δεν χορεύει κανείς τσάμικο, η ζειμπέκικο, παρά μόνο οι λαϊκές ξανθιές την Ευδοκία. Οι νεότεροι χοροί, οι δυτικοί, δεν έχουν κατισχύσει και δεν έχουν εισβάλλει στις συμπεριφορές των ανθρώπων, ούτε των παλιότερων ούτε των νεώτερων. Παραδόξως, όσο περνούν τα χρόνια, λίγοι τους προτιμούν, οι δε παλαιότεροι χοροί της νιότης μας, όπως το ροκ εντ ρολ, το ροκ και όλοι οι άλλοι χοροί της επαναστατημένης Δύσης και της Αμερικής των γενεών του 1960 και του 1970 εκλείπουν εντελώς, λίγοι πλέον διασκεδάζουν με ροκ μουσική στην Ελλάδα. Συνήθως κυριαρχεί στο χορό η «τσιφτετελοειδής» διασκέδαση και τα ευτελή κατασκευάσματα της νεώτερης μουσικής παραγωγής, που είναι κακότεχνα και ευτελή σε στίχο και μουσική. Δυστυχώς, αυτά τα είδη της χειρότερης μουσικής υποκουλτούρας κυριαρχούν στο χορό, που καμία αισθητική αξία δεν έχουν, ούτε προσφέρονται για χορευτικές επιδόσεις. Μείξεις, διασκευές, μετα-ποιήσεις άστοχες διασκευές παλιών επιτυχιών. Ευτυχώς, οι πιο ακραιφνείς του γλεντιού προτιμούν τα δημοτικά τραγούδια, έτσι ώστε με αυτά να κλείνει κάθε γιορτή και κάθε Ρεβεγιόν, που συμμετέχουν οι «της γενιάς του Πολυτεχνείου» και εντεύθεν νεότεροι. Ελάχιστοι, όμως, ξέρουν να

χορεύουν σωστά, οι περισσότεροι έχουν ξεχάσει την έννοια του σωστού χορού και την έννοια της κυκλικότητας στο χορό, δεδομένου ότι τα «τσιφτετελοειδή» άσματα στα μουζουξίδικα δεν απαιτούν χειραψίες, ούτε κύκλους, αλλά μόνο δυαδικές ασύντακτες χορευτικές κινήσεις, ανά ζεύγη. Η λαϊκότεροπη εκδοχή της μουσικής παραγωγής σήμερα προς τις «τσιφτετελοειδείς» κατασκευές, που στερούνται κάθε αισθητικής υποστάσεως, έχει εκτρέψει τη διασκέδαση σ' ένα αδιαφοροποίητο φαινομενολογικό μόρφωμα, το οποίο θα μπορούσε να χαρακτηριστεί μόνο από το παλαιό πάθος και την νέα αγωνία για το νόημα του χορού. Το ζευγάρι που χορεύει, κατά κανόνα ερωτοτροπεί, απομακρύνεται από την κυκλικότητα και φτιάχνει μια περίεργη δυάδα. Το παραγόμενο μέχρι στιγμής αποτέλεσμα, γνωστού όντος ότι ο χορός αυτός δεν είναι ούτε ταγκό, ούτε βαλς, ούτε ροκ εντ ρολ, χρειάζεται νέο όνομα και νέα αποτύπωση για να διορθωθεί, ώστε αρέσει και να συγκινήσει.

Τα πάρτυ στα σπίτια είναι μια ελπίδα για τους λάτρεις της νεώτερης παράδοσης. Γι' αυτούς που γιόρταζαν τα γενέθλιά τους στο σπίτι τους, όταν οι γονείς τους έλειπαν. Τα πάρτυ στα σπίτια με τους συνομήλικους, με τους συναδέλφους, με τους συγγενείς της ίδιας ηλικίας, χωρίς τα παιδιά ή τους μεγαλύτερους, τα πάρτυ των τριαντάρηδων, των σαραντάρηδων και των πενηντάρηδων, είναι μια ελπίδα. Η συνεύρεση των γενεών δηλώνει μια δύναμη, δηλώνει μια υπόσχεση ότι θα διατηρηθούμε στη ζωή, θα συνυπάρξουμε, θα ενωθούμε ξανά, θα μοιραστούμε τις ανησυχίες μας και με αφορμή τη γιορτή -για όσους δεν την έχουν αναιρέσει μάλλον ακόμη- θα δείξουμε με την παρουσία μας το στίγμα μας, την ελπίδα για μια κοινή χαρά, την αγωνία μας για μια κοινή συνύπαρξη, την αγωνία για τις ζωές μας, την αγωνία για την πόλη μας, τα παιδιά μας και τη χώρα μας. Τα γλέντια και οι χοροί είναι οι πιο υγιείς τελετουργικές εκφάνσεις του εορτασμού κατά τη διάρκεια του Δωδεκαημέρου.

Τελευταία παρατηρείται μια όλο και πιο οργανωμένη μετάβαση από τον εορτασμό των γιορτών στο σπίτι και τον ιδιωτικό χώρο προς τον εορτασμό των Χριστούγεννων και της Πρωτοχρονιάς στις πλατείες και στους δρόμους. Πρόκειται για ένα δυτικότροπο γεγονός, επιρροή από την εσπερία, που παρέχει στους Δημάρχους και στους Νομάρχες των πόλεων την ευκαιρία του εορτασμού στους δρόμους. Στα Γιάννενα εμφανίστηκε καθυστερημένα αυτό το μοντέλο και τα τελευταία χρόνια πήρε μεγάλες διαστάσεις, όπου οι Δήμαρχοι προσπαθούν να γιορτάσουν τα Χριστούγεννα και την Πρωτοχρονιά με ομοβροντίες πυροτεχνημάτων. Η Πρωτοχρονιά στις επαρχιακές πόλεις, λόγω της υπερβολής, έχει

γίνει απλώς μια ομοβροντία από φωτοβολίδες, κροτίδες και εκτόξευση πυροτεχνημάτων, που δημιουργούν περισσότερο ενοχλήσεις ωτικές, παρά ένα αίσθημα πραγματικής χαράς για την αλλαγή του χρόνου. Φτάσαμε, τελευταία, στον εορτασμό στους εξωτερικούς χώρους, αλλά η ελληνική ξενομανία που οδηγεί στην ανόητη υπερβολή, τείνει ν' ακυρώσει και αυτήν την θεαματική διάσταση των γιορτών.

Ο στολισμός των πόλεων δεν πρέπει να σχολιαστεί θετικά, γιατί τόσο πρόχειρα που γίνεται, τόσο επιπόλαια και επιφανειακά, θα πρέπει να ταιριάζει περισσότερο σε αποκριάτικο στολισμό, παρά στον ευπρεπή στολισμό που συμπαραδηλώνει μια θρησκευτική γιορτή, την γιορτή της Γέννησης του Χριστού, την γιορτή της συμβολικής αλλαγής του χρόνου ή την γιορτή του αγιασμού των υδάτων, τα Θεοφάνεια. Ευτυχώς, τα σπίτια στολίζονται ακόμη και τα χριστουγεννιάτικα δέντρα επανεμφανίζονται και παίρνουν τη θέση τους στο σαλόνι της μικροαστικής ζωής μας. Ευτυχώς, τα παιδιά συμμετέχουν στη γιορτή, πιστεύουν στα σύμβολα, διεγείρεται η φαντασία τους και συγκινούνται στις γιορτές. Τα κάλαντα των Χριστουγέννων και της Πρωτοχρονιάς ακούγονται ακόμη, αλλά των Θεοφανείων έχουν εκλείψει πλήρως. Οι γυναίκες-νοικοκυρές ασχολούνται όλο και λιγότερο με τη μαγειρική, προτιμώντας περισσότερο φαγητό σε κοσμικά εστιατόρια. Λίγες είναι εκείνες που θα τηρήσουν τα παραδοσιακά έθιμα των Χριστουγέννων, της Πρωτοχρονιάς και των Θεοφανείων, μαγειρεύοντας τα γιαπράκια, το γεμιστό κοτόπουλο, τον πατσά, το χοιρινό με σέλινα.

Από τις παραπάνω περιγραφές λείπουν πολλά, δεν λείπει, όμως, από την σκέψη μου ένας άλλος κόσμος, ο κόσμος που ζει δύσκολα και έχει υποστεί αποκλεισμούς. Σ' αυτά που ανέφερα λείπει αυτός ο κόσμος, ο κόσμος του κοινωνικού αποκλεισμού, ο κόσμος που πάσχει, ο κόσμος που νοσεί και βρίσκεται στα νοσοκομεία, τα ιδρύματα, οι φτωχοί, το περίφημο 20% του ελληνικού πληθυσμού, το 20% της κάθε μικρής κοινωνίας, οι άνθρωποι που απουσιάζουν από κάθε κοσμική εκδήλωση, αλλά είναι εδώ «κρυμμένοι» γύρω μας, δίπλα μας, ίσως και μπροστά μας. Homeless, φτωχοί, ζητιάνοι, ανάπηροι, ψυχωσικοί, τοξικομανείς, ανένταχτοι, μετανάστες. Τους ανθρώπους αυτούς προτιμάμε να τους κάνουμε περισσότερο μοναχικούς τις μέρες αυτές. Δεν είναι τυχαίο πχ. ότι στα ιδρύματα τις μέρες αυτές συνωστίζονται πολλοί, δεδομένου ότι το ζευγάρι με τα παιδιά θα πρέπει να ταξιδέψει ή να λείψει από το σπίτι. Και όσοι φροντίζουν ηλικιωμένους, θα πρέπει να τους «παρκάρουν» στα γνωστά ιδρύματα, τους οίκους ευγηρίας, ή τους χώρους, όπου προστατεύουν ηλικιωμένους. Κλασική περίπτωση ψευδοαλληλεγγύης αποτελούν οι ψευδεπίγραφες

δηλώσεις και οι κινήσεις των πολιτικών μας, που, κατά κανόνα, αυτές τις μέρες επισκέπτονται ιδρύματα και ανταλλάσσουν επιφανειακές ευχές με τους ενοίκους ή τους «τροφίμους», όπως οι απολίτιστοι τους αποκαλούν. Λείπουν οι σωστές υπηρεσίες πρόνοιας, λείπει, όμως, και η αληθινή αλληλεγγύη. Ο προβληματισμός για τους ανθρώπους αυτούς εξαντλείται στην παρακολούθηση των εικόνων από την τηλεόραση και οι ενοχές «καταπίνονται» αργά το βράδυ, για να οδηγήσουν σ' αυτή την ανικανοποίητη προσδοκία χαράς ή την ακατανόητη δυσαρέσκεια που κυκλοφορεί διαχύτως στην ελληνική πραγματικότητα, με αποτέλεσμα το κλίμα στις μέρες των εορτών να φαίνεται παραδόξως έντονα καταθλιπτικό και απαισιόδοξο.

Μένει να αποφασίσουμε πώς θα χαιρόμαστε πλέον στις γιορτές. Πρέπει στην Ελλάδα ως κοινωνία να κινητοποιηθούμε και να γιορτάζουμε μαζί. Πρέπει το μικρό μας σπίτι ν' ανοίξει ξανά. Πρέπει να κινητοποιηθούμε, να παρασυρθούμε από την υπαρξιακή μας ανάγκη να ζήσουμε το γιορτινό κλίμα πάλι και ξανά. Δεν επιτρέπεται από τον πολιτισμό μας να ζούμε σε ένα τέτοιο ψευδώς ευνοϊκό, ψευδώς άνετο και ψευδώς χαρούμενο, αλλοτριωτικό κλίμα με ψευδεπίγραφη ευμάθεια και επίπλαστη αδιαφορία που κρύβει μέσα του, όμως, μια καταθλιπτική «ανικανοποίηση» και μια αγχώδη στενοχώρια.

«Μακρινή της αγάπης ώρα

σε ξεχάσαμε

μες στη λάσπη και μες τη μπόρα

τις ψυχές μας τις χάσαμε.»

Νίκος Γκάτσος, *«Μακρινή της Αγάπης ώρα»*.

Δεκέμβριος 2006

Η συγχρονία του έρωτος και η απροσωπία της εκφοράς του.

Η ζωή παντού και πάντοτε μιμείται τον εαυτό της. Όσο τα συναισθήματα μας μάς εγκαλούν και μας παροτρύνουν ν' αναλογιστούμε, πώς καταμετρήθηκαν αυτά τα ίδια εις εαυτούς και αλλήλους, κατά τη διάρκεια του χρόνου, όσο «ωριμάζουμε» από τη διαχρονία των παθών μας, όσο «ανανεωνόμαστε» από την εξέγερση εξ αιτίας των

ακραίων εντάσεων, που είναι απότοκες των συνδέσεών μας, της συνύπαρξης, της συμπάθειας και της οικειότητας, μοιραία καταφεύγουμε στο παρελθόν, στην ιστορικότητά μας και στο συγκρητισμό. Μπορούμε, άραγε, να θέσουμε ερωτήματα, όπως το πότε ήταν καλύτερα, παλιότερα ή τώρα; Οι άνθρωποι αγαπιόντουσαν περισσότερο παλαιότερα ή σήμερα; Είναι η ερωτική συμπεριφορά μας στις μέρες μας πιο ισχυρή, έντονη, παθιασμένη σε σχέση με προγενέστερους καιρούς; Μπορούμε να συνδέσουμε κοινωνικούς ή ιστορικούς κύκλους με την ιστορία των συναισθημάτων μας;

Θα προσεγγίσουμε το θέμα μας,εξακολουθητικά, με τρόπο «αντιεπιστημονικό», ορίζοντας το πεδίο που διακινούνται τα «εύφλεκτα» συναισθήματα του έρωτα και της επιθυμίας για τον Άλλον, ως ένα διαρκές πλαίσιο αυτοπραγμάτωσης των ανθρώπων, νυν και αεί. Μάλλον αυτά δεν αλλάζουν ποτέ.

Μια πρώτη ένσταση θα μπορούσε να αναδυθεί από την διάχυτη εντύπωση ότι, σήμερα η «ποσότητα» της αγάπης -αν θα μπορούσε ποτέ να μετρηθεί η αγάπη- που διαχέεται από άνθρωπο σε άνθρωπο, στο σύνολο των ανθρωπίνων σχέσεων, είναι μάλλον μικρότερη σε σχέση με την αγάπη που μοιραζόντουσαν οι άνθρωποι στις στενές ή τις φιλικές τους σχέσεις σε προγενέστερους καιρούς. Αυτό συμβαίνει γιατί, διαπιστώνουμε την αποσάθρωση του κοινωνικού ιστού με την παρεμβολή σοβαρών εμποδίων για την οικειότητα, την συμφιλίωση, την συμπάθεια και την φιλία μεταξύ των ανθρώπων και με την ανάδυση στις ανθρώπινες σχέσεις του «κβαντωμένου» αρνητικού, δηλαδή της επιθετικότητας και ολόκληρου του φάσματος των αρνητικών συναισθημάτων (ανταγωνισμός,φθόνος,μνησικακία,ζηλοτυπία,μίσος). Οι οικογενειακές σχέσεις έχουν χαλαρώσει αρκούντως, η γονεικότητα παραπαίει και οι πολλαπλοί κοινωνικοί ρόλοι απεμπολούν, τόσο την ενσυναίσθηση, όσο και την συναισθηματική διαθεσιμότητα των ανθρώπων. Πρέπει να διευκρινίσουμε, φυσικά, ότι η αγάπη, σαν σταθερή αφειδώλευτη προσήλωση και εκδηλωση ενδιαφέροντος για τον Άλλον, διαφέρει ποιοτικά από την ερωτική διαθεσιμότητα, από την εκρηκτική και συναρπαστική ερωτική θέση και παραζάλη. Έχει, άραγε, διαχρονική παρουσία και αξία μια τέτοια διάθεση και τοποθέτηση; Η αγάπη είναι αίτημα. Η αγάπη είναι πράξη. Η αγάπη είναι το αντίθετο, το αντίβαρο της κατάθλιψης.

Ο έρωτας είναι «αντιφοβική πανάκεια». Αποσαφηνίζουμε ότι, οι αιχμές, τα δόρατα, τα βέλη και οι στόχοι του έρωτα, του ερωτισμού, της θηρίας και της απόλαυσης του Άλλου ως όλου, το σφιχταγκάλιασμα, το αλληλοκοίταγμα, ο αλληλοθαυμασμός και η αλληλοπεριχώρηση των ερωτευμένων είναι το ιδεώδες

ελιξίριο ευζωίας. Τολμάμε να εξυμνήσουμε το ερωτικό τοπίο κατά τρόπο νατουραλιστικό, θεωρώντας αν μη τι άλλο ότι το φαινόμενο ασταμάτητα εξελίσσεται με τους ίδιους και अपαράλλαχτους όρους. Ταυτόχρονα με την καθημερινή μας ανάσταση και την εν ταυτώ φθορά –πορεία προς το πιο σίγουρο γεγονός του κύκλου της ζωής μας, ακριβώς απέναντι και ενάντια σ’ αυτήν την μακάβρια βεβαιότητα, ο έρωτας επιμένει να μας εξασφαλίζει την «αθανασία». Φυσικά, το πραγματικό, φυσικό, μεταφυσικό, αλλά και συμβολικό πλαίσιο της ερωτικής διαθεσιμότητας απαιτεί οικειότητα, πολιτισμένη αυθεντικότητα, ρωμαλεότητα και σωματική νιότη, επαναστατική διάθεση και επιθυμία κατανόησης του άλλου, αυτογνωσία και «τρέλλα» εν ταυτώ. Ο έρωτας είναι η παράκαμψη μιας γνωστικής-διανοητικοποιημένης προσέγγισης των ανθρωπίνων, που μας απομακρύνει από την αποστέρηση, τον αυτοελεγκτικό ηδονισμό και τον ασκητισμό, αλλά και την χυδαιότητα, την ακολασία και τον σεξισμό.

Στην εποχή του θριάμβου της σωματοπενίας, της ισχνοέφεσης, της παχυσαρκίας και της υποβάθμισης της σωματικής διάστασης του εαυτού μας και στην εποχή που η σεξουαλικότητα, παρά τον φαινομενικά υπερτονισμένο ρόλο της, φαίνεται και πάλι να οργανώνει και να υπηρετεί τους βιολογικούς όρους της ύπαρξής μας, παρότι χαρακτηρίζεται από ασταθείς συμπεριφορές και εκσεσημασμένη κινητικότητα. Σε μια αντιηρωική, κομφορμιστική, εγωπαθητική, αντιαλτρουστική, συγχυτική ως προς τις αξίες της, μοναχική και ανταγωνιστική εποχή, ο έρωτας ως ικμάδα και χαραγή ζωής, ως αληθινό φως, ως συνδετική προσωδία αλλά και ως κατάδυση, περιδίνηση και τήξη του ατομικού ναρκισσισμού προς δημιουργία νεοπαγών, ανθρώπινων κραμάτων, που ολοκληρώνουν την ανθρώπινη ατέλεια, εξακολουθεί να μας οδηγεί στην στοχοκατευθυνόμενη πολιτεία της νοηματοδότησης του βίου μας.

«Ελάτε στου Λατίου τα ελάτια

να δείτε του δύτου την δίνη

εκεί καθώς τα σπίτια είναι όλα καμωμένα από πυρκαγιές

οι κάτοικοι καίγονται συνεχώς

και ξαναγεννιούνται συνεχώς

από την τέφρα τους.»

Ν.Εγγονόπουλος, *«Τα κλειδοκύμβαλα της σιωπής»*.

Ιανουάριος 2007

Αθλητισμός και ψυχή.

Οι προσπάθειες άθλησης εκκινούν από δυο μεγάλες λεωφόρους κινήτρων, η πρώτη είναι η «τρομοκρατία» της υγείας και η δεύτερη είναι η «τρομοκρατία» της αισθητικής. Καθημερινά βομβαρδιζόμαστε, από χρήσιμες ή άχρηστες πληροφορίες που αφορούν τη ζωή μας, όπου οι περισσότερες καταλήγουν στην επωδό: σωματική

άσκηση και γυμναστική για καλύτερη φυσική κατάσταση, ευεξία, καταπολέμηση του κοιλιακού λίπους και της παχυσαρκίας, που κατά τρόπο υπερβολικό και μάλλον καταναλωτικό, θεωρείται ένα από τα νεώτερα θανάσιμα αμαρτήματα του πολιτισμού μας.

Θα πιστεύαμε χωρίς προκαταλήψεις όλες τις παραπάνω προειδοποιήσεις, αν δεν είμαστε αρκετά υποψιασμένοι ότι πίσω από αυτές από τη μια κρύβεται ο επιστημονικός φονταμενταλισμός της νέας κανονιστικότητας, που απαιτεί απόλυτα στενά όρια για την ανθρώπινη ζυγοστάθμιση γενικά, και από την άλλη η υστεροβουλία των μελετητών για δημοσιότητα και η αισχροκέρδεια των χορηγών τους. Η άθληση είναι αρετή, πράγμα γνωστό στην ελληνική παράδοση από το διάσημο ρηθέν *νοῦς ὕγιής ἔν σώματι ὕγιεῖ*. Αν εμείς, βέβαια, στρεβλωμένα, θεωρούμε ότι η ψυχή ηρεμεί, όταν το σώμα αθλείται εξαντλητικά και καταναγκαστικά στα κάκοσμα γυμναστήρια του σύγχρονου μαζικού σταβλισμού, με σκοπό την απίσχνανση, τότε οδηγούμαστε κατευθείαν στην «νευρική» ανορεξία ή ορθορεξία και παγιδευόμαστε στις συναφείς παθολογικές διαταραχές, που σχετίζονται με τη διατροφή και την άσκηση (βουλιμία, υπερβολική και καταναγκαστική γυμναστική με σκοπό την απώλεια βάρους, νυκτερινή πολυφαγία, επεισοδιακή υπερφαγία, ασιτία, αμηνόρροια στις γυναίκες, δυσμορφοφοβία, ναρκισσιστική τελειοσωματομανία και σωματομανιακή ομοφυλοφιλία) και γενικώς κακώσεις της ψυχής, των σχέσεων, των συν-αρθρώσεων και των συνδέσεων.

Ο αθλητισμός, για να είναι ωφέλιμος και να ασκεί την ψυχή, πρέπει να είναι ελεύθερος, συλλογικός, μέσω κοινωνικών δρωμένων και ομαδικών δραστηριοτήτων και να εμπεριέχει ένα κοινοτικό νόημα για τον μετέχοντα. Το νόημα αυτό δεν μπορεί να είναι άλλο, παρά η χαρά, η απόλαυση και η ευδοκίμηση του ενσώματου του του αθλούμενου, που βλέπει τον εαυτό και τον άλλο συναθλούμενό του να συνδιαμορφώνουν ένα σωματικό νοητικό διακύβευμα απόλαυσης, συνεννόησης και συνύπαρξης εντός ενός ανθρώπινου πλαισίου. Ο αθλητισμός είναι γνώση. Και η γνώση είναι σχέση.

Επομένως, πρέπει να δραπετεύσουμε από τον αποστεωμένο, ψυχρό, καταναγκαστικό και άψυχο αθλητισμό της μοντέρνας κανονιστικότητας των γυμναστηρίων, που οδηγεί στην αφαλάτωση της ψυχής, στην παγίδευση του νου και τη σωματοπενία και να κατευθυνθούμε προς την αυθόρμητη, ελεύθερη, ακανόνιστη, χορευτική, συλλογική, αθλητική συνύπαρξη στους ανοικτούς, τους κλειστούς και τους ακάλυπτους, δημόσιους και ιδιωτικούς χώρους των πόλεων της ουτοπίας μας.

Ιανουάριος 2007

Οδηγίες προς «αταξίδευτες γυναίκες», φιλόδοξες επιχειρηματίες.

Καθώς βαδίζουμε στην νέα εποχή με την μετα-νεωτερικότητα να πιέζει τους ανθρώπους και τις κοινωνίες να κινούνται χωρίς αλήθειες και ουτοπίες, χωρίς αυταπόδεικτες σταθερές και ηρεμία, με μόνο όπλο την αβεβαιότητα και τη μη προβλεψιμότητα, πολλά αναπάντητα ερωτήματα επανέρχονται. Να εργάζεται πολύ ο

σύγχρονος άνθρωπος ή να ρεμβάζει; Να πολιτικολογεί ή να σιωπά στωϊκά και χρησιμοθηρικά; Να ζει συντηρητικά ή να διαχέεται περιδιαβαίνοντας στα καφέ και τα νυκτερινά κέντρα; Να συσσωρεύει γνώση ή χρήμα; Να προσέχει την σεξουαλικότητά του ζώντας περιοριστικά ή να καταναλώνεται ηδονιστικά και αυτοκαταστροφικά; Να ζει το τώρα ή το μέλλον μετά από προσπάθεια; Να παντρευτεί ή να μην παντρευτεί; Να εργαστεί στο δημόσιο ή να επιχειρήσει μια ιδιωτική επιχείρηση; Να ζει στην Ελλάδα ή να μεταναστεύσει; Να επιχειρεί ο άνδρας, όπως στην κλασική εποχή, ή να διευκολυνθεί η γυναίκα; Ερωτήματα πολλά, που κάποια είναι διαχρονικά και απαντημένα, άλλα είναι κοινότυπα, αλλά επίκαιρα και άλλα εντελώς καινούργια.

Σε σχέση με το θέμα «γυναικεία επιχειρηματικότητα», που σήμερα διαπραγματευόμαστε σ' αυτό το κείμενο, γνωρίζουμε από την βιβλιογραφία ότι οι Ελληνίδες επιχειρούν όχι συχνά, άτολμα και διακριτικά. Οι περισσότερες επιχειρήσεις των γυναικών που ιδρύθηκαν τα τελευταία δέκα χρόνια, είναι νεοσύστατες επιχειρήσεις, που απασχολούν λίγα άτομα, και ιδρύθηκαν με ίδια κεφάλαια ή δάνεια από το οικογενειακό περιβάλλον. Οι περισσότερες γυναίκες επιχειρηματίες είναι νέες, 25-45 ετών, απόφοιτες τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, αρκετές είναι άγαμες (μια στις πέντε), με την επιχειρηματική τους δραστηριότητα να μην έχει σχέση με τις προηγούμενες σπουδές τους. Εργάζονται πολλές ώρες (πάνω από οκτώ) την ημέρα στην ατομική τους επιχείρηση και η αφοσίωσή τους αυτή φαίνεται να συνεπάγεται σημαντικές επιπτώσεις στην ποιότητα της ζωής τους, με αρνητικές επιπτώσεις στη σχέση τους με τον άντρα τους και τα παιδιά τους.

Όπως δηλώνουν οι ίδιες οι γυναίκες- επιχειρηματίες, οι λόγοι που τις οδήγησαν στην επιχειρηματική δράση είναι η ανάγκη βελτίωσης της οικονομικής τους κατάστασης, η ανάγκη για ανεξαρτησία και το ενδιαφέρον τους για το αντικείμενο. Νεώτεροι μελετητές της γυναικείας επιχειρηματικότητας θεωρούν ότι η ικανότητα επικοινωνίας, η επιμονή για την επίτευξη στόχων, η ανταγωνιστικότητα, η ευελιξία, οι δεξιότητες, οι ικανότητες προγραμματισμού, η ικανότητα ανάληψης κινδύνων και η αφοσίωση σε μια επιχειρηματική ιδέα, που αποτελούν τις παραμέτρους για την ευόδωση της επιχειρηματικής δράσης, χαρακτηρίζουν, κυρίως, την γυναικεία ιδιοσυγκρασία και ότι ο θρίαμβος και η έκπληξη του μέλλοντος- μαζί με την ελπίδα- θα προέλθει από το «θηλυκό πόκερ» που βρίσκεται σε εξέλιξη με ιδιαίτερη αγωνία και θα αφορά τους πιο καθοριστικούς τομείς της ζωής μας από την παραγωγή και την οικονομία ως την διοίκηση και την πολιτική. Ίδωμεν.

Πραγματικά η εποχή μας είναι ιδιαίτερα συγχυτική ως προς τις απαιτήσεις που έχει από την γυναίκα. Μετά την κοινωνική και πολιτική ισότητα των γυναικών στις δυτικές κοινωνίες, ακολούθησε μια σειρά κανονιστικών μέτρων, που τα δημιούργησε η κοινωνικοπολιτική τριβή, η οικονομία και η μόδα και αφορούν στην γυναικεία σεξουαλικότητα, την τεκνογονία και την δημιουργία οικογένειας, τις τάσεις χειραφέτησης, την ελεύθερη διαχείριση του χρόνου της, την διαχείριση των σχέσεων της και του σώματος της, καθώς και την ανάπτυξη δεξιοτήτων και παιδείας πέραν των συμβατικών. Αυτές οι αλλαγές δημιουργούν μια αμφιθυμική απαίτηση, κυρίως για την νεώτερη γυναίκα. Να βγει από την παραδοσιακή νόρμα, διακινδυνεύοντας την ασφάλεια και τους περιορισμούς της παλιάς θαλπωρής, ή να ρισκάρει, αυτοθεσμίζοντας τον εαυτό της και τα νέα δεδομένα που η ίδια πλέον δημιουργεί, με κίνδυνο ν' ανατραπεί το πλαίσιο που λειτουργεί η ίδια μέχρι τώρα, προκαλώντας τεράστια ατομική, οικο-λογική και κοινωνική ανατροπή.

Αυτό το δίλημμα, που βιώνουν εντόνως οι οι γυναίκες, δεν έχει μέχρι στιγμής επαρκή και καθολική, πειστική απάντηση. Θα πρέπει να υπενθυμίσουμε ότι, η παραδοσιακή γυναικεία οικογενειακή «επιχειρηματικότητα» έχει καλά τεκμηριωθεί στον παραδοσιακό ρόλο της γυναίκας στην κλασική οικογένεια σ' όλες τις κοινωνίες, από γενέσεως πολιτισμού μέχρι σήμερα. Η γυναίκα δημιουργούσε και δημιουργεί νέα πρόσωπα και με τη σχέση της με τα παιδιά της διαμορφώνει νοοτροπίες, μυαλά, χαρακτήρες, συγκροτεί το ψυχικό όργανο και στηρίζει την ανατροφή και την ανάπτυξη του σώματος, παράγει, δηλαδή, πλούτο υψηλής προστιθέμενης αξίας, που είναι τα υγιή νέα άτομα μιας κοινωνίας. Σ' αυτό το παράδειγμα να συνυπολογίσουμε το βιολογικό ανακάτεμα των γονιδίων, που επιτελεί η γυναίκα μέσω της αναπαραγωγής, δηλαδή να προμηθεύεται από τους ισχυρούς άντρες «που θα ματώσουν για να την γονιμοποιήσουν». Προσδίδει κύρος στην αναπαραγωγική διαδικασία, μεταμορφώνοντας μια πράξη ευχαρίστησης -αφού προηγείται της σύλληψης ο οργασμός- σε μια πράξη συντήρησης και εμπλουτισμού της ζωής και του πολιτισμού. Η γυναίκα- μητέρα, μέσω του δεσμού με το παιδί της, μεταφέρει πρώτη αυτή στα παιδιά της συναισθηματική σταθερότητα και γνωσιακή δόμηση, οργανώνοντας μια θαυμαστή συμφωνική συγχορδία συναισθηματικών στοιχείων και επικοινωνιακών τεχνασμάτων, με σκοπό την διαμόρφωση του πιο σημαντικού πόρου στη ζωή, του παιδιού της. Μια τέτοια υψηλή οικονομική δραστηριότητα, που είναι ανεπανάληπτη, αυτοματική και τόσο αποδοτική, την βιώνει η κάθε γυναίκα υπό την προϋπόθεση της ατομικής και κοινωνικής, αλλά και της θεσμικής αποδοχής και

στήριξης. Και αυτό δεδομένου ότι δεν μπορεί να προσφέρει μια γυναίκα τα μέγιστα και να εισπράττει ελάχιστα, ακόμη και την απαξίωση, ένας κίνδυνος υπαρκτός της νέας κανονιστικότητας για την γυναίκα-μητέρα που εμποδίζεται να τεκνοποιήσει ή γίνεται εμπόρευμα όταν είναι στο όριο της καμπύλης.

Σήμερα καλούμαστε ν' «απαλλοτριώσουμε» την επιχειρηματικότητα της γυναίκας εντός της οικογένειας και να αναβαθμίσουμε τον πλούτο που παράγει. Εάν πρέπει να «εκθέσουμε» την σύγχρονη γυναίκα στην κοινωνική αρένα με «στόχο» την χειραφέτηση της από την παράδοση και την ένταξη της σε μια «παραδοσιακή» οικονομική δραστηριότητα που θα παράγει παραδοσιακά προϊόντα, εσώρουχα, είδη υγιεινής, όπλα και υπηρεσίες διπλωματίας, διοίκησης και εκπαίδευσης, αυτό θα πρέπει να γίνει τουλάχιστον πολιτισμένα και ομαλά, εντός του πλαισίου που εγγυάται το κοινωνικό κράτος και ο ανθρωπισμός μας. Αν πρόκειται για μέγα διακύβευμα μένει να περιμένουμε για να φανεί το αποτέλεσμα. Η υπογεννητικότητα και η διάλυση της οικογένειας είναι αδιαμφισβήτητα δεδομένα. Άλλοι περισσότερο δύσπιστοι ήδη περιγράφουν μια επελαύνουσα γυναικεία σύγχυση και τελικά κατάρρευση υπό το βάρος των πολλαπλών ρόλων και των ισχυρών απαιτήσεων. Μια κατάσταση ανθυγιεινή για τις γυναίκες, που προκαλεί αντιερωτισμό και κατάθλιψη και που στις νεώτερες εκφράζεται ως θυμός-επιθετικότητα, που όλοι βιώνουμε. Το κόστος της ζωής στο μεταμοντέρνο κόσμο αρχίζει να φανερώνεται.

Μέχρι τότε κάθε γυναίκα που διαθέτει δυναμικό χαρακτήρα και τα στοιχεία που απαιτούνται, αξίζει να προχωρήσει άφοβα «στους νέους θορύβους» της επιχειρηματικής πράξης, να γίνει νέα επιχειρηματίας. Στην Ήπειρο, άλλωστε, είναι ελάχιστες. By the book, η γυναίκα -επιχειρηματίας πρέπει να είναι οργανωτική, να διαθέτει διοικητικές ικανότητες, να είναι προσεκτική και σωστή στην διαχείριση των χρημάτων, να έχει όνειρα και να έχει, κυρίως, την «υποστήριξη» της οικογένειάς της.

Μάρτιος 2007

Ο Δεκάλογος των διακοπών για παντρεμένους.

1. Μην χωρίζετε καλοκαίρι, υπάρχουν καλύτερα πράγματα να κάνετε αυτή την εποχή.
2. Ασχοληθείτε ο καθένας με τον εαυτό του (αυτοφροντίδα υγείας, άσκησης, παιδείας και συμπεριφοράς).

- 3.Συναντηθείτε με φίλους ΑΤΟΜΙΚΑ γι' αλλαγή πληροφοριών και αλληλο-ενίσχυση.
- 4.Ασχοληθείτε με τα ΠΑΙΔΙΑ ΣΑΣ (κυρίως οι εργαζόμενοι γυναίκες και άντρες).
- 5.Συναντηθείτε με σημαντικά πρόσωπα του περιβάλλοντός σας (συγγενείς, φίλους, εκτιμητέα πρόσωπα, έμπειρα σε ισορροπιστικούς χειρισμούς ανθρώπων).
- 6.Αποφύγετε τις μεγάλες δύσκολες, χαοτικές και ετερόκλητες παρέες. Δεν έχουν συνοχή και είναι εκτός εποχής.
- 7.Απομακρυνθείτε από πρόσωπα συγγενικά (γονείς, πεθερικά, λοιποί συγγενείς), που προκαλούν διαρκείς οχλήσεις. Η αυτονομία είναι θεραπευτική.
- 8.Αποφύγετε επαγγελματικές εμπλοκές και ενασχολήσεις στις διακοπές. Κουράζουν, εκνευρίζουν και αποσπούν.
- 9.Μην παίρνετε σημαντικές αποφάσεις και μην διεκπεραιώνετε ανεπίλυτα θέματα στις διακοπές. Ο χρόνος είναι ακατάλληλος.
- 10.Χρησιμοποιείτε λιγότερο το κινητό και αποφεύγετε τα sms. Όλα είναι διαφανή. *Ούδέν κρυπτόν ὑπό τόν ἥλιον.*

Ιούνιος 2007

«Ρύποι ως την Ψυχή».

Θυμάμαι σ' ένα παλιό βιβλίο του δημοτικού ένα αφήγημα, όπου «ένα θρανίο αφηγείται την ιστορία του» σ' ένα βαρύθυμο, αγουροξυπνημένο μαθητή ένα χειμωνιάτικο πρωινό στο σχολείο μιας πόλης. Το θρανίο μιλούσε και «περιέγραφε»

την ιστορία του ξύλου από τα δάση της Σουηδίας, την υλοτομία, τα ξυλουργεία, τα εργοστάσια τυποποίησης και τον τρόπο που μεταφέρθηκε ώστε να βρεθεί μπροστά στο μικρό μαθητή. Η ιστορία περιέγραφε την τύχη του ξύλινου θρανίου, αλλά και του μολυβιού που κρατούσε ο μαθητής στα παγωμένα χέρια του εκείνο το κρύο πρωινό. Ήταν ένα πρωτότυπο και ενδιαφέρον κείμενο.

Ήταν το πρώτο μήνυμα και το πρώτο σκίρτημα μιας οικολογικής συνείδησης μέσα μου. Από την παράδοξη αυτή αφήγηση έμαθα ότι κάθε υλικό σ' αυτό το οικοσύστημα έχει την ξεχωριστή αξία του. Μια αντίστοιχη κοσμοθεωρία συνάντησα λίγα χρόνια αργότερα στον ποιητή Οδυσσέα Ελύτη, όπου περιέγραφε την τύχη ενός κοχυλιού στην παραλία της Σαντορίνης, την εξέλιξη ενός πετρώματος στα βουνά της Θάσου και την μοίρα της Αλμπερτίνας Λόπεζ. Ανησυχούσε το ίδιο γι' αυτά τα στοιχεία της φύσεως, υλικά και άυλα, άψυχα και έμψυχα. Ήταν αυτός που περιέγραψε πρώτος μια «μεταφυσική ποιητική οικολογία». Δεν είναι τυχαίο ότι αυτή την οικολογική σκυτάλη παραλαμβάνει ο ποιητής Νάνος Βαλαωρίτης, τοποθετούμενος επικεφαλής στο ευρωψηφοδέλτιο των Οικολόγων Πρασίνων στις εκλογές του 2004. Η πραγματική τέχνη είναι πάντοτε πρωτοποριακή και ανατρεπτική, ανθρωποκεντρική και συμπαντική ταυτόχρονα.

Παρά τις συστάσεις του Προέδρου της Δημοκρατίας Κάρολου Παπούλια για την ανάγκη ν' αποκτήσουμε μια νέα «κοινωνική» συνείδηση για το περιβάλλον, βλέπουμε, παράλληλα, να κινείται η τρομοκρατία για την περιβαλλοντική κρίση από τυχοδιώκτες επιστήμονες και πολιτικούς, που δεν έχουν τίποτε άλλο να προσφέρουν στην ανθρωπότητα, παρά να τρομοκρατούν και να χειραγωγούν τα πλήθη. Επομένως, μια εναλλακτική αφήγηση των πρώτων υλών, που συναποτελούν το πρόβλημα του περιβάλλοντος, έχει ενδιαφέρον. Ας κινηθούμε εναλλακτικά. Δεν έχουμε τίποτα να χάσουμε, παρά να αφήσουμε την διαδικασία της περιβαλλοντικής ρύπανσης να μας μιλήσει και να μας δείξει το προσωπείο της εκ των έσω. Δεν έχουμε άλλη επιλογή, παρά να αφήσουμε να μιλήσουν τα «υλικά» της ρύπανσης με την αισθητική τους και τις ιδιότητές τους. Ν' αφήσουμε την trash TV να κυριαρχήσει. Να αφήσουμε να ειπωθούν τα υλικά των χωματερών και τα σκουπίδια. Να περιγράψουν την ιστορία τους οι βρώμικες ακτές. Να μιλήσουν τα καμμένα δάση του φετινού καλοκαιριού. Να μιλήσουν τα μεταλλαγμένα και τα μολυσμένα τρόφιμα που έχουμε στο πιάτο μας κάθε μέρα. Να μιλήσουν τα χημικά απόβλητα των εργοστασίων και της ασύδοτης παραγωγικής μας συμπεριφοράς. Να μιλήσουν τα μουχλιασμένα ποτάμια και οι «ευτροφικές» λίμνες. Να μιλήσουν οι βρωμεροί ακάλυπτοι χώροι. Να μιλήσουν οι

ακαλαίσθητες πόλεις και να συγκριθούν με το παρελθόν τους, να μιλήσουν νοσταλγικά για την ιστορία τους. Τί προορίζεται για τη μοίρα μας, τι διαφαίνεται για το μέλλον μας και το μέλλον του σύμπαντος κόσμου; Ν' αποκτήσουν μια ισότιμη μεταχείριση τα συστατικά της δομής του κόσμου. Τα μέρη της ολότητας να φανταστούμε πώς λειτουργούν. Και να ειδωθεί ο κόσμος ολόκληρος, από μέσα προς τα έξω.

Το περιβάλλον (φυσικό και κοινωνικό) είναι τόσο κοινό, όσο και ειδικό. Το κοινό περιβάλλον κατακλύζεται από ύλη και ενέργεια, δομές και μορφές που μετατρέπονται σε χρήσιμες λειτουργίες και σε μεταστοιχειωμένους ρύπους. Επικρατεί η ρύπανση του κοινού περιβάλλοντος και η τάση για ομοιομορφία. Το ειδικό ανθρώπινο περιβάλλον, αυτό το περιβάλλον που μας αφορά ψυχολογικά, άλλοτε μοιράζεται και άλλοτε όχι. Απ' αυτό τον ενδιάμεσο χώρο, πιθανόν, θ' αναδυθεί η ελπίδα. Κάποιες λειτουργίες είναι αυθεντικές και οι συμπεριφορές μένουν αλώβητες. Το ειδικό ψυχολογικό περιβάλλον είναι εκείνο που φαίνεται να «ρυπαίνεται» τελευταία, όλο και πιο πολύ, από την επικράτηση μιας κατακρεουργημένης και ακυρωμένης παρουσίας του Άλλου στον κοινό χώρο του μοιραζόμενου κοινού τόπου. Η σχέση οργανώνεται με καταργημένες ποιότητες, με ανθρώπους «χωρίς ιδιότητες». Οι ρύποι θριαμβεύουν στην ψυχή μας, επειδή απουσιάζει η κάθαρση που προσφέρει η κοινωνική προστασία, η κοινωνική ένταξη, το αίσθημα της κοινότητας και της κοινής δοκιμασίας από τον χρόνο. Όταν απουσιάζει το containing της κοινωνίας αναδύονται οι ρύποι θριαμβευτικά και δηλητηριάζουν τόσο την ψυχή, όσο και το σύμπαν για πάντα.

Νοέμβριος 2007

Η ανισότητα της απόλαυσης.

*«Τι θα φοράς συνεννόηση
να σε γνωρίσω*

*ώστε να μη χαθούμε πάλι
μες στους πολυπληθείς σωσίες σου;»*

Κική Δημουλά, *«Η εφηβεία της Λήθης»*.

Η έκκληση για μια κοινή μυσταγωγία και συμμετοχή στην θρησκευτική τελετή, είναι μια εθιμική υπενθύμιση και ο λόγος που κινητοποιεί το αίσθημα αυτό είναι όντως ειλικρινής, «άνωθεν καταβαίνων». Ο θρησκευτικός λόγος, παρότι φαίνεται ολοκληρωτικός, είναι ταυτόχρονα λυτρωτικός και πανανθρώπινος, διαφυλετικός, διαπολιτισμικός, διαταξικός. Αναμφίβολα, ενώνει και παρακινεί σε μια ουτοπική συνάντηση, εισάγει την «ἐν ἅ νθρώποις εὐδοκία» και προτείνει την κοινωνική ευδοκίμηση.

Ματαία ελπίς! Παρότι ο αριθμός των πιστών παραμένει σταθερός και πολλοί άνθρωποι, νεώτεροι οι περισσότεροι, ασπάζονται και εγκολπώνονται το ορθόδοξο χριστιανικό δόγμα, η ζωή τους ελάχιστα επηρεάζεται από την κενωτική έκκληση που σηματοδοτεί η Γέννηση του Χριστού. Η πίστη των Χριστιανών εμπεριέχει το μήνυμα της γέννησης ως αντιληπτικό συμβάν δια των αναπαραστάσεων και ως νοητική επεξεργασία (γνωσία), αλλά δεν επηρεάζει ουδόλως τη ζωή τους καθαυτή. Προφανώς, ζούμε πιστεύοντας στο Χριστό και στο μυστήριο της Γεννήσεως, αλλά η ζωή μας ουδόλως επηρεάζεται από την πίστη αυτή. Πρακτικά αυτό σημαίνει ότι, πιστεύοντες και μη πιστεύοντες διάγουν τα Χριστούγεννα ακριβώς με τον ίδιο τρόπο. Αυτή είναι μια πρώτη ισοπεδωτική ανισότητα μεταξύ του συμβόλου και της ανθρώπινης επεξεργασίας του.

Η ζωή μας στερείται μύθων, εικονοπλασίας και συμβόλων. Ο καταναλωτισμός του κοινωνικού μας βίου, η επαγγελματική αλλοτρίωση, η θυσία της γονεϊκότητας, η αντικοινωνική συμπεριφορά μας με τον εκθειασμό του εγωτισμού και της έπαρσης απομακρύνουν την φιλότιτα από τα κοινωνικά δρώμενα, γεγονός που ανοίγει τον ασκό του Αιόλου, για να ξεχυθεί ο φθόνος και η μνησικακία. Θετικά συναισθήματα, όπως φιλία και αγάπη, σπανίζουν. Η καχυποψία, η δυσπιστία και η επιφυλακτικότητα έχει εμφιλοχωρήσει οριστικά στις κοινωνικές σχέσεις. Η μοναξιά, τα αντικαταθλιπτικά, τα ναρκωτικά και το αλκοόλ θριαμβεύουν. Αυτά προσφέρονται για κατανάλωση τις μέρες των αργιών και τηςσχόλης, έτσι όπως μετονομάστηκαν οι θρησκευτικές αργίες των Χριστουγέννων, της Πρωτοχρονιάς και των Θεοφανείων. Άνισες απολαύσεις, ενάντια στις ανταμοιβές που προσφέρει ο καταπραϊντικός λόγος

της φιλότητας και της αγάπης, που καταργεί το τυχοδιωκτικό κυνήγι της απληστίας και των τεχνητών παραδείσων.

Η απόλαυση των γιορτών αποκλείει τους ευάλωτους, γιατί το καταναλωτικό μήνυμα είτε της τηλεόρασης, είτε της επίσημης εκκλησίας, παραπέμπει σ' έναν αργυρώνητο, επιθετικό λόγο και μια οικονομίστικη κοσμική πράξη. Φαινομενικά δεν υπάρχει τίποτα κοινό μεταξύ του χριστεπώνυμου πλήθους που συνωστίζεται στους ναούς την παραμονή των Χριστουγέννων και αυτού του μεγάλου πλήθους που ετοιμάζεται για τις κοσμικές εξόδους στα χιονοδρομικά κέντρα, ή στα σαλέ στις «ξερές και εξαντλημένες δυτικές μητροπόλεις» (Βιέννη, Πράγα, Βουδαπέστη κλπ.). Οι συμπεριφορές, όμως, είναι αντικατοπτρικές, μια απόλυτη καταβύθιση στην καταναλωτική νοοτροπία επικρατεί και στις δύο ομάδες μελέτης. Οι ευάλωτοι, οι στερημένοι και οι λοιποί κανονικοί άνθρωποι είναι μονίμως και σταθερά απόντες από κάθε σύναξη, είτε κοσμική, είτε θρησκευτική. Τόσο ο λόγος της τηλεόρασης, ο λόγος της εκκλησίας και, προφανώς, ο πολιτικός λόγος, παρότι εγκαλούν, θορυβωδώς, όλους τους ανθρώπους, τους αποκλείουν από κάθε ουσιαστική γεύση, ανθρώπινη και κοινωνική.

Είναι αξιοσημείωτο ότι, ο κόσμος, ιδιαίτερα στην Ελλάδα, διχάζεται μπροστά στα σημαντικά γεγονότα της ζωής, της φύσης και της κοινωνίας, αλλά και μπροστά σ' αυτά που συμβαίνουν στην ψυχή και στον λογισμό μας. Άλλοι αντιδρούν με άρνηση και επιθετική φυγή και άλλοι με υποτακτική κατάθλιψη. Τα μικρά παιδιά αρρωσταίνουν από την πληθώρα των παιχνιδιών, οι έφηβοι δέχονται το φιλοδώρημα και τα δώρα γονέων και συγγενών, νιώθοντας πλησμονή, οι ενήλικες υποκρίνονται μια εκκοσμικευμένη ψυχική αγαλλίαση και οι μεγαλύτεροι απολαμβάνουν την επαναληψιμότητα των γεγονότων στα κερδισμένα χρόνια τους ως κατάκτηση. Φυλακισμένοι, έγκλειστοι των ψυχιατρείων, τρόφιμοι των πάσης φύσεως ιδρυμάτων, γυναίκες που εκβιάζονται σε πορνεία, φτωχοί, ζητιάνοι, περιπατητές των πεζοδρομίων και των πλατειών, άνεργοι, απολυμένοι, πενθούντες και ορφανά, εγκαταλελειμμένοι εραστές, καταπονημένοι από φυσικές καταστροφές, πυρκαγιές και πλημμύρες, γυναίκες και παιδιά των πιλότων που χάνονται στο Αιγαίο, αποτυχόντες των πάσης φύσεως εξετάσεων στη ζωή, στις ανθρώπινες σχέσεις και στην προσαρμογή, εισέρχονται «εν χορώ» στο μεγάλο «στρατόπεδο συγκέντρωσης των αποκλεισμένων», όπου η εκφορά της απόλαυσης δείχνει επιβλητικά έναν άνισο τρόπο. Και από κοντά οι εργαζόμενοι που παρασκευάζουν χριστόψωμα και μελομακάρονα, οι μάγειροι των κοσμικών κέντρων που προσφέρουν μεγαλοπρεπή

Ρεβεγιόν, τα κορίτσια που σερβίρουν τα σκληρά οινοπνευματώδη, οι οδοκαθαριστές που αδειάζουν τις πόλεις από τα υπερπληθή σκουπίδια της καταναλωτικής μας παραφροσύνης, οι εφημερεύοντες γιατροί, οι φαρμακοποιοί που διανυκτερεύουν, οι βενζινοπόλες, οι αστυνομικοί, οι νεκροθάπτες και οι επιδιορθωτές πάσης ανθρώπινης αταξίας, βλάβης ή εκτροπής. Όλοι αυτοί οι ετερόκλητοι «συνωστίζονται» στο λιβάδι της άνισης απόλαυσης των γιορτών.

Σ' αυτούς τους απόντες από την γιορτή, οι ψυχολογικές επιπτώσεις της συμμετοχής στα εορταστικά γεγονότα παρακάμπτονται με μηχανισμούς άρνησης και οικονομικής αντιπροσφοράς. Οι γιορτές υποτιμώνται απ' αυτούς που δεν μπορούν να τις πλησιάσουν. Ο αφηγηματικός λόγος είναι επηρεασμένος από τον σκληρό παρηγορητικό λόγο του Κρίστιαν Άντερσεν στο *Κοριτσάκι με τα Σπίρτα*. Η άρνηση της πραγματικότητας αναιρεί την διαθεσιμότητα στη γιορτή. Η φιλανθρωπία εξοβελίζεται σε πολιτικό ακτιβισμό των φιλόδοξων πολιτικών και, γενικώς, των παραγόντων του δημοσίου βίου. Η οικονομική αντιπροσφορά (το δώρο των γιορτών) προσθέτει ολίγα επιπλέον ευρώ στην εκ προοιμίου υποτιμημένη εργασιακή μας διάσταση.

Αυτό, όμως, που στερεί την ισότιμη προσπέλαση στην απόλαυση και τη χαρά της γιορτής, είναι ο ακατέργαστος, αρχαϊκός εαυτός μας, έτσι όπως διαμορφώθηκε και επιβιώνει τα τελευταία χρόνια στην νεωτερική πραγματικότητα της ελληνικής κοινωνίας. Όταν η πλειοψηφία των Ελλήνων, οικονομικά ενεργών πολιτών, θρησκευομένων ή μη, πολιτισμένων ή απολίτιστων, ορεσίβιων ή αστών, έχει αφεθεί στον αυτόματο πιλότο μιάς υποβαθμισμένης αξιοπρέπειας, όπου η ουσία της ζωής εκχωρείται σε μια ακατανόητη, αλλά και ανεξέλεγκτη παραχάραξη της δυναμικής της. Ο δρόμος προς την ολοκληρωτική ένταξη των ανθρώπων σε συμπεριφορές και νοοτροπίες, που η απόλαυση γυρνά την πλάτη και τους προσπερνά μ' ένα ηχηρό βουητό κανονιστικότητας και αδιαφορίας, ασφαλτοστρώνεται πανηγυρικά.

«Προσέχτε καλά τούτα τα λόγια . Έχουν τόσες φανερές όσο και κρυφές σημασίες. Είναι λέξεις γιομάτες μεταφυσικών εννοιών, είναι τα βάραθρα της πικρίας και τα βουνά της χαράς. Είναι τα λόγια που λέει η ζωή, τα λόγια που λέει το κύμβαλον το αλαλάζον της αγάπης, ο χαλκός ο ηχών της αγάπης, εγώ...»

Νίκος Εγγονόπουλος, *«Τα κλειδοκύμβαλα της Σιωπής»*.

Δεκέμβριος 2007

Αναπαραστάσεις και Αυθεντικότητα: Τα έργα της Ψυχής.

Το καλοκαίρι παραδοσιακά είναι περίοδος διασκέδασης και γλεντιού με διακοπές από την εργασία, για όσους την ασκούν και την τιμούν, έτσι ώστε να μην προσφέρεται σε προβληματισμούς για τα θέματα που αυτοματικά θέτει η ανθρώπινη ζωή και η σύμφυτη με αυτήν ανθρώπινη δημιουργικότητα. Ο τόπος αυτός, όμως, που

είναι ιστορικά πλήρης από την άνιση αντιπαράθεση του ανθρώπου με το γεωπολιτικό και ψυχοκοινωνικό πλαίσιο του βίου του, σε κλειστές αλλά συνεκτικές κοινότητες των ορεινών όγκων της Πίνδου, διατηρεί αναλλοίωτο το ίχνος της βαθείας αυτής αναζήτησης και την επανατοποθετεί. Τί είναι δημιουργικότητα σήμερα, τί είναι αυθεντικό και αυτόχthon, ποιές είναι οι αναπαραστάσεις των σημερινών ανθρώπων, όταν αναστοχάζονται τους συντοπίτες προγόνους τους και τί τελικά σημαίνει ή σηματοδοτεί για μας σήμερα το έργο που μας κληροδότησαν;

Οι επέτειοι και οι απολογισμοί, ως τελετές και διαδικασίες που συνδέουν εξ ορισμού το παρόν με το παρελθόν, συνήθως προκαλούν ανάμεικτα συναισθήματα, δηλωτικά των πολυεπίπεδων διεργασιών τις οποίες κινητοποιούν ή αποκαλύπτουν. Το εορταστικό συναίσθημα συνδέεται, συνήθως, με την επιτυχία της διατήρησης θεσμών, λειτουργιών και οργανώσεων που παράγουν έργο ή νόημα, το οποίο αξίζει να μνημονευθεί και ν' αναδειχθεί. Η θλίψη, που συχνά συνυπάρχει, σχετίζεται όχι μόνο με την συνειδητοποίηση του χρόνου, ως διαστάσεως γήρανσης, αλλά και με συνειδητές ή ασυνείδητες συγκρίσεις και αντιπαραθέσεις, ανάμεσα αφενός σε σχέδια, φιλοδοξίες και προσδοκίες στην αρχή του εγχειρήματος, αφετέρου σε τελικά επιτεύγματα μιας δράσης ενός φορέα ή συλλόγου που περιλαμβάνουν διαψεύσεις, μετατοπίσεις και συμβιβασμούς, που απορρέουν από την μοναδική κάθε φορά συνάντηση των αδοκίμαστων προθέσεων, όχι μόνο με την εξωτερική πραγματικότητα αλλά και με άλλες διαστάσεις του ίδιου του ψυχισμού.

Στην προέκταση αυτής της δυναμικής διαδικασίας, οι επετειακές τελετές αποκαλύπτουν και ενεργοποιούν επενδύσεις και αντεπενδύσεις, μνημονικά ίχνη που μεταφράζονται πλέον σε νέους τρόπους, δρομολογώντας διεγέρσεις, υπερεγωτικές αντιδράσεις και συγκρούσεις εσωτερικές και εξωτερικές, προκαλώντας συχνά την επιστροφή του απωθημένου και του τραυματικού με συνεπακόλουθη την κινητοποίηση των αντίστοιχων αμυντικών μηχανισμών σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο. Οι γιορτές και τα συμπόσια, όμως, επιτρέπουν εκτονώσεις και πένθη που οδηγούν σε ενδοβολές με κατάληξη την συγκρότηση μιας νέας ταυτότητας, γεγονός που είναι απαραίτητο για μια νέα πορεία.

Πρέπει να σημειωθεί ότι, αν και είναι φυσικό στοιχείο των εορτών και των πανηγύρεων το γιορταστικό στοιχείο που τις καθορίζει και τις συνοδεύει, μπορεί κάποιες φορές να τείνει να καλύψει σαν άρνηση και μανιακή φυγή προς τα εμπρός την υπενθύμιση του τραυματικού και τα ανεπεξέργαστα πένθη, σε ατομικό και κοινοτικό επίπεδο.

Οι αναπαραστάσεις, λοιπόν, υπερβαίνοντας την γραμμικότητα της εκτύλιξης του χρόνου, διαμορφώνουν μια ασύλληπτη μυθική χρονικότητα, όπου όχι μόνο το παρελθόν επιδρά πάνω στο παρόν, το φωτίζει και το καθορίζει, αλλά όπου και το παρόν νοηματοδοτεί το παρελθόν, καθιστώντας το προωθητική κληρονομιά ή ανεξίτηλο τραυματισμό. Πρόσωπα και ρόλοι του τώρα και του τότε, απωθημένες σχέσεις δύναμης ή συντριβής, χώρος και χρόνος, παρελθόν, παρόν και μέλλον, φανταστικό και πραγματικό, δυνατότητες και αδυναμίες, πολιτικό και ατομικό, συγκρούονται και διαλέγονται, ανακυκλώνονται και ανασυντίθενται δημιουργικά ή καταστροφικά στην αναπόφευκτη ειρκτή της ανθρώπινης ιδιοσυστασίας, που είναι η σαφής νοηματοδότηση του είναι του ανθρώπου, με σάρκα και οστά, με κοινωνικό ενδιαίτημα και ατομική ταυτότητα, ώστε να περιχωρηθεί η ευκρινής ουσία που είναι το ξεπέραςμα των ορίων του είναι και καταδηλώνει την αυθεντικότητα και την δημιουργικότητα. *In vivo*, ζωντανά στην καθημερινή ζωή, *λόγω*, *Έργω* *ἢ* *διανοία* αλλά κυρίως *δια χειρός*, με τα χέρια που τα κινούν οι αναπαραστάσεις του ιστορικού εγκεφάλου για να παράξουν έργο για τις στοιχειώδεις και τις πολυτελείς ανάγκες της ζωής.

Δια χειρός λοιπόν. Όχι δια χειρός του επώνυμου οίκου Βαράγκη, όπως παραπέμπει η διαφήμιση του γνωστού οίκου επίπλων, αλλά δια χειρός του αφανούς και ανωνύμου κατοίκου της μικρής κοινότητας της Λάιστας ή του Καπεσόβου ή των Ζαγοροχωρίων, που νοιώθει την μοίρα της ζωής του ταυτισμένη με την εργασία, τον μόχθο και την πράξη, με την παρέμβαση δια χειρός, στους υλικούς όρους και συντελεστές της ζωής του: Πέτρες, λίθοι, πλίνθοι, κέραμοι, ξύλα, δέντρα, κλαδιά, χώμα, ασβέστης, καρφιά, ελάσματα, κλειδαριές, σάγματα, λαιμαργιές, κουδούνια, κουβέρτες, σαίσματα, υφαντά, κουρελούδες, στολίδια, δώρα, διακοσμητικά είδη, σκεύη και εργαλεία, βελόνες, χτένια, χαλκώματα, κλαρίνα, νταούλια και βιολιά, περιδέρια, ραπτομηχανές, εικονίσματα, φυλαχτά (από την αρρώστια και το χάρο), καλντερίμια, βρύσες, πεζούλες, ξερολιθιές και πέτρινα σπίτια εκφέρουν την δύναμη του ανθρώπινου μυαλού και την οικονομία του χεριού και του σώματος να διευκολύνει την επιβίωση και να «εκπολιτίσει» τους υλικούς και τους οικονομικούς όρους της ατομικής και της συλλογικής ζωής με στήριξη και προαγωγή της παραγωγικής διαδικασίας, αλλά και της θεσμικής ένταξης στο κοινοτικό σχήμα, αλλά και στο συμβολικό σύστημα αξιών, μέσω των πολιτιστικών δρωμένων που καθορίζουν την οργάνωση του κοινοτικού βίου.

«Δυο χέρια περιμένουνε. Στον αγκώνα τους στηρίζεται ολόκληρη η γη. Στην αναμονή τους ολόκληρη ποίηση». (Οδυσσέας Ελύτης, *Προσανατολισμοί*)

Το εξώφυλλο *Δια χειρός τεχνήματα* οριοθετεί αυτόν τον μεταβατικό χώρο της ανθρώπινης συνύπαρξης, που αποτελεί σύμφωνα με τον D. Winnicott μια τρίτη περιοχή της ανθρώπινης ζωής, που δεν βρίσκεται ούτε μέσα στο άτομο, ούτε έξω στον κόσμο της κοινής για όλους πραγματικότητας αλλά παρέχει την ικανότητα στο άτομο να εξερευνήσει και να εξετάσει αυτό τον δυνητικό χώρο, σε συνθήκες εμπιστοσύνης και που του επιτρέπει ν' αναπτύξει την εσωτερική του αίσθηση της θέσης και της ολοκλήρωσης, την αίσθηση της εξωτερικής πραγματικότητας και την ικανότητα του να επιδρά με φαντασία και δημιουργικότητα πάνω στην πραγματικότητα. Ο δυνητικός χώρος «των ενωμένων χεριών» παρέχει την δυνατότητα εξερεύνησης της πραγματικότητας, που στο παιδί εκφράζεται με το δημιουργικό παιχνίδι, και αποτελεί τον πρόδρομο ανάμεσα στο άτομο και την κοινωνία, επειδή ακριβώς αυτός ο δυνητικός χώρος της κοινωνικής εμπειρίας εμπεριέχει για τον ενήλικα την δημιουργικότητα και την πολιτιστική εμπειρία. Έτσι, ο δυνητικός χώρος που συμβολίζουν τα ενωμένα χέρια μπορεί να θεωρηθεί ιερός, με την έννοια ότι εδώ είναι που το άτομο βιώνει ένα δημιουργικό τρόπο ζωής. Εδώ το άτομο μπορεί να εξερευνήσει την αλληλεπίδραση ανάμεσα στον εαυτό του και τον κόσμο και μπορεί να μετασχηματίσει δημιουργικά τον κόσμο, όχι μόνο με πλάσματα της φαντασίας του αλλά με πολιτιστικά δημιουργήματα που μπορούν να τα ιδούν και να τα απολαύσουν οι άλλοι. Επομένως, η ανθρώπινη δημιουργικότητα εμπεριέχει ως αναπαράσταση και προϋπόθεση «τα ενωμένα χέρια» και τον δυνητικό χώρο που συμβολίζει, εμπεριέχει και απελευθερώνει.

«Γνωρίζω πόσα χρωστάνε οι Ζαγορίσιοι στις παραδοσιακές μουσικές κομπανίες, στις ζυγιές, και στα κλαρίνα. Χρωστάνε την χαρτογράφηση των δρόμων της ψυχής τους. Τα διάσελα και τα δερβένια της», γράφει ο Πέτρο- Λούκας Χαλκιάς. Και συνεχίζει σχολιάζοντας τους εκσυγχρονιστές του ηπειρώτικου τραγουδιού με αφορμή το άκουσμα του Ντελή Παπά σ' ένα γάμο: *«Ωρέ παιδιά τους λέω αν είναι δυνατόν! Ο Ντελή Παπάς στα τρία; Απαράδεκτο! Ποιός είναι αυτός που έκανε τη δουλειά; Είπαμε να πειράζουμε αυτό που πήραμε αλλά όχι να ρίξουμε τις κολόνες! Ετούτοι αλλάξαν το ρυθμό! Ρίξανε την κολόνα! Τελείωσε!»*. Να η ανάγκη για σεβασμό της παράδοσης που φθάνει σε μας, ως πραγματική και αληθινή αξία χωρίς παραποιήσεις, γιατί μόνο τότε συγκινεί μέσω της αυθεντικότητας που εμπεριέχει και εκφέρει. *«Σ' όλη τη Στεριανή Ελλάδα»*, συνεχίζει ο Πέτρο-Λούκας Χαλκιάς, *«κάποιος επινοεί κάτι, έχοντας*

συγκεκριμένες προθέσεις και τότε η ψυχή κάποιου άλλου βρίσκει το δρόμο της μέσα από αυτό. Π.χ. αν ακούσω ορισμένα τραγούδια από το κλαρίνο, θα καταλάβω ποιός είναι, από μακριά. Τα παλαιότερα κλαρίνα άμα τα άκουγες.... άλλος ο Καρακώστας άλλος ο Μαργέλης, άλλος ο Κιτσιο-Χαρισιάδης... τους γνώριζες μόλις τα άκουγες. Τα σημερινά κλαρίνα δεν τα γνωρίζεις, δεν ξέρεις ποιός παίζει! Είναι όλοι το ίδιο! Και καταλαβαίνω την αιτία. Η ζωή τους είναι αδειανή. Δεν έχουν τίποτε. Τον υπολογιστή έχουν και ΤΙΠΟΤΑ άλλο».

Πρέπει να προσέξουμε. «*Απέσβετο και λάλον ύδωρ*». Η κολόνα έπεσε. Ο γνώμονας και η λυδία λίθος της παραδοσιακής μουσικής, η αλήθεια και η αυθεντικότητα κινδυνεύει, σύμφωνα με τον Πέτρο -Λ Χαλκιά. Και όχι μόνο εκεί. Ο ζωγράφος Γιάννης Μόραλης, εκπρόσωπος του ολιστικού νεοκλασικισμού και της ανασύνταξης και ανασύνθεσης όλων των στοιχείων που αποτελούν την παράδοση της Ελληνικότητας, δηλώνει σε πρόσφατη συνέντευξή του ότι μετά την δεκαετία του '60 χάσαμε τον προσανατολισμό μας. «*Δεν ξέρω τι συνέβη, ούτε κατηγορώ κανέναν*», λέει. «*Κάποτε ο λαός είχε γούστο. Είχε την δική του αισθητική. Το καταλαβαίνεις από την αρχιτεκτονική και τις φορεσιές κάθε περιοχής. Μετά ήρθαν τα ευρωπαϊκά ήθη και τα ισοπέδωσαν όλα. Άνθρωποι, όπως ο Αρης Κωνσταντινίδης έβλεπαν την ομορφιά και το μεράκι και ήθελαν να τα διατηρήσουν. Να κρατήσουν το καλό και να πάνε παρακάτω. Δυστυχώς, ακόμα και κάποιοι μορφωμένοι Έλληνες έχουν ξιπασιά και θέλουν να μιμούνται. Βάλε και τη μανία για το χρήμα. Ιδού το αποτέλεσμα: Κάτι κακοχτισμένες μεζονέτες που ασχημαίνουν τον τόπο. Εμείς, πάντως, κάναμε καλά πράγματα στην τέχνη»*

«*Το λαϊκό και το έντεχνο στην μουσική δημιουργία*», συμπληρώνει ο Μίκης Θεοδωράκης, «*αποτελεί τους δύο υπαρκτούς πυλώνες της πολιτιστικής μας δημιουργίας, με εξάισια έργα που ο λαός μας τίμησε και αγάπησε και τιμά ακόμη*». Σήμερα, όμως, μείναμε δειλοί, μοιραίοι, άβουλοι αντάμα. Να προσμένουμε ίσως κάποιο θάμα;

Κλείνοντας τούτο το μικρό σημείωμα θα παραθέσω ένα σχετικό απόσπασμα από το κείμενο μιας Μεγανησιώτισσας με Ηπειρώτικη καταγωγή και απευθυνόμενος προς τους νεότερους θα επισημάνω ότι, η νεοκλασικιστική απαίτηση να διασώσουμε και ν' αναδείξουμε ό,τι έχουμε ως παράδοση αποτελεί ανάγκη, γιατί είναι η ρίζα μας και η μνήμη μας. Το έχουν ανάγκη τα νέα παιδιά, τα παιδιά μας που μεγαλώνουν σε πολυτελή πέτρινα χρόνια. Εάν γνωρίσουν τον πολιτισμό που διαθέτουμε ως διαγενεαλογική παρακαταθήκη θα τον αγαπήσουν πραγματικά. Θα

διδασκούν παράλληλα ότι, αν στον τόπο αυτό οι άνθρωποι έζησαν όμορφα, παρότι δύσκολα, δημιούργησαν πολιτισμό. Αυτό συνέβη γιατί προστάτευσαν το περιβάλλον χωρίς να έχουν περιβαλλοντική εκπαίδευση, εφάρμοσαν την ανακύκλωση χωρίς να την γνωρίζουν, γνώριζαν την οικονομία χωρίς πολλές φορές να ξέρουν προπαίδια, έφτιαχναν τραγούδια χωρίς να ξέρουν νότες και παραμύθια, χωρίς να ξέρουν γραφή και ανάγνωση. Και αυτό γιατί στηρίχθηκαν στις αξίες και τις αρχές του κοινοτικού βίου με τα χέρια ενωμένα, στις αξίες της αλληλοβοήθειας, του αλληλοσεβασμού, της συνεργασίας, της ομαδικότητας και της προσφοράς και γιατί είχαν συνείδηση της κοινής τους μοίρας. Με τα έργα της ψυχής τους. Σεβασμός της παράδοσης είναι η δημιουργία και μάλιστα εκ του μηδενός.

Οκτώβριος 2008

Μ.Μ.Ε και τρομοκρατία.

Θεωρώ, μιλώντας αξιωματικά, πως ο στόχος των ΜΜΕ δεν είναι η πληροφόρηση και η ενημέρωση του πολίτη αλλά η χειραγωγή του, όσο το δυνατόν πιο αποτελεσματικά, όσο τον δυνατόν σε μεγαλύτερη διάρκεια, όσο το δυνατόν περισσότερο καθολικά, μέσω της εκλεκτικής παρουσίασης των θεμάτων, του τόνου και της έντασης των ειδήσεων και της σκοπούμενης ιεράρχησής των και της συγκάλυψης άλλων. Όπως έχει οργανωθεί η κοινωνική και πολιτική ζωή, όπως έχει

οργανωθεί η νοοτροπία μας, φαίνεται ότι όλο και πιο αποδοτικά λειτουργεί αυτή η διαδικασία της προπαγάνδας, που στήνεται με επιστημονικό τρόπο και επιστρατεύει up to date πρόσωπα και τεχνικές.

Ενώ στην Ελλάδα, σήμερα το 2008, δεν έχουν φανεί προς το παρόν, τα σημεία και τα συμπτώματα της οικονομικής κρίσης, όπως φαίνεται στις ΗΠΑ με την πτώχευση μεγάλων επιχειρήσεων, την κατάρρευση των τραπεζών, των επενδύσεων και της αξιοπιστίας των χρηματοπιστωτικών τίτλων και την ύφεση της οικονομίας, ο μιμητισμός, ο πιθηκισμός και η δουλοπρεπής αντιγραφή ξενόφερτων συμπεριφορών από τους επαγγελματίες των ελληνικών εθνικών και τοπικών ΜΜΕ (εφημερίδες, τηλεόραση, ραδιόφωνο και γενικώς μη διαδραστικών κατευθυντικών μέσων ενημέρωσης) επελαύνουν, διαφημίζοντας με ζητωκραυγές και θορυβώδεις πανηγυρισμούς την επερχόμενη στη χώρα μας οικονομική κρίση. Δεν είμαστε, όμως, σε θέση να γνωρίζουμε αυτή τη στιγμή πόσο και πώς θα επηρεάσει την ατομική, την ψυχική, την κοινωνική, την διαπροσωπική, την οικογενειακή, την επαγγελματική, την επιστημονική και την συμβολική ζωή μας.

Η χειραγώγηση, λοιπόν, εκκίνησε με ωμότητα και προπαγανδιστική αληθοφάνεια, και παρέσυρε το σώμα της κοινωνίας, την ψυχή των ανθρώπων, τους αρμούς των σχέσεών τους και τις συμβολικές αναπαραστάσεις τους, με σκοπό την δημιουργία φόβου, πανικού, εσωστρέφειας, αίσθησης απροσδιορίστου απειλής, άρσης της εμπιστοσύνης και απροσδιοριστίας. Επιβάλλεται να επιτευχθεί ιδεολογικός έλεγχος των γνωσιακών σχημάτων των πολιτών και η προβολή της μιας και μοναδικής αλήθειας, την οποία πρεσβεύουν οι μέντορες τους των ΜΜΕ, οι λεγόμενες νέες εξουσίες, «οι αγορές» και τα κέντρα αποτίμησης των οικονομικών δυνατοτήτων μιας χώρας. Το άτομο απειλείται μέσω της προπαγάνδας και εξωθείται ασυνειδήτως σε μια παλινδρόμηση, δηλαδή μια υιοθέτηση πρωτόγονων συμπεριφορών, που κινούνται από τα αντανακλαστικά του φόβου και της διαφυγής από την απειλή, με στόχο την ενστικτώδη επιβίωση και την ικανοποίηση πρωταρχικών αναγκών. Το άτομο παγιδεύεται γνωσιακά σε φοβικούς αδιεξοδικούς λαβυρίνθους με την ανημπόρια, το θυμό και το στρες ενός locked-in συνδρόμου, απεκδυόμενο την πρότερη βόλεψή του, τα αξιακά του συστήματα, την διαπροσωπική επικοινωνία, τις σχέσεις εμπιστοσύνης, τις πολιτικές παραδόσεις του, τις πολιτιστικές συμπεριφορές του και την κοινωνική του ένταξη και ιστορία.

Η τρομοκρατία της κοινής γνώμης και η χειραγώγηση του ατόμου έχουν, εκτός των άλλων, ως στόχο την κοινωνική περιχαράκωση και την κατάλυση της

εμπιστοσύνης, τόσο εντός του χώρου των κοινωνικών θεσμών, όπως στη σχέση του κράτους και του πολίτη, που είναι ιστορικά ευάλωτες στην Ελλάδα, όσο και των πολιτών μεταξύ τους, που αποτελεί το νέο διακύβευμα στη χώρα μας. Διαίρει και βασίλευε, ακόμη και στην ίδια κοινωνική ομάδα, στην ίδια οικογένεια, στην ίδια σχέση. Η χειραγώγηση γίνεται αποτελεσματική, όταν καταφέρει να περάσει το μήνυμα ότι *«ο καθένας για τον εαυτό του και ο Θεός, εναντίον όλων»*. Έτσι, διανοίγεται διάπλατα ο δρόμος για να σερβιριστεί το μενού της νέας αλήθειας, που μεσσιανικά θα προταθεί ως η μόνη λύση. Η εξόντωση του πολίτη, η εξαχρείωση της ψυχικής δομής του ατόμου, η αποδόμηση των ιστορικών και πολιτιστικών καταβολών του κοινωνικού ανθρώπου οργανώνονται μεθοδικά μέσω της χειραγώγησης και της τρομοκρατίας της επερχόμενης απειλής, κατά τρόπο ώστε να λειτουργεί πολλαπλασιαστικά με ρυθμούς θετικής παλίνδρομης αλληλορύθμισης, έτσι ώστε το αποτέλεσμα των παρεμβάσεων να λειτουργεί σαν ενισχυτικός παράγοντας της αρχικής κατάστασης και της περαιτέρω κατίσχυσης και αυτονόμησης της διαδικασίας του φόβου και της παγίδευσης. Είναι προφανές ότι, *«όποιος σπέρνει ανέμους, θερίζει θύελλες»*. Οι φωτιές στην Πελοπόννησο και η ανομία του κέντρου της Αθήνας προοιωνίζουν περιπέτειες. Επομένως, μάλλον θα πρέπει να είμαστε ευχαριστημένοι εάν περιοριστούν τα φαινόμενα, σ' αυτά που γίνονται και όπως γίνονται μέχρι τώρα. Δεν γνωρίζω εάν θ' αποφύγουμε τους τυφώνες και την παλίρροια.

Νοέμβριος 2008

Καταθλιπτική Κοινωνία.

Την σατανική αλληλουχία αυτοκτονιών, που πλήττει την τηλεπικοινωνιακή εταιρεία France Telecom, δεσμεύθηκε ν' αντιμετωπίσει ο γενικός διευθυντής Ντιντιέ Λομπάρ, ενισχύοντας την ψυχολογική στήριξη των εργαζομένων. *«Πρέπει, οπωσδήποτε, ν' αναστρέψουμε την κατάσταση αυτή. Τα πράγματα θα αλλάξουν, η νέα France Telecom του Δεκεμβρίου δεν θα είναι η σημερινή»*, είπε ο κ.Λομπάρ μετά την συνάντηση που είχε με τον υπουργό εργασίας Ξαβιέ Νταρκό.

Νέο κρούσμα απόπειρας αυτοκτονίας αυτήν την φορά καταγράφηκε στα γραφεία της εταιρείας, στο Μετς, όπου στέλεχός της βρέθηκε αναισθητός, μετά την κατανάλωση μεγάλης ποσότητας βαρβιτουρικών φαρμάκων, κατά τη διάρκεια της παύσης για το μεσημεριανό γεύμα. *«Δυστυχώς, συμβαίνει αυτό που φοβόμασταν πιο πολύ: μια επιδημία αυτοκτονιών. Απόλυτη προτεραιότητα μας είναι η πρόληψη του φαινομένου αυτού»*, είπε εκπρόσωπος της εταιρείας. Είκοσι τρεις εργαζόμενοι της εταιρείας έχουν αυτοκτονήσει από τις αρχές του 2008, σύμφωνα με τα συνδικάτα, που κατηγορούν το πρόγραμμα αναδιάρθρωσης και τις υποχρεωτικές μετατάξεις, που δημιουργούν αφόρητες ψυχολογικές πιέσεις στους 100.000 εργαζομένους του τηλεπικοινωνιακού κολοσσού.

Στο μεταξύ, η εταιρεία δεσμεύθηκε χθες να παγώσει το πρόγραμμα υποχρεωτικών μετατάξεων μέχρι τις 31 Οκτωβρίου, ενώ το προσκείμενο στην εξωκοινοβουλευτική Αριστερά συνδικάτο FO, αλλά και το χριστιανοκοινωνιστικό CFTC ζήτησαν τη σύσταση κοινοβουλευτικής επιτροπής που θα εξετάσει το ζήτημα και θα προτείνει συγκεκριμένες λύσεις. *«Η κρίση στην France Telecom έχει καταστεί εθνικό πρόβλημα»³*, αναφέρουν τα συνδικάτα σε ανακοίνωσή τους. Από τη μεριά του το Σοσιαλιστικό κόμμα ζήτησε από την κυβέρνηση να μελετήσει τις διοικητικές μεθόδους της κρατικής εταιρείας και να απαιτήσει την επανεξέταση των μεθόδων οργάνωσης της εργασίας.

Ευτυχώς, στην Ελλάδα η αυτοκτονία ως τελική πράξη αυτό-θανάτωσης είναι αρκετά ασυνήθης, τόσο εξαιτίας των αναπαραστάσεών μας, όσο και των κοινοτικά εμπνευσμένων συμπεριφορών μας. Φαίνεται μας ενθουσιάζει η μακρόσυρτη αυτοκαταστροφή και το μοίρασμα της φθοράς με άλλους, έτσι ώστε τέτοια εξατομίκευση να φαντάζει αδιανόητη. Ποτέ δεν πιστέψαμε ότι είμαστε μόνοι στη ζωή, μόνοι στο θάνατο, μόνοι στον έρωτα και ευτυχώς. Η κοινοτική «αγωνία αυτού του τόπου για ζωή», η διευρυμένη οικογένεια που συγκρατεί, η παρατεταμένη παιδικότητά μας, ίσως και η ορθόδοξη θρησκεία, τελικά βοηθούν, σώζουν ανθρώπους. Ταυτόχρονα, όμως, υπάρχει μια κεντρομόλος τάση που συγκρατεί αλλά και μια φυγόκεντρος που εξωθεί. Πλησιάζουμε και απομακρυνόμεθα ο ένας από τον άλλο με τρόπο παρορμητικό, ανεξήγητο και πολύ ενοχλητικό. Αυτό είναι το μείζον ελληνικό κοινωνικό πρόβλημα! Η ρητή (θεσμική ή συνταγματική) και η άρρητη (πολιτισμική, εθιμική) συνθήκη της κοινωνικής μας ένταξης. Το πώς και το γιατί

³ Πρακτορείο Reuters, Δημοσίευμα στην *«Καθημερινή»* σελ.12, 16/9/2009.

μαζί. Δείτε το παράδειγμα της συμπεριφοράς του πρώην Πρωθυπουργού από τον Μάρτιο του 2004 έως τον Οκτώβριο του 2009. Παθιασμένη επαφή με τους ανθρώπους και τελικά ακατανόητη και άτακτη φυγή.

«Θέλετε Τα έχετε όλα σήμερα, τι άλλο;», λένε συχνά οι μεγαλύτεροι, επιρρίπτοντας ευθύνες σ' όποιον παραπονείται ότι δεν αισθάνεται χαρά, αν και ζει στη φάση της υπερκατανάλωσης. Πράγματι, έχουμε πολλά, πολύ περισσότερα από τις προηγούμενες γενιές, ακόμα και τις μεταπολεμικές. Ζούμε στην κοινωνία της αφθονίας και, ταυτόχρονα, της «δυστυχίας». Σύμφωνα με την πιο πρόσφατη ανακοίνωση της Παγκόσμιας Οργάνωσης Υγείας για την κατάσταση του κόσμου και την ψυχική υγεία, η υφήλιος βρίσκεται στα πρόθυρα άλλης μιας πανδημίας, μιας «σιωπηλής», αλλά βασανιστικής νοσηρότητας σε μαζική διαταξική κλίμακα. Μέσα στα επόμενα είκοσι χρόνια, η κλινική κατάθλιψη (σ' αυτόν τον όρο-ομπρέλα, συμπεριλαμβάνονται όλες οι συναισθηματικές διαταραχές από την δυσθυμία και την καταθλιπτική νεύρωση έως την παραληρητική ψυχωσική κατάθλιψη και την διπολική διαταραχή) θα είναι το μεγαλύτερο πρόβλημα που θα κληθούν να αντιμετωπίσουν οι υγειονομικοί φορείς. Μέχρι σήμερα, τουλάχιστον 450 εκατομμύρια άνθρωποι σ' ολόκληρο τον πλανήτη πάσχουν από ψυχικά νοσήματα, με πρώτες τις διαταραχές της διάθεσης. Ο διεθνής υγειονομικός οργανισμός, εξάλλου, επισημαίνει ότι η κλινική κατάθλιψη είναι πολύ πιο διαδεδομένη από άλλα νοσήματα, όπως παραδείγματος χάριν ο καρκίνος, ο διαβήτης κ.ο.κ., τα οποία, όμως, προκαλούν μεγαλύτερο φόβο. Η κατάθλιψη έχει μια δια βίου επικράτηση, που κυμαίνεται από 10-25% στις γυναίκες και 5-12% στους άνδρες. Η «μείζων κατάθλιψη» είναι υποτροπιάζουσα διαταραχή, η οποία σύμφωνα με προοπτικές μελέτες σε ποσοστό 85% υποτροπιάζει. Ο κίνδυνος για την υποτροπή αυξάνεται από τον αριθμό των προηγούμενων επεισοδίων, καθώς και από την διάρκειά τους. Ο πιο σημαντικός παράγοντας για την υποτροπή της κατάθλιψης είναι η παραμονή υπολειπόμενων συμπτωμάτων, όταν, δηλαδή, το καταθλιπτικό επεισόδιο δεν θεραπεύεται οριστικά και παραμένει ένας καταθλιπτικός πυρήνας σημείων και συμπτωμάτων εξακολουθητικά ενεργός. Μπορεί για τις άλλες ασθένειες να γίνονται συστηματικές εκστρατείες πρόληψης και προσπάθειες θεραπείας, η κατάθλιψη, αντιθέτως, είναι ένα μαύρο σύννεφο που καλύπτει τα πάντα, χωρίς όμως κανείς να μιλάει για αυτό. Δυστυχώς, τα ψυχικά νοσήματα αποτελούν στίγμα για τον πάσχοντα και την ακαλλιέργητη κοινωνία μας.

Πριν από μερικούς μήνες πραγματοποιήθηκε μελέτη από το πανεπιστήμιο του Μίσιγκαν σε 350 χιλιάδες ανθρώπους από 97 κράτη. Οι Δανοί είναι οι πιο ευτυχείς

άνθρωποι στον κόσμο, ενώ οι κάτοικοι της Ζιμπάμπουε οι λιγότερο ευτυχισμένοι. Παραδόξως, οι Σουηδοί και οι Φιλανδοί εκτοπίστηκαν από την πρώτη δεκάδα από το «ντριμ τιμ της ευτυχίας» από το Πουέρτο Ρίκο, την Κολομβία, ενώ στην 11^η θέση πέρασε το Ελ Σαλβαδόρ. Στην 16^η θέση οι κάτοικοι των πανίσχυρων ευπόρων Η.Π.Α. Όπως λένε οι ερευνητές, η κατάταξη των κρατών σ' αυτήν την κλίμακα αποδεικνύει ότι «τελικά τα χρήματα δεν γεννούν πάντα την ευτυχία» μια παλιά και ξεχασμένη αλήθεια, γνωστή στην ελληνική κουλτούρα. Στα πιο φτωχά κράτη η ευτυχία συνδέεται με την αλληλεγγύη μεταξύ των ανθρώπων στις μικρές κοινότητες, την θρησκευτική πίστη, τον πατριωτισμό (κάτι που φαίνεται ιδιαίτερα στην Λατινική Αμερική), την κοινωνική ανεκτικότητα και την ισότητα των δυο φύλων.

Μέσα στην «θάλασσα» της στενοχώριας, που βλέπουμε να αναδύεται μπροστά μας, εδώ που «τελειώνει ο δρόμος της θάλασσας, ο δρόμος της αγάπης», που λέει ο Σεφέρης στο *Μυθιστόρημα*, συναντούμε την πιθανότητα πανδημίας κατάθλιψης, που μας επιφυλάσσουν τα επόμενα χρόνια. Ίσως έφτασε η ώρα να αναρωτηθούμε τί θα μπορούσαμε να κάνουμε για να μεταβάλουμε αυτήν την τάση. Μέσα στους ασφυκτικούς ρυθμούς της καθημερινότητας, που σίγουρα δεν μπορούμε να αφήσουμε πίσω, ίσως θα έπρεπε ν' αναζητήσουμε όλα αυτά που μας έκαναν πιο ευτυχείς, ακόμη κι όταν δεν τα είχαμε όλα.

Κοινωνική Αλληλεγγύη, Θρησκευτική Πίστη, Πατριωτισμός, Κοινωνική Ανεκτικότητα, Ισότητα των δυο φύλων: να τα ισχυρά αντικαταθλιπτικά, που έχουμε απεμπολήσει και πρέπει να ξαναθυμηθούμε. Στην εικόνα της σύγχρονης κοινωνίας, ελληνικής και διεθνούς, οι πολίτες και οι κάτοικοι διακρίνονται από το κλείσιμο στον εαυτό και την απαξίωση της επικοινωνίας του ενός με τον άλλον. Χαμηλή αυτοεκτίμηση, μειωμένη αυτό-φροντίδα, ατομικού και κοινωνικού τύπου, καταθλιπτική διάθεση στην εργασία, στο σχολείο και στις καθημερινές δραστηριότητες, απώλεια των ενδιαφερόντων, είτε αυτά αφορούν κοσμοπολίτικες ιδέες, είτε την αναζήτηση του καινούριου, είτε την εξωστρέφεια ως πράξη, είτε την επαφή με νέα ρεύματα, τις ανοικτές σχέσεις, τις συναλλαγές είτε τις συμμαχίες, είτε την αυθεντική απόλαυση της καθημερινής ζωής, εκτός TV και των στερεοτύπων κατανάλωσης.

Διαπιστώνεται στην σύγχρονη ελληνική κοινωνία της ευμάρειας και της κατανάλωσης μια απώλεια της ενεργητικότητας του πολίτη, μια μείωση της διάθεσης για προσφορά στην εργασία, μια αδιαφορία για τις σπουδές και την δημιουργικότητα στον πολιτισμό και τον πολιτισμό της καθημερινότητας. Διαφαίνεται μια αδυναμία

συγκέντρωσης σε στόχους και συλλογικά σχήματα. Λείπει μια σταθερή εστίαση σ' ένα νόημα ατομικό και συλλογικό, που να καθοδηγεί τα συνειδητοποιημένα άτομα. Συχνά παρατηρούνται ιδέες αναξιοτήτας, αλλά ακόμη πιο συχνά παρανοειδείς ιδέες, που αποδίδουν πάντοτε τις ευθύνες στους άλλους, στον χώρο έξω από το άτομο: στην κοινωνία, στο σύστημα, στις δυνάμεις που μας υπονομεύουν, στους εχθρούς που μας περικυκλώνουν. Οι ευθύνες που πηγάζουν από όλους μας και απευθύνονται σε όλους, οι ευθύνες των παρατάξεων, οι ευθύνες γενικά του παρελθόντος, οι ευθύνες συνολικά, οι ευθύνες οι χαρακτηρισολογικές, οι ευθύνες ζωής, οι εθνικές ευθύνες απεμπολούνται σταθερά και συστηματικά και αποτελούν την κυρίαρχη ιδεολογία. Ο πολίτης είναι μονίμως αθεράπευτα αρχαϊκός και μονίμως εξαπατημένος. Είναι ανήσυχος, ευερέθιστος, απαισιόδοξος, με χαμηλό ηθικό, και ανύπαρκτα οράματα για το μέλλον.

Με αφορμή τις αιφνίδιες— πρόωρες εκλογές (Οκτώβριος 2009) γίνεται αναπόφευκτα η σύνδεση της κοινωνικής αίσθησης, που βιώνουμε με τόσο καταθλιπτικό τρόπο, με την «συστημική» αδυναμία διαχείρισης της πολιτικής κρίσης που οδήγησε στις πρόωρες αυτές εκλογές. Πώς ο πολίτης και ο κάτοικος της χώρας μας να νιώσει ξέγνοιαστος σαν τον Δανό κάτοικο, όταν πριν λίγες μέρες βιώσαμε την ακατανόητα αυτοκαταστροφική συμπεριφορά του Πρωθυπουργού, την αδικαιολόγητα δυσλεκτική στάση του Αρχηγού της Αξιωματικής Αντιπολίτευσης, την αυτιστική απάθεια της Αριστεράς και την αυτάρεσκη ψυχοπαθητικότητα των λοιπών πολιτικών.

Οι ρόλοι, οι αξίες, οι στάσεις και οι συμπεριφορές των πολιτικών αρχηγών των κομμάτων αλληλεπιδρούν με το κοινωνικό σώμα. Η αλαζονεία, η αμετροέπεια, η καταπάτηση των νόμων χωρίς αιδώ, η κάλυψη της απάτης χωρίς τιμωρία, ο χλευασμός του απλού πολίτη, η αδιαφορία για το εθνικό συμφέρον, την ανάπτυξη και τον πολιτισμό, η ακόρεστη κατασπατάληση του δημοσίου χρήματος, το χάσιμο του τόσο πολύτιμου για την ανάπτυξη χρόνου σε φληναφήματα και πομφόλυγες δημιουργούν και συντάσσουν μια «ανεύθυνη πολιτεία», που βασιλεύει το άγχος, η αβεβαιότητα και ο φόβος για το αύριο. Φυσικά από την άλλη πλευρά, η ύπαρξη ενός νωθού και αδιάφορου κοινωνικού σώματος, η ανυπαρξία στόχων, οραμάτων, σχεδίων από εμάς τους ίδιους, τους απλούς πολίτες και τους κοινούς ανθρώπους δημιουργεί έναν φαύλο κύκλο που διαλύει τελικά την ψυχική μας ισορροπία. Αλλά η ζημιά είναι συνεχιζόμενη, επειδή πλήττει την σωστή λειτουργία του πλαισίου, του κράτους και της κοινωνίας, αλλά πάνω από όλα απειλεί τη ίδια την δημοκρατία που

προϋποθέτει την ένταξη του ατόμου στο κοινωνικό σώμα με όρους σεβασμού, ανοχής της ετεροδοξίας και ένταξης σ' ένα σταθερό πλαίσιο κανόνων συνύπαρξης. Στην χώρα μας το «πλαίσιο» αυτό είναι ανύπαρκτο. Απόν ακόμη και στις αναπαραστάσεις μας, παντού, κυρίως στην κοινωνική εκφορά της ζωής μας, γεγονός καταθλιπτικογόνο, στρεσογόνο και αγχογόνο. Πόσες ματαιώσεις, τραύματα, απαξιώσεις και αποπομπές έχουμε υποστεί άπαντες εξαιτίας της απουσίας «πλαισίου» και γνωστών, δηλαδή φανερών όρων συναλλαγής; Πώς, λοιπόν, ένας ανυποψίαστος ή καλοπροαίρετος πολίτης, ένας ταλαιπωρημένος ή ανήμπορος άνθρωπος, αλλά και ένας αδιάφορος ή εσωστρεφής πολίτης να δώσει τον τόνο για να αρχίσει το καινούριο, το διαφορετικό, που θα αλλάξει την δική του ζωή, αλλά και της χώρας; Ακόμη και οι καλές ή οι οργανωμένες και οι ισχυρές προθέσεις των Ελλήνων καταρρέουν λόγω της ανεπάρκειας του πλαισίου.

Προσπαθώ να καταλάβω, να παρουσιάσω, να περιγράψω και να εξηγήσω με πολιτικούς όρους ένα πρόβλημα «ψυχολογικό» και ένα ψυχοπαθολογικό φαινόμενο με όρους πολιτικούς, αλλά και «ενδογενείς». Ας ελπίσω ότι προχώρησε κάπως η ανάλυση.

Σεπτέμβριος 2009

Οικολογία ή Οικο-δήθεν υποκουλτούρα;

Να νοιώθεις την τύχη σου ενιαία και ανάλογη με την τύχη του ήλιου, του ανέμου, της σαύρας, του νερού και του αγριοκάτσικου. Να φαντάζεσαι την συνύπαρξη σαν την πρωταρχική αρχή της επιβίωσης σου. Να αναπαριστάς την ιστορία σαν αναφορική- διδακτική αξία. Να δημιουργείς συνεχώς καινούργια τεχνάσματα για να οργανώσεις τον κοινωνικό εαυτό σου ως «σαρκωμένη ετερότητα». Να εντάσεις τον άπειρο χρόνο της ατέρμονης ζωής σε μια αρχέγονη και άχρονη διαδικασία

κυλίσματος χρόνου ζωντανής ροής, με πρόσωπα και συνθήκες φτιαγμένα από ανακυκλωμένα υλικά και αρχέτυπα που να συγκινούν. Να μιλάς με λόγια καθαρά και ανθρώπινα σε παιδιά, εφήβους, ενήλικες, ηλικιωμένους. Να «συνομιλείς» με τοπία, ζώα, χρώματα, μηχανές για ν' ακούσεις την αντήχηση και το απείκασμα του λόγου και του έργου σου. Να φαντάζεσαι τους «άλλους» στο διαρκές γίνεσθαι της φύσης και της κοινωνίας. Να νοιώθεις ότι ανήκεις σ' ένα οικοσύστημα, δηλαδή σ' ένα σύνολο, έναν οίκο βιώσιμο, σ' ένα κοινωνικό- γεωφυσικό τοπίο με ιστορικότητα, πολυπλοκότητα, πολιτισμό (σεσημασμένο ή υπαινισσόμενο), λόγους και δράσεις, συμπεριφορές και συναισθήματα, πραξίες και τεχνήματα, νόημα και νόμους. Να υπάρξεις. Να ζεις. Αυτό είναι ΤΟ ΝΟΗΜΑ.

Αυτή η οικολογική, η διευρυμένη ψυχοκοινωνική και ιστορικογεωφυσική συνείδηση του είναι και της οντότητας συνάπτεται μέσω των δρωμένων της με τον «Άλλο», την ετερότητα, εντός ενός κανονιστικού πλαισίου που κατασκεύασε ο Θεός, η Εξελισσόμενη Φύση και «η καταϊγίδα του νου» του ανθρώπου, δηλαδή η Κοινωνία, από τον Habilis, τον Erectus, τον Sapiens, τον Non- Sapiens έως τον σημερινό Homo Dysthymic. Μάλλον το μέλλον μας πρέπει να ιδωθεί ταυτόχρονα με όρους ντετερμινισμού, εξέλιξης, κοινωνικοποίησης, ιστορικότητας, αλλά και πολιτισμού. Οικολογία, επομένως, πρωτίστως σημαίνει οικοθεωρία, δηλαδή κοσμολογία (κοσμοθεωρία), ανθρωπολογία (ιδεολογία, θρησκευτική πίστη και πολιτική), επιστήμη (ο στατιστικός περί των πραγμάτων διαλογισμός), ηθική (η περί του πρακτέου και της αγάπης ή του φθόνου προς τον άλλον), δημιουργικότητα και αυθεντικότητα (ενικότητα του ανθρώπου και των πραγμάτων), ιστορικότητα, μη αναλωσιμότητα και μη εναλλαξιμότητα. Επομένως, η Οικο-λογία θα πρέπει να θεωρηθεί ως οίκοθεν ανθρώπινη οικονομία, , με σύνεση, όραμα και σοβαρότητα.

Μπροστά στην απορία του σύγχρονου Νεοέλληνα όσον αφορά στην έκπτωση των εννοιών, των συμπεριφορών και του συντεταγμένου πολιτειακού βίου μας προτείνω έναν αξιακό επαναπροσανατολισμό αναπαραστάσεων και σημασιών. «Γι' αυτά τα μάρμαρα πολεμήσαμε», «είμαστε στο εμείς και όχι στο εγώ», (Στρατηγός Μακρυγιάννης) «αλληλοπεριχώρηση» (Γρηγόριος Παλαμάς), «επαφή με το χώμα και το νερό της πατρίδας μας» (Διονύσιος Σολωμός), «κάτω στα δασιά τα πλατάνια, στην κρυόβρυση» (Δημοτικό τραγούδι), «λίγο κρασί για τη θύμιση, λίγο νερό για τη σκόνη» (Νίκος Γκάτσος), «των ερώτων τα θαύματα» (Οδυσσέας Ελύτης), «οι ήρωες προχωρούν στα σκοτεινά» (Γιώργος Σεφέρης), «αυτό το χώμα είναι δικό τους και δικό μας» (Γιάννης Ρίτσος), «όρθιοι και μόνοι μέσα στην φρικτήν ερημία του πλήθους»

(Μανώλης Αναγνωστάκης), «κύκλος κυκλοδίωντος τοῦ κοινοῦ ξυνοῦ λόγου» (Θουκιδίδης), «αἱ ὧν παῖς ἔστι παῖ ζων πεσσεύων· παιδὸς ἢ βασιλῆί η.» (Ηράκλειτος).

Συνεπώς η Οικολογία θα πρέπει να θεωρηθεί ως Οικο-Ιστορία, ως Οικο-ψυχολογία, ως ολιστική συμφιλιωτική τάση και αντι-εντροπική κίνηση, ως στάση υπέρ των ανοικτών οικοσυστημάτων και εναντίον της πολιτικής της αγοραφοβίας, που ασκείται ως αλλοτρίωση και χειραγώγηση μέσω της συστημικής ανορθολογικότητας της παρούσης πολιτικής εξουσίας, της εξουσίας των ΜΜΕ, της απληστίας και του χυδαίου ατομικιστικού υλισμού, της μικρονοϊκής και άψυχης οικο-ευτυχίας μας, των ελάχιστων έως «λίγων γραμμαρίων» μέσα σε μια «εμφιαλωμένη φύση».

Νοέμβριος 2009

Εκλογές, Διαστροφές και Αυτονόητα.

Ο Περιφερειάρχης και οι Δήμαρχοι, που θα επικρατήσουν στις εκλογές του Νοεμβρίου πρέπει να είναι έτοιμοι για να γιορτάσουν τα 100 χρόνια από την ενσωμάτωση της Ηπείρου στον εθνικό κορμό, να έχουν κάτι σημαντικό να επιδείξουν και οπωσδήποτε κάτι εμπεριστατωμένο να προτείνουν. Άρτα 1882, Πρέβεζα 1912, Θεσπρωτία και Ιωάννινα 1913. Η εκατονταετία, τουλάχιστον, για τις

τρεις μεγάλες πόλεις της Ηπείρου και τους αντίστοιχους νομούς σηματοδοτεί αυξημένη ευθύνη για την απαρτίωση του ελλαδικού χώρου σ ενιαίο κράτος, δηλαδή σε μια ενιαία διοικητική μηχανή που θα εντάξει τα σύμβολα, την ιστορία, την παραγωγική δραστηριότητα, την ανάπτυξη της γης, την εκπαίδευση, την υγεία, την ασφάλεια και την αξιοπρέπεια των Ελλήνων.

Σχολιάζω την εκατονταετία (και λίγο παραπάνω για την Άρτα), επειδή στις μέρες μας γίνεται μεγάλη συζήτηση για το κατά πόσο στην Ήπειρο αλλά και γενικότερα στην Ελλάδα έχουμε απαλλαγεί από το πολιτιστικό και διοικητικό μοντέλο της Οθωμανικής αυτοκρατορίας κατά την διάρκεια της παρατεταμένης τουρκοκρατίας (1470-1913). Χαρακτηριστικά του αυταρχικού διοικητικού μηχανισμού της Οθωμανικής αυτοκρατορίας ήσαν η αυξημένη φορολογία και η εκμετάλλευση του πλούτου της χώρας, η ευνοιοκρατία στη διοίκηση, το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, η βία και η καταστολή, ως πολιτική συμπεριφορά και ο «σεξισμός» των Οθωμανών με εκφορές ακραίες, έναντι των αλλοθρήσκων.

Αυτά έχουμε αφήσει πίσω μας και πρέπει να τα εγκαταλείψουμε, ως νοοτροπίες, οριστικά, εάν πραγματικά πιστεύουμε ότι ο κόσμος και ο τόπος μας πρέπει να γίνει πιο κατοικήσιμος. Μ αυτή την έννοια τα συνθήματα των δυο μεγαλύτερων σχηματισμών για τις περιφερειακές εκλογές της Ηπείρου που είναι παρεμφερή (αξιοβίωτη ανάπτυξη για την Ήπειρο, Ήπειρος τόπος να ζεις), ίσως, εμπεριέχει κοινούς τόπους και συγκλίσεις που είναι ιδιαίτερα επιθυμητά στις μέρες μας.

Κεντρικό πρόσωπο στις εκλογές είναι ο πολίτης, ο κάτοικος της πόλης και του χωριού. Πρέπει να μετακυλήσουμε την εξουσία, από τα γραφειοκρατικά κέντρα των διοικητικών μεγάρων, στους άντρες και τις γυναίκες που περπατούν στο δρόμο. Κάθε αναπτυξιακή πρόταση, κάθε διοικητική ρύθμιση θα πρέπει να έχει ως κέντρο της τον άνθρωπο, ορίζοντάς τον με την «ολιστική» έννοια, όχι μόνο ως οικονομική μονάδα αλλά και ως μέτοχο μιας ανοιχτής και μεγάλης κοινωνίας, ως εκφραστή συναισθημάτων, ως κάτοχο πολιτισμού και παιδείας και, φυσικά, ως εν δυνάμει ιστορικό πρόσωπο με μνήμη, παρελθόν, παρόν και μέλλον. Γράφω κοινοτυπίες θα πει κάποιος. Ίσως όχι, αν επιτέλους σ αυτόν τον τόπο μπορέσουμε να διεισδύσουμε στο αληθινό ή το κρυμμένο νόημα των λέξεων και των πράξεων και του αληθινού νοήματος που περιφέρουν και αποκαλύπτουν τα λόγια μας και τα έργα μας, όταν αποσπαστούν από τον ξύλινο λόγο των παλαιών πολιτικών.

Στην «εποχή του μνημονίου», όπου τίθενται θέματα εθνικής ανεξαρτησίας, οικονομικής αυτοτέλειας της χώρας, γεωπολιτικής στρατηγικής και οργάνωσης

συμμαχιών στην Ευρωπαϊκή Ένωση, αλλά και στον κόσμο, το πρόταγμα της πίστης μας στην δημοκρατική, συμμετοχική κοινωνία των πολιτών είναι πιο επιτακτικό από ποτέ. Στην χώρα μας στην πράξη και αδιοράτως, η δημοκρατία, δηλαδή η ισότητα των ευκαιριών στους πολίτες, είναι κενό γράμμα σ όλους τους τομείς, από την εκπαίδευση, την αγορά εργασίας, το σύστημα παροχής δικαιοσύνης, την πρόσβαση στην εξουσία. Η δημοκρατία είναι το ζητούμενο και η δημοκρατία να θυμίσουμε ότι σημαίνει ισονομία, δηλαδή οι νόμοι να έχουν το ίδιο νόημα για όλους. Σημαίνει αξιοκρατία, δηλαδή η αξιοσύνη, οι ικανότητες, οι δεξιότητες του ατόμου να διακρίνονται, να ενισχύονται και να ευνοούνται με καθαρούς και ανοιχτούς τρόπους. Επομένως, σ αυτές τις εκλογές και με αφορμή την εκατονταετία, πρέπει οι πολίτες – διεκδικητές του μελλοντικού χωροχρόνου της Ηπειρωτικής γης να ορίσουν ως διακύβευμα την «ανατροπή» του διοικητικού ιδιώματος, που φαίνεται να κυριαρχεί από την εποχή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Ανάταξη της ισονομίας ενάντια στον αυταρχισμό του «Πασά»-Διοικητή, Νομάρχη, Δημάρχου, Περιφερειάρχη. Να κηρύξουμε ξανά την Ελευθερία, την Ισότητα, την Αδελφότητα. Τα συνθήματα της Γαλλικής επανάστασης, που επέβαλαν τα νεωτερικά στοιχεία στην διοικητική οργάνωση των κοινωνιών στην Δυτική Ευρώπη, θαυμαστά και ασπαζόμενα ακόμη, γίνονται αιτήματα για Αξιοκρατία, Ισότητα, Σεβασμό του πολίτη και των θεσμών, Κοινωνική δικαιοσύνη, ανεκτικό πολιτισμό, αλλά και ατομική ευθύνη.

Εάν υπάρχει κάποια ελπίδα σ' αυτές τις εκλογές, είναι η ελπίδα της πλήρους και ολικής αποδόμησης του παλαιού πολιτικού σκηνικού και τοπίου, έτσι όπως έχει οργανωθεί μέχρι τις μέρες μας, με τις ρίζες του στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, της υπανάπτυξης, της ευνοιοκρατίας, του φατριασμού, της κομματοκρατίας, της βίας και της καταστολής. Θα άξιζε, γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο, αλλά και για λόγους ιστορικής μνήμης και αυτογνωσίας, να οργανωθούν κάποια συνέδρια για την μελέτη των θεσμών κατά την περίοδο της μετάβασης από τους θεσμούς της τουρκοκρατίας στο νέο διοικητικό μόρφωμα του νεοσύστατου ελληνικού κράτους. Ένα συνέδριο για τους Ελληνόφωνους Πασάδες της Ηπείρου, που, ίσως, ενίσχυσαν την ανάπτυξη του Νεοελληνικού Διαφωτισμού. Σ' αυτό το φόντο ξεχωρίζει η δεσπόζουσα μορφή του Αλή Πασά του Τεπενεβλή, το *«Διαμάντι των Ιωαννίνων»* κατά τον Ουίλιαμ Πλομάρ, αλλά και του Σινάν Πασά, του Καλού Πασά και του Γιαγιά Μπέη, πρώτου Δημάρχου των ελεύθερων Ιωαννίνων.

Ο Νεοελληνικός Διαφωτισμός, που ήκμασε στην Ήπειρο, θα πρέπει να αποδοθεί ως ουσία στην νεότερη ελληνική παράδοση, μ' ένα συνέδριο διαφήμιση της ουσίας

του λόγου και των ριζοσπαστικών θεωριών του, για ισονομία, δημοκρατία, ισότητα, αδελφότητα, ανεξιθρησκία, εκπαίδευση, κοινωνική δικαιοσύνη. Από τον Ρήγα Φεραίο στον Αθανάσιο Ψαλίδα και από τον Ιωάννη Βηλαρά στον Ιωάννη Κωλλέτη και διαμέσου αυτού στον Αβέρωφ, τον Χατζή, τον Δημητρίου, τον Χουλιαρά, τον Γκανά, τον Ρόκο, τον Παπαγιάννη και τον Παπασταύρου, τους ριζοσπάστες διανοητές της νεότερης ευημερούσας «Αξιοβίωτης Ηπείρου», όπου από τόπος μετανάστευσης, έγινε πράγματι ένας ενδιαφέρον «Τόπος να ζεις».

Το διακύβευμα των εκλογών, φυσικά, πέραν της διοικητικής ανάταξης, όπως περιγράφηκε, είναι η διεκδίκηση της κατασκευής του μεγάλου αυτοκινητοδρόμου, δηλαδή της Ιονίας Οδού, που θα συνδέσει την Ήπειρο με την υπόλοιπη Ελλάδα και δια της Εγνατίας με την Θράκη, την Μακεδονία και τα Βαλκάνια. Ευτυχώς, στέρεψαν τα συνθήματα των υποψηφίων. Ας ελπίσουμε στην ανάδυση μιας ηθικής και πιο πρακτικής συμπεριφοράς. Νέα μυαλά και νέα πρόσωπα στην πολιτική, για να εκτοπίσουν «μονίμους» υποψηφίους διεκδικητές αξιωμάτων με αραχνιασμένους ναρκισσιστικούς τρόπους εκβιασμού και χειραγώγησης.

Η αμφισβήτηση των πολιτικών που διαχύτως και αδιακρίτως περιφέρεται στις μέρες μας, συνδεδεμένη με την οικονομική δυσφορία και ένα τεχνητώς αβέβαιο μέλλον, οφείλει να συγκριθεί με την νέα ηθική της πολιτικής εκπροσώπησης. Περισσότερο κοινοτικό πνεύμα, παρά ιδιοτέλεια και εγωπαθητική διεκδίκηση, περισσότερος εθελοντισμός, παρά ανταποδοτικότητα έως χιλιοστού του γραμμαρίου, ουσιαστική φιλανθρωπία και αλληλεγγύη και λιγότερος ψευδοφιλικός νευρωτισμός συνύπαρξης, περισσότερη ουσία, προθετικότητα και λίγα λόγια, παρά γενικότητες, ευχολόγια και ξύλινος λόγος.

Το περιβάλλον, οι υπηρεσίες, η εναλλακτική ανάπτυξη, οι ατομικές ελευθερίες, τα όρια της χρήσης της τεχνολογίας, τα όρια της ατομικής ευθύνης για την επίλυση των προβλημάτων, όσο και το πόσες και ποιες ατομικές ανάγκες μπορεί να καλύπτονται από συλλογικούς πόρους, είναι θέματα που οι πολίτες θα πρέπει να εκπαιδευτούν, να διαπαιδαγωγηθούν και να αποφασίσουν με την στάση τους και την πολιτική τους επιλογή. Ν' απομακρυνθούμε από την παγιδευτική μοναξιά της τηλεόρασης στην απόλαυση της μικρής παρέας. Να διαβάσουμε, παλιά και καινούρια βιβλία. Ν' απολαύσουμε το έργο νέων δημιουργών live ή στο διαδίκτυο. Να μιλήσουμε, να εκφράσουμε τις απόψεις μας και τα συναισθήματά μας. Να διατηρήσουμε και να ενισχύσουμε το μοντέρνο κοινοτικό *modus vivendi*.

Κατά την διάρκεια της έκδοσης των αποτελεσμάτων το βράδυ της 7^{ης} και της 14^{ης} Νοέμβριου 2010, προτείνω στους αναγνώστες του περιοδικού, αντί να παρακολουθούν στην τηλεόραση κενολόγους σχολιαστές, να διαβάσουν τις «Αναμνήσεις από τα Γιάννενα του 1894-1895» της Zelia Magnat Lanniee και το «Ιμαρέτ - Στη σκιά του ρολογιού» του Γιάννη Καλπούζου. Πριν το πρωινό της Κυριακής των εκλογών, μετά τον εκκλησιασμό ή αντ' αυτού, και αφού φηφίσουν λελογισμένα και όχι συναισθηματικά, προτείνω μια ελεύθερη και απροκατάλυπτη επίσκεψη στο Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης του Θεόδωρου Παπαγιάννη στο Ελληνικό, 25 km νοτίως των Ιωαννίνων. Εκεί θα γνωρίσουν την νέα δημιουργία που γίνεται παράδοση. Παράδοση, που για την Ήπειρο είναι κάτι ακρογωνιαίο και που σημαίνει να δημιουργείς και μάλιστα εκ του μηδενός.

Οκτώβριος 2010

«Η καταγίδα που θα γεννήσει ο νους του ανθρώπου.»

Οδυσσέας Ελύτης, «Προφητικό»

*«Τα πλούτη δεν με νοιάζουνε του Γύγη,
του βασιλιά των Σάρδεων,
αιχμάλωτος δεν είμαι του χρυσού/μήτε ζηλεύω τους τυράννους.
Μία η έγνοια μου, να βρέχω*

*τη γενειάδα μου με μύρα,
με ρόδα το κεφάλι μου
να στέφω.
Το σήμερα με καίει.
Το αύριο ποιος το γνωρίζει.»*

Ανακρέων

Ο απλός πολίτης πρέπει να εξετάσει τις πιθανότητες ν' ανεξαρτητοποιηθεί από το σύστημα, να παράγει μόνος του την τροφή του και τον ηλεκτρισμό που χρησιμοποιεί. Με τις νέες τεχνολογίες αυτό θα είναι εφικτό. Εάν συμβεί αυτό, τότε θα απομακρυνθούν οι άνθρωποι από το κράτος και τους επιχειρηματικούς ομίλους. Το κεντρικό σύστημα θα έπρεπε να είχε καταρρεύσει προ πολλού. Συντηρούνταν μονάχα μέσα από το φθινόχρημα. Αυτό, όμως, δεν λειτουργεί πια. Για ποιο λόγο χρειαζόμαστε μια κεντρική κυβέρνηση, η οποία, ούτως ή άλλως, προκαλεί προβλήματα, αλλά δεν προσφέρει λύσεις; Το μέλλον βρίσκεται στην όσο το δυνατόν μεγαλύτερη ανεξαρτησία και αποκέντρωση.

Σπείρες διεφθαρμένων κερδοσκόπων και συμμορίες τυχοδιωκτών κατάφεραν ν' εγκατασταθούν στα αστικά κοινοβούλια, από όπου λυμαίνονται τις κοινωνίες, προκαλώντας πρωτοφανείς ηθικές παρενέργειες. Η διαφθορά του κοινοβουλίου εξαπλώνεται στη συνέχεια με τη μορφή γενικευμένης ηθικής παράλυσης σ' όλες τις κλίμακες της πολιτικής, κοινωνικής και οικονομικής ζωής: μια πλατωνική «φλεγμαινούσα δημοκρατία» σε πλήρη εξέλιξη.

Η ιεραρχική οργάνωση εξουσιών και θεσμών υφίσταται τρομακτικές, αποσθρωτικές πιέσεις, ενώ κλασικοί καταξιωμένοι θεσμοί χάνουν το κύρος, την αξιοπιστία και την ισχύ τους, καθώς ευτελίζονται από τους ίδιους τους λειτουργούς τους. Ποικίλες ομάδες, που υπηρετούν οργανωμένα οικονομικά συμφέροντα, αλλά και πολλές μυστικές υπηρεσίες, κρατικές και ιδιωτικές, διάφορα συνδικάτα και συντεχνίες, ομάδες οργανωμένου εγκλήματος αποκτούν ιδιαίτερη αυτονομία και ισχύ. Παγκοσμίως, κράτη - φαντάσματα (μαφία, κονσόρτιουμ των ναρκωτικών) έχουν πλήρως εγκαθιδρυθεί, καθορίζοντας ανενδοίαστα τα σύνορα της επικράτειάς τους. Η φανερή ή λιγότερο φανερή συμμετοχή αυτών των ομάδων στην άσκηση της επίσημης κρατικής εξουσίας, αλλά και η διαπλοκή τους με μεγάλα οικονομικά συγκροτήματα και πολυεθνικές εταιρείες, μεταξύ των οποίων μαίνεται ένας αδυσώπητος οικονομικός πόλεμος σε πλανητική κλίμακα, είναι πλέον ένα φαινόμενο με παγκόσμια εξάπλωση.

Το θεσμικό πλαίσιο κάθε κοινωνίας διαμορφώνεται από το ήθος της (και, αντιστρόφως, συμβάλλει στην διαμόρφωση του). Το θεσμικό πλαίσιο της σύγχρονης δημοκρατικής κοινωνίας επιτρέπει την άνοδο στην εξουσία ατόμων που δεν έχουν

αποδειξεί εμπράκτως την αφοσίωσή τους στην πρωταρχική «αξία του ανθρώπου», εννοούμενη θεσμικά ως αξία βιολογική, κοινωνική, ηθική και πνευματική. Βέβαια, κάτι τέτοιο συνέβαινε κυρίως σε παλαιότερες περιόδους της ανθρώπινης ιστορίας, αλλά και κατά την τρέχουσα ιστορική περίοδο λόγω της πλημμελούς λειτουργίας των θεσμών. Παρανοϊκά και μεγαλομανιακά «αγρίμια» κατάφεραν ν' αναρριχηθούν στην εξουσία, οδηγώντας τους λαούς τους σε τραγικά αδιέξοδα και σε ανυπολόγιστες καταστροφές. Λίγη σημασία έχει αν η εξουσία παραδίδεται σ' αυτούς με βίαια μέσα, όπως συνωμοσίες και πραξικοπήματα, ή χάρη στην πεπλανημένη κρίση των μαζών, που υποτίθεται ότι είναι ελεύθερες να εκλέγουν τους εκπροσώπους τους στο πλαίσιο της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας.

Στην μεταβιομηχανική κοινωνία, η ηθική αναδομήθηκε εκ νέου και προσαρμόστηκε στις ανάγκες του εργοστασιακού πολιτισμού, έτσι ώστε να ρυθμίζει τις διαπροσωπικές σχέσεις σύμφωνα με τη λογική της παραγωγής και της κατανάλωσης. Η εποχή *«που η αμαρτία ονομάστηκε αρετή και ευλογήθηκε στις εκκλησίες»*, όπως λέει και ο ποιητής, έχει φθάσει. Μια τεράστια ηθική κρίση βρίσκεται σε εξέλιξη επηρεάζοντας τη ζωή εκατομμυρίων ανθρώπων, αφήνοντας τους ανεργάστους, συχνά, χωρίς ελπίδα, εξαρτημένους στην αναζήτηση μιας άμεσης, συνήθως βλεπνογονικής, ικανοποίησης, η οποία τους καθιστά αντικείμενο εκμετάλλευσης και χειραγώγησης από πανίσχυρους πολιτικούς και οικονομικούς μηχανισμούς. Τεράστιες μάζες ηθικά εξουθενωμένων ατόμων, ανίσχυρων οικονομικά αλλά όχι πεινασμένων, αφοσιωμένων στο κυνήγι μιας φθηνής επιδειξιμανούς ψευδοπολυτέλειας, βυθισμένων στην ακραία ψευδαίσθηση ότι συμμετέχουν στην άσκηση της εξουσίας μέσα από φαλκιδευμένους κοινοβουλευτικούς θεσμούς, έχουν κατακλύσει την Ευρώπη και τον υπόλοιπο μεταβιομηχανικό κόσμο.

Από ψυχιατρική άποψη, αυτή η εποχή, εξαιτίας των παραπάνω γνωρισμάτων της, είναι ίσως το πιο απειλητικό γεγονός που αντιμετώπισε η ανθρωπότητα στην ιστορία της. Επιδημίες ψυχοπαθολογίας βρίσκονται σε εξέλιξη, όπως του άγχους, της κατάθλιψης, της εξάρτησης από ουσίες, των αυτοκτονιών και ανθρωποκτονιών και των διαταραχών της προσωπικότητας.

«Μια μεταφορά ο βίος./Κυριολεκτικά./Ακάθεκτα περνούν τα χρόνια μας τα στάσιμα, ένας αέρας, πες ένας αέρας./Ούτε./Εκείνος, μια θα αναστήσει τη φωτιά που μόλις σβήνει, μια τα καράβια θα τα κινδυνέψει μια πιο απύ θα κάνει το κρασί./ Αέρας το

λοιπόν./Αφού το λες. Φυσάει και φεύγει./Απ' την πληγή δεν απομένει παρά η μνήμη της, λειψή και εκείνη, μακρινή.../Όλα τα συνοψίζει ο θάνατος⁴.»

Στο κόκκινο οδηγείται η λειτουργία των δημόσιων μονάδων ψυχικής υγείας λόγω της αυξημένης ζήτησης για παροχή φροντίδας ως απόρροια της κοινωνικοοικονομικής κρίσης. Ήδη σε πολλά Κέντρα Ψυχικής Υγείας έχει αυξηθεί η αναμονή για ραντεβού, η πλειονότητα των οποίων αφορά σε περιστατικά κατάθλιψης, κρίσεων πανικού, άγχους. Σύμφωνα με τους ειδικούς δεν πρόκειται για «βαριά» περιστατικά, εφόσον, όμως, δεν αντιμετωπιστούν εγκαίρως, μπορεί και να μεταπέσουν σε βαρύτερες ψυχοπαθολογικές καταστάσεις. Ενδεικτική είναι η περίπτωση του Κέντρου Ψυχικής Υγείας Βύρωνα – Καισαριανής, όπου η αναμονή για ραντεβού ανέρχεται πλέον στον ενάμιση μήνα έναντι μιας εβδομάδας που ήταν τον Σεπτέμβριο. Αντίστοιχη εμπειρία αναφέρεται και από άλλα Κέντρα Ψυχικής Υγείας (π.χ. Κορυδαλλός, Βόλος κ.α.). Από την άλλη πλευρά, επιβαρύνεται διαρκώς η λειτουργία των ψυχιατρικών νοσοκομείων με περιστατικά που προς το παρόν, σχετίζονται περισσότερο με τις κοινωνικές συνέπειες της κρίσης. Οι εφημερίες του Ψυχιατρικού Νοσοκομείου Αττικής έχουν δυσκολέψει ιδιαίτερα το τελευταίο διάστημα, καθώς άστεγοι ζητούν περίθαλψη με το επιχείρημα ότι έχουν κατάθλιψη. Σε πολλές περιπτώσεις απειλούν ακόμα και με αυτοκτονία, εάν δεν τους δεχθούν για νοσηλεία.

Αναφέρθηκε, επίσης, η περίπτωση ψυχιατρικής κλινικής του ΨΝΑ, δυναμικότητας 24 κλινών, στην οποία τους τελευταίους μήνες, με την βοήθεια «ράντζων», νοσηλεύονται για κοινωνικούς λόγους (άστεγοι, χρήστες, ανοιακοί ασθενείς) και όχι για αποκλειστικά ιατρικούς. Την ίδια στιγμή κινδυνεύει η λειτουργία των ιδιωτικών ψυχιατρικών κλινικών λόγω της οικονομικής πολιτικής της κυβέρνησης. Στην Αθήνα λειτουργούν 13 ιδιωτικές κλινικές (έχουν κλείσει τα τελευταία χρόνια 5 ιδιωτικές κλινικές) με ετήσια κίνηση 5.000 νοσηλευόμενων. Η πλειονότητα των νοσηλευόμενων είναι ασφαλισμένοι του ΙΚΑ, για τους οποίους το Ίδρυμα καταβάλλει 50 ευρώ κλειστό νοσήλιο.

Οι ειδικοί εστίασαν στο εξής παράδοξο: τη στιγμή που αυξάνει η ζήτηση, το ίδιο το δημόσιο σύστημα υγείας οδηγείται σε συρρίκνωση. Σε περιόδους οικονομικής κρίσης, η τάση είναι να υποχωρούν οι πολιτικές για την Ψυχική Υγεία, ενώ τα πρώτα κονδύλια που κόβονται είναι αυτά που αφορούν τον τομέα της ψυχικής υγείας. Και αυτό παρά το γεγονός ότι οι ασθενείς με ψυχικές παθήσεις είναι αυτοί που πλήττονται περισσότερο από

⁴ Παντελής Μπουκάλας, *Σύνοψη*, 2009.

μια κρίση. Οι ειδικοί συμφώνησαν ότι προς το παρόν βιώνουμε τις επιπτώσεις της πρώτης περιόδου της οικονομικής κρίσης και κυρίως τις συνέπειες της «από-διάρθρωσης» της ελληνικής κοινωνίας που συντελέστηκε τα προηγούμενα έτη. *«Τις επιπτώσεις της πολιτικής του μνημονίου θα τις δούμε αργότερα»*, τόνισαν.

Ενόψει της σοβούσης κρίσεως, επομένως, μια εναλλακτική πολιτική, που θα παρακάμπτει τις κατασκευές της πραγματικότητας, είναι απαραίτητη. Αναλύοντας τα χαρακτηριστικά της ελληνικής κρίσης, διαπιστώνουμε ότι, ως προς τα οικονομικά της μεγέθη, πρόκειται για κακοδιαχείριση, ελλείμματα και χρέη του δημοσίου τομέα. Στην Ελλάδα δεν έχουμε υπερτιμημένα ακίνητα, οι τράπεζες, παρά την μεγάλη κερδοφορία τους, δεν παρασύρθηκαν σε τοξικές επενδύσεις. Η δε ιδιωτική οικονομία, λειτουργούσε και λειτουργεί σε χαμηλά μεν επίπεδα, κατά κάποιο τρόπο υγιή, έτσι ώστε οι περισσότεροι πολίτες να στέκονται αξιοπρεπώς επί του παρόντος, ιδιαίτερα στην επαρχία, όπου η οικονομική κρίση δεν είναι τόσο εμφανής. Απεναντίας, φαίνεται ότι την ψυχική υγεία των ανθρώπων σ' αυτήν την φάση απειλεί η εκσεσημασμένη, επίμονη, ασταμάτητη και κραυγαλέα προπαγάνδα της κυβέρνησης, των στρατευμένων ΜΜΕ, αλλά και της αντιπολίτευσης, που έχει σαν στόχο τόσο την χειραγώγηση, την τρομοκράτηση και τον εκφοβισμό των ανθρώπων, όσο και το κυριότερο την ψυχιατρικοποίηση της οικονομικής κρίσης και την μετάθεση, επομένως, του προβλήματος, πέραν των θεσμικών, κοινωνικών, πολιτικών, πολιτιστικών ορίων και συμφωνιών, που απαιτούνται για την ευρυθμία αυτής της «ελάχιστης» δημοκρατίας, που έχει απομείνει. Στο ατομικό επίπεδο προβάλλεται η «κατασκευή» ενός ατόμου-πολίτη, όπου για το ξεπέραςμα της κρίσης, χρειάζεται ψυχιατρική και ψυχολογική βοήθεια, αντικαταθλιπτικά, ψυχοθεραπείες και παραπομπές σε μονάδες ψυχικής υγείας. Αυτή η εξαιρετικά επικίνδυνη εκφορά της οικονομικής κρίσης στη χώρα μας οφείλει να μας προβληματίσει. Πρέπει ν' αποκαλύψουμε, να κατανοήσουμε τις πραγματικές της παραμέτρους και, μιας και μιλώ από την πλευρά των ειδικών, ν' αντισταθούμε σοβαρά, υπεύθυνα και επιστημονικά σ' αυτόν τον ανορθόδοξο πόλεμο που κηρύττει η κυβέρνηση, η αντιπολίτευση και οι προπαγανδιστικοί μηχανισμοί εναντίον των πολιτών, που φέρεται να λέει «για την οικονομική κρίση ευθύνεστε εσείς». Η μια πλευρά κατηγορεί την άλλη, και οι δύο μαζί τους πιστωτές. *«Για τα αποτελέσματα της οικονομικής κρίσης που σας φθείρουν ψυχικά χρειάζεστε ψυχιάτρους, ψυχολόγους και αντικαταθλιπτικά»*, συνεχίζει η νεωτερική προπαγάνδα των ΜΜΕ..

Το φαινόμενο της ψυχιατρικοποίησης της οικονομικής κρίσης παρατηρήθηκε και στην Ευρώπη, ιδιαίτερα στην Γαλλία, μετά από τις μαζικές αυτοκτονίες στην περίπτωση του σκανδάλου της Siemens, τόσο, όμως, η επιστημονική κοινότητα, οι διανοούμενοι, ο

τύπος και ο ψυχιατρικός κόσμος αντέκρουσε σφόδρα αυτό το επιχείρημα και η προσπάθεια κατέρρευσε. Στην Ελλάδα της επιφάνειας, της ημιμάθειας, οι προπαγανδιστές δημοσιογράφοι, οι «talking heads» της οθόνης, οι σκοταδιστές ημιμαθείς αναλυτές επιτίθενται συστηματικά στους πολίτες, ενοχοποιώντας τους, τιμωρώντας τους, στιγματίζοντας τους ως ατυχή θύματα, ως παράπλευρες απώλειες, ως ασταθείς βιοψυχοκοινωνικές οντότητες, ως οιονεί «ψυχασθενείς».

Επομένως, για να μην χάσουμε την επαφή με την πραγματικότητα, την επαφή με την αλήθεια, για να μην χάσουμε την επαφή με την κοινή λογική, για να μην χάσουμε την επαφή με την κοινή συναίσθηση, πρέπει να σταματήσουμε να (αντι-)δρούμε συναισθηματικά και παρορμητικά, για ν' αρχίσει η σκέψη και η νοητική επεξεργασία. Αν απειλείται η ψυχική υγεία των πολιτών σήμερα, αυτό οφείλεται στην κατάρρευση του κοινωνικού ιστού και στην αποδυνάμωση των ανθρώπινων αντοχών από την κλιμακούμενη επιθετικότητα της εξουσίας και των χειραγωγημένων ΜΜΕ. Να μην χάσουμε την ζωή, λοιπόν, και να πιστέψουμε ξανά στον άνθρωπο. Να φτιάξουμε δίκτυα κοινωνικής αλληλεγγύης, ένταξης, συνύπαρξης, αλληλοπεριχώρησης. Σε συνθήκες οικονομικής κρίσης, οι χρόνιοι ασθενείς, οι φτωχοί και οι νεόπτωχοι (άνεργοι και δανειζόμενοι) αποτελούν ομάδα κινδύνου, αφού είναι οι πρώτοι που πλήττονται. Πιο ειδικά, τα άτομα που ήδη νοσούν από ψυχικά νοσήματα, λόγω της υπάρχουσας έκπτωσης στη λειτουργικότητα, αποτελούν επίσης ομάδα υψηλού κινδύνου, δημιουργώντας έτσι έναν φαύλο κύκλο, όπου η φτώχεια ευνοεί τις ψυχικές διαταραχές, αλλά και το αντίστροφο. Προτεραιότητα για κάθε χώρα που αντιμετωπίζει οικονομική κρίση είναι η προστασία της ποιότητας ζωής των ατόμων, που βρίσκονται σε μεγαλύτερο κίνδυνο.

Έχει φανεί ότι πρωταρχική στρατηγική αποτελεί η δημιουργία υποστηρικτικών κοινωνικών δικτύων. Απ' αυτή την οπτική, η οικονομική κρίση αποτελεί συγχρόνως και ευκαιρία, ώστε να προστατευθούν οι υπηρεσίες υγείας της κοινωνίας, που απευθύνονται στους ευάλωτους πληθυσμούς, να υποστηριχθεί το κράτος πρόνοιας και να δημιουργηθεί ένα ευρύ δίκτυο εθελοντών φροντίδας των ευπαθών κοινωνικά ομάδων.

Η οικονομική κρίση, επομένως, αποτελεί συγχρόνως και ευκαιρία, ώστε να προωθηθούν έγκαιρες παρεμβάσεις, όπως η καταγραφή ατόμων υψηλού κινδύνου, η επανένταξη ανέργων και ατόμων με ψυχιατρικά προβλήματα, η εκπαίδευση ιατρών πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας στις παρεμβάσεις σε κρίση, η ανίχνευση και η θεραπεία της κατάθλιψης και άλλων συνήθων διαταραχών (όπως η αυτοκτονικότητα,

η επιθετικότητα, η ενδοοικογενειακή βία, η παραβατικότητα, η κοινωνική ανομία, η κατάχρηση ουσιών, ο αλκοολισμός, οι εξαρτήσεις από τυχερά παιχνίδια και το Internet) και η καλύτερη πρόσβαση στο σύστημα παροχής ψυχικής υγείας (δημόσιο, ιδιωτικό, δημοτικό, μη-κερδοσκοπικό, εθελοντικό). Η κρίση δοκιμάζει τις κοινωνίες, τους ανθρώπους, τους θεσμούς και επανακαθορίζει αξίες, ευαισθησίες, προτεραιότητες συμπεριφορές και νοοτροπίες. Ορίζει επομένως, με παράδοξο τρόπο, την αλήθεια.

*«Τίποτε. Ούτε χρυσάφι ούτε της γης τις μύριες πόλεις
Ούτε τον πλούτο των Θηβών που ιστορεί ο Όμηρος δεν θέλω.»*

Μακηδονίου Υπάτου

Δεκέμβριος 2010

Βαθμοθηρία και εκπαιδευτική διαδικασία.

Η βαθμοθηρία αποτελεί ένα μόνιμο χαρακτηριστικό του σχολείου τα τελευταία χρόνια, λόγω της αυξανόμενης απαίτησης για εισαγωγή στα ΑΕΙ και του εκπαιδευτικού συστήματος, που δεν αφήνει περιθώρια στους μαθητές και στους

δασκάλους για ένα διαφορετικό τρόπο αξιολόγησης. Χαρακτηρίζεται από την τελειοθηρία, που οδηγεί τον μαθητή σε μια παιγιδευτική διαδικασία, σ' έναν φαύλο κύκλο, όσον αφορά στην αναζήτηση όλο και μεγαλύτερων βαθμών, την καταναγκαστική συμπεριφορά, που χαρακτηρίζεται από εμμονή με το διάβασμα και παραμέληση άλλων ενδιαφερόντων στη ζωή, την παπαγαλία και την αποστήθιση, που αποστειρώνει την κριτική ικανότητα του μαθητή, στερώντας το δικαίωμα της μελλοντικής χρήσης της, όταν θα γίνει ενεργός πολίτης. Η βαθμοθηρία, συνδεδεμένη άμεσα με το σύστημα εισαγωγής στα ΑΕΙ, διαιωνίζει ένα πρόβλημα για την παιδεία και θέτει δυο βασικά θέματα. Αφενός υπάρχει η απαίτηση γι' αποσύνδεση της καθολικής γνώσης (που θα πρέπει να προσφέρει το σχολείο) από την εισαγωγή στο Πανεπιστήμιο (δεν μιλάμε, επομένως, για «κυνήγι βαθμών»). Αφετέρου αυτό που ισχύει τώρα είναι η απαίτηση για εφαρμογή της επιλεκτικής γνώσης, που θα οδηγήσει τα παιδιά πιο εύκολα στις ομολογουμένως «άριστες σχολές», αποκλείοντας, όμως, οποιαδήποτε άλλη πνευματική ενασχόληση. Ένα ακόμη χαρακτηριστικό της βαθμοθηρίας είναι η γνωστική αγκύλωση των εφήβων: δεν μελετάται τίποτε περιττό, τίποτε εκτός ύλης που θα μπορούσε να προσφέρει νέα γνωστικά δεδομένα. Τέλος, το άγχος για την κατάκτηση της υψηλής βαθμολογίας συνεπάγεται την υπερφόρτωση της οικογένειας με ιδιαίτερα στο σπίτι, φροντιστήρια, εντάσεις, συγκρούσεις, οικονομική επιβάρυνση των γονέων και εξουθένωση των μαθητών από το πολύωρο διάβασμα.

Σ' όλες τις εποχές η εφηβεία συνοδεύεται από μια πολιτική χειραγώγησης. Είναι σύνηθες φαινόμενο το ιστορικό σωματικής κακοποίησης και βίας από τους μεγαλύτερους προς συμμόρφωση των παιδιών μέχρι την δεκαετία του 1960, το ιστορικό σεξουαλικής χειραγώγησης και αποστέρησης, λόγω της ανωριμότητας και της έλλειψης υπευθυνότητας, εκ μέρους των εφήβων, μέχρι την δεκαετία του 1980, ενώ στη σύγχρονη εποχή εμφανίζεται το φαινόμενο της γνωσιακής χειραγώγησης και ο αποκλεισμός της γνωστικής ελευθερίας, που κατά κύριο λόγο, προωθείται από το εκάστοτε εκπαιδευτικό σύστημα, και τους γονείς. Η υψηλή βαθμολογία π.χ. θα οδηγήσει σε πολύ καλή σχολή, που με τη σειρά της θα οδηγήσει σ' ένα καταξιωμένο επάγγελμα, που θα οδηγήσει σε μια καταξιωμένη και αποδεκτική ζωή, με αποδέκτες την πλειοψηφία των παιδιών.

Επομένως, η βαθμοθηρία έχει παρενέργειες για τους μαθητές, το εκπαιδευτικό σύστημα και την κοινωνία γενικότερα, επειδή αποκλείει τα παιδιά με ειδικές δεξιότητες, όπως ευφυείς, ανοιχτά μυαλά, αχειραγώγητοι, ασυμπιέστοι, εξωστρεφείς

ζωηροί έφηβοι, οι οποίοι αρνούνται ασυνείδητα ή συνειδητά ν' ακολουθήσουν την πεπατημένη, - παπαγαλία, αποστήθιση -, αλλά έχουν έναν δικό τους τρόπο να κατανοούν και να αποδίδουν το περιεχόμενο του μαθήματος, μελετώντας και συγκεντρώνοντας εμπειρίες και γνώσεις από άλλες πηγές, από τον εαυτό τους, τους άλλους, τα ενδιαφέροντα τους, την ζωή και την κοινωνία ή την φύση. Σ' αυτή την ομάδα ανήκουν κυρίως αγόρια.

Από τη βαθμοθηρία ευνοούνται τα πειθαρχημένα «μέτρια επίδοσης» κορίτσια, τα οποία λόγω της αποστήθισης και της αυστηρότητας στον τρόπο μάθησης (καταναγκαστικότητα- έλλειψη άλλων ενδιαφερόντων), θέτουν στο περιθώριο τα ακονισμένα και οξυδερκή μυαλά των συμμαθητών τους. Για του λόγου το αληθές, μπορούμε να δούμε τα αποτελέσματα των πρωτευσάντων βραβευθέντων, όπου διαπρέπουν κατά συντριπτική πλειοψηφία τα κορίτσια. Στα ελληνικά σχολεία, δυστυχώς, ένας ευφυής μαθητής, που δεν εφαρμόζει την μέθοδο της αποστήθισης τίθεται στο περιθώριο, αντιθέτως στο εξωτερικό, ο μαθητής αυτός, έχει το δικαίωμα έπειτα από εξετάσεις που καλύπτουν ευρύτερες δεξιότητες της προσωπικότητάς του, να καλύψει τάξεις και να βρεθεί ακόμη και στο Πανεπιστήμιο, παρά το νεαρόν της ηλικίας του.

Επιπροσθέτως, από τη βαθμοθηρία περιθωριοποιούνται τα αδύνατα παιδιά και τα παιδιά από ειδικές κοινωνικές ομάδες (φτωχοί, μετανάστες, ασθενείς), που δε ζουν σ' ευνοϊκό περιβάλλον (οικογενειακή ασφάλεια και θαλπωρή, δε διαθέτουν επαρκή μέσα ανάγνωσης και μελέτης), αλλά πολλές φορές η πραγματικότητα, όσον αφορά σ' αυτά τα παιδιά, ειδικά στο τομέα των θετικών επιστημών, έχει να παρουσιάσει λαμπρά παραδείγματα ατόμων, που έχουν ξεχωρίσει με την οξύτητα της κρίσης τους και τις πρωτοφανείς τους ιδέες. Σε πολλά σχολεία και κολλέγια του εξωτερικού στην τελική βαθμολογία προσμετρώνται οι επιδόσεις των μαθητών στον αθλητισμό, στις καλλιτεχνικές δραστηριότητες, αλλά και στο θεσμό του εθελοντισμού.

Δυστυχώς, δια της «πολιτικής» αυτής, η παιδεία αποκτά έναν αντιοικονομικό χαρακτήρα, εφόσον επιβαρύνονται οι οικογένειες με δαπάνες για επιπρόσθετη διδασκαλία εντός και εκτός σπιτιού και η δημοκρατικότητα του κράτους καθίσταται αρνητική στην ίση μόρφωση και ανέλιξη όλων των μελών της εκπαιδευτικής κοινότητας ιδιαίτερα των αδικημένων. Το ελληνικό σχολείο είναι το πιο «ταξικό» σχολείο στην Ευρώπη, ευνοώντας τους ευνοημένους και αποκλείοντας τους αποκλεισμένους. Πέρα από αυτό, στον εκπαιδευτικό χώρο υπάρχουν πολλοί νέοι εκπαιδευτικοί, με αξιόλογες σπουδές και τίτλους, από ελληνικά και ξένα

πανεπιστήμια, που είναι πρόθυμοι να διδάξουν στους μαθητές πρωτοποριακές ιδέες και γνώσεις, δυστυχώς, όμως, η αυστηρή εφαρμογή του προγράμματος σπουδών δεν το επιτρέπει..

Στις παρενέργειες της βαθμοθηρίας σημαντικό ρόλο παίζουν τα σχολικά βιβλία που είναι αναχρονιστικά, πολυσέλιδα, δύσκολα στην κατανόηση, στερούνται πηγών, είναι σχολαστικά (κουραστικές και περιττές λεπτομέρειες, σελίδες χωρίς αισθητική), τόσο για τον μαθητή, όσο και για τον εκπαιδευτικό.

Οι Καθηγητές της Μέσης Εκπαίδευσης (κυρίως οι μεγαλύτερης ηλικίας) έχουν μετατραπεί σε αδιάφορους, δημόσιους υπάλληλους, που με δικαιολογία τις προσταγές του Υπουργείου ή και χωρίς περιορισμούς εμμένουν στα αυστηρά πλαίσια του βιβλίου, δεν χρησιμοποιούν πηγές, αναφορές, εξωτερικά ερεθίσματα, δεν φροντίζουν ακόμη και οι ίδιοι να φέρουν νέα δεδομένα στον τρόπο διδασκαλίας, νέες ιδέες, σύγχρονες με το πνεύμα και τις απαιτήσεις της εποχής. Το ίδιο το εκπαιδευτικό σύστημα μοιάζει να έχει ευνουχίσει κάθε προσπάθεια ανανέωσης.

Τελικά, η πολιτική της εκπαίδευσης χαρακτηρίζεται λόγω της βαθμοθηρίας από την εξουσία της γραφειοκρατίας, μια καρκινική κατάσταση που φθείρει γονείς, μαθητές και λειτουργούς της παιδείας. Χάνουμε την ουσία των πραγμάτων σε σελίδες πρωτοκόλλων, σφραγίδες και υπογραφές για τα ίδια θέματα. Επομένως, το εκπαιδευτικό σύστημα, είναι προκατασκευασμένο και ανελεύθερο, απευθύνεται δε σ' ένα συγκεκριμένο τύπο μαθητή που τον αναγορεύει ως μοναδικό πελάτη-χρήστη, αποκλείοντας όλους τους άλλους. Αυτό το μοντέλο Γυμνασίου- Λυκείου απευθύνεται στο αγχωμένο, ψυχαναγκαστικό πειθαρχημένο, χειραγωγημένο και μετρίων ικανοτήτων παιδί.

Από την άλλη πλευρά, το εκπαιδευτικό σύστημα καλλιεργεί έναν συγκεκριμένο τύπο του καθηγητή, ώστε να είναι συνεπής προς τους στόχους του. Ο καθηγητής στο Γυμνάσιο και το Λύκειο σήμερα είναι τροχονόμος και όχι παιδαγωγός, σε αντίθεση με προηγούμενα χρόνια, είναι παρουσιολόγος και ασχολείται μόνο με την φυσική παρουσία του παιδιού (κάτι μεταξύ θηριοδαμαστή και αιμομείκτη) και όχι μορφή είδωλο απαραίτητο για την ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη του εφήβου, είναι το «αντικείμενο-πρόσωπο», που ευνουχίζει την αναπτυξιακή πορεία του εφήβου και συνεχίζει την αλυσίδα απουσιών των σταθερών προτύπων (απουσία πατέρα λόγω δουλειάς ή διαζυγίου, απουσία άντρα δασκάλου, λόγω γυναικοκρατούμενου επαγγέλματος στο Δημοτικό και απουσία εκπαιδευτή στο Λύκειο, λόγω της αλλαγής νοοτροπίας και θέσης του Λυκείου).

Ο καθηγητής του φροντιστηρίου είναι «η παραμάνα» του μαθητή, «η πληρωμένη νταντά του». Παλιότερα, η «νταντά» χρησιμοποιείτο για την ψυχική σταθερότητα του παιδιού από την ηλικία των 0-5, τώρα χρησιμοποιείται για την στερέωση της γνωστικής του ανάπτυξης, με στερεότυπη και αναμασημένη, «συγκεκριμένη» γνώση.

Συμπερασματικά, το εκπαιδευτικό σύστημα σήμερα στη χώρα μας, είναι ένα κακοργανωμένο, πτωχό και πρόχειρο δίκτυο παροχής πληροφοριών, το οποίο ευνοεί και τρέφει την βαθμοθηρία, ευνοεί τα ήδη ευνοημένα παιδιά και αποκλείει τους αδυνάτους. Επιγραμματικά, αποπέμπει, απομακρύνει, καταστρέφει και «κακοποιεί» το ελεύθερο πνεύμα των μαθητών, εφόσον τους περιορίζει στα στενά πλαίσια της παπαγαλίας των σχολικών βιβλίων, απορρίπτοντας ως περιττή οποιαδήποτε άλλη γνώση εντός και εκτός σχολείου, την δημιουργικότητα των μαθητών, είτε αφορά την εξεύρεση νέων λύσεων στις θετικές επιστήμες, είτε αφορά την ενασχόληση με καλλιτεχνικές δραστηριότητες που εκλαμβάνονται ως εκτροχιασμός από την καθοδηγούμενη πορεία προς την υψηλή βαθμολογία. Αποτρέπει την καλλιέργεια της επικοινωνίας, της αλληλεγγύης και της κοινωνικοποίησης των παιδιών, επιβραβεύει τον ατομικισμό και καθιστά τους μαθητές σκληρούς και απόμακρους προς τους συνομηλίκους τους, αποστειρωμένους από το περιβάλλον και προκατειλημμένους απέναντι σε συμμαθητές, που δεν είναι ισάξιοί τους. Αποπέμπει την έκπτωση δεξιοτήτων ένταξης σε ομάδα συνομηλίκων (εγκοινωνισμός-εξατομίκευση), εμποδίζει την συναισθηματική αγωγή μπροστά στην επιτυχία των εξετάσεων και την υψηλή βαθμολογία, θέτει στο περιθώριο την συμπόνια προς τους μη ικανούς συμμαθητές, δεν ευνοεί την ανάπτυξη της συναισθηματικής νοημοσύνης, που συμβάλλει στην ωρίμαση και την ετοιμότητα του εφήβου ν' αντιμετωπίσει αργότερα τις προκλήσεις της ζωής του, δυσκολεύει την εκλέπτυνση της ερωτικής διαθεσιμότητας και της αντοχής στην ματαιώση, την ενίσχυση του φανταστικού και της υπεραναπλήρωσης. Όλα αυτά προϋποθέτουν την συναισθηματική αγωγή, την δημιουργικότητα, την επαφή με την ζωή, τους συνομηλίκους, τα ενδιαφέροντα, στοιχεία που τίθενται στο περιθώριο, όταν ο έφηβος, κλεισμένος σ' ένα δωμάτιο στις συγκεκριμένες σελίδες της συγκεκριμένης ύλης, αποβλέπει το αριστείο. Στερείται την στέρεη οργάνωση των συναισθημάτων χαράς, θυμού, αγάπης, συνύπαρξης. Στερεί τους εφήβους από την διαδικασία της αυτογνωσίας. Τα περισσότερα παιδιά, που είναι «θύματα» της βαθμοθηρίας οδηγούνται σε μια αυταπάτη, σε μια τεχνητή όαση, που θεωρούν ότι το κυνήγι των βαθμών είναι ο μοναδικός τρόπος που θα τους καταξιώσει. Αγνωούν, έτσι, τα

πραγματικά τους θέλω, που μπορεί να απέχουν ή και να συμβαδίζουν ελαφρώς με το παρωχημένο πλαίσιο του σχολείου. Δεν μαθαίνουν ν' ανακαλύπτουν τις δικές τους επιθυμίες, εφόσον αυτό που προσφέρει το σχολείο δεν καλλιεργεί αυτή την δυνατότητα και, φυσικά, η κατάκτηση υψηλής βαθμολογίας δεν επιτρέπει ν' ασχοληθεί ο μαθητής με γνώσεις και εμπειρίες που θα του εξασφαλίζουν την εσωτερική θέαση του εαυτού του. Επιπρόσθετα, δεν υπάρχει χρόνος για την διευθέτηση των αντικειμενοτρόπων σχέσεων και των ιδιαιτεροτήτων στην γνωσιακή συγκρότηση, την αντιληπτική ικανότητα, την αισθητική αγωγή και την κοινωνική ευαισθητοποίηση των εφήβων με όρους δημοκρατίας, ανεκτικότητας και φιλαλληλίας. Τελικά, το τωρινό εκπαιδευτικό σύστημα δεν διαθέτει τους όρους αξιολόγησης και δίκαιης αποτίμησης του πλούτου, που παράγει η εκπαίδευση και η παιδεία όλων των νέων εκπαιδευομένων και δεν μπορεί να εντάξει την διαδικασία αυτή ως προστιθέμενη αξία και υπεραξία στην ίδια την κοινωνία.

Μάρτιος 2011

«Βουλιάζει όποιος σηκώνει τις μεγάλες πέτρες.»

Γ. Σεφέρης, «Γυμνοπαιδιά»

«Το τελικό συμπέρασμα είναι ότι άμεσες και βαθιές διαρθρωτικές αλλαγές είναι απαραίτητες και επιτακτικές για την Ελλάδα. Η εφαρμογή τους θ' αποτρέψει την άμεση χρεοκοπία, που θα είχε τρομακτικές οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις

για την Ελλάδα και θα την απομάκρυνε από το ευρωπαϊκό γίγνεσθαι. Η άμεση υιοθέτηση και εφαρμογή των μεταρρυθμίσεων θα οδηγήσει την Ελλάδα σε τροχιά ανάπτυξης και ευημερίας. Ο ελληνικός λαός έχει υποφέρει πολύ τους τελευταίους είκοσι μήνες και οι μεταρρυθμίσεις αυτές θα δικαιώσουν τις θυσίες του⁵.»

Και τούτο ακόμη, «να ξεχωρίσεις/μια στιγμή ζωής, να ξεχωρίσεις/τον άνεμο που κλονίζει τα τριαντάφυλλα/και τα τριαντάφυλλα, στο μικρό περιβόλι/πέντε πήχες χώμα μια φούχτα γης/και τούτο προσπάθησε, θα 'λεγα/όχι καθόλου σαν είδος στοχασμού/αλλά σαν είδος ανάσας/δικής μου δικής σας, /ή καλύτερα σαν είδος μιας φωνής/άνεμος ή φωνή και διαβαίνει./Η θάλασσα που σε πήρε μακριά/και σε ξανάφερε στο γνώριμο λιμάνι/χαρίζοντας σου/την εφτάφωτη σιωπή μπροστά στη σκάλα/την ανεξίτηλη του μεσημεριού/ξέρει να σου εξηγήσει/τη Μεγάλη Παρασκευή και το Πάσχα⁶.»

Η Ελλάδα, το λίκνο της δημοκρατίας, κλονίζει τον πλανήτη. Όλος ο κόσμος παρακολουθούσε την Ελλάδα, καθώς το κοινοβούλιό της ψήφισε ένα διχαστικό πακέτο μέτρων λιτότητας, το οποίο θα μπορούσε να έχει κρίσιμες επιπτώσεις στο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα. Ίσως προκαλεί έκπληξη που αυτή η μικρή άκρη της χερσονήσου των Βαλκανίων συγκεντρώνει τόση προσοχή. Σκεφτόμαστε, συνήθως, την Ελλάδα ως την πατρίδα του Πλάτωνα και του Περικλή, με την πραγματική της σημασία να βρίσκεται βαθιά στην αρχαιότητα. Αλλά δεν είναι η πρώτη φορά που για να κατανοήσεις το μέλλον της Ευρώπης χρειάζεται να στραφείς μακριά από τις μεγάλες δυνάμεις στο κέντρο της ηπείρου και να κοιτάξεις προσεκτικά όσα συμβαίνουν στην Αθήνα.

Τα τελευταία 200 χρόνια η Ελλάδα ήταν στην πρώτη γραμμή της εξέλιξης της Ευρώπης. Στη δεκαετία του 1820, στη διάρκεια του αγώνα για την ανεξαρτησία από την Οθωμανική Αυτοκρατορία, η Ελλάδα έγινε ένα πρώιμο σύμβολο δραπέτευσης από τη φυλακή της αυτοκρατορίας. Για τους φιλέλληνες, η παλιγγενεσία της αποτελούσε τον πιο ευγενή αγώνα. «Στο μεγάλο πρωινό του κόσμου», έγραψε ο Σέλεϊ στο ποιημά του «Ελλάς», «το μεγαλείο της Ελευθερίας τινάχθηκε και έλαμψε!» Η νίκη θα σήμαινε τον θρίαμβο της ελευθερίας, όχι μόνο επί των Τούρκων, αλλά και επί όλων των δυναστών που κρατούσαν υπόδουλους τόσο πολλούς Ευρωπαίους. Γερμανοί, Ιταλοί, Πολωνοί και Αμερικανοί έτρεξαν να πολεμήσουν, υπό την

⁵ Μεταρρυθμίσεις ή χρεωκοπία, γράφουν οι Οικονομολόγοι, ΑΠΟΨΕΙΣ, Εφ.Καθημερινή 26/6/2011.

⁶ Απόσπασμα από το ποίημα : Γυμνοπαιδιά Γεώργιος Σεφέρης, 1946.

γαλανόλευκη σημαία της Ελλάδας, για χάρη της Δημοκρατίας. Και μέσα σε μια δεκαετία η χώρα κέρδισε την ελευθερία της.

Στη διάρκεια του 20ου αιώνα, ο ριζοσπαστικός νέος συνδυασμός της Συνταγματικής Δημοκρατίας και του Εθνικισμού, που ενσάρκωσε η Ελλάδα, εξαπλώθηκε στην ήπειρο και κορυφώθηκε στην «ειρήνη που τερμάτισε κάθε ειρήνη» στο τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, όταν τρεις αυτοκρατορίες, η Οθωμανική, εκείνη των Αψβούργων και η Ρωσική κατέρρευσαν και αντικαταστάθηκαν από έθνη-κράτη.

Μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, η Ελλάδα άνοιξε και πάλι τον δρόμο για το μέλλον της Ευρώπης. Μόνο που τώρα ήταν η σκοτεινή πλευρά της δημοκρατίας που βγήκε στο προσκήνιο. Σ' έναν κόσμο εθνικών κρατών, εθνοτικές μειονότητες, όπως ο μουσουλμανικός πληθυσμός της Ελλάδας και οι ορθόδοξοι χριστιανοί της Μικράς Ασίας ήταν μια συνταγή για διεθνή αστάθεια. Στις αρχές της δεκαετίας του 1920, Έλληνες και Τούρκοι ηγέτες αποφάσισαν ν' ανταλλάξουν τους μειονοτικούς πληθυσμούς τους, εκτοπίζοντας περί τα δύο εκατομμύρια Χριστιανούς και Μουσουλμάνους προς χάριν της εθνικής ομογένειας.

Η Ελληνο – τουρκική ανταλλαγή των πληθυσμών ήταν η μεγαλύτερη οργανωμένη μετακίνηση προσφύγων στην ιστορία μέχρι τότε και μοντέλο που οι ναζιστές και άλλοι θα το επικαλούνταν αργότερα, για να εκτοπίσουν ανθρώπους στην Ανατολική Ευρώπη, τη Μέση Ανατολή και την Ινδία. Είναι ειρωνικό, λοιπόν, που η Ελλάδα ήταν στην πρωτοπορία της αντίστασης στους Ναζιστές. Τον χειμώνα του 1940-41 ήταν η πρώτη χώρα που αντεπιτέθηκε αποτελεσματικά κατά των δυνάμεων του Άξονα, ταπεινώνοντας τον Μουσολίνι στον Ελληνο – ιταλικό πόλεμο, ενώ η υπόλοιπη Ευρώπη επευφημούσε την Ελλάδα. Και πολλοί χειροκρότησαν πάλι λίγους μήνες αργότερα, όταν ένας νεαρός αριστερός αντιστασιακός, ονόματι Μανώλης Γλέζος, σκαρφάλωσε στην Ακρόπολη ένα βράδυ μ' έναν φίλο του και κατέβασαν τη σημαία με την σβάστικα, που οι Γερμανοί είχαν πρόσφατα υψώσει. Σχεδόν 70 χρόνια αργότερα, η ελληνική αστυνομία θα έριχνε δακρυγόνα στον Μανώλη Γλέζο, ο οποίος διαδήλωνε κατά του προγράμματος λιτότητας.

Στο τέλος, η Ελλάδα υπέκυψε στην γερμανική κατοχή. Η κυριαρχία των Ναζιστών έφερε μαζί της την πολιτική κατάρρευση, την μεγάλη πείνα και, μετά την απελευθέρωση, την βύθιση της χώρας σ' έναν εμφύλιο πόλεμο ανάμεσα στις κομμουνιστικές και τις αντικομμουνιστικές δυνάμεις. Μόλις λίγα χρόνια μετά την ήττα του Χίτλερ, η Ελλάδα βρέθηκε ξανά στο επίκεντρο της ιστορίας, ως μέτωπο του

Ψυχρού Πολέμου. Το 1947 ο πρόεδρος των ΗΠΑ Χάρι Τρούμαν χρησιμοποίησε τον κλιμακούμενο εμφύλιο στην Ελλάδα, για να πείσει το Κογκρέσο να στηρίξει το Δόγμα Τρούμαν και την ειρηνική δέσμευση αμερικανικών πόρων για τον αγώνα κατά του Κομμουνισμού και την ανοικοδόμηση της Ευρώπης. Ανυψωμένη, ξαφνικά, σ' έναν διατλαντικό αγώνα, η Ελλάδα συμβόλιζε τώρα μια πολύ διαφορετική Ευρώπη, μία Ευρώπη που είχε αυτοκαταστραφεί, και που ο μόνος δρόμος εξόδου από την ανέχεια των μέσων της δεκαετίας του 1940 ήταν ως μικρότερος εταίρος της Ουάσινγκτον. Καθώς τα δολάρια άρχισαν να ρέουν, Αμερικανοί σύμβουλοι έλεγαν στους Έλληνες πολιτικούς τι να κάνουν και αμερικανικές βόμβες ναπάλμ έκαιγαν τα ελληνικά βουνά, καθώς οι κομμουνιστές αντάρτες τρέπονταν σε φυγή.

Η πολιτική και οικονομική ένωση της Ευρώπης υποτίθεται ότι θα έβαζε τέλος στις αδυναμίες και την εξάρτηση της διχοτομημένης ηπείρου. Και εδώ η Ελλάδα έγινε σύμβολο μιας νέας φάσης στην Ευρωπαϊκή Ιστορία. Η πτώση της στρατιωτικής δικτατορίας το 1974 δεν έφερε στη χώρα μόνο την πλήρη ένταξη σ' αυτό που θα γινόταν η Ευρωπαϊκή Ένωση. Προανήγγειλε, επίσης, (μαζί με τη μετάβαση της Ισπανίας και της Πορτογαλίας στην δημοκρατία την ίδια εποχή) το παγκόσμιο κύμα εκδημοκρατισμού της δεκαετίας του 1980 και του 1990, πρώτα στην Νότια Αμερική και την Νοτιοανατολική Ασία και μετά στην Ανατολική Ευρώπη. Και έδωσε στην Ευρωπαϊκή Ένωση την όρεξη για διεύρυνση και τη φιλοδοξία να εξελιχθεί από ένα μικρό κλαμπ πλούσιων δυτικοευρωπαϊκών κρατών σε φωνή για ολόκληρη την προσφάτως εκδημοκρατισμένη ήπειρο, η οποία εξαπλώθηκε κατά πολύ στο Νότο και την Ανατολή. Και, σήμερα, αφότου έσβησε η ευφορία της δεκαετίας του '90 και μια νέα ταπεινοφροσύνη χαρακτηρίζει τους Ευρωπαίους, ο κλήρος πέφτει και πάλι στην Ελλάδα ως χώρας, η οποία θα προκαλέσει τους ηγέτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και θα θέσει το ερώτημα: “ποιό θα είναι το μέλλον της Ευρωπαϊκής ηπείρου;”.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση υποτίθεται ότι θα ένωνε μια κατακερματισμένη Ευρώπη, ότι θα ενίσχυε τις δημοκρατικές της δυνατότητες και ότι θα μεταμόρφωνε την Ευρωπαϊκή ήπειρο σε μια ανταγωνιστική δύναμη στην παγκόσμια σκηνή. Είναι ίσως ταιριαστό που ένα από τα αρχαιότερα και πιο δημοκρατικά έθνη – κράτη της Ευρώπης βρίσκεται στην καινούργια εμπροσθοφυλακή, όσων θέτουν εν αμφιβόλω

όλα αυτά τα επιτεύγματα. Γιατί είμαστε όλοι μικρές δυνάμεις τώρα και για άλλη μια φορά η Ελλάδα πολεμάει στην πρώτη γραμμή του αγώνα για το μέλλον⁷.

Με την σύντομη αυτή αναδρομή στην σύγχρονη ιστορία μας, ο Μαρκ Μαζάουερ τοποθετεί την Ελλάδα στο κέντρο του κόσμου. Η Ελλάδα, με την πρόσφατη κρίση της, μεταφέρει το μήνυμα «Ποιο είναι το μέλλον;», όπως το ίδιο έκανε στις αρχές του 19ου αιώνα με τη δημιουργία του ελληνικού έθνους- κράτους, το ίδιο και μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο με την κατάρρευση των μεγάλων αυτοκρατοριών, το ίδιο και μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, όταν ο Ελληνικός Εμφύλιος βοήθησε στην ψήφιση του Δόγματος Τρούμαν. Ας αφήσουμε κατά μέρος την ικανοποίηση που μπορεί να αισθάνεται ο οποιοσδήποτε όταν αισθάνεται ουραγός, κάτι σαν μαύρο πρόβατο, και κάποιος σοβαρός ιστορικός τον αναδεικνύει σε πρωταγωνιστή. Ας αφήσουμε κατά μέρος και την ιδιότυπη λογική της επιχειρηματολογίας: είναι λίγο ως πολύ σαν κάποιος φιλόσοφος να εξηγεί στον άρρωστο γέροντα πως είναι πρωτοπόρος, μιας και αυτός δείχνει σ' όλους τους υπόλοιπους τον δρόμο. Έφτασε πρώτος εκεί όπου οι άλλοι, κατ' ανάγκη, θα ακολουθήσουν.

Και ας δούμε τι σημαίνει για μας τους Έλληνες ο κεντρικός ρόλος που, κατά τον Μαζάουερ, έχουμε κατά καιρούς αναλάβει να παίζουμε. Ακόμη κι αν προσπεράσουμε το υβριδικό κράτος που δημιουργήθηκε τον 19ο αιώνα, δεν μπορούμε να προσπεράσουμε ούτε τη Μικρασιατική Καταστροφή, ούτε τον Εμφύλιο, ο οποίος, μπορεί να άνοιξε τον δρόμο για το Δόγμα Τρούμαν, την Ελλάδα, όμως, την γέμισε ανθρώπινα ερείπια, τα οποία για να ξανασταθούν στα πόδια τους, χρειάστηκαν μερικές δεκαετίες. Όσο για την σημερινή κρίση, είμαι μάλλον βέβαιος ότι η συντριπτική πλειονότητα των πολιτών αυτής της χώρας θα προτιμούσαν να μη βρίσκονται «στην πρώτη γραμμή για το μέλλον». Θα προτιμούσαν την ηρεμία των παρασκηνίων, όπου οι κομπάρσοι μαζεύονται περιμένοντας να περάσει η δραματική πόρα των πρωταγωνιστών, για να κάνουν το απόκεντρο πέρασμα τους πριν επιστρέψουν σπίτι τους, ξέροντας ότι, με τη συμμετοχή τους στην παράσταση, έβγαλαν τη δόση του στεγαστικού τους.

Είναι θέμα οπτικής γωνίας. Και οι μεγάλες στιγμές της Ιστορίας πάντα, λίγο ως πολύ, κατ' αυτόν τον τρόπο γράφονταν. Το εργαστήριο της ζωής δεν ήταν ποτέ εύκολη υπόθεση και σπανίως ενέπνεε αισιοδοξία. Σε αντίθεση με το εργαστήριο του

⁷ «Η Ελλάδα, το λίκνο της δημοκρατίας, κλονίζει τον πλανήτη», γράφει ο Μαρκ Μαζάουερ, , δημοσίευση στο ΒΗΜΑ –The New York times 30/6/2011

ιστορικού, ο οποίος, διακρίνοντας την προοπτική, με γνώμονα τις γενικές γραμμές, αισιοδοξεί πως, ότι κι αν γίνει, η αφήγηση θα προχωρήσει ένα βήμα μπρος. Μιας και, όπως η δημοκρατία δεν έχει αδιέξοδα, έτσι και η Ιστορία δεν γυρίζει πίσω.

Είναι και θέμα φιλελληνισμού. Γιατί κανείς δεν μπορεί να αμφισβητήσει τον φιλελληνισμό του Μαρκ Μαζάουερ. Όμως, όπως στο Μεσολόγγι άλλα έβλεπε ο λόρδος Βύρων και άλλα οι πολιορκημένοι Μεσολογγίτες, έτσι και τώρα εκείνος βλέπει ένα κέντρο εκεί που εμείς αισθανόμαστε απόκεντρο.

Ας υποθέσουμε ότι, όσο και αν αυτό φαίνεται απίθανο, αποκαλύπτεται ξαφνικά πως κάπου στην Ευρωζώνη υπάρχει κάποια άλλη χώρα περίπου το ίδιο χρεωμένη και διεφθαρμένη με τη δική μας. Ας υποθέσουμε πως σ' αυτήν την χώρα όλες οι εξουσίες βρίσκονται στα χέρια μιας κλεπτοκρατίας, στα χέρια μιας οικονομικής και πολιτικής ολιγαρχίας που ιδιοποιείται όλο τον πλούτο της χώρας. Πώς, ενώ οι σκληρά εργαζόμενοι αυτής της χώρας σηκώνουν το άχθος της λιτότητας, οι εφημερίδες είναι πλημμυρισμένες από σκανδαλώδεις αποκαλύψεις για «εισοδηματίες» επιχειρηματίες και πολιτικούς με εκατομμύρια ευρώ σε εξωχώριους φορολογικούς παραδείσους. Πώς αυτοί οι κλεπτοκράτες απέκτησαν αμύθητα πλούτη, όταν οι πλεονέκτες ευρωτραπεζίτες άρχισαν να μοιράζουν εξαιρετικά χαμηλότοκα δάνεια. Πώς, όταν η χώρα τους έφτασε στα πρόθυρα της χρεοκοπίας και τους ζήτησε λεφτά, αυτοί είπαν: να βαρέσετε κανόνι, το ίδιο μας κάνει (αφού ακόμη και με την έξοδο της χώρας από το ευρώ, τα δικά τους ευρώ που βρίσκονται στο εξωτερικό θ' αποκτούσαν πολύ μεγαλύτερη αξία από το νέο εθνικό νόμισμα). Πώς αυτοί οι κλεπτοκράτες γνώριζαν από την αρχή πως μπορούσαν να παίξουν με το σύστημα και μόλις θα κινδύνευε η χώρα, αυτοί θα έσπευδαν να σώσουν το ευρώ. Και πώς έπαιζαν αυτό το παιχνίδι τόσο άπογα που θα του άξιζε βραβείο ωραιότητας, όπως σε μια εξαιρετικά παρτίδα σκάκι.

Ας υποθέσουμε πως οι ευρωπαϊκές τράπεζες έπαιζαν και αυτές ένα παρόμοιο παιχνίδι. Πώς γνώριζαν καλά το διεφθαρμένο ιστορικό της χώρας; Πώς γνώριζαν, επίσης, από την αρχή ότι είχαν στο χέρι τους ευρωκράτες και την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα; Αν τα χρέη αυτής της χώρας προς τους τραπεζίτες θα απειλούσαν την ευρωζώνη, θα έσπευδαν να σώσουν αυτούς, αφού μόλις θα κινδύνευε μια χώρα αυτοί θα έσπευδαν να σώσουν το ευρώ. Και πώς έπαιζαν αυτό το παιχνίδι τόσο άπογα, που θα του άξιζε βραβείο ωριμότητας, όπως σε μια παρτίδα σκάκι. Πώς ήταν βέβαιες ότι οι ευρωκράτες και η ΕΚΤ θα ενέκρινε απανωτά πακέτα «διάσωσης», συνοδευόμενα από προγράμματα λιτότητας, μολονότι είχαν

πλήρη επίγνωση πως δεν είχαν πολλές πιθανότητες επιτυχίας⁸. Και πώς, με δυο λόγια, όλα αυτά τα προγράμματα δεν ήταν παρά προσχηματικά, ένα προπέτασμα καπνού για μια πρωτοφανή μεταφορά πλούτου από τους εργαζομένους της χώρας στους κλεπτοκράτες και τις τράπεζές τους.

Ας υποθέσουμε πως αυτό το παιχνίδι αργά ή γρήγορα θα πάρει ένα τέλος. Οι εργαζόμενοι αυτής της χώρας θ' αντιληφθούν ότι έχουν μπροστά τους δυο δρόμους: είτε να τελειώσουν, σαν από θαύμα, την παρτίδα, αρνούμενοι να πληρώσουν αυτοί χρέη που δεν είναι δικά τους, είτε να περιμένουν, ώσπου οι ευρωκράτες ν' αποφασίσουν κάποτε, σαν από θαύμα, ν' απαρνηθούν την φύση τους και να σταθούν στο πλευρό τους. Και πως, τελικά, οι εργαζόμενοι γνωρίζουν, όσο και αν είναι ένα θαύμα απίθανο, ποιο από τα δυο αυτά θαύματα είναι πιθανότερο⁹.

*«Σκύψε αν μπορείς στη θάλασσα τη σκοτεινή ξεχνώντας
τον ήχο μιας φλογέρας πάνω σε πόδια γυμνά
που πάτησαν τον ύπνο σου —στην άλλη ζωή βυθισμένη.
Γράψε αν μπορείς στο τελευταίο σου όστρακο
τη μέρα τ' όνομα τον τόπο
και ρίξε το στη θάλασσα για να βουλιάζει.
Βρεθήκαμε γυμνοί πάνω στην αλαφρόπετρα
κοιτάζοντας τα αναδύμενα νησιά
κοιτάζοντας τα κόκκινα νησιά να βυθίζουν
στον ύπνο τους, τον ύπνο μας.
Εδώ βρεθήκαμε γυμνοί κρατώντας
τη ζυγαριά που βάραινε κατά το μέρος της αδικίας.
Φτέρνα της δύναμης, θέληση ανίσκιωτη
λογαριασμένη αγάπη
στον ήλιο του μεσημεριού σχέδια που ωριμάζουν,
δρόμος της μοίρας με το χτύπημα της νέας παλάμης
στην ωμοπλάτη·
στον τόπο που σκορπίστηκε δεν αντέχει
στον τόπο που ήταν κάποτε δικός μας
βουλιάζουν τα νησιά σκουριά και στάχτη.*

⁸ Κέντρο απόκεντρο, ΑΝΟΡΘΟΔΟΞΙΑ, γράφει ο Τάκης Θεοδωρόπουλος, Εφ. ΤΑ ΝΕΑ, 4/7/2011

⁹ «Δρόμοι», γράφει ο Ρούσσοσ Βρανάς, Εφ.ΤΑ ΝΕΑ, 4/7/2011.

*Βωμοί γκρεμισμένοι
 κι οι φίλοι ξεχασμένοι
 φύλλα της φοινικιάς στη λάσπη.
 Άφησε τα χέρια σου αν μπορείς, να ταξιδέψουν
 εδώ στην κόχη του καιρού με το καράβι
 που άγγιζε τον ορίζοντα.
 Όταν ο κύβος χτύπησε την πλάκα
 όταν η λόγχη χτύπησε το θώρακα
 όταν το μάτι γνώρισε τον ξένο
 και στέγνωσε η αγάπη μέσα σε τρύπιες ψυχές·
 όταν κοιτάξεις γύρω σου και βρίσκεις κύκλο τα πόδια θερισμένα
 κύκλο τα χέρια πεθαμένα
 κύκλο τα μάτια σκοτεινά· όταν δε μένει πια ούτε να διαλέξεις
 το θάνατο που γύρευες δικό σου,
 ακούγοντας μια κραυγή ακόμη και του λύκου την κραυγή,
 το δίκιο σου· άφησε τα χέρια σου αν μπορείς να ταξιδέψουν
 ξεκόλλησε απ' τον άπιστο καιρό και βούλιαζε,
 βουλιάζει όποιος σηκώνει τις μεγάλες πέτρες»¹⁰.*

Economic default, social anomia, personal trauma. Να φροντίσουμε την ταυτότητά μας, με αντιδάνειο την επαναδιατύπωση του νοήματος των λέξεων, δηλαδή την επανασύνδεση με το νόημα της ζωής μας στην Ελλάδα, με την αξιοπρέπειά μας. Μπροστά στον επικείμενο κίνδυνο της οριστικής διάλυσης του κοινωνικού ιστού και της ψυχικής κατάρρευσης των ανθρώπων στην Ελλάδα, ας εστιάσουμε στην διευθέτηση της πολιτικής επικοινωνίας, την επαφή με την κοινωνική πραγματικότητα και την κατανόηση της ανθρώπινης κατάστασης. Κάθαρση από το αρνητικό, δηλαδή την αυτοκαταστροφή, την επιθετικότητα, την βία, το θυμό και την αποθάρρυνση. Είσοδος στην Θετικότητα με Θυσιαστικότητα, Ελπίδα, Κοινοτικό Πνεύμα, Ενεργοποίηση της πίστης στην Κοινωνική Συνοχή, την ενεργό Εμπιστοσύνη και τον Θεσμικό Σεβασμό.

¹⁰ Σαντορίνη Α', «Γυμνοπαιδιά», Γεώργιος Σεφέρης, 1946.

Ιούλιος 2011

Αντοχή στη ματαιώση: Η κρίση είναι μια δυσκολία αλλά είναι ταυτόχρονα και μια διέξοδος.

Υπάρχει μια αλλαγή του κλίματος στην κοινωνία. Υπάρχει μια διάχυτη ανησυχία για τα δρώμενα του παρόντος και του προσεχούς μέλλοντος. Υπάρχει μια διάχυτη ανησυχία ότι η κατάσταση αυτή θα συνεχιστεί. Κανείς δεν ξέρει πότε και πώς θα εξέλθουμε απ' αυτή την κρίση, που επικρατεί στην οικονομική ζωή και την κοινωνία. Είναι προφανές ότι η οικονομική ύφεση, η επαγγελματική ανασφάλεια, η ανεργία των νεώτερων, κυρίως, ανθρώπων, η μείωση των εισοδημάτων και η

κοινωνική ένταση δημιουργούν μεγάλα προβλήματα, στην καθημερινότητα, τόσο στο καθημερινό *modus vivendi*, όσο και στον προγραμματισμό του μέλλοντος, για όλους τους νέους ανθρώπους και για τους μεγαλύτερους. Υπάρχει ένας διάχυτος φόβος, ένα αίσθημα άγχους. Δεν μπορούμε να το πούμε αντίδραση γενικευμένου άγχους με την έννοια την ψυχιατρική. Άγχος είναι η αντίδραση σ' έναν ακαθόριστο φόβο. Ο φόβος τώρα είναι συγκεκριμένος, επομένως, το άγχος είναι φοβική αντίδραση αποφυγής της κοινωνικής αποσάρθρωσης. Έτσι είναι η κοινωνική εμπειρία. Βιώνεται ως κοινωνική αναταραχή και αποδιοργάνωση και αυτό που φαίνεται να λανθάνει γύρω μας είναι η αποσάρθρωση του κοινωνικού ιστού και η λογική «ο καθένας για τον εαυτό του» και «Ὁ σῶζων ἑαυτὸν σωθήτω», η διάλυση κάθε έννοιας δεσμού κοινωνικής αλληλεγγύης, που τουλάχιστον σε μια παραδοσιακή κοινωνία με νεωτερικά χαρακτηριστικά, όπως η Ελληνική, είχε και έχει δεσμούς μεταξύ των ανθρώπων. Φαίνεται ότι το ένστικτο της αυτοσυντήρησης πολύ συχνά οδηγεί τους ανθρώπους ν' απομακρύνονται ο ένας από τον άλλο, αυτό είναι ένα διάχυτο συναίσθημα ότι όλοι είναι συγκρατημένοι, όλοι είναι απόμακροι, όλοι προσέχουν τί λένε, προσέχουν πάρα πολύ τί κάνουν, είναι περιοριστικοί στις συμπεριφορές από τις δαπάνες μέχρι τα ανοίγματα, από τα γλέντια μέχρι τα ταξίδια, από τις εξόδους μέχρι την έκφραση των συναισθημάτων. Υπάρχει μια περιστολή και της συναισθηματικής έκφρασης.

Από την πλευρά της ψυχιατρικής δεν είναι τόσο ανησυχητικά τα πράγματα, γιατί σε περιόδους κρίσης μπορούν να υπάρχουν σωματικά συμπτώματα, μπορεί να υπάρχει επίταση κάποιων καταθλιπτικών συμπτωμάτων και, πιθανόν, αύξηση των αυτοκτονιών, αύξηση του ποσοστού των ανθρώπων που οδηγούνται σε αδιέξοδο, αύξηση των αντικοινωνικών συμπεριφορών, ενδεχομένως της χρήσης οινόπνευματών ποτών, της χρήσης άλλων παράνομων ουσιών, αύξηση των περιστατικών βίας και των καταστάσεων που αγγίζουν την παραβατικότητα, είτε μέσα στην οικογένεια, είτε στην κοινωνία. Τα φαινόμενα της βίας παρατηρούνται στο επίπεδο των κοινωνικών διεκδικήσεων, τα οποία ξεκινούν από πολιτικά κίνητρα, αλλά, αναμφίβολα, συνδέονται με την ψυχική κατάσταση των ανθρώπων, που συχνά μπορεί να χαρακτηριστεί ως έκρηξη, απόγνωση, επιθετικότητα. Θα πρέπει να επισημανθεί ότι επιχειρείται η κατασκευή μιας κοινωνίας βυθισμένης στην κατάθλιψη και τα ψυχοφάρμακα. Αυτό είναι ευτυχώς λάθος μέγα.

Στον πόλεμο κανείς δεν πονάει, αλλά μάχεται. Η επιχειρούμενη ψυχιατρικοποίηση της κρίσης μέσω του διπλού μηχανισμού επίθεσης στους πολίτες πρέπει να εντοπισθεί και ν' αντιμετωπισθούν οι προπαγανδιστές. Το πρώτο σκέλος

της επίθεσης περιλαμβάνει την πρόταση «πρέπει όλοι αδιακρίτως να υποφέρετε, να εξαθλιωθείτε, να πονέσετε». Και το δεύτερο σκέλος της επίθεσης ολοκληρώνεται με την κατασκευή «Δεν πρόκειται να γλυτώσει κανείς από την κατάθλιψη, το άγχος, ίσως, την τρέλα ή την αυτοκτονία. Όλοι γύρω σας είναι άρρωστοι. Μην ελπίζεις τίποτα από κανένα άνθρωπο. Η κρίση θα τσακίσει το νευρικό σύστημα στους πάντες».

Έτσι, ίσως, εξηγείται η ανατροφοδότηση της κρυμμένης επιθετικότητας με όρους πολλαπλασιαστικούς. Στους Έλληνες είναι πολύ προσφιλή τα συναισθήματα της επιθετικότητας. Χειριζόμαστε πολύ εύκολα την επιθετικότητα στην δημόσια εκφορά μας και στις δημόσιες συναλλαγές μας, δυσκολευόμαστε να την εκπολιτίσουμε και σ' αυτό δεν μας βοηθά κανένας, ούτε η οικογένεια, ούτε το σχολείο, ούτε η πολιτεία, ούτε οι θεσμοί, ούτε η τηλεόραση. Γι' αυτό τον λόγο, η επιθετικότητα εξακολουθεί να παραμένει κυρίαρχο στοιχείο στην ελληνική κουλτούρα, τόσο σε επίπεδο κοινωνικής συνδιαλλαγής, αλλά και στην οργάνωση της ψυχικής μας ζωής. Αυτό το γεγονός είναι ένα ανησυχητικό σημάδι. Αναρωτιόμαστε πού θα κατευθυνθεί και πού θα καταλαγιάσει αυτή η επιθετική φόρτιση. Η επιθετικότητα χρειάζεται αυτοέλεγχο, χρειάζεται θεσμική προστασία, χρειάζεται καλλιέργεια, χρειάζεται μετουσίωση, χρειάζεται θωράκιση, χρειάζεται παροχέτευση ή διοχέτευση σ' άλλες δημιουργικές κατευθύνσεις ή σ' άλλες κοινωνικές συμπεριφορές, πολύ πιο χρήσιμες και πολύ πιο γόνιμες. Υπεύθυνη για την έξαρση της επιθετικότητας είναι προφανώς και η κρατούσα κοινωνική κατάσταση, για την οποία, αναμφίβολα, ευθύνεται η «κρατούσα κυβερνητική εξουσία», που βιώνεται ξανά ως αποδιοργανωτικός και αποσταθεροποιητικός παράγοντας, αλλά και η απουσία των ενδιάμεσων θεσμών, που όταν λειτουργούν δημοκρατικά, αξιοκρατικά και ισότιμα, συντηρούν τις υγιείς και ανοιχτές ανθρώπινες σχέσεις και τις συγκρατούν. Θεσμοί, όπως η δικαιοσύνη, το πανεπιστήμιο, η οικογένεια, το σχολείο συγκρατούν τους ανθρώπους και τους δίνουν ένα νόημα και μια κατεύθυνση ζωής. Ο καθένας το προσωποποιεί και το κάνει πράξη στα πλαίσια του αξιακού του συστήματος και των οραμάτων που έχει.

Θα πρέπει να περιμένουμε μια μαζική έκρηξη από πλευράς του κόσμου, επειδή πέρασε ένα καλοκαίρι, που οι περισσότεροι δεν ξεκουράστηκαν, ενώ βρισκόμαστε ήδη στο φθινόπωρο, που άρχισε με δυσκολίες και αναμένουμε έναν χειμώνα ακόμη πιο δύσκολο; Στις μέρες που ζούμε, έτσι όπως οργανώνονται τα πράγματα στο επίπεδο της κοινωνικής συμπεριφοράς, περισσότερο ψυχρόπολεμικό θα είναι το κλίμα, με κρυμμένες επιθετικές συμπεριφορές μεταξύ των εκπροσώπων της εξουσίας, αλλά και των άλλων ομάδων που συμμετέχουν στο παιχνίδι της αντιπαλότητας και

της αντιπαράθεσης. Το κλίμα θα είναι ψυχροπολεμικό, δηλαδή θα εμπεριέχει κινήσεις επιθετικές, κινήσεις απόκρουσης, κινήσεις προετοιμασίας και αντιπερισπασμού, δολιοφθορές, παθητικο-επιθετικές και ύπουλες, κρυμμένες συμπεριφορές, παθητική επιθετικότητα με χαρακτηριστικό την απομάκρυνση κάθε θετικού ανθρώπινου στοιχείου από το ενεργητικό κομμάτι της ζωής της εργασίας, των διαπροσωπικών σχέσεων και των κοινωνικών συναλλαγών. Ψυχρός και όχι θερμός πόλεμος, που θα θύμιζε μια κοινωνική έκρηξη, όπως ο Μάης του 68, ή άλλες μεγάλες εξεγέρσεις, που οδήγησαν σε ραγδαίες και σημαντικές αλλαγές του κοινωνικού σκηνικού, όπως έγινε στην Δυτική Ευρώπη. Τα επεισόδια θα είναι μεμονωμένα, οι κοινωνικές εντάσεις θα είναι μεμονωμένες και εστιακές, θα κατασβένονται εύκολα, αλλά η αντιπαράθεση δεν θα υποχωρεί και θ' αναδιοργανώνεται.

Ζούμε σε μια κοινωνία εντελώς κατακερματισμένη. Μια διάχυτη κοινωνική έκρηξη είναι αδιανόητη αυτήν την στιγμή, γιατί για να γίνει μια διάχυτη κοινωνική έκρηξη πρέπει να υπάρχει μια καθολική ευαισθητοποίηση, μια καθολική συγκίνηση, η οποία δεν υπάρχει. Είμαστε εντελώς κατακερματισμένοι και όλοι συγκινούμεθα με διαφορετικά πράγματα. Δυστυχώς, σ' αυτή την φάση που ζούμε, κάποιοι χαίρονται απίστευτα και δεν λυπούνται καθόλου για το θέμα της κοινωνικής αδικίας που επισυμβαίνει τόσο έντονα στην Ελλάδα σήμερα. Δεν υπάρχει θέμα κοινωνικής έκρηξης, γιατί δεν υπάρχει καθολική συγκίνηση, όπως δεν υπάρχει ένα καθολικό τραγούδι που να ενώνει, δεν υπάρχει κανένα καθολικό και κοινωνικό όραμα που να ενώνει. Επομένως, οι αντιπαραθέσεις θα συνεχίζονται, θα είναι εστιακές, θα είναι συγκριμένες, θα εντάσσονται σ' ένα ψυχροπολεμικό κλίμα, θα έχουν το χαρακτήρα του «αντάρτικου» και του ανορθόδοξου κοινωνικού πολέμου, θα έχουν το χαρακτήρα της κοινωνικής δολιοφθοράς, όπως η άρνηση εργασίας στο δημόσιο τομέα, και όχι μιας καθολικής μετωπικής έκρηξης. Επιπλέον, η καθολική μετωπική έκρηξη χρειάζεται και ηγεσία, μια φωτισμένη ηγεσία που να συγκινεί και να ενώνει. Το συναίσθημα θέλει και μια ηγεσία να το πυροδοτήσει, θέλει και κάποιες ιδέες να το προωθήσουν, κάτι τέτοιο δεν φαίνεται. Όλοι μας, εκόντες- άκοντες, συντηρούμε αυτήν την κατάσταση, γεγονός που είναι εξαιρετικά δύσκολο. Το αίτημα είναι να βρεθούμε ο ένας δίπλα στον άλλον.

Βλέπω με ενδιαφέρον ότι στις κοινωνικές συμπεριφορές, αρχίζει μια δοκιμαστική επαφή και μια δοκιμαστική συζήτηση ξανά. Πέρα από τα παλαιά στερεότυπα της κομματικής ταυτότητας, όπου οι άνθρωποι υποτίθεται ότι συνεννοούντο, σήμερα οι άνθρωποι αναζητάνε περισσότερες αλήθειες για να συνεννοηθούν και να σταθούν

ο ένας δίπλα στον άλλον. Αυτό θυμίζει παλαιότερες εποχές και καταστάσεις, ίσως την κατοχή, ίσως την περίοδο πριν το τέλος της δικτατορίας. Δεν θέλω να κινδυνολογήσω. Οι άνθρωποι και τότε, όπως και τώρα, είναι επιφυλακτικοί, είναι φοβισμένοι στις επιλογές τους, είναι φοβισμένοι, ακόμη και στο να εκφράσουν πολύ θερμά και με διάρκεια την αγανάκτηση τους. Επομένως, προσπαθούν να συνεννοηθούν μ' έναν τρόπο επιφυλακτικό, προσπαθούν ν' αποκτήσουν πιο ξεκάθαρες θέσεις, να θίξουν πιο ουσιαστικά θέματα και μέσα απ' αυτά να βρουν λύσεις. Δεν μπορεί να το διαχειριστεί αυτό ο καθένας μόνος του. Χρειαζόμαστε την επαναπροσέγγιση των ανθρώπων, την αναβίωση της καθημερινής επαφής με την οικογένεια, την γειτονιά, την κοινωνία, την πολυκατοικία, με τους ανθρώπους που έχουμε ξεχάσει, τους συγγενείς μας. Να ξαναλειτουργήσει το τηλέφωνο πραγματικά και το διαδίκτυο, όχι μόνο το Facebook, να ξαναλειτουργήσουν τα κοινωνικά δίκτυα, τα παλιά και τα καινούρια, έτσι ώστε να βρεθούμε κοντά και να συνεννοηθούμε, στα σοβαρά, στα ουσιαστικά θέματα και όχι στα καταναλωτικά, στα θέματα της μόδας και στα ψευδεπίγραφα, που προβάλλει η τηλεόραση και συντηρεί η προπαγάνδα και η χειραγώγηση. Άλλωστε, η οικονομική χρεοκοπία και η κρίση, κατά τον Χρήστο Γιανναρά, δεν είναι τεχνικό διαχειριστικό πρόβλημα, *«είναι οργανικό σύμπτωμα κοινωνικής παρακμής, απώλειας «νοήματος» της συνύπαρξης, της μετοχής σε κοινωνία σχέσεων, σε χαρά του ανήκειν. Μια συλλογικότητα παρακμάζει, όταν ο άσχετος, ο χωρίς νόημα ζωής, βίος εξαναγκάζει σε πληθωρισμό ιδιοτέλειας, σε παραίτηση από την δημιουργία, σε χρησιμοθηρική αποκλειστικά εκδοχή της παραγωγικότητας. Τα πραγματικά αίτια της οικονομικής κρίσης είναι η υποβάθμιση των απαιτήσεων για ποιότητα ζωής, η υποκατάσταση της δημιουργικότητας του ανθρώπου από την ηδονιστική-εργαλειακή χρησιμοθηρία και την καταναλωτική βουλιμία, η έλλειψη της άμιλλας, του σεβασμού για τον άλλο και της δημοκρατίας»*. Ελευθερία, Ισότητα, Αδελφότητα, Κοινωνική Αλληλεγγύη. Αυτή η κριτική προσέγγιση εμπεριέχει, ταυτόχρονα, και τις υποδείξεις για την αντοχή και την αντιμετώπιση της κρίσης.

Υ.Γ. Σχολιάζεται ένθεν κακείθεν το αστεϊάκι ότι «όλοι δουλεύουν για τους ψυχιάτρους» και ότι «όλοι εκεί θα καταλήξουν». Πιστεύω ότι πρόκειται περί οργανωμένης προπαγάνδας και κακόγουστης φάρσας, που ανέλυσα στο κείμενο. Όσο όμως επαναλαμβάνεται, στο τέλος μπορεί και να γίνεται πιστευτή από λίγους ή από τους επιρρεπείς. Η πλειοψηφία των θεραπειών στο χώρο της ψυχικής υγείας, τόσο του δημοσίου, όσο και του ιδιωτικού τομέα, όχι μόνο προσπαθούν επιστημονικά και ανθρώπινα για την αποκατάσταση των ψυχικών διαταραχών και την προαγωγή της

ψυχικής υγείας των ανθρώπων γύρω μας, αλλά και για την εξάλειψη των κοινωνικών αιτίων που τις προκαλούν τις ψυχικές διαταραχές, σε συνθήκες κοινωνικής ανομίας.

Σεπτέμβριος 2011

Προσδοκία για τον νέο χρόνο: Να ξαναβρούμε την αυθεντικότητά μας.

Η οικονομική και πολιτική κρίση στην χώρα μας εδραιώνεται για τα καλά και οδηγεί τους Έλληνες στην καταθλιπτική θέση, όχι στην απόγνωση και μακριά από την πολιτική, όχι, όμως, από την κοινωνία. Η παραπληροφόρηση και η προπαγάνδα θριαμβεύουν. Παρά την υψηλή αποδοχή της «ανακουφιστικής» κυβέρνησης Παπαδήμου, ουσιαστικά, δεν έχουμε κλασική κυβέρνηση με πολιτική και κοινωνική

ευθύνη, αλλά μια ομάδα «ορκωτών λογιστών», που ισοσκελίζουν οικονομικά μεγέθη, ανακατασκευάζουν στατιστικά στοιχεία και αποκαθιστούν τους παλιούς αριθμούς, για την πραγματικότητά μας, με νέους. Αναμφίβολα, η ζωή όλων μας περνάει από έναν νέο εθνικό «οικονομικό» προϋπολογισμό, περιοριστικού τύπου, που καθορίζει τον μισθό ή την σύνταξη, την κατασκευή των οδικών αξόνων, την εργασία και την απασχόληση, την συνταγογράφηση των φαρμάκων, την διεκπεραίωση των υποχρεώσεων του κοινωνικού κράτους πρόνοιας, που απειλείται με περιστολή, κατάρρευση ή και κατάργηση. Οργή, ανησυχία, φόβος, απαισιοδοξία και τα συναισθήματα του αρνητικού φάσματος είναι τα τρέχοντα κυρίαρχα συναισθήματα των πολιτών, ιδιαίτερα στα αστικά κέντρα.

Ως πολίτες, παρότι αμφισβητούμε τα κόμματα εξουσίας, είμαστε αποφασισμένοι για τον Ευρωπαϊκό προσανατολισμό της χώρας μας, λίγο έως πολύ νομιμόφρονες και πειθαρχημένοι, οπωσδήποτε αισιόδοξοι για τις μεταρρυθμίσεις που δεν διαπράττονται, σκεπτικιστές, ταυτόχρονα, για την ευρωζώνη και την συνοχή της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Από την άλλη πλευρά, φαίνεται ότι υπάρχει αναμονή, τάση δημιουργίας και ανανέωσης, ανάγκη για δημιουργική εργασία, επιθυμία για καθολική δικαιοσύνη και συλλογική-εθνική προκοπή, συζήτηση για σοβαρά ανθρώπινα θέματα, αγωνία για το μέλλον, αναζήτηση έγκυρης ενημέρωσης και οπωσδήποτε αντίσταση στην ανευθυνότητα και την υποτίμηση της νοημοσύνης και της ιστορίας μας.

Τα Γιάννενα αντέχουν στωϊκά την κρίση. Στην ενδοχώρα αρχίζει η εξυπηρέτηση των επισκεπτών στους ταξιδιωτικούς προορισμούς με τα Ζαγοροχώρια να μετατρέπονται σε τόπο αναψυχής πλέον των πλουσίων. Τα μεσαία στρώματα και οι νέοι ημιαπασχολούμενοι μαζί με τους συνταξιούχους μαζεύουν τις ελιές τους στα χωριά τους και απολαμβάνουν την συλλογικότητα της εργασίας σ' ένα ηλιόλουστο και ήρεμο από την εγκατάλειψη τοπίο στην ελληνική ύπαιθρο. Το ύστερο φθινόπωρο του 2011 και η αρχή του χειμώνα βρίσκουν την Ελλάδα μελαγχολική, αλλά ηλιόλουστη, ζεστή, ξηρή, κοινωνικά πιο ήσυχη και πιο συνεκτική από ποτέ.

Ευτυχώς ή δυστυχώς, οι μεγάλες αφηγήσεις πολιτικών και των φιλοσόφων τέλειωσαν από καιρό και απαιτείται αναψηλάφιση των πρωταρχικών προταγμάτων, που θα στεριώσουν και θα πλοηγήσουν ανθρώπους, ομάδες, σύνολα και κοινωνίες. Απολαμβάνουμε τα επιτεύγματα της τεχνολογίας και τα απομεινάρια της ευμάρειας των δανεικών ή των δεδουλευμένων. Η Ελλάδα «βάλλεται» πανταχόθεν, οι Έλληνες λοιδορούνται, αλλά το εσωτερικό μέτωπο αντέχει εντυπωσιακά. Ίσως, επειδή το

ευνοιοκρατικό και διχαστικό κράτος απέχει και οι πολίτες συννενοούνται καλύτερα. Ίσως, επειδή η διαμεσολάβηση των πολιτικών υπολείπεται, λόγω της ανυποληψίας των περισσοτέρων και οι άνθρωποι προσέρχονται πιο αφτιασίδωτοι και, επομένως, πιο ελεύθεροι στις κοινωνικές τους συμπεριφορές και εκζητήσεις. Η υποχώρηση του κύρους της αμόρφωτης, πλειοψηφικά, πολιτικής ελίτ, η απουσία της κρατικής παρέμβασης στις συναλλαγές των πολιτών και η αντοχή της κοινωνίας παρά τα αντιθέτως θρυλούμενα αποτελούν τα νέα δεδομένα που βιώνουμε στις μέρες μας. Οντως έχει έλθει το πλήρωμα του χρόνου για ένα νέο κοινωνικό συμβόλαιο σύντομο, σαφές, εμπειρικό, που θα συμπυκνώσει τα άγραφα και τα καταγεγραμμένα του ατομικού, κοινωνικού, συλλογικού, εθνικού και ευρωπαϊκού οράματος μας. Να ξαναβρούμε την αυθεντικότητά μας εντός του κοινοτικού πλαισίου!

Το νέο κοινωνικό συμβόλαιο πρέπει να στηρίζεται πρωτίστως στα άγραφα αυτονομία του ατομικού μας βίου. Ζωή, υγεία, εκπαίδευση, πολιτισμός, εργασία, συνεργασία, θεσμική παλινόρθωση. Να δούμε τους ανθρώπους ν' αγαπούν την ζωή, ξανά και ξανά, πετώντας στους ωκεανούς τους βρόγχους της κατάθλιψης. Να ξαναδούμε την αγάπη και το αντάμωμα των ανθρώπων στους δρόμους, τα φιλιά, τα αγκαλιάσματα και τα γέλια της συνύπαρξης. Να δούμε τους άντρες και τις γυναίκες πιο γερούς και πιο αποφασισμένους να νοηματοδοτήσουν τα όνειρά τους με κέφι, δουλειά και ψηλά το κεφάλι, με λιγότερα χρήματα αλλά σωστότερο κόπο και, σίγουρα, περισσότερη αξιοπρέπεια και σεβασμό στην εργασία και την οικογένεια. Να ξαναδούμε την συλλογικότητα σ' όλες τις εκφάνσεις της, που έχει μετατραπεί σε παγίδα στρατηγικής εντυπωσιασμού και μικρονοϊκού συμφέροντος. Να δούμε τα παιδιά που σπουδάζουν να χαίρονται την γνώση και τον διάλογο, για να σταματήσει η κενολογία των απαίδευτων επαγγελματιών ακαδημαϊκών και εκπροσώπων των εκπαιδευτικών, που εξευτέλισαν και αποδομούν κάθε έννοια σεβασμού της γνώσης, της σοφίας, της πληροφορίας, της παιδευτικής πράξης και της μόρφωσης. Να μάθουμε ν' απολαμβάνουμε την τέχνη και τον πολιτισμό της φύσης και τους ήχους της ζωής μας στα έργα των ταλαντούχων δημιουργών. Να εκτεθούμε στην ηχοληψία της φύσης και της ζωής, στις «φωνές νερού μυριάδες», στις μικρές, κυανές, νεανικές φωνές, στις ερωτικές φωνές της συναίνεσης και συνεύρεσης, στις φωνές συνεννόησης και καταλλαγής, στις φωνές συμπαράταξης στην κοινή αγωνία, στις φωνές και τις συνηχήσεις στο τραγούδι, στις φωνές σαν άριες της πιο ακραιφνούς σοπράνο, σε λιμπρέτο άγραφων ονείρων και εκζητήσεων. Φωνές, λέξεις, εικόνες, μορφές, συνθέματα ολότητας και απαρτίωσης.

Η Ευρωπαϊκή Ελλάδα πρέπει να προσπεράσει την εθισμένη κοινωνία του σεξισμού και της τηλεοπτικής υποκοουλτούρας, πρέπει να ξανασυναντήσει τα υπόγεια ρεύματα της συγκίνησης από τα έργα των μεγάλων δημιουργών ηθοποιών, συνθετών, χορευτών, τραγουδοποιών της πιο ελεύθερης και αδιαμεσολάβητης δημιουργικότητας, που δεν διεκδικεί χαλκό, αλλά τα εύσημα της αποδοχής από το κοινό, τα δάκρυα και το χειροκρότημα, χωρίς ανταλλάγματα και βραβεία. Η Ελλάδα οφείλει ν' ανακαλύψει τους απλούς δημιουργούς της καθημερινότητας και τους ανυποψίαστους απολαυστές της υψηλής συγκίνησης. Να δούμε, από κοινού, την κοινωνικότητά μας ν' αναδεικνύει ξανά δεξιότητες ξεχασμένες και ν' αναδυθεί ο κεντρικός και αναντικατάστατος ρόλος του «άλλου» στην ψυχική και κοινωνική μας ζωή. Ευγένεια, ανεκτικότητα, σεβασμός, αναγνώριση, εμπειρευτικότητα, αλληλοπεριχώρηση.

Ν' αναλάβουμε την ευθύνη του σώματος, της ψυχής μας και του κοινωνικού μας ρόλου. Ν' αναλογιστούμε τις επιπτώσεις των πράξεών μας στους άλλους και να περιορίσουμε τις αρνητικές επιπτώσεις των επιδιώξεών μας στους τρίτους, ιδίως στους αδυνάτους. Η Ενσυναίσθηση είναι η νέα κανονιστική συνθήκη της μετανεωτερικότητας. Μετουσίωση της επιθετικότητας σε δημιουργικό διάλογο, ανάλυση και σύνθεση. Μετουσίωση της σεξουαλικότητας σε αντισεξιστικό μανιφέστο με τραγούδια, χορούς κυκλικούς και αντικρυστούς, σε φωτεινές συνθήκες και υπό κοινωνική επιτήρηση με άφατη συγκατάνευση, αποδοχή ή επιβράβευση.

Να δούμε τις κοινοτικές σχέσεις σε διαφανή και ευκρινή πλαίσια, με ανοικτή επικοινωνία, σαφείς επιδιώξεις, αναγωγή στο αυτονόητο και το άγραφο των όρων και των ορίων της ύπαρξής μας και της ελευθερίας μας. Να βιώσουμε την εμπάπτιση στον ανθρωπιστικό επαγγελματισμό, που συσσωρεύει εμπειρία και γνώση, προσφέρει υπηρεσίες σε πραγματικές τιμές και αποπέμπει την παγερή τοξική υπερτιμολόγηση του αληθινού ή χρυσομένου διαφημιστικά ευπώλητου «τίποτα». Θεσμικός σεβασμός, γνωσιακή αναδόμηση του κοινωνικού, αναπλαισίωση της έννοιας του γνήσιου εγωισμού που θέτει την προσωπική εύνοια, σύντονη και ταυτόχρονη με την εύνοια του άλλου και έξοδος από τον μικρονοϊκό ατομισμό της ευτέλειας και της απαξίωσης εαυτού και άλλου. Αξιακή παλινόρθωση στην πολιτική συμπεριφορά, με πολιτικούς που να διαθέτουν ενόραση και ν' αναγάγουν λογισμό και συνεννόηση σ' ένα υπερβατικό σύστημα αξιών, όπου η εθνική ανεξαρτησία, η Κοινοβουλευτική Δημοκρατία, ο Ευρωπαϊκός προσανατολισμός, η κοινωνική αλληλεγγύη και το κράτος πρόνοιας θ' αποτελούν αδιαπραγμάτευτες αξίες.

Η κρυμμένη αυθεντικότητα των ανθρώπων στην Ελλάδα είναι εθνική παρακαταθήκη. Στα Ιωάννινα των 99 χρόνων ένταξης στον εθνικό κορμό, αναμένουμε την ανάταξη του αυτονόητου που επιδιώκουμε. Καθαριότητα, φώτα, διευκολύνσεις του πολίτη, ευγένεια, ποιοτικές υπηρεσίες, ολοκλήρωση των οδικών αξόνων, φροντίδα του παλιού κτιρίου του Πανεπιστημίου, λειτουργία του Θεάτρου της Δωδώνης, κοινοτισμός και αντοχή των αξιών, πολιτισμός των συμπεριφορών, ενίσχυση του μύθου της πόλης και της κοινοτικής ζωής στην πόλη.

Για τα Χριστούγεννα και τον Νέο Χρόνο, για το δύσκολο και απρόβλεπτο 2012, προτείνω ένα ολοκληρωτικό και καθολικό αίτημα αναβάπτισης στην αυθεντικότητα που λανθάνει, στριμώχγεται και υποφέρει μέσα μας.

Δεκέμβριος 2011

Ριζική Δομική Αναδιάταξη με νεανικό σφρίγος και επιστημονική συγκρότηση.

«Οι νέοι πρέπει να πάρουν την υπόθεση στα χέρια τους¹¹.»

Ο φαύλος κύκλος της φτώχειας και της ψυχικής αρρώστιας είναι γνωστός. Είναι γνωστό ότι η φτώχεια, είτε ως κρίση δανεισμού, είτε ως πραγματική απώλεια

¹¹ Noam Chomsky 15/4/2012, Συνέντευξη στο SKY NEWS.

εισοδήματος, αυξάνει τον κίνδυνο νόσησης από ψυχικές διαταραχές, ενώ είναι γνωστό ότι οι πάσχοντες από ψυχιατρικά νοσήματα είναι πιθανόν να εξωθηθούν στην φτώχεια, μέσω των δυσκολιών πρόσβασης στις υπηρεσίες υγείας (πχ. κόστος, απώλεια εργασίας, μείωση ωρών εργασίας και κοινωνικό στίγμα).

Ως προς την επιβάρυνση της υγείας, σωματικής και ψυχικής, τα πρόσφατα δεδομένα για την χώρα μας παρουσιάζουν αύξηση των αυτοκτονιών (πιθανόν 15%), αύξηση των ανθρωποκτονιών και των επεισοδίων βίας, που πιθανόν να είναι συμπαρομαρτούντα, αύξηση των πασχόντων από AIDS, λόγω της ραγδαίας και ανεξήγητης αύξησης της νόσου σε αστέγους χρήστες ναρκωτικών, αύξηση του ποσοστού της αυτοεκτιμώμενης κακής υγείας στο σύνολο των πολιτών, καθώς, επίσης, και στην μειωμένη πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας, κυρίως του ιδιωτικού τομέα, με παράλληλη αύξηση των προσερχομένων στις Δημόσιες Υπηρεσίες Υγείας. Ειδικότερα, ως προς την επίπτωση της οικονομικής κρίσης στην ψυχιατρική νοσηρότητα, καταγράφεται αύξηση της ψυχοκαταπόνησης, της χρήσης αντικαταθλιπτικών και αύξηση των αυτοκτονιών, κατά τα έτη 2010 και 2011 (που μπορεί να είναι 15%). Το φαινόμενο της αυτοκτονίας παρατηρήθηκε στην Γαλλία (France Tellecome) και πρόσφατα στην Βόρεια Ιταλία (Λομβαρδία). Υπάρχει ψυχοκαταπόνηση, υπάρχουν αρνητικά συναισθήματα και ίσως, φαινόμενα που συνδέονται με το οξύ stress. Μια τυπική εικόνα κοινωνικής και πολιτικής διαμαρτυρίας ήταν η περίπτωση της αυτοκτονίας του φαρμακοποιού στην πλατεία Συντάγματος, σύμφωνα με τα πρώτα στοιχεία και το σημείωμα, που επιτέλους επανασυνδέει το φαινόμενο της αυτοκτονίας με τα κοινωνικά αίτια, όπως είχε πρώτος παρατηρήσει ο Ε. Ντιρκχάιμ.

«Ανεπίληπτα επήρε το μαχαίρι ο Ατζεσιβάνο.

Κ' ήτανε η ψυχή του την ώρα εκείνη ολόασπρο περιστέρι.

Κι όπως κυλά, από τ' άδυτα του αδύτου των ουρανών, μες τη νύχτα έν'-αστέρι,

ή, ως πέφτει ανθός μηλιάς με πράο αγέρι,

έτσι απ' τα στήθη πέταξε η πνοή του.

Χαμένοι τέτοιοι θάνατοι δεν πάνε.

*Γιατί μονάχα εκείνοι π' αγαπάνε τη ζωή στη μυστική της πρώτη αξία, μπορούν και να
θερίσουνε μονάχοι*

της ύπαρξης τους το μεγάλο στάχυ

που γέρνει πια, με θείαν αταραξία!¹²»

Πρώτος στόχος για τις δράσεις μας, επομένως, είναι η καταγραφή της πραγματικότητας και η αναγνώριση των δυνατοτήτων μας. Δεύτερος στόχος, ως επιστήμονες και πολίτες, είναι να είμαστε άψογοι επαγγελματίες και να συνεργαζόμαστε μεταξύ μας. Τρίτος στόχος και σημαντικότερος είναι να σταθούμε κοντά στους πάσχοντες με υπευθυνότητα, ανθρωπιά και ιατρικό ήθος. Αλλά, για να μάθουμε ποιοί είμαστε, θα πρέπει να κατανοήσουμε πώς συνδεόμαστε με τους άλλους.

Συνδέοντας την μελέτη των ατόμων με την μελέτη των ομάδων, όπως αναφέρει ο Νίκολας Χρηστάκης στο βιβλίο του «*Συνδεδεμένοι*», η επιστήμη των κοινωνικών δικτύων μπορεί να εξηγήσει πολλά γύρω από την ανθρώπινη εμπειρία. Το δίκτυο και οι δεσμοί που αναπτύσσουν οι άνθρωποι, είτε ζώντας απλά, είτε λειτουργώντας ως επαγγελματίες, επηρεάζουν τα συναισθήματα, την ποιότητα ζωής, την υγεία και τις πεποιθήσεις για την πολιτική, την κοινωνία, την οικονομική κατάσταση της χώρας, την εξέλιξη της επαγγελματικής συμπεριφοράς και την αποδοτική χρήση της τεχνολογίας.

Εάν η απάντηση στην οικονομική και κοινωνική κρίση επιβάλλει αλλαγές, μια εξ αυτών, επιβεβλημένη για τους επιστήμονες και τους γιατρούς, είναι η ανάδυση ενός υγιούς επαγγελματισμού με ιδεολογία την επιστημονική κατάρτιση και την ανθρωπιά. Πιστεύω ότι η μόνη ελπίδα για την ανάκαμψη του κράτους και της κοινωνίας των πολιτών είναι η έγερση των νέων και άφθαρτων, των νέων στην ηλικία και στην καρδιά, που με το παράδειγμα και με τη δουλειά τους θ' αλλάξουν ριζικά την ξεπερασμένη σημερινή νοοτροπία και θα συμβάλλουν αποφασιστικά στη δημιουργία μιας νέας οικονομίας, ενός νέου κράτους και μιας νέας ανοικτής και έντιμης κοινωνίας. Αυτά δεν αποτελούν ευχολόγιο, αλλά προκύπτουν από τη συστηματική παρακολούθηση της επαγγελματικής και κοινωνικής ζωής του τόπου μας. Καθημερινά διαβάζουμε στις εφημερίδες ή ακούμε από φίλους, για επιτεύγματα νέων ανθρώπων στον τομέα της προηγμένης τεχνολογίας, π.χ. για τις εξαγωγικές επιδόσεις ελληνικών εταιρειών υψηλής τεχνολογίας, για νέους που επιστρέφουν στη γη για να την καλλιεργήσουν και να πάρουν δημητριακά, ελιές, λάδι, κρασί ή και καινούργια προϊόντα, άγνωστα μέχρι σήμερα, για νέους έμπορους, νέους εξαγωγείς, αλλά και για

¹² Άγγελος Σικελιανός, *Η ΑΥΤΟΚΤΟΝΙΑ ΤΟΥ ΑΤΖΕΣΙΒΑΝΟ*, 1933.

νέες και νέους, που διακρίνονται και κερδίζουν χρυσά μετάλλια σε διεθνείς διοργανώσεις, αθλητικές, αλλά και επιστημονικές.

Πρέπει να εγερθούν όλοι οι νέοι, σύμφωνα με το μήνυμα της αγοράς και της κοινωνίας, για ν' ανασυντάξουν την Ελληνική οικονομία και κοινωνία και να την καταστήσουν πραγματικά σύγχρονη, τεχνολογικά προηγμένη, ανταγωνιστική στον σύγχρονο κόσμο και πρότυπο στην Ευρώπη. Η οικονομική άνθηση δεν θα προσφέρει μόνο δουλειά στους πολίτες, αλλά και εμπιστοσύνη στον εαυτό τους και, τελικά, θα τους απομακρύνει από το παρηκμασμένο ελληνικό δημόσιο και τη δουλειά στα φαύλα πολιτικά κόμματα. Τότε, το τέλος του ήδη τελειωμένου, στις συνειδήσεις των πολιτών, πολιτικού κόσμου του 1974, θα έρθει μόνο του, ως κοινωνική και Ιστορική αναγκαιότητα. Οι πρωταγωνιστές της οικονομικής ανάπτυξης θα πρέπει να μπουν δυναμικά στην πολιτική ζωή της χώρας, για ν' αλλάξουν το κράτος και να εξυψώσουν την πατρίδα.

Ζούμε στιγμές όπου πολλά αλλάζουν, τόσο στο ενδοψυχικό (αντοχή), στο διαπροσωπικό (ανεκτικότητα), όσο και στο κοινωνικό (αλληλεγγύη), αλλά και στο διανοητικό (σιωπή και επεξεργασία). Οφείλουμε να παρακολουθούμε το φαινόμενο της κρίσης με ανθρώπινη ενσυναίσθηση και επιστημονική διορατικότητα και να παρεμβαίνουμε **«με επιστημονικό λογισμό και με κοινωνικό-ανθρώπινο όνειρο» (συγγραφέας;)**. Το κλίμα στην Ευρώπη έχει αλλάξει και η αντοχή της ελληνικής κοινωνίας εκθειάζεται παντού, ακόμη και στην Γερμανία.

Με ήπιους τόνους και, ενίοτε, απολογητικούς ο Βρετανικός Τύπος απευθύνεται στην Ελλάδα. Οι Financial Times υπογραμμίζουν πως για τα όσα συμβαίνουν στη χώρα μας ευθύνεται συνολικά η Ευρωζώνη, ενώ κατά τον Independent, στη χώρα επιβάλλεται ένα ανόητο οικονομικό πείραμα και της οφείλεται μια «συγγνώμη».

Η ελληνική κοινωνία βρίσκεται σε παρατεταμένη καταναγκαστική ορθοστασία. Είναι κουρασμένη αλλά όρθια. Είναι φυσικό, κάποιιοι να κινδυνεύουν από ορθοστατική υπόσταση και να υποστούν προσωρινή πτώση. Οι επιστήμονες, οι πολίτες και οι ψυχίατροι έχουν ως καθήκον τους να κατανοήσουν την ψυχοκαταπόνηση και να παρέμβουν. Μην ξεχνάμε, ότι ο ιδιωτικός βίος και η ατομικότητα σ' αυτή τη φάση της ευγενικής ελληνικής ορθοστασίας, που διεκδικεί ελευθερία και κατανόηση, γοητεύει πάλι, όπως πάντα και ξανά και αναζητά νόημα

στον κοινωνικό μας βίο και απαιτεί επαγγελματική συνείδηση, θεσμικό σεβασμό και οπωσδήποτε γενναιότητα.

Χρειάζεται ένα κοινωνικό κράτος, που πρέπει να είναι ορθολογικό, δίκαιο και αποτελεσματικό. Χρειάζεται να διατηρηθεί το κράτος πρόνοιας, ιδιαιτέρως σ' αυτούς που το έχουν ανάγκη και να οργανωθεί επιστημονικά. Να παραμείνει ο δημόσιος τομέας της ιατρικής και της ψυχιατρικής και να καλύψει το μεγαλύτερο μέρος των αναγκών των ασθενών, να μην αφηθεί ανεξέλεγκτος ο ιδιωτικός τομέας της ιατρικής και της ψυχιατρικής και να λειτουργήσει παράλληλα και συνεργατικά με τον Δημόσιο Τομέα, ως αυτόνομη δομή αξιοπρεπών ανταποδοτικών υπηρεσιών. Απαιτείται Κοινοτική Ιατρική και Ψυχιατρική, κοινοτική και κοινωνική φροντίδα και υπηρεσίες κοινωνικής αλληλεγγύης, που λειτουργούν με πρωτόγνωρη ζεστασιά και ζωντάνια, προσφέροντας εξαιρετικά αποτελέσματα στους ανθρώπους που έχουν ανάγκη, ιδιαίτερα στην Αθήνα και την Θεσσαλονίκη. Τα Ιωάννινα αντέχουν ακόμη.

Να θυμηθούμε την ιδεολογία, τις αξίες και τις αρχές που εμπνέουν τις παραπάνω δραστηριότητες και ν' αναλογιστούμε ότι αυτές αποτελούν ευρωπαϊκό κεκτημένο και κατακτήσεις του Ευρωπαϊκού και του Ελληνικού πολιτισμού μας.

«Άρτεμις, Άρτεμις κράτα μου τον σκύλο της σελήνης

Δαγκώνει κυπαρίσσι και ανησυχούν οι Αιώνιοι

Κοιμάτια πιο βαθιά κείνος που έχει περιβραχεί απ' την Ιστορία

Μπρος μ' ένα σπύρτο ας την ανάψεις σαν οινόπνευμα.»

Οδυσσέας Ελύτης, *«Δυτικά της Λύπης»*

Απρίλιος 2012

Η έρημη γη, τα χρώματα του μέλλοντος και η αξία του ανθρώπου.

«Άγριος καιρός έξω

ο θρίαμβος της ανοησίας θηλάζει το μέλλον

απ' τα παράθυρα της νύχτας αναβλύζει η ανάμνηση

*μιας λησμονημένης ομορφιάς
κι έρημος στο νυχτωμένο δρόμο
φορώντας τα γυάλινα μάτια
ενός θηρίου χωρίς μονιά
σε μιαν αμέριμνη δυστυχία
πορεύομαι.»*

Τάσος Κανάτσης, «Ψυχανθή και μετέωρα».

Οι ιδιωτικές στιγμές και το τοπίο εξακολουθούν να συγκινούν και να ενθουσιάζουν αυτήν την στιγμή του επελαύνοντα θέρους, που δεν συγκρατείται ούτε μέσα μας, ούτε έξω στη ζωή. Βγήκαμε, επιτέλους, από τον ατέλειωτο και παρατεταμένο χειμώνα, που μας κούρασε, μας αρρώστησε, μας διέλυσε «νεφρούς και καρδιά», «σάρκες και οστά», «ώτα, νότες, όμματα», είτε λόγω του ψύχους, είτε λόγω της περιοριστικής, ακατάστατης και ασύντακτης κοινωνικής- δημόσιας ζωής μας. Κάποιοι άνθρωποι γύρω μας λείπουν, έφυγαν από την ζωή εκουσίως. Η γενικευμένη κρίση λειτουργεί σαν λαιμητόμος και καρατομεί τους αδυνάτους κυρίως ή τους δυνατούς που λυγίζουν, γι' αυτό το αίτημα για επαναδιαπραγμάτευση των σχέσεών μας με τον εαυτό μας, τον άλλο και την αντικειμενότερη σχέση μας με τον χρόνο, την ιστορία και τον πολιτισμό μας είναι επιβεβλημένα, είναι συνιστώσες ενός ατομικού και, ταυτόχρονα, εθνικού σχεδίου ανάταξης της κρίσης.

Ας αρχίσουμε από τον εαυτό μας, ας αρχίσουμε από το ελάχιστο, να ισορροπήσουμε το καλό και το κακό μέσα μας. Να εναντιωθούμε στην χρησιμοθηρία, που κυριαρχεί γύρω μας. Ο κόσμος έχει παραιτηθεί, έχει κουραστεί. «Καθένας μας φέρνει στην πλάτη του την κούραση δώδεκα ωρών από πέτρα» (Γ.Ρίτσος). Από τι άλλο άραγε; Μήπως από εκείνο το «πήραμε την ζωή μας λάθος;»

Πρέπει να είμαστε πάντοτε ξεκούραστοι και να μην κουραζόμαστε ποτέ να δείχνουμε ξανά και ξανά την ανθρωπιά μέσα στον άνθρωπο. Να πειστούμε και να πείσουμε τους ταλαιπωρημένους ανθρώπους- τηλεθεατές- ψηφοφόρους, ότι η μεταλαμπάδευση της ανθρωπιάς εντός μας και εντός του συνανθρώπου και η πίστη για την πρωτοκαθεδρία της ανθρώπινης σχέσης στο αξιολογικό σύστημα της εποχήςμετά την καταιγίδα είναι αναπόδραστη, καταστατική και ιδρυτική της νέας εποχής, αυτής της εποχής της αστασίας, της αταξίας και της «ανατροπής». Αφήνοντας στην άκρη την επιδειξιμανία των τηλεοπτικών διανοουμένων, οικονομολόγων, καταστροφολόγων και των «πολιτικών μετεωρολόγων», που

φαίνεται ν' απολαμβάνουν αυτάρεσκα και αυτοκαταστροφικά τον σεισμό που περιγράφουν, πρέπει απλώς με σθεναρότητα να μην απαισιοδοξούμε. Ο κόσμος πάντοτε εσείετο, ασχέτως εάν η χούνωση της επίπλαστης σεξιστικής ευμάρειας κατατρόπωσε την ηχοληψία, την εικονοληψία και την αφή της αναδύμενης εξόδου από τον ανθρωπισμό μας, τον εθισμό στην αδικία και την απώλεια της απλής αφειδώλετης αλληλοπεριχώρησης. Ο κόσμος δεν τελειώνει, παρά στους σεισμούς, στους τριγμούς, στους λιγμούς.

Ο κόσμος τιμωρεί τους πολιτικούς, που λειτουργούν ως εκπρόσωποι συγκεκριμένων συμφερόντων, εντός και εκτός της χώρας. Και οι πολιτικοί, όπως και οι πολίτες που έχουν ξεχάσει την χώρα, είναι πολλοί πλέον. Ο κόσμος προτείνει με τις επιλογές του ενωτική συμπεριφορά και συναινέσεις για την ανεύρεση πολιτικών λύσεων και την αντιμετώπιση των πολλαπλών όψεων της κρίσης. Ο κόσμος προτείνει δεύτερη σκέψη και προσπάθεια για να κατανοηθεί και να κατανοήσει «τα άδηλα και τα κρύφια» της αγωνιώδους μεταμοντέρνας δυσπιστίας μας. Ο κόσμος εκλιπαρεί αλλά και πιέζει για την ανάληψη της ευθύνης, ώστε να γίνει μια εσωτερική ρύθμιση του πολιτικού συστήματος, για την επανοργάνωση των προτεραιοτήτων, τόσο του συνόλου, όσο και του ατόμου με διακριτά μέσα και σαφείς αναγνωρίσιμες περιοχές εστίασης. Κοινωνική αλληλεγγύη, Ελληνική και Ευρωπαϊκή ταυτότητα ταυτοχρόνως και εξακολουθητικά, πραγματική εργασία με συνευθύνη, έξοδο από την παιδιάστικη υστερο-κομμουνιστική διεκδικητικότητα και τον παιδαριώδη, αυθάδη και ψυχοπαθητικό συνδικαλισμό προς κατασκευασμένους διώκτες, απαλλαγή από παγιδευτικά διλήμματα και διχοτομική σκέψη τύπου άσπρο-μαύρο, καλό-κακό, μνημόνιο-Σύριζα, Λιάνα-Ηλίας, οριακή-ναρκισσιστική διαταραχή της προσωπικότητας, θάνατος από λιμό- αυτοκτονία. Ν' αντισταθούμε στην χειραγώγηση και την καταβαράθρωση του ηθικού του κόσμου και των ανθρώπων γύρω μας.

Υπάρχει μια συστηματική προσπάθεια δημιουργίας φόβου και δημιουργίας εξαρτημένων αντανεκλαστικών για το φόβο και το άγχος. Να γίνουν, δηλαδή, φοβογόνα τα απλά και καθημερινά φαινόμενα της ζωής μας. Υπάρχει μια συστηματική και μεθοδική προσπάθεια επικράτησης μιας αγχογόνου και καταθλιπτικογόνου ατμόσφαιρας που προτείνεται ως μοναδική κατάσταση, δηλαδή ως απάντηση στο στρες της κρίσης. Υπάρχει εκθειασμός και οργανωμένη προβολή της βίας, της αυτοκαταστροφικής συμπεριφοράς, και των αυτοκτονιών, που προσμετρώνται με αυταρέσκεια και καταγράφονται με σαδιστικό σαρκασμό, αναιδεια και απάθεια. Υπάρχει επιτηδευμένη προσπάθεια κατίσχυσης της χυδαιότητας του

σεξισμού και της ασέβειας στην τηλεόραση και την δημόσια εκφορά μας. Υπάρχει επιτρεπτικότητα, σχεδόν πολιτική διαφήμιση της χρήσης ναρκωτικών και εξαρτησιογόνων ουσιών με τους νέους έκθετους και απροστάτευτους στο σχολείο, στο στρατό, το πανεπιστήμιο και την συνομήλικη παρέα, στην οδό Καλάρη, στο θεατράκι του Μώλου. Υπάρχει συστηματική παραπλάνηση, ώστε να μειωθεί η προσοχή και να διασπάται από το ανθρώπινο νόημα και να γίνονται παραναγνώσεις και σφάλματα στην ανίχνευση των απειλών. Συστηματικά υποθάλπεται η αυτοκαταστροφή και η βία από τα ΜΜΕ και η πολυλογία παρακάμπτει το σύντομο, σαφές και εμπειρικό πρόταγμα, το απλό συμπέρασμα της συμφωνίας της συναίνεσης και της δέσμευσης. Η πράξη απεμπολείται. Η χειραγώγηση, η παγίδευση και η εξαχρείωση κυριαρχούν. Η στάση πληρομών και η οικονομική κρίση στερεί, πλέον, ακόμη και την ηλεκτρονική συνταγογράφηση φαρμάκων σε ανθρώπους που έχουν σοβαρά προβλήματα. Σε εποχές σαν την σημερινή, όπου ο αγώνας για την αξιοπρέπεια είναι δύσκολος, ακόμη και τα δημοκρατικά μας αντανεκλαστικά υπολείπονται. Αυτά τα ηθικά ελλείμματα του καιρού μας δεν αντέχονται, δεν κατανοούνται, δεν επιτρέπονται. Ο κόσμος πρέπει ν' αφηγήσει τον σεισμό και να σταθεί όρθιος!

Η οικονομική κρίση, εξαιτίας της χειραγωγητικής πολιτικής που ασκείται στην χώρα μας από τους συγκεκριμένους πολιτικούς χωρίς εθνική παιδεία, ευθύνη και αποστολή, έφερε την κοινωνική αποδιοργάνωση με την έννοια της διακοπής των λειτουργιών ενός οργανωμένου κράτους. Η αποδόμηση της εθνικής ταυτότητας, της ιστορίας και του πολιτισμού μας και ο εθνομηδενισμός ακολουθούνται από την χειρουργική λοβοτομή, την εν συνεχεία κατατόμηση. Εν συνεχεία, οδηγούνται στον ακρωτηριασμό και, τελικά, στον διαμελισμό του κρατικού σώματος, ενός μορφώματος που φέρει μεν παθολογία, αλλά δεν μπορεί ν' αφανιστεί σε μια νύκτα με τόση συστηματική επιμέλεια. Έχει μια λειτουργική θέση και ένα ρόλο, τουλάχιστον, ρυθμιστικό και συντονιστικό! Αποτελεί, επιπλέον, το ελάχιστο ηθικό και εδαφικό έρεισμα του έθνους και του λαού μας και δείχνει ένα σαφές στίγμα, ένα όριο, έναν χώρο για να μιλάμε ελληνικά, να εργαζόμαστε και να γλεντάμε.

Δυστυχώς, η συνακόλουθη πολιτική κατάρρευση- αποσάρθρωση δημιουργεί νέους και απρόβλεπτους κινδύνους. Αυτό είναι το ΜΕΙΖΟΝ πρόβλημα. Είμαστε, άραγε, στο 1827, λίγο μετά την Ναυμαχία του Ναυαρίνου; Είμαστε στο 1890 της πτώχευσης και στο μαύρο 1897 της ήττας; Είμαστε στο «Οίκαδε» του 1920 και την καταστροφή της Μεγάλης Ιδέας και του Μικρασιατικού Ελληνισμού το 1922;

Είμαστε στο 1949, αλληλοσπαρασσόμενοι και φοβισμένοι με μίσος και εμπάθεια, ελπίζοντας σ' ένα νέο σχέδιο Μάρσαλ για την ανάταξη της χώρας από την οικονομική κρίση;

Και όμως, είκοσι Νομπελίστες, δώδεκα βραβευμένοι για τις μεγάλες ανακαλύψεις του στην Ιατρική, μεταξύ τους και ο διαπρεπής και σπουδαίος ψυχίατρος Έρικ Καντέλ, που ανακάλυψε το ντοπαμινικό σύστημα, την λειτουργία της μνήμης και την πλαστικότητα του εγκεφάλου, όλοι μαζί, πρόσφατα, σε κοινή διακήρυξή τους, προτείνουν να δοθούν χρήματα στα Ελληνικά πανεπιστήμια για να τονωθεί η έρευνα, η οικονομία και το κύρος της χώρας. Φαίνεται ότι ένας νέος φιλελληνισμός αρχίζει παγκοσμίως, που οφείλουμε να σεβαστούμε, να στηριχθούμε και να στηρίξουμε.

Το καλοκαίρι του 2012 θ' αναδείξει την ωριμότητά μας να σταθούμε στα πόδια μας με την ταυτότητά μας και τις δυνάμεις μας, που είναι ακόμη πολλές μάλλον κρυμμένες. Η Ελλάδα, παρότι δεν διδάσκεται εύκολα από τα λάθη της και, συχνά, τα αναπαράγει, επειδή της επιβάλλονται, εξακολουθεί ν' αντιστέκεται. Αυτό κάνει τη διαφορά, με κοινό πόνο και κοινή ελπίδα, αδιαφοροποίητη αλλά ισχυρή και εμπειρική.

Στα Ιωάννινα, η πόλη και η κοινωνία, παρακολουθεί και συμμετέχει με σοβαρότητα στα σημεία, τα συμπτώματα και τα συμπαρομαρτούντα της κρίσης. Η χρόνια αποστέρηση συνδέσεων και ευημερίας στην Ήπειρο, η παράλληλη, όμως, αντικειμενότερη εστίαση στις αξίες του Ελληνισμού, του Νεοελληνικού και του Ορθόδοξου Διαφωτισμού της Φιλικαλίας, ο αγώνας για την μόρφωση, την σύγχρονη αρματωσιά, τον πολιτισμό και τον πλούτο κρατούν τον κοινωνικό ιστό στα Γιάννενα σε αξιοπρεπείς συνθήκες, με υγιή προβληματισμό, αγωνία για το μέλλον, αλλά και συνοχή, αλληλεγγύη και κοινοτικό πνεύμα.

«Ένας νεφρός μέσα σε ποίημα

Ξενίζει.

Σαν ψεύτικος να φαίνεται, σαν τεχνητός.

Κι αν άνοιζα τέτοια κουβέντα, είναι που ήθελα

Να σας ρωτήσω: Τι άραγε

Μοιάζει κοντότερα σ' ένα νεφρό;

Το πάγκρεας; Το νέφος; Ο αφρός;

Καγχάζουν γύρω οι αγχίνοες

Για την αφέλεια της απορίας. Δεν ξέρουνε

Πως ό,τι συγγενεύει εδώ, εκ του σύνεγγυς.

Μόνο εδώ εκ του σύνεγγυς, θα συγγενεύει.
 Ακούστε με. Για βγείτε παραέξω εξαργυρώσετε
 Καρδιές-βραδιές
 Χέρια-μαχαίρια
 Η του αέρα/
 Τις αόρατες αορτές. Καμιά πραγματικότητα
 Δεν πρόκειται να στέρξει
 Τέτοια παραχάραξη.
 Καμιά παρήχηση
 Δεν απηχεί τα γεγονότα.
 Ένας νεφρός στο ποίημα
 Ξενίζει.
 Δύο νεφροί στο σώμα
 Είναι αγλάισμα. Ιδού
 Ενώπιόν σας η θανάσιμη αντίφαση
 Το εξόφθαλμο σκάνδαλο.
 Μα που να βρεις
 Τον σθεναρό εισαγγελέα
 Να τολμήσει
 Κάθαρση.»

Αντώνης Φωστιέρης, «Πολύτιμη Λήθη».

Ιούνιος 2012

Μια δράση πάνω στα πράγματα-παρόντα και απόντα.

«Λέγω γάρ μῦθον τοῦτον τὴν σύνθεσιν τῶν πραγμάτων.»

Αριστοτέλης

Η κρίση ως ακρισία και ως μετάβαση:

Η κρίση έχει πλέον περιγραφεί ως κατάρρευση και διάλυση μιας ανώριμης κοινωνίας, που ζητιανεύει δανεικά, για να ζήσει και εκποιεί τις αξίες της, για να απολαύσει τις απαγορευμένες ηδονές ενός τρόπου, που δεν γνωρίζει και δεν της ταιριάζει. Η κρίση ως ακραία «φλεγμονή» οδηγείται σε «θεραπεία», μετά από σκληρή αντι-βιοτική θεραπεία, που δεν καταπολεμά τους «εισβολείς», αλλά βλάπτει, ίσως σοβαρότερα, τους «ξενιστές». Επούλωση, ανάκαμψη, ύφεση και αποκατάσταση της λειτουργικότητας είναι τα επόμενα στάδια. Στο κοινωνικό επίπεδο απαιτούνται όρια, κανόνες, αρχές, παραγωγική στάση, διαθεσιμότητα, κοινωνική αναφορικότητα με αίσθηση του εαυτού του άλλου και του κόσμου ως συνεκτικού και σταθερού πλαισίου. Η «θεραπεία» περιλαμβάνει θεραπεία της διάχυτης, αντιπαραγωγικής στάσης, της εργασιοδιαφυγής, της φοροδιαφυγής, της εγωκεντρικότητας, της αγένειας και της αντικοινωνικότητας. Απαιτείται η αποκατάσταση της αίσθησης διαχρονίας και της ένταξης του εαυτού σ' ένα σχέδιο ζωής, σ' ένα χωροχρόνο, μια πόλη, σε μια σύγχρονη, δυναμική και τολμηρή Ελλάδα. Η θεραπεία, επομένως, είναι οδυνηρή και, ίσως, να περιλαμβάνει χειρουργικό «κλάδεμα» και τομές, αφαιρέσεις και μεταμοσχεύσεις συμπεριφορών ή αντιλήψεων ιστοσυμβατών ή ανοσοασύμβατων, αλλά οπωσδήποτε εμφάνιση σε νέους θορύβους και νέες ηχοληψίες, με νέα ότα, όμματα, αλλά κυρίως νόες, ψυχές, κουλτούρα και δημοκρατική κοινοτική συνείδηση και διαπροσωπική ευαισθησία. Η ψυχική υγεία ως επένδυση με οικονομικά οφέλη¹³.

Η οργάνωση υπηρεσιών υγείας στην Ελλάδα αποτελεί «μέγα καλό και πρώτο αίτημα», όπως η ζωή, κατά την Σολωμική έκφραση, μετά την αποδιοργάνωση των ανθρώπων από την νεωτερικότητα, τον μοντερνισμό του κρατικοδίαιτου κρατισμού και την τελμάτωση λόγω της παραλυτικής, πολιτισμικής, οικονομικής και κοινωνικής ή μάλλον αντιπροσωπευτικής, δημοκρατικής κρίσης.

Η ψυχική ζωή και η ψυχική υγεία απαιτεί την προαγωγή της υγείας, των αγωνιούντων και επαπειλούμενων με κατάρρευση ψυχικά ευάλωτων υποκειμένων, την θεραπεία όλου του φάσματος των ψυχιατρικών διαταραχών και των εξαρτήσεων, την επανένταξη, τον αποστιγματισμό και την αποκατάσταση των ασθενών, που πάσχουν από ψυχικές, ψυχοσωματικές ή λόγω του στρες της κρίσης διαταραχών. Η οργάνωση υπηρεσιών ψυχικής υγείας αποτελεί οικονομική επένδυση, προσφέρει κοινωνική θωράκιση των αδυνάτων και των μειονεκτούντων ή των αναξιοπαθούντων

¹³ Παπανικολάου Ανδρέας, «Οι διαστάσεις του θυμικού», Σύναψις, Τόμος 8, 2012.

και ενισχύει τους, εκτός στατιστικών, παράγοντες της οικονομίας. Η ψυχική υγεία απαιτεί ανθρώπινους και καταρτισμένους, κεφάλους, καλλιεργημένους λειτουργούς, που θα ζωντανέψουν τις δομές και τις υπηρεσίες, που θα παράσχουν ολοκληρωμένη, συνεχιζόμενη, προσβάσιμη, επαρκή, πλήρη και εστιασμένη στον πάσχοντα φροντίδα, με πόρους από την κοινωνία, τους εθελοντές, τους πλουσίους, τους χορηγούς και τους νέους εθνικούς ευεργέτες.

Η περιοριστική συμπεριφορά ως ισοπαλία.

Η Ελληνική κοινωνία καταφέρνει ν' αντέχει, μέχρι στιγμής, με απόλυτη ψυχραιμία, σοβαρότητα, ενότητα και πρωτοφανή αλληλεγγύη, διαθεσιμότητα, φιλοξενία, καρτερικότητα και ελπίδα. Οι λανθάνουσες αρετές αυτές της Ελληνικής κοινωνίας και του Ελληνικού λαού, που έκρυβε η οργανωμένη πολιτική τάξη, με μηχανισμούς εξαγοράς, προσομοίωσης, χειραγώγησης και προβλητικής ταυτοποίησης, μαζί με το παλλαϊκό αίτημα για Δημοκρατία, αξιοκρατία, αξιοπρέπεια (το αίτημα για επαναβίωση της παλιάς εκείνης λάμψης και εκθαμβωτικής ζωγραφιάς.) προτείνουν σε παγκόσμιο επίπεδο το παράδειγμα ανθρώπων που, παρότι είναι στα όρια της αντοχής και της κατάρρευσης της ύπαρξής τους, εμφανίζουν μαχητικότητα, θυσιαστικότητα, αξιοπρέπεια και επίθεση στο μέλλον με λογισμό και μ' όνειρο. Η Ελλάδα είναι ξανά στο προσκήνιο του παγκόσμιου ενδιαφέροντος, μας θυμίζει ο Μαρκ Μαζάουερ¹⁴, τονίζοντας την έννοια του συλλογικού ασυνειδήτου, που στην πατρίδα μας απαρτιώνεται, οργανώνεται και εκφράζεται στην πράξη, όχι με κοινοτικούς όρους, αλλά με όρους ιστορίας και ιστορικής πρακτικής: πόλη, έθνος, κράτος, σχέσεις, το όμαιμον, το εύδαιμον, το ομόγλωσσον, το ελεύθερον. Επομένως, όταν επιτίθενται οι θυρωροί και οι θεματοφύλακες «των χρονοντούλαπων της ιστορίας», τα ιστορικά υποκείμενα ανθίστανται «ὕπέρ βωμῶν καὶ ἑστιῶν».

Όταν το ατομικό εισόδημα υπολείπεται, η ανεργία παραλύει τους νέους, το στρες διαβρώνει σχέσεις, σχέδια και στάσεις, ενώ, ταυτόχρονα, διαφαίνονται η σοβαρότητα, η ψυχραιμία και η αναπλαισίωση αξιών και συμπεριφορών (νοιάξιμο, αλληλεγγύη, χαμηλοί τόνοι, απόλαυση της απλής καθημερινότητας, κοινωνική ευγένεια και διαθεσιμότητα). Τότε υπολογίζεις καλύτερα και αναβάλλεις την εξαγωγή συμπερασμάτων. Μέχρι στιγμής ισοπαλία, λοιπόν. Και τώρα απομένει ν

¹⁴ Μαζάουερ Μαρκ, Ομιλία στο Μέγαρο Μουσικής Αθηνών, 23/10/2012.

αρχίσει η προετοιμασία για την αντεπίθεση, για την ανασυγκρότηση της νέας αφήγησης, για την ανακατασκευή ενός σχεδίου για την ανάπτυξη και τον επανασχεδιασμό της ζωής, αλλά και την αναθεώρηση των ανθρώπινων σχέσεων, εντός του ελληνικού πολιτισμού μας και της ιστορικής μας διαχρονίας. «Γιατί περισσότερο και από το παρελθόν, το μέλλον είναι εκείνο που δεσμεύει¹⁵»4.

Τίθεται, λοιπόν, ως αίτημα πραξιακό, η εσωτερίκευση των συμβάντων, δηλαδή η δημιουργία μετα-συμβάντων, που δίνουν στον αναγνώστη γραφή και δράση και στον γράφοντα την αφήγηση της ανάγνωσης και της πράξης. Προϋπόθεση είναι μια νέα αξιολόγηση, τόσο της προθετικότητας, όσο και της πράξης καθαυτής. Αυτό σημαίνει, σίγουρα, εκτός των άλλων, μια αντικαταναλωτική θέαση του εαυτού του άλλου, αλλά και του κόσμου.

Κάθε μορφή επιθυμίας (η δίψα, η πείνα, ο έρωτας ίμερος, ο πόθος) δεν είναι θυμικό στοιχείο ή διάσταση, αλλά ενιαίο συναίσθημα, που χαρακτηρίζεται μεν από το στοιχείο της παρορμητικότητας, αλλά, επίσης, από ένα κράμα οδύνης για την όποια μας έλλειψη, την "κένωσιν", αλλά και ηδονής για την προσδοκώμενη "πλήρωσιν". Να μάθουμε να ζούμε με την «αισιοδοξία» της συγχρονικής μελαγχολίας, αλλά και την «μελαγχολία» της διαχρονικής μας αισιοδοξίας.

Γράφει εδώ:

« Έν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος./

Σκαλώνω ἤδη

Με περιμένει ψόγος!

Αδυνατώ τόσο τον λόγο να εκτιμήσω.

Κάπως αλλιώς πρέπει να αρχίσω,

Αφού με το πνεύμα εξηγώ τους αιωνούς

Πρέπει να πω ἦν ἔν ἀρχῇ ὁ νοῦς.

Σκέψου καλά την πρώτη λέξη,

η πένα σου ας μην προτρέξει!

Είναι ο νους των πάντων ποιητής;

Σωστότερο θάναι Έν ἀρχῇ ἦν ἡ ἰσχὺς.

Κι όμως ενώ πάω να το γράψω

κι άλλο σπρώχνομαι να πράξω.

¹⁵ Πατρίκιος Τίτος, «Συγκατοίκηση με το παρόν», Ποιητική Συλλογή, Αθήνα 2012

*Με το πνεύμα μόνο το νόημα θα αλλάξει
και γράφω Έν άρχῆ ἤν ἡ πράξη.»*

Γκαίτε, «Φάουστ».

Προσωπικό Υστερόγραφο.

Είκοσι πέντε χρόνια συνεχούς και αδιάλειπτης Κλινικής Ιατρικής πρακτικής στην ενδοχώρα και το κέντρο των Ιωαννίνων αποτελούν, ίσως, ένα κριτήριο εμπειρίας και στοιχειώδους ή ικανής τεχνογνωσίας, αναμφίβολα, όμως, σημαίνει μια επαφή με τις συνήθειες, την νοοτροπία, τον πολιτισμό και τις αξίες των ανθρώπων της Ηπείρου και της ευρύτερης περιοχής. Γνώρισα Γιαννιώτες, Θεσπρωτούς, Αρβανίτες, Βλάχους, Σαρακατσαναίους, Βορειοηπειρώτες, Πρεβεζάνους, Αρτινούς, Αλβανούς, Λευκαδίτες, Κερκυραίους, Ξηρομερίτες και Ακαρνάνες, καθώς και πολλούς ξένους που ζουν, σπουδάζουν ή εργάζονται στην περιοχή. Άρχισα να καταλαβαίνω κάποια πράγματα για τους ανθρώπους και μπορώ να διακρίνω την ανάγκη και την βοήθεια, αλλά και την ευχαρίστηση από την επικοινωνία και την φροντίδα.

Είμαι, πλέον, πεπεισμένος ότι η Ψυχιατρική αποτελεί τμήμα της Ιατρικής, ότι όλοι οι ασθενείς έχουν δικαίωμα στην ολοκληρωμένη θεραπεία, ότι η ελλιπής φροντίδα του ασθενούς δεν είναι ποιοτική φροντίδα και ότι η έρευνα και η εκπαίδευση αποτελούν την καλύτερη λύση για το μέλλον. Ο άνθρωπος είναι πάνω από όλα και η ψυχική υγεία, πραγματική αξία, κεφάλαιο και επένδυση. Η κρίση διδάσκει ότι οι υπηρεσίες ψυχικής υγείας είναι, πλέον, προτεραιότητα¹⁶.

Επιμένω να πιστεύω και να πράττω με βασικές αρχές για τη θεραπεία, τον συγκερασμό ιατρικής και ψυχολογικής προσέγγισης, την εξατομίκευση της θεραπείας και την πρωταρχική σημασία και βαρύτητα της σχέσης γιατρού- ασθενούς, αυτό που θ' αποκαλούσαν οι οπαδοί του Φρόυντ «*μεταβίβαση*» και αποκαλείται από τον Karl Menninger, «*επιστημονικά ελεγχόμενη φιλική σχέση*», αυτό που πρέπει η σύγχρονη κλινική πρακτική να προασπίσει, να σεβαστεί και να ενισχύσει. Θα συνεχίσω να προσπαθώ μαζί με τους ανθρώπους, που έχουν δυσκολίες, πορευόμενος μαζί τους, σταθερά και πιο σίγουρα πλέον. Ο υγιής επαγγελματισμός με

¹⁶ Oldham John, Am. J. of Psychiatry, Presidential Address, V.169, N10.Oct. 2012.

ενσυναίσθηση και κοινωνική αλληλεγγύη αποτελεί πρόταγμα και αίτημα της εποχής μας, επένδυση, πράξη και ανταποδοτικότητα μαζί.

Δεκέμβριος 2012

Αντίσταση στην γελοιότητα και στους συνήθεις ξεπεσμούς

Εφόσον, η κατάσταση στην Ελλάδα φαίνεται να σταθεροποιείται, να υποχωρούν οι εντάσεις και οι πολίτες, οι άνθρωποι γύρω μας, όλοι εμείς που ζούμε, αναπνέουμε και ελπίζουμε σ' αυτόν εδώ τον τόπο, επιβιώνουμε αξιοπρεπώς ή οριακώς, ήρθε η

ώρα να σχολιάσουμε τις όψεις της ζωής μας με ίσως πιο ανοιχτά μάτια και καθαρό μυαλό.

Φαίνεται ότι τελικά «η χρυσή μετριότητα» όχι μόνο ευδοκίμει σποραδικά, αλλά κυριαρχεί στην Ελλάδα, παρά την αντοχή, την σοβαρότητα και την ψυχραιμία, που επέδειξαν οι άνθρωποι γύρω μας, εγκρατείς και ράθυμοι στην οξεία φάση της κρίσης. Πράγματι, θα προσέθετα ότι η μικροαστική αθλιότητα είναι η μεγαλύτερη δυστυχία αυτής της χώρας, εντός, εκτός και κυρίως προς την έξοδο από την κρίση, έτσι όπως οργανώνεται και ιχνηλατείται καλύτερα στην μετά την κρίση εποχή. Είναι αλήθεια ότι η Ελλάδα δεν είναι μια χώρα με μεγαλοαστική και καλλιεργημένη αστική τάξη, ούτε με αγνούς, ανυποψίαστους εργάτες και αγρότες, που φαντάζονται οι αναχρονιστές του «προοδευτικού χώρου». *«Είμαστε ένα κράμα εδώ, Σύροι, Γραικοί, Αρμένιοι, Μήδοι»*, όπως λέει ο Κ. Καβάφης. Είμαστε, αντιδιαμετρικά απ' αυτό που υπονοούσε ο Αλεξανδρινός, ένας πολτός, μια αδιαφοροποίητη κοινωνία μικροαστών, είτε αυτοχθόνων, είτε γηγενών, είτε ξένων και μεταναστών που προσομοιώθηκαν. Αυτό που μας διαφοροποιεί είναι το οικονομίστικο κριτήριο ότι «αυτοί έχουν λεφτά» και «οι άλλοι δεν έχουν λεφτά», μόνο αυτό. Φαίνεται ότι το πρόσωπο της ελληνικής κοινωνίας σήμερα διαφοροποιείται αποκλειστικά ως προς αυτό το γενικό το πραγματοποιημένο και μη ειδικό κριτήριο του χρήματος. Κατά τα άλλα πανομοιότυπες, λαϊκίστικες συμπεριφορές και νοοτροπίες διαδράμουν οριζόντια στην κοινωνία.

Είμαστε όλοι ίδιοι, είτε πρόκειται για πολιτικούς, είτε πρόκειται για εργάτες, είτε πρόκειται για καταστηματάρχες, δημοσίους υπαλλήλους, φοιτητές, είτε «ανθρώπους του πνεύματος». Φαίνεται ότι μέσα μας κυριαρχεί μια αμυντική λογική, μια περιστολή της ατομικότητας, μια ηθική έκπτωση, δηλαδή η ηθική της μικροαστικής τάξης, μια νοοτροπία και μια ψυχολογία ενός ανθρώπου φοβισμένου, όπου άγεται και φέρεται και πάει «όπου φυσά ο άνεμος», συνήθως εκεί όπου οι άνθρωποι εξωθούνται ή καταλήγουν ν' απεμπολήσουν σοβαρότατες δεσμεύσεις και πρωταρχικές συμπεριφορές. Είναι έτοιμοι, δηλαδή, για την πιο πρωτόγονη αρχαικότητα, να προδώσουν ακόμη και τον αδελφό τους για να ικανοποιήσουν το ατομικό τους συμφέρον. Και αυτά τα ζούμε καθημερινά, είτε στην επαρχία, είτε στην Αθήνα, είτε στα χωριά, πάλι και ξανά.

Μιλάω με θλίψη, γιατί αναγκάστηκα να μείνω σ' αυτήν την χώρα, χωρίς να το θέλω. Δηλώνω, κάπως όψιμα, ότι ήθελα να ζήσω στην διασπορά. Το προσπάθησα το 1984 και το 1992, αλλά δεν ευδοκίμησε. Φαίνεται ότι η οξειδωση στην Ελλάδα

έγινε γρήγορα σκουριά. Ζηλεύω τους συναδέλφους μου που τα κατάφεραν. Σήμερα η μεταναστευτική αυτή κίνηση συμβαίνει μαζικά και εύκολα, λόγω της Ευρωπαϊκής σύγκλισης, που έχει πετύχει η χώρα, χάρις στην φωτισμένη πολιτική του παλιού, του μοναδικού και ξεχασμένου του κανονικού Καραμανλή, αλλά και λόγω των προσπαθειών των ανθρώπων που πίστεψαν και προσπάθησαν «να μάθουν γράμματα». Η επιστημονική μετανάστευση είναι ίσως το μόνο θετικό γεγονός, που συμβαίνει αυτήν την στιγμή στη χώρα. Είναι το σκληρό εξαγωγίμο προϊόν, που διαθέτει η χώρα μας, ακολουθώντας το δίδαγμα του Αποστόλου Παύλου «πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τα Έθνη». Εμείς εδώ, «όρθιοι και μόνοι, μέσα στη φρικτή ερημία του πλήθους».

Είναι λυπηρό φαινόμενο η ασυδοσία που επικρατεί σ' αυτήν την χώρα. Συστηματικά και εξακολουθητικά. Το ποσοστό των διεφθαρμένων, έως μυελού οστών, ανθρώπων που συναντούμε είναι ανησυχητικά υψηλό. Επιπολάζει παντού και συγκροτεί ένα σκληρό πυρήνα, ενίοτε ως ποσοστό σημαντικό, ατόμων, που συνωστίζονται σε πλατείες, σε εκκλησίες, σε αγορές, σε πανηγύρια, αλλά και σε συγκεντρώσεις, κυρίως όταν πρόκειται για συγκεντρώσεις αγανακτισμένων, συνδικαλιστών ή ευνοημένων συντεχνιών. Πραγματικά λυπάμαι για τους λίγους που προσπαθούν και αντιστέκονται σ' αυτόν τον τόπο, πρώτα από όλα σ' αυτούς που είναι πολιτικοί και αντιστέκονται στον λαϊκισμό, από όπου και αν προέρχεται, στην φλυαρία, στην ακατάσχετη λογόρροια, είτε δια ζώσης, είτε μέσω διαδικτύου. Ακούμε γύρω μας ξεσπάσματα μοναξιάς, διεξόδους πολυκαιρισμένων σκέψεων, λεκτικές εκτονώσεις, απομονωμένα αντικοινωνικά εγώ, χειμαρρώδεις μονολόγους με αποτέλεσμα την επικοινωνία μιας κατεύθυνσης και τον ξύλινο ναρκισσισμό της απρέπειας, της αγένειας, και της αμορφωσιάς. Παρεμπιπτόντως, αναφέρομαι και σε κάποιους νέους, τους μοντέρνους, τους μοναχικούς, που είναι κακέκτυπα των ενηλίκων, και στις «χειραφετημένες» γυναίκες, που χρησιμοποιούν το διαδίκτυο για να πουλήσουν την μοναξιά και τον σεξισμό τους με ψευδαισθήσεις, ψευδεπίγραφα, μολύνσεις, δηλητηριάσεις, καταθλίψεις και μικροπρέπειες. Απόγνωση που χρειάζεται επεξεργασία, εστίαση, φροντίδα.

Κάποιοι λένε ότι «παράφρων» δεν είναι αυτός που έχασε τα λογικά του, αλλά αυτός που έχασε όλα τα υπόλοιπα και διατηρεί μόνο τα λογικά του. Για παράδειγμα, συζητάμε για την κρίση και κανείς μα κανείς δεν συζητά λεπτομερειακά και εξονυχιστικά για ένα σχέδιο διεξόδου από την κρίση, μελετώντας τις δυνατότητες της χώρας, από το Καστελόριζο μέχρι την Σαγιάδα και από τα Κύθηρα μέχρι το τριεθνές

του Έβρου, χαρτογραφώντας το τοπίο, τις δυνατότητες της γεωργίας, της τουριστικής ή βιομηχανικής ανάπτυξης και των παρεμβάσεων, αλλά κυρίως προσεγγίζοντας τους ανθρώπους, έναν προς έναν, όπου με την μεγαλύτερη ενσυναίσθηση, ν' αποτυπώσουμε τις δεξιότητες, τις δυνατότητες και την κρυμμένη ποιότητα ή τον πολιτισμό που κρύβουν οι άνθρωποι της ενδοχώρας, και ιδιαιτέρως αυτοί που «δεν είναι μορφωμένοι», όπως συστηματικά τόνιζε ο Σεφέρης. Για να μην παρεξηγηθώ, δεν κηρύττω την αμορφωσιά, προτείνω, όμως, να προσπεράσουμε όλοι μαζί την πονηριά και τον αμοραλισμό των μορφωμένων, που κακοποιούν αλλήλους, και την πατρίδα, με το χαρακτηριστικότερο παράδειγμα των αδίστακτων και ανυπόληπτων πανεπιστημιακών, που εκμεταλλευόμενοι τους ιδεολογικούς μηχανισμούς του κράτους, καταστούν το ατομικό συμφέρον «αριστερή» και «προοδευτική» ιδεολογία, την δε προχειρότητα, την επιστημονική τσαπατσουλιά, την ασέβεια και την αγνωσία ως ελληνική καινοτομία, μέγιστης θρασύτητας.

Δεν χρειάζεται να σχολιάσουμε την έλλειψη σοβαρότητας και υπευθυνότητας, ίσως και συγκατάβασης από τους «ατσαλάκωτους» προς τους ανθρώπους που υπέστησαν πολύ μεγάλα δεινά από την κρίση. Δεν θα ξεχάσω ποτέ τον ηλικιωμένο, εξαθλιωμένο συμπολίτη μας, που εγκαταβιώνει στα σκουπίδια στο κέντρο της πόλης καθημερινά, και ουδείς αρμόδιος ασχολείται, για ν' εξασφαλίσει στοιχειώδη φροντίδα, περίθαλψη και υγεία σ' αυτόν και στους ελάχιστους ενδεείς που περιφέρονται στην πόλη. Στα Γιάννενα, που αναφέρομαι, διαθέτουμε δυο αρτιότατα και υψηλού επιπέδου νοσοκομεία, ξενώνες ψυχοκοινωνικής αποκατάστασης, οικοτροφεία της Μητροπόλεως Ιωαννίνων με διαθέσιμες θέσεις. Αυτός και κάποιοι άλλοι εξακολουθούν να περιφέρουν την δυστυχία τους στην πόλη και παραδίπλα οι «πολιτευόμενοι» να διακινούν με απίστευτη και απρόσφορη αμετροέπεια αερολογίες, κενολογίες, φλυαρίες, αλλά, κυρίως, την αναξιοπρέπειά τους και την ανυποληψία τους με ιδιάζουσα ναρκισσιστική ωμότητα. Οι περισσότεροι, προς Θεού όχι όλοι. Δυστυχώς μια μειοψηφία, ένα ποσοστό περίπου 15-20% φαίνεται να κρατάει, να προβληματίζεται, να οραματίζεται και να ελπίζει. Προσπαθώ με νύχια και με δόντια να ενταχθώ σε αυτό το μικρό ρεύμα.

Προτείνω, μιας και η Άνοιξη μάς κατακλύζει και, καθώς η ανάκαμψη αχνοφαίνεται, η δε Ανάσταση της φύσης αλλά και η Ανάσταση του Χριστού, αυτή η θριαμβευτική άνωση που πάει να γίνει Πάσχα να μην μας παρασύρει και μας εγκαταλείψει στην γνωστή Ελληνική ψευδεπίγραφη συγκάλυψη και αναγωγή στην αρχαϊκή αβελτηρία, την ομογενοποίηση, την εξυπνο-βλακεία, την θεσμο-αποφυγή και

την παλινδρόμηση. Στην αρχαιότητα ν' απαντήσουμε με ώριμη επεξεργασία, στον εξυπνακισμό ν' απαντήσουμε με χειρισμό της ευφυΐας, προς όφελος των ιδίων, αλλά και της κοινωνίας. Στην συγκάλυψη να προτάξουμε επιστημονική αποκάλυψη και μεθοδολογία στοχοκατευθυνόμενης συμπεριφοράς. Στην μοναχική χαρισματικότητα να προτείνουμε την συλλογικότητα, το Μακρυγιαννικό «είμαστε στο εμείς και όχι στο εγώ» ξανά και ηχηρά.

«Κακό χωριό τα λίγα σπίτια», λένε στο χωριό μου. Είμαστε λίγοι σ' αυτήν την χώρα και καταφέραμε να μην μπορούμε να συναντηθούμε, να συνεννοηθούμε, να μιλήσουμε σοβαρά ή να διαφωνήσουμε εμπειριστατωμένα, εντός ενός πλαισίου, που είναι πολλά ξεχασμένα αυτονόητα: αξίες, όροι, έννοιες, σύμβολα, άνθρωποι. Συμπερασματικά, φαίνεται ότι δεν μπορούμε ούτε να ιδωθούμε, όχι από ντροπή, η προπέτεια, εξάλλου, και η επιδειξιμανία περισσεύουν, αλλά από επελαύνουσα αντικοινωνικότητα και διαρκώς επιδεινούμενη αποπροσωποποίηση.

Τα Ιωάννινα ζουν την δική τους ιδιαίτερη περιπέτεια εν μέσω κρίσης, με Βαλκανικό τρόπο, μ' ένα απότομο και βεβιασμένο σχέδιο ανάπλασης- πεζοδρόμησης του κέντρου, σαν να βγήκαμε από βομβαρδισμούς, σε μια νεκρή οικονομικά αγορά, με ακριβά προϊόντα και υποβαθμισμένες υπηρεσίες, εντός μιας κοινωνίας να κινδυνεύει ως προς την συνοχή της από τα έντονα αντικοινωνικά ναρκισσιστικά στοιχεία, που κινούνται και θεριεύουν. Ο Θεός βοηθός!

Απρίλιος 2014

«Φωτισμοί» από Φώτιον.

Ανοιχτό γράμμα στον Περιφερειάρχη.

Η έβδομη νίκη σας εδραιώνει την θέση σας στην ηγεσία της Περιφέρειας. Πολύ περισσότερο, που επιτεύχθηκε μέσα από πολλαπλές αντιξοότητες, εκτός και εντός της

Περιφέρειας, εντός και εκτός της χώρας. Ξέρετε, φυσικά, πως νικήσατε στις εκλογές, όχι επειδή μαγέψατε (δηλαδή πλανέψατε) τους Ηπειρώτες με τους λόγους σας, αλλά επειδή τους δημιουργήσατε βάσιμες προσδοκίες για έργα που η Περιφέρειά μας (και η ΒΔ Ελλάδα, αλλά και ολόκληρη η χώρα μας) τα έχει άμεση, απόλυτη και δραματική ανάγκη.

Γεγονός που αποδεικνύει πως οι Ηπειρώτες (όλοι οι Ηπειρώτες: Αρτινοί, Θεσπρωτοί, Πρεβεζάνοι, Βλάχοι, Σαρακατσαναίοι, Αρβανίτες, Βορειοηπειρώτες και Ελληνόφωνοι Αλβανοί της Νοτίου Αλβανίας, αλλά και τσιγγάνοι) είναι πολύ πιο ώριμοι από όσο πολύ νομίζουν και επιθυμούν-για δικό τους όφελος. Ξέρετε ακόμη, και μάλιστα περισσότερο από τον καθένα, πως ο ανήφορος για τα έργα αυτά τώρα αρχίζει και πως είναι κακοτράχαλος, σπαρμένος τριβόλους και παγίδες, δυσκολίες και αναχρονιστικές αδράνειες, εγγενείς πλέον στη χώρα μας.

Συμβούλους έχετε πολλούς, για να σας βοηθήσουν σ' αυτήν την πορεία της σταθερής σας ηγεμονίας κι εγώ με αυτό το κείμενο δεν έχω καμιά φιλοδοξία να γίνω αυτόκλητος και αυτοχρισθείς σύμβουλος και να προστεθώ σ' αυτούς και τους παρατρεχάμενους του κυβερνείου (ορισμένοι, άλλωστε, μάλλον προσθέτουν προβλήματα, παρά λύνουν).

Θα ήθελα, λοιπόν, αντί για συγχαρητήρια και ευχές, που είναι εύκολες και αυτονόητες, να σας στείλω ένα «κάνιστρο¹⁷» όχι με λουλούδια, αλλά με υποθήκες, όχι δικό μου, αλλά άλλου, ενός παλαιοτάτου λογίου, ανθρώπου της Εκκλησίας του Βυζαντίου, τα έργα του οποίου δεν έχουν ξηρανθεί χίλια τόσα χρόνια, αν και παραμένουν ως κουλτούρα και γνώση εντελώς άγνωστα.

Οι συμβουλές, που σας καταθέτω, έχουν φιλοτεχνηθεί από τον Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Φώτιο (820-891 μ.Χ), που φέρω κατά τύχη και το όνομά του. Πρόκειται για ένα κείμενο-επιστολή, που ο σοφός εκείνος λόγιος και ιεράρχης έστειλε τον Μάιο (κατά δεύτερη σύμπτωση!) του 861 στον άρχοντα της Βουλγαρίας Βόγορη – Μιχαήλ, λίγο μετά τον εκχριστιανισμό της χώρας του.

Εξηγούμαι: Ούτε εσείς είστε Βούλγαρος Ηγεμών, ούτε εγώ Πατριάρχης! Σημασία όμως, έχει το κείμενο και όχι οι τίτλοι, ούτε οι προσομοιώσεις ή οι συμπτώσεις. Απλώς, έτυχε να έχω μπροστά μου αυτές τις μέρες το βιβλίο του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, Φωτίου με τίτλο «Ο Ηγεμών» (που μου χάρισε η αδελφή μου Βίκυ για την γιορτή μου στις 6-2-2008), με σχόλια του επιμελητή

¹⁷ Μάριος Πλωρίτης στο άρθρο του στο Βήμα της 29^{ης} Σεπτεμβρίου 1996- Επιστολή προς τον Πρωθυπουργό.

Ι.Πλεξίδα, Προεισαγωγή Μ.Πλωρίτη και Πρόλογο Χρ.Γιανναρά (Εκδόσεις Αρμός, Αθήνα 2007). Από εκεί αντλώ το υλικό της παρούσης επιστολής.

«Την φρόνηση ασκεί η μελέτη και η μνήμη των πράξεων (και των λόγων) των παλαιότερων, και δη η συναναστροφή με συνετούς και έμπειρους ανθρώπους», γράφει ο Φώτιος, χωρίς βέβαια να λέει κάτι πρωτότυπο, αφού ο λόγος για φρόνηση εκπηγάει από την πολιτική σοφία των αρχαίων Ελλήνων. Έχει, όμως, την χάρη του αυτή η αναπαραγωγή, επειδή είναι λιγότερο γνωστό το κείμενο και το έργο του Φωτίου, παρότι πρόκειται για έναν «αγνοημένο», αλλά κορυφαίο εκπρόσωπο της Βυζαντινής πνευματικής Αναγέννησης του ένατου αιώνα, στα ακραιφνή Βυζαντικά χρόνια. Μια τέτοια Αναγέννηση και αφύπνιση δεν προσδοκούμε, άλλωστε, και εμείς σήμερα, τώρα ειδικά που ανασυντασσόμαστε από την κρίση και την «εποχή των μνημονίων» και μπαίνουμε στην ανάκαμψη;

Αξίζει να σημειωθεί ότι στα περί ηγεσίας κείμενα στην Ελλάδα δεν βρίσκει κανείς εύκολα τον *«Ηγεμόνα»* του Φωτίου, γιατί αυτό έχει εξοβελισθεί από τον *«Ηγεμόνα»* του Νικολό Μακιαβέλι, που δηλητηρίασε με το γνωστό σύνδρομο του Μακιαβελισμού την πολιτική σκέψη και συμπεριφορά στη χώρα μας τα τελευταία 30 χρόνια. Γι' αυτό., λοιπόν, τιμούμε το έργο του Φωτίου και ανατρέχουμε σ' αυτό: Λέει ο Φώτιος πώς: *«άξιος άρχοντας είναι όποιος κάνει μεγάλη, μια μικρή χώρα».* Και ότι *«ακόμη σημαντικότερο έργο είναι αν καταφέρει να κάνει σπουδαία, μια πολιτεία φαύλη».*

Είναι πασιδηλό ότι η χώρα μας και η Ήπειρος πάσχει από κάθε είδους «φαυλότητες», δηλαδή συμφεροντολογισμούς, μηδαμινότητες, ευτέλειες, διαφθορά. Αυτό δεν το αρνούνται ούτε οι πιο φλογεροί ρήτορες του Αριστερού λαϊκισμού και της αμφιπρόσημης πατριδοκαπηλίας. Το δύσκολο διακύβευμα, κατά την γλώσσα της εποχής, είναι πώς και με ποιό τρόπο, το «φαύλο» θα γίνει «σπουδαίο». Αυτό είναι το αίτημα προς εσάς. Σ' αυτό το θέμα ο Φώτιος απαντά με το αυτονόητο. *«Πρώτοι και κύριοι για την φαυλότητα (ή τη σπουδαιότητα) μιας χώρας είναι οι άρχοντές της, που αποτελούν «υπογραμμόν και παράδειγμα».* Γιατί το ήθος των αρχόντων γίνεται νόμος για τους πολίτες. Φαύλοι ηγέτες και εκλεγμένοι άρχοντες διαπλάθουν φαύλους πολίτες και τους προσφέρουν πειστικότερο άλλοθι ότι σε περίπτωση που το πλήθος και ο λαός κάνουν αθλιότητες και ανομίες θα ρίξουν την υπαιτιότητα στους άρχοντες. Αυτοί φταίνε για όλα, λένε οι αγανακτισμένοι.

Πρέπει να θυμηθούμε το Αυτονόητο πως στον εκμαυλισμό των αρχόντων και συνακόλουθα του λαού συμβάλλει τα μέγιστα το «περιβάλλον» των συμβούλων και

των εμπειρογνομόνων, που ρυθμίζουν και εξωραΐζουν τις σχέσεις διαπλοκής. Πρώτοι κάποιοι από τους πανεπιστημιακούς, κάποιοι δημοσιογράφοι και οι «άλλοι πίσω ακολουθούν». Ο άρχων, λέει ο Φώτιος, *«πρέπει ν' άρχει πρωτίστως τον εαυτό του (το παράδειγμα του Κολοκοτρώνη σχετικά με την διακοπή του καπνίσματος λίγο πριν την απόβαση στο Μωριά) και το περιβάλλον του, για να μπορέσει ν' άρχει πραγματικά και τον λαό»*.

Για τις σχέσεις των αρχόντων με τους πολίτες ο Φώτιος γράφει *«ν' άρχεις, όχι με τρόπο τυραννικό, αλλά με την εύνοια των αρχομένων. Η εύνοιά τους είναι μεγαλύτερο και ασφαλέστερο βάθρο της αρχής, παρά ο φόβος»*. Αποφυγή των συγκρούσεων, ανάπτυξη της αρμονίας με ισορροπίες, συμμετοχή, συναίνεση και σύνθεση είναι οι όροι της σύγχρονης ορολογίας για την Φιλική και Δημοκρατική Ηγεσία. *«Πολλοί, που νίκησαν τους εχθρούς, καταστράφηκαν από τους δικούς τους για την κακότητά τους, ενώ πολλοί, που παρά λίγο να νικηθούν από τους εχθρούς, σώθηκαν από τους συμπατριώτες τους, που θυσίασαν ακόμη και τη ζωή τους για τον άρχοντα»*, γράφει ο Φώτιος.

Εσείς κ. Περιφερειάρχα, ο εκλεγμένος για δεύτερη με πανηγυρικό τρόπο άρχοντας της Ηπείρου, δεν ζητάτε, φυσικά, την ζωή μας, ζητάτε, όμως, θυσίες σήμερα για ένα καλύτερο αύριο. Ζητάτε ν' ανεχθούμε την αθλιότητα του αεροδρομίου Ιωαννίνων; Ζητάτε ν' ανεχθούμε την επικινδυνότητα της Εθνικής οδού Ιωαννίνων- Άρτας- Αντιρρίου και την φρίκη των μικρότερων αξόνων Άρτας- Πρεβέζης- Ιωαννίνων και Πρεβέζης- Ηγουμενίτσας, που είναι το νευρικό-επικοινωνιακό σύστημα και δίκτυο της Ηπείρου; Η καλύτερη ζωή, η πραγματικά καλύτερη όμως, αυτή η ευδαιμονία των πολιτών αναδεικνύουν την σύνεση και την δικαιοσύνη της εξουσίας. Όταν, μάλιστα, στις αποφάσεις για την ευδαιμονία των πολιτών, *«ζητάς την γνώμη τους, ώστε να τους κάνεις μετόχους και φίλιας και αρχής και αποφάσεων»*. Αίτημα Δημοκρατίας στα Βαλκάνια του ένατου αιώνα, το ίδιο αίτημα και σήμερα.

Για τα εθνικά θέματα και τις σχέσεις καλής γειτονίας, που διαπρέπει ο επανεκλεγείς, θριαμβευτικά, Περιφερειάρχης, ο Φώτιος προτείνει λόγους και έργα, στηριγμένα στην σύνεση και στο σωστό ζύγισμα συνθηκών και δυνάμεων, όχι με αστόχαστη ορμή και άστοχες αποφάσεις, αλλά στην κατάλληλη ώρα και με τον κατάλληλο τρόπο: *«Πολλές φορές μια μικρή ραθυμία κατάστρεψε μεγάλες και τρανές εξουσίες, ενώ η ορμή μαζί με την σωστή κρίση ξανάφεραν σε μεγάλη δύναμη τους νικημένους»*. Και κάποια προφητικά σχόλια του Φωτίου για την κρίση και την

ανάκαμψη, που πρέπει ο εκλεγμένος ηγέτης της Ηπείρου να λάβει υπόψη: «Στους μόχθους δίνουν δύναμη οι ελπίδες και οι μόχθοι, ελπίδες γεννούν»

Καλή επιτυχία, Κύριε Περιφερειάρχα! Ν' αποδείξετε των λόγων τούτων και των λόγων σας το αληθές και να λυτρώσετε τον πόνο των ανθρώπων, που δημιούργησε η κρίση, δίνοντας τον ανθρώπινο τόνο της ανάκαμψης και τον αντίστοιχο τόνο της ελπίδας και της στήριξης, που σας παρείχαν με αντοχή, ευγένεια και ψυχραιμία οι Ηπειρώτες με την υπερψήφισή σας!

Μάιος 2014

Ο ναρκισσισμός του κενού. Προτάσεις προς τους νέους για το τέλος του δράματος.

*«Μέσα στο ίδιο σπίτι κατοικούν κι άλλοι
δεν φαίνονται, αναπνέουν όμως μαζί μας
δεν ζητούν εκδίκηση ή θυσίες στο βωμό της ανάμνησης*

*έχουν χορτάσει φαίνεται μ' αυτά
 όχι μνήμη, αλλά ενόραση,
 με το πρώτο φως της αυγής
 θέλουν στοργή να δείξουν
 στα παιδιά που έφυγαν
 μέσα στο κλάμα.»*

Γιώργος Βέης, «*Ενότητα στη βάση*».

Η εικόνα της κοινωνικής κρίσης είναι η διάλυση της κοινωνίας, ως ομαδικής κατάστασης, ως ανθρώπινης συνθήκης συνύπαρξης. Ο καθείς κοιτάζει τον εαυτό του. Όσον αφορά στην οικονομική κρίση, τα αίτια είναι γνωστά ήδη. Η ψυχολογική κρίση, όμως, που συνυπάρχει σταθερά (και ίσως να προηγείται), οφείλεται στο ότι τα στοιχεία που είχαν οι άνθρωποι, ως κανονικοί άνθρωποι, έχουν «αποθηθεί». Η ανομία επικρατεί έναντι του σεβασμού του άλλου εντός ενός πλαισίου αρχών, ο υπερκαταναλωτισμός και το αντιομαδικό πνεύμα έχουν αντικαταστήσει το κοινοτικό πλαίσιο και το πλέγμα σχέσεων προσφοράς-αντιπροσφοράς. Αυτά τα νέα δεδομένα έχουν απεμπολήσει την αγάπη και την συνύπαρξη, ενώ απουσιάζει, μάλλον οριστικά, η ψυχο-συναλλαγή, ακόμη και στον ιδιωτικό βίο και στις πιο προσωπικές στιγμές μας.

Οι άνθρωποι έγιναν «άδειοι», δεν δίνουν και δεν παίρνουν. Κυριαρχεί και επικρατεί το «κενό», η απουσία του άλλου, ως βίωμα και κατάσταση, ως εκ τούτου η απουσία του νοήματος ζωής θριαμβεύει. Ζούμε με ψευδεπίγραφα. Αντιθέτως, βλέπουμε να κυριαρχούν ο παρασιτικός καταναλωτισμός, το sex μ' έναν περίεργο τρόπο (αστάθεια, αδιαφορία, εναλλαγή πολλών ερωτικών συντρόφων), το πάθος για ψυχοδιεγερτικά, το αλκοόλ και τα ναρκωτικά (στους νέους και σ' όλο και πιο μικρές ηλικίες, π.χ. 14 ετών με τάσεις αυτοκαταστροφής), ο φθηνός πανσεξουαλισμός (ευχάριστη, αλλά κενή εμπειρία), και ο άχαρος εντυπωσιασμός στα κοινωνικά δίκτυα του Internet.

Ποια είναι η απάντηση ; Τόσο απλή: να σχετίζεσαι με τους άλλους και να προσφέρεις. Οι νέοι, σήμερα, πρέπει να μάθουν να ζουν με τους άλλους, να επιλύουν τις δυσκολίες, να χειρίζονται την επιθετικότητα, να ελέγχουν την προβολή (π.χ. ότι για όλα φταίνει οι άλλοι) και ν' αναλάβουν τις ευθύνες που τους αναλογούν.

Υπάρχει ελπίδα. Γιατί φαίνεται ότι έχουμε φθάσει «βαθεία στον κακού τη σκάλα». Προσωπικά πιστεύω ότι η Ελλάδα θα πάει καλά, επειδή είμαι φύσει αισιόδοξος και επειδή προσπαθώ να συγκρίνω την εποχή με παλαιότερες ιστορικές περιόδους, οπωσδήποτε δυσκολότερες. Θεωρώ ότι υπάρχει μια ενστικτώδης αντίδραση σε πολλούς λόγω της κρίσης, μια εκ των έσω κίνηση ανάταξης, μια εκ βαθέων προερχόμενη αγνή αισιοδοξία, αλλά και μια λογική, ιστορικού βάθους, επεξεργασία των όσων προκύπτουν από την θεωρία της κρίσης. Μέσω του μηχανισμού της παρέμβασης σε κρίση (crisis intervention), γνωρίζουμε ότι η κρίση μας μαλακώνει σαν τη φωτιά το σίδηρο, που, όταν πυρακτώνεται, λυγίζει και αναδιαμορφώνεται, δίνει, δηλαδή, μια δύσκολη διέξοδο, μια παλινόρθωση. Η κριτική του ιστορικού πλαισίου (πού βρισκόμαστε, από πού ερχόμαστε, πού πάμε;) μας δημιουργεί την αίσθηση του τόπου και του χρόνου, που επανατοποθετεί εκ των πραγμάτων το ερώτημα του πλαισίου, δηλαδή του χώρου, του χρόνου και του κοινωνικού ιστού, του μέλους, του ανήκειν σε μια ομάδα και συνεπακόλουθα, την αίσθηση του ομαδικού πνεύματος.

Μέσω της κρίσης αναστοχαζόμαστε θεσμούς, όπως είναι ο θεσμός της αστικής ζωής, των λειτουργιών του συλλογικού βίου και, τελικά, της οικογένειας, που στην χώρα μας κατηγορείται γι' ακραίες καταστάσεις προς τα μέλη της και γίνεται δυσλειτουργική. Η κρίση οδηγεί, ενίοτε στην γρήγορη αλλαγή, και υποβοηθείται μέσω των μεταρρυθμίσεων του πλαισίου, που επιβάλλονται εκ των έξω ή εκ των έσω. Οι άνθρωποι, όμως, φοβούνται τις γρήγορες αλλαγές, γι' αυτό, δυστυχώς, δεν αλλάζουν εύκολα.

Ας ελπίσουμε ότι στην περίπτωση των Ελλήνων υπάρχουν ελπίδες, γιατί ως άτομα ξεχωριστά διακρινόμαστε για την εξυπνάδα, την ικανότητα, την προσαρμοστικότητα και την θέλησή μας για προσφορά. Η κοινωνία, όμως, δεν δίνει το παράδειγμα. Αυτό που απαιτείται είναι να μάθει ο καθένας να κάνει σωστά την δουλειά του, όποια και αν είναι αυτή, ανεξαρτήτως κύρους και αμοιβής, δηλαδή να προσφέρει στους άλλους, πολλές φορές ακόμη και εθελοντικά και να κάνει τους συνανθρώπους του να σκέπτονται παραδειγματικά. Μέσω του μηχανισμού κοινωνικής μάθησης ή της διέγερσης των κατοπτρικών νευρώνων, να μιμούνται και ν' αναπαράγουν το καλό παράδειγμα, το πρότυπο συμπεριφοράς, που εμπνέει ιδιαίτερα τους νέους.

Πρέπει να γίνουν μαθήματα ζωής στα σχολεία, να εξηγηθεί η διάκριση μεταξύ συνειδητής και ασυνειδητής ζωής, να διδαχθεί ο εθελοντισμός, ο σεβασμός στους

άλλους και στην διαφορετικότητά τους, στην προσφορά τους, μικρή ή μεγάλη. Να γίνουν μαθήματα προετοιμασίας για την ομαλή είσοδο στην κοινωνική ζωή, μαθήματα πρακτικής επιβίωσης. γιατί τα παιδιά κάποτε θα κληθούν ν' αντιμετωπίσουν τις δυσκολίες της ζωής, ως φοιτητές, ως ενήλικοι, ως επαγγελματίες, ως γονείς, να διδαχθεί η αγάπη για τον πολιτισμό, την φύση, την γλώσσα, την τέχνη του να ζεις και να υπάρχουν σε τόπο δομημένο και κοινοτικά οργανωμένο. Μέσω αυτών καλλιεργείται το φάσμα των συναισθηματικών αποχρώσεων της ζωής, ο έρωτας, το πένθος, ο θρίαμβος της ομάδας, η δημιουργική επεξεργασία των αρνητικών συναισθημάτων του φθόνου, της επιθετικότητας και της βίας και ο μετασχηματισμός τους.

Δυστυχώς, όλα τα προβλήματα καθορίζονται από την εξέλιξη της παιδικής ηλικίας, από το αναπτυξιακό ιστορικό μας, εντός του χρόνου και του περιβάλλοντος που μεγαλώνουμε. Από την μελέτη παρατήρησης των σχέσεων στην Ελλάδα, διαπιστώνουμε ότι οι άνθρωποι είναι απροετοίμαστοι για σοβαρές σχέσεις (γάμος, κοινωνική συνύπαρξη, συνεργασίες, κλπ.). Το παράδειγμα του γάμου είναι χαρακτηριστικό, όπου η επιθετικότητα και η ασυνεννοησία θριαμβεύουν. Το 80% των γάμων, σύμφωνα με τα αυστηρά κριτήρια του ψυχιάτρου - ψυχαναλυτή Ματθαίου Γιωσαφάτ, δεν πληρεί τους όρους μιας λειτουργικής και δημιουργικής συμβίωσης. Ίσως, μόνο ένα μικρό ποσοστό των γάμων σήμερα, στην Ελλάδα, να προσφέρει το πλαίσιο για επικοινωνία, αλληλοπεριχώρηση, συναισθηματική έκφραση, αυτογνωσία, γονεϊκό συνασπισμό και αυτονομία των παιδιών.

Στην Ελληνική οικογένεια, ο τρόπος ανατροφής των παιδιών είναι ιδιαίτερος, με στοιχεία υπερπροστασίας, υπερέκθεσης στην TV, αυτόματου πιλότου στην αυτοφροντίδα που δεν είναι αυτονόητη, υπερπληροφόρηση με άχρηστες οδηγίες, ανεπαρκούς μητρότητας λόγω κόπωσης, αλλά και πλήξης, υπερσεξουαλισμού λόγω περιρρέοντος σεξισμού, αντιστροφές ρόλων γονέων-παιδιών, παγιδευτικού ναρκισσισμού, αδιαφορίας λόγω αυτοκαταναλωτικού εγωισμού και έλλειψης ατομικής ευθύνης, λόγω λήθης ή ακρισίας. Τα παιδιά, για να ζήσουν, χρειάζονται την ομαδική εμπειρία. Η μοναχική ζωή είναι στέρηση, καταδίκη και αποκλεισμός. Η κατανόηση της ύπαρξης του άλλου, η σχέση με την εξουσία, ο έρωτας, η δημιουργικότητα, η διαχείριση της δυσκολίας, η δημιουργική εργασία, η συναισθηματική επαφή, η επίλυση των προβλημάτων, η συμβολοποίηση, η αντοχή στην ματαίωση, ο έλεγχος της προβολής, η λήψη αποφάσεων μαθαίνονται, βιώνονται και εμπεδώνονται μέσω της ομαδικής ένταξης.

Επιβάλλεται να μάθουμε την ζωή με τους άλλους, χωρίς ζήλεια και φθόνο, αλλά με αναγνώριση της διαφορετικότητας τους, των αξιών τους, ενδεχομένως, και της ανωτερότητας ή της κατωτερότητάς ημών και των άλλων, με κριτήρια κοινής λογικής. Αυτό πρέπει να το σεβαστούμε. Στην Ελλάδα είχαμε πάντοτε δύσκολη κοινωνική ζωή (αντιπαλότητες, δικτατορίες, φατριασμούς, ρεβανσισμούς, επιθετικότητα, βία, ανομία, πελατειακό κράτος και λαϊκισμό), γεγονός που δείχνει ότι είμαστε μακράν από τις αρχές του κοινοτισμού, τις ανθρωπιστικές αξίες, (π.χ. το Ηροδότειο το ομόγλωσσον, ομόθησκον και ομόαιμον και την αίσθηση των ανθρώπινων ορίων) και, γενικώς, αδικαιολόγητα αδιάφοροι για τα εκτός του οίκου μας, παρά μόνον εάν έχουν αποκλειστικά ωφελιμιστικό αντίκτυπο εις το σαρκίον μας.

Ιούνιος 2014

